A.A.R.

S. II
T. 27
1904-1905

M.S.
Literare

ANALELE
ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMUL XXVII.

1904 — 1905.

MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCUREȘTI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL" S-sor ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1905

CUPRINSUL

Pagina

DIN ISTORIA AMUȚIRII LUI «U» FINAL
IN LIMBA ROMÂNĂ

DE

OVID DENSUȘIANU,
Membru corespondent al Academiei Române.

Ședința de la 10 Martie 1904.

Un studiŭ amănunțit asupra luĭ *u* final în limba română nu s'a scris încă. Se constată de obiceiŭ că *u* a dispărut, afară de casurile când urmà după vocală tonică *(boŭ,* etc.) și *l*, *r* combinațĭ cu altă consună *(umblu, codru,* etc.) și, în unele regiunĭ, când erà precedat de *ĭ* *(voiŭ,* etc.); prin ce fase a trecut amuțirea luĭ, acésta nu s'a cercetat încă maĭ de aprópe.

Miklosich (1) s'a mulțumit să constate faptele cunoscute, fără să le urmărésçă istoricesce. Singur D. Tiktin s'a oprit maĭ mult asupra cestiuniĭ și a fixat câte-vą puncte; resumând constatările pe carĭ le-a făcut în texte, d-sa observă (2): « vocala finală [înțelege aicĭ și pe *u* și pe *i*] devenise semisonă în epoca în care încep monumentele nóstre literare.... Căderea s'a întâmplat, cum arată textele, în secolul al XVII-lea. In *Codicele Voronețian*, *u* este omis numaĭ sporadic. In textele publicate de d-l Hasdeŭ, *Cuvinte din bĕtrânĭ, I, II,* constatăm amândouĕ scrierile [cu *u* și *ŭ*], deșì în general predomină *u*. In tipăriturĭ *(Indreptarea legeĭ, Biblia de Bucureștì, Mărgăritare,* ed. I-ĭ) și în manuscrise din secolul al XVII-lea, *u* apare tot maĭ rar, și în secolul al XVIII-lea — excepțiune făcută pentru reproducerile de texte maĭ vechĭ, ca *Mărgăritare,* ed. a 2-a, *Psaltirea* din Iașĭ, 1743—abià se maĭ întâlnesce». Observațiunile d-luĭ Tiktin nu corespund în totul faptelor;

---

(1) *Beiträge zur Lautlehre der rumän. Dialekte, Vokalismus,* III, 9.
(2) *Zeitschrift für romanische Philologie,* XI, 74; XII, 223.

distincţiunile pe carĭ le face după epocĭ nu se potrivesc la multe texte; de altă parte, din constatările d-sale sunt omise câte-và stadiĭ ale căderiĭ luĭ *u* pe carĭ le deducem dintr'o examinare minuţiósă a textelor şi pe carĭ vom căutà să le precisăm.

N'am intenţiunea să urmăresc aicĭ pe *u* în tótă epoca de desvoltare a limbiĭ române din secolul al XVI-lea până în al XIX-lea; de aceea nu voiŭ pune la contribuţiune decât relativ puţine texte; mĕ voiŭ oprì maĭ mult la partea maĭ veche a acesteĭ epocĭ şi voiŭ alege textele cari-mĭ vor permite să ajung maĭ uşor la faptele pe carĭ ţin să le pun în evidenţă, fasele prin carĭ a trecut amuţirea luĭ *u*, condiţiunile carĭ aŭ favorisat saŭ împedecat cât-và timp acéstă amuţire.

Cine a cetit textele nóstre vechĭ scie câtă confusiune domnesce în general în scrierea luĭ *u* final; acì întâlnim *u*, acì *ŭ* şi chiar omiterea luĭ; tocmaĭ confusiunea acésta a încurcat de multe orĭ pe editorĭ şi ĭ-a oprit la constatarea că în acéstă privinţă scriitoriĭ vechĭ nu urmaŭ nicĭ o normă. Vom vedé că de fapt lucrurile nu staŭ tocmaĭ aşà.

Analisa câtor-và texte ne va convinge.

Incep cu *Codicele Voroneţian.* D-l Sbiera a arătat cum se presintă *u* final în acest text; voiŭ relevà faptele esenţiale şi cari-mĭ daŭ prilej să completez observaţiunile d-sale.

Păstrarea luĭ *u* întreg este una din particularităţile distinctive ale *Codiceluì Voroneţian;* numaĭ în câte-và casurĭ găsim *ŭ* (ь): *aminŭ* CLXV. 6; *apostolŭ* CXXXVIII. 3. 5, CLXV. 7 (D-l Sbiera transcrie greşit *apostolulu*), CLXVIII. 1 (transcris şi aicĭ *apostolulu*), 10; *hicleşigŭ* LXV. 5 (de astă dată cu ъ; d-l Sbiera transcrie *hicleşigă*); *tuturorŭ* CXLII. 8; de asemenea numele *Ierusalimŭ* (de 21 orĭ şi odată *Rusalimŭ* VII. 6); *Israilŭ* CIX. 9; *Savaothŭ* CXXXII. 4; *Vrocnidonŭ* LXXXVII. 2; *Pavelŭ* XXXV. 8 este transcris greşit, manuscrisul dă *Pavelu.* După cum a observat d-l Sbiera (p. 282), în *aminŭ*, *apostolŭ, Ierusalimŭ, Israilŭ, Savaothŭ* şi *Vrocnidonŭ* copistul a fost de sigur influenţat de formele slave identice (**аминъ, апостолъ, ієроусалимъ, израиль, саваодъ, врокнидонь**). Rĕmân *hicleşigŭ* şi *tuturorŭ*, unde *ŭ* a fost de sigur introdus de copist, care trebue să fi aparţinut uneĭ regiunĭ în care *u* începuse să slăbéscă (1).

Intr'un singur cas găsim pe *u* final omis, în *bu‸r e* CLV. 8; d-l Sbiera restitue pe *u*, ceea ce nu erà tocmaĭ necesar; omisiunea luĭ se explică uşor, fiind datorită foneticeĭ sintactice.

(1) Admit, în adevĕr, cu d-l Sbiera, că *Apostolul de la Voroneţ* este o copie; d-l Creţu, *Revista pentru istorie*, VI, 151, a combătut părerea acésta, dar fără succes.

O menţiune specială merită o formă atonă care apare când cu *u* când fără; e pron. de ac. pers. a 3-a sg. *l*, în *şi-l bătea* I. 11-12, *aşa-l voru lega* XXVII. 8, *şi-l voru pridădi* XXVII. 9, *a-l bate* XLIV. 6, *se-l tremiţă* LXV. 4, *audi-l veri* LXXI. 2, *se-l ci.stească* CXXXVII. 5 (d-l Sbiera restitue aicĭ de prisos pe *u)*; *în slujitu-l-au* XXIII. 3 — 4, *l-au dusu* XXXIII. 7, pe care d-l Sbiera le citéză (p. 280) alăturĭ de cele-lalte; căderea luĭ *u* nu este de aceeaşĭ natură, fiind adusă de elisiunea dinaintea vocalelor următóre; în cele maĭ multe casurĭ însă, *lu* apare întreg (v. glosarul, s. *elu)*, ceea ce l-a autorisat pe d-l Sbiera să-l transcrie ast-fel şi în abreviaţiunĭ. După d-l Sbiera (p. 280—281), omiterea luĭ *u* în pasagiile amintite ar fi datorită saŭ uneĭ scăpărĭ din vedere a scriitoruluĭ saŭ împrejurăriĭ că pe timpul când s'a scris *Codicele Voroneţian*, pronunţarea acestuĭ pronume erà «în graiul comun» (după d-l Sbiera, *Cod. Vor.* ar fi scris în limba generală a Românilor din secolul al XV-lea saŭ al XVI-lea) saŭ de tot fără *u* saŭ variabilă, şi copistul s'ar fi abătut de la manuscrisul original, făcênd pe unele locurĭ concesiunĭ pronunţăriĭ din vremea luĭ. Păreriĭ d-luĭ Sbiera i se póte opune alta, care mi se pare maĭ admisibilă. Prin însăşĭ posiţiunea luĭ în frasă, ca formă atonă, *lu* erà expus să-şĭ piérdă pe *u*, şi reducerea luĭ la *l* a trebuit să se întâmple de mult; dar, ca şi alte cuvinte atone, el a continuat cât-và timp să fie întrebuinţat în amândouĕ formele, până ce una din ele, cea fără *u (ŭ)*, s'a generalisat; fasa acésta intermediară a putut fórte bine să fi existat chiar în graiul în care a fost scrisă cea dintâĭ traducere a textuluĭ şi în care, în alte casurĭ, *u* erà constant păstrat; nu e decĭ nicĭ un motiv să punem esitarea între *l* şi *lu* pe séma copistuluĭ, după mine, din a doua jumătate a seculuĭ al XVI-lea.

O formă atonă este şi pers. 1-ĭ sg. şi a 3-a pl. ind. pr. *su;* de remarcat însă că pentru acésta nu găsim nicĭ o singură dată *s* (v. glosarul s. *fi*). Să fie o simplă întâmplare? se póte, dar nu este exclusă ipotesa că acest cuvînt a putut să-şĭ păstreze maĭ multă vreme decât *lu* vocala; un verb îşĭ perde maĭ greŭ independenţa în frasă decât o particulă pronominală; e cu putinţă decĭ ca textul original al *Cod. Vor.* să fi avut peste tot *su*. Pentru *al*, a treia formă care intră aicĭ, e de observat că nu găsim nicĭ un exemplu cu *u* XXXVI. 14, CV. 10, CXVI. 8, CXXXII. 11, CXLII, 2, CLXII. 12, CLXIX. 11; d-l Sbiera (p. 281) vede şi aicĭ o «modernisare» a copistuluĭ; de aceea în două rândurĭ adaugă pe *u* (CXLII. 2, CLXII. 12,); în alte două scrie *alŭ* (CLXIX. 11) pentru că de-asupra luĭ *l* este pus un tilda, care însă nu represintă tot-deauna un *ŭ*, ceea ce mĕ face sa nu aprob transcrierea d-sale.

Dacă întâlnim peste tot *al*, cred că nicĭ aicĭ nu e ce và arbitrar. Sunt anume de părere că *alu* şĭ-a perdut pe *u* şi maĭ curând ca *lu*; acéstă particulă strîns lipită de genetive şi posesive erà cea maĭ expusă să-şĭ pérdă vocala finală, pe când *lu*, şi maĭ mult încă, după cum am spus, *su* puteaŭ până la un grad să se păstreze ast-fel, funcţiunea lor sintactică dându-le până la un grad maĭ multă independenţă decât luĭ *al*.

Făcênd abstracţie de aceste din urmă forme, excepţiĭ numaĭ aparente, şi de cele vre-o două de maĭ sus în *ŭ* datorite copistuluĭ, *Codicele Voroneţian* ne dă prin urmare în ce privesce pe *u* final o scriere consecuentă.

Nu tot aşà se presintă lucrurile în *Psaltirea Scheiană*. Aicĭ constatăm o confusiune continuă între *u* şi *ŭ*; aceleaşĭ cuvinte apar scrise când într'un fel, când într'altul. Vom fi siliţĭ să insistăm maĭ mult asupra acestuĭ text, cu atât maĭ mult cu cât n'a fost încă studiat din acest punct de vedere. Vom relevà tóte formele cu *u* şi *ŭ* pe carĭ le întâlnim în el şi vom încercà să lămurim faptele, pentru că orĭ-cât de confus s'ar înfăţişà ele la prima vedere, totuşĭ din grupările pe carĭ le vom face, se va vedé că óre-carĭ puncte limpeḑĭ se degagéză din ele.

Voiŭ grupà întâiŭ formele maĭ frecuente şi carĭ ne vor înlesnì să ajungem la vre-o conclusiune.

Incep cu forme în *u* (1):

Acelu XCIV. 10, CI. 28; *adaugu* LXX. 14, *adausu* XCV; *aducu* LXXI. 10, LXXV. 12; *adurmiĭu* III. 6, IV. 9, LVI. 5; *aflămu* CLVIII. 39, *aflaĭu* LXVIII. 21, LXXXVIII. 21, CXIV. 3, CXVIII. 162, *aflatu* LXXIII. 2; *agĭungu* XVII. 38, CLII. 9; *agĭutătorĭu* XXX. 3; *agĭutorĭu* IX. 10. 35, XVII. 3, XIX. 3, XXI. 12, XXVII. 7, XXIX. 11, XXXII. 20, XXXIV. 2, XXXIX. 14. 18, XLI. 10, XLV. 2. 12, LI. 9, LVIII. 10. 17. 18, LIX. 13, LXI. 9, LXX. 3, LXXI. 12, LXXVII. 35, LXXXVII. 5, LXXXVIII. 20. 27, XCIII. 22, CVII. 9. 13, CXIII. 17. 19, CXVII. 6. 7, CXX. 1. 2, CXLIII. 2, *agĭutoru* LXXXII. 9, CVI. 12, CVIII. 12; *alegăndu* CLIII. 39, CLXII. 69; *alergaĭu* CXVIII. 32; *alesu* XVII. 27; *altu* XLVII. 14, LXXVII. 4, 6, CI. 19, CVIII. 8, CLIII. 39, *amaru* IX. 28, LXIII. 4, CLIII. 32; *amu* CXVIII. 63; *amuţiĭu* XXXVIII. 3. 10; *ănsu* IX. 26, XVII. 7. 13, XXI. 28. 30, XXXIII. 6, XXXVI. 5, XL. 10, XLIX. 3, L, LXI. 9, LXIII. 11, LXVII. 5. 11, LXVIII. 37, LXXVI. 3, LXXVII. 60, LXXIX. 10, LXXXIV. 9. 14, LXXXVI. 5. 6, XC. 2, XCI. 16, XCV. 6, CII. 16, CV. 23.

---

(1) Cifrele romane trimit la psalmĭ, cele arabe la versete; numaĭ cifrele romane indică titlul psalmilor. N'am relevat casurile în carĭ *u* apare, când un cuvînt se combină cu o enclitică, *ispovedescu-me* IX, 2; *rogu-te* XXVII, 2, etc.; acestea n'aŭ nicĭ o importanţă în casul de faţă; de altă parte. *u* in asemenea construcţiunĭ s'a păstrat până astăḑĭ. Nicĭ forme ca *derept aĉa* XXXI, 6 etc., n'aŭ, bine înţeles, vre-o valóre, căderea luĭ *u* fiind datorită elisiuniĭ.

CXXXVIII. 6, CXLI. 3, CXLIII. 2, CLIII. 4, *insu* XI. 6, XII. 5, XVII. 3. 9. 31, XX. 6, XXIII. 1, XXIV. 14, XXVI. 3, XXXIII. 8. 9. 10. 23, XXXVI. 12. 29. 40, LIV. 13, LXI. 9, LXVI. 8, LXVII. 15. 24, LXXIV. 4, LXXXVIII. 23, CVI. 34, *ânsu* VII. 14 *însu* IV. 4, CLIII. 6, *nusu* CVIII. 19, *rusu* XVII. 24; *apărătoriu* XVII. 31; *apăraiu* CXVIII. 101; *aprinsu* XX. 10, CIII. 4; *apucămu* XCIV. 2, *apucaiu* CXVIII. 147, *apucatu* XX. 4; *arătându* LXVIII. 32; *arcu* XVII. 35, XLV. 10, LXXVII. 57; *arḑându* CLVIII. 46, *arzḑându* CIV. 32; *argintu* XI. 7, CIV. 37, CXIII. 12, CXVIII. 72, CXXXIV. 15; *arsu* XI. 7, LXXIX. 17; *ascultămu* CLVIII. 30; *ascundu* LV. 7, *ascunşu* XXXIX. 11, CXVIII. 11, *ascunşiu* XXXI. 5, *ascunsu* XXVI 5, XXX. 20, XXXII. 7, LXIII. 5, LXXX. 8, C. 5, CXXXVIII. 15; *ascuţitu* LI. 4; *aslamu* XIV. 5; *aşteptaiu* LIV. 9, CXVIII. 166, *aşteaptaiu* LXVIII. 21; *aşu* VII. 4. 5; *audu* CXIII. 14, CXXXIV. 17, *auḑu* XXV. 7, LXXXIV. 9, *auḑimu* XLIII. 2, *auḑiiu* XXX. 14, XXXVII. 14, LXI. 12, CLV. 1; *bărbatu* XVII. 26. 49, XXXIII. 9, XXXIX. 5, LXXXIII. 6, CLIV. 9, *bărbătu* CXXXIX. 22; *bătrănu* CLIII. 25; *bătrăriiu* XXXVI. 25; *bendu* LXVIII. 13; *blagoslovescu* XV. 7, XXXIII. 2, XXXVI. 22, CXXXI. 15, *blagosloveascu* CXLIV. 1, *blagoslovitu* IX. 24, XVII. 47, XXVII. 6; *blăndu* LXXXV. 5; *blăstemu* IX. 28, CVIII. 18; *braţu* CXXXV. 12; *briciu* LI. 4; *cadu* III. 7, XVII. 39, XXI. 30, XXXVI. 2, XLIV. 6, LXXI. 9, CXXXIX. 11, CXL. 10, CXLIV. 14, *caḑu* VII. 5, *cădemu* XCIV. 6; *călcătoriu* XL. 9, *călcătoru* C. 3; *calu* XXXI. 9; *câmpu* CLV. 5; *căndu* II. 13, III, IV. 2. 3. 4, VI. 4, IX. 4. 31, XII. 1. 2. 3, XIII. 7, XVI. 15, XVIII. 12, XXI. 25, XXVI. 2, XXVII. 1. 2, XXIX. 10, XXX. 14. 23, XXXI. 4, XXXIV. 13. 17, XXXVI. 24. 33. 34, XXXVII. 17, XL. 6. 9, XLI. 3. 4. 10. 11, XLII. 2, XLV. 3, XLVII. 4, XLVIII. 11. 16. 17, XLVIII. 19, L, L. 6, LII. 7, LVII. 11, LX. 3, LXI. 4, LXIII. 2, LXVII. 8. 15, LXX. 9. 23. 24, LXXII. 18, LXXIII. 10, LXXIV. 3, LXXV. 10, LXXVII. 34, LXXVIII. 5, LXXIX. 5, LXXX. 6, LXXXI. 2, LXXXVIII. 47, LXXXIX. 13, XCI. 8, XCIII. 3, XCV, XCVI, C. 2, CI, CI. 23, CV. 44, CVI. 6. 13. 19. 28, CVIII. 7. 23, CXVIII. 6. 7. 9. 32. 82. 84. 171, CXIX. 1. 7, CXXIII. 2. 3, CXXV. 1, CXXVI. 5, CXXXVI. 1. CXL. 1, CXLI. 4, CLI, CLIII. 8. 35, CLV. 2, CLVII. 8; *căntu* VII 18, IX. 3, XII. 6, XVII. 50, XXVI. 6, XXIX. 13, LVI. 8. 10, LVIII. 17. 18, LX. 9, LXIV. 14, LXX. 8. 22. 23, LXXIV. 10, LXXXVIII. 2, C. 1, CIII. 33, CVII, 2. 4, CXXXVII. 1, CXLIII. 9, CXLV. 2, *căntămu* XX. 14, XCI. 2, *căntumu* CLII. 1, *căntăndu* CLIX. 88; *capu* CXXXII. 2; *cărtulariu* XLIV. 2; *cătu* XXII. 5, XXX. 20, LXII, 2, LXV. 3. 5. LXXII. 1, CII. 12, CXVIII. 103, CLVI. 20, CLVII. 10; *cautu* CXVII. 7, CXVIII. 6. CLVII. 5, *căutămu*, *căutaiu* CXLI. 5; *celariu* LXXVIII. 1; *ceiu* XXVI. 4 8, CXVIII. 145, *ceru* XXI. 27, XXXIV. 4, LXVIII. 7, LXIX. 3. 5, LXX. 13. 24. 41, CIV. 3, *cerăndu* XXXVII. 13, XXXIX. 15. 17, *cerşiiu* XXXIII. 5, XXXVI. 36. LXXVI. 3, CXVIII. 10. 22. 45. 56. 94. 100, CXXI. 9; *ceriu* VIII. 2, X. 5, XIII. 2, XVII. 10. 14, XXXII. 13, XXXV. 6, LII. 3, LVI. 4. 6. 11. 12, LXVII. 34, LXXII. 9. 25, LXXV. 9, LXXVII, 24. 26, LXXXIV. 12, LXXXVIII. 38, CI. 20, CIV. 40, CVI. 26, CVII. 6, CXII. 6, CXIII. 11, CXVIII. 89, CXXXV. 26, CXXXVIII. 8, CLIII. 40, CLIV. 10, CLIX. 60, *ceru* LVII. 15, LXXIX. 15, XC. 1, CII. 19, CVII. 5, CXXXIV. 6, CXLVIII. 1. 4. 14, CLIII. 1, CLXII. 34; *cestu* LXXII. 15; *chiemu* III. 5, XVII. 4. 7, XXI. 3, XXVI. 7 XXVII. 1, XXIX. 3. 9, XXX. 23, LVI. 3, LXXVI. 2, LXXXV. 3. 7, CXV. 4. 8, CXVIII. 146, CXL. 1, *chiemămu* XIX. 8, LXXIV. 2, LXXIX. 19; *chiemaiu* XVI. 6, XXI. 25, LIV. 17, LXV. 17, LXXXVII. 2. 10. 14, CXIV. 4, CXVII. 5, CXVIII. 145, 147, CXIX. 1, CXXIX. 1, CXLI. 2. 6, CLIII. 3, CLVII. 3, *chemaiu* IV. 2. 4, *chiemăndu* LXVIII. 4; *chinu* XXX. 8; *chipu* XLI. 2; *ciudatu* VIII. 2;

clătescu XV. 8, XXIX. 7, CLIX. 79; *clevetescu* LXX. 13; *clipescu* XXXIV 19; *coperemăntu* CXX. 5; *coperitorĭu* CLII. 2, *coperitoru* LXX. 6; *coperu* XXXI. 1; *corbu* CI. 7; *cornu* XVII. 3, XXI. 22, XXVIII. 6, LXXVII. 69, XCI. 11, XCVII. 6; *credinčosu* LXXXVIII. 38, CXLIV. 13; *creḑu* XXVI. 13, *creḑuĭu* CXV. 1, CXVIII. 66; *crescu* XCI. 8, CIV. 24; *cruntu* V. 8; *cugetaĭu* LXXVI. 6, CXVIII. 59; *cuĭubu* LXXXIII. 4; *cumăndu* LIII. 8; *cumplitu* IX. 19. 33, XVII. 36; *cumu* CXXXVI. 4; *cungĭuraĭu* XXV. 6; *cunoscu* XIX. 7, *cunoscuĭu* XXXI. 5, XL. 12, XLIX. 11, LV. 10, LXX. 15, C. 4, CXVIII. 75. 152, CXXXIV. 5, *cunoscutu* XLVII. 4, CLV. 2; *cuptoru* CLVIII. 47. 49, *cuptorĭu* XX. 10, CLVIII. 51; *curăţescu* XVIII. 14; *curatu* XI. 7; *curşu* LVIII. 5; *curu* C. 8; *curundu* II. 13, VI. 11, XXXVI. 2, XLIV. 2, LXVIII. 18, LXXVIII. 8, CXXXVII. 3, CXLII. 7, CXLVII. 5, *corundu* CI. 3; *cuvăntu* XVIII. 3, XL. 9, XLIV. 2, LXIII. 6, LXVII. 12, LXXVI. 9, CIV. 8, CXVIII. 42, CLV. 5; *dăndu* XXXVII. 21, CIII. 28; *dătătorĭu* IX 21; *deadevăru* V. 11, XIV, 3, XXIV. 10, XLIV. 5, L. 8, LVII. 2, LXXXVIII. 15, CX. 8, CXVIII. 75. 160, CXXXI. 11, CXLIV. 18, CXLV. 7, CLIII. 4, CLVI. 10, CLVIII. 27. 28, CLXII, 8, *deadeavăru* CXVIII. 43. 142, *dedevăru* LXXXIII. 12, LXXXIV. 11, LXXXV. 15, *deadeveru* LXVIII. 14; *decătu* XXXVI. 16, LI. 5, LXVIII. 32, LXXXIII. 11, CXVII. 8. 9, CXVIII. 72; *densu* II. 6, CLI. 6; *dereptămu* CV. 6; *dereptu* V. 10, VI. 5, VII. 12, VIII. 3, IX. 9, X. 8, XI. 6, XVI. 4, XXII. 3, XXIV. 7. 8. 11, XXVI. 11, XXXII. 4, XXXIV. 12, XLIII. 26, XLIV. 5, XLVII. 12, XLVIII. 8, L. 12, LVII. 2, LXVIII. 19, LXXII. 18. 19, LXXVIII. 9, LXXXIX. 15, XCI. 16, XCVI. 8, CV. 8. 32, CVI. 17, CVIII. 5. 21. 24, CXI. 4, CXIV. 5, CXVIII. 112 137. 154, CXXI. 8. 9, CXXVIII 4, CXXIX. 4, CXXXI. 10, CXXXIV. 14, CXXXVII. 8, CXLII. 10. 11, CXLIV. 17, CLIII. 4. 19. 27, CLIV. 10, CLV. 7, CLVI. 18, CLVIII. 27. 28. 34. 35. 37, CLXI. 78, CLXII. 31; *dereşu* LVIII. 5; *deşchidu* CLV. 14, *deşchiḑu* XLVIII. 5, LXXVII. 2, *deşchiḑăndu* CIII. 18; *deşertu* III. 8, V. 11, VII. 5, XI. 3, XXIII. 4, XXIV. 4, XXV. 4, XXX. 7, XXXIV. 7. 19, XXXVII. 13, XXXVIII. 7. 12, XXXIX. 5, XL. 7, LIX. 13, LXI. 10, LXII. 10, LXVIII. 5, LXXII. 13, LXXVII. 33, LXXXVIII. 48, CVI. 9, CVIII. 3, CXVIII. 37. 161, CXIX. 7, CXXVI. 1. 2, CXXXVIII. 20, CXLIII. 8. 11; *deşideraĭu* CXVIII. 40; *deştingu* XXI. 30, XXVII. 1, XXIX. 4. 10, LIV. 16, LXXXVII. 5, CXLII. 7, CLIII. 2, *deşlindu* CXIII. 25, *deştinşu* CLVII. 7; *desusu* CLIII. 8, CLXI. 76; *ḑicu* XXXIV. 10, XLI. 10, LXIX. 4, CXLIV. 6. 11, CLIII. 40, *ḑişu* XXX. 15. 23, XXXI. 5, XXXVII. 17, XXXVIII. 5, CXV. 2, CLIII. 26, *ḑicăndu* XXXIX. 16, XC. 2, CLVIII. 51, *ḑăcăndu* LXX. 11, *ḑisu* CLVIII. 30; *di.ᛏtăĭu* LXXIII. 2; *dobăndiĭu* CXVIII. 111; *dodeescu* XXVI. 12, LXVIII. 21; *dojenindu* CXVII. 18; *domnu* XI. 5, XXIV. 8, XXXIII. 3, LXVII. 21, LXXXII. 19, CLVIII. 45, CLXII. 60; *elu* VII. 13, VIII. 5. 6. 7, IX. 9. 31, XIV. 4, XVII, XX. 3. 4. 7, XXI. 9. 24. 25. 27. 29, XXIII. 2. 10, XXIV. 15, XXVI. 4, XXXI. 6, XXXII. 8. 9. 21, XXXIII. 7, XXXIV. 8. 25, XXXV. 3, XXXVI. 5. 7. 13 22. 32. 33. 36, XL. 2. 3, XLIII. 22, XLIV. 12, XLV. 6, XLVII. 4. 9. 13. 15, L, LI. 8, LIV. 11. 23, LIX. 4. 14, LXI. 2. 3. 6. 7, LXII. 12, LXIII. 6, LXV. 6. 17, LXVII. 2, LXVIII. 31. 35. 36. 37, LXX. 11, LXXI. 15. 17, LXXIII. 14, LXXVII. 34. 36. 38 40. 58. 70, LXXIX. 9. 14, LXXXI. 4, LXXXVI. 5, LXXXVIII. 21. 22. 23. 27. 28. 42. 46, XC. 3. 14. 15.16, XCIII. 12. 13, XCIV. 5. 6. 7, XCVII. 1, XCVIII. 6, XCIX. 3, CI. 14, CII. 11. 13. 14. 17, CIV. 7. 20. 21. 26, CV. 29. 32. 43, CVI. 32, CVII. 14, CVIII. 30, CX. 5, CXII. 8, CXVI. 1, CXVIII. 2, CXXIX. 7. 8, CXXXI. 11. 13. 14. 18, CXLIII. 3, CXLIV. 18. 19. 20, CXLVI. 9. 11, CXLVIII. 1. 2. 3. 4. 5, CXLIX,

2, CL. 1. 2. 3. 4. 5, CLII. 2, CLIII. 10. 15, CLIV. 8. 10, CLIX. 88, CLX. 50; *eşiĭu* CLI. 5, *eşiu* LXXXVII. 9; *făcătorĭu* XIII. 1. 3, LII. 2. 4; *facu* XVII. 51, XXIV. 4, XXXIX. 9, LVIII. 3. 6, LXIII. 3, LXXXVIII. 5, XCI. 8. 10, XCIII. 4. 16, C. 8, CV. 3, CXIII. 16, CXXIV. 5, CXXXIV. 18, CXL. 4. 9, CLIII. 39, CLV. 17, *fecĭu* L. 6, CXVIII. 121, *făcăndu* IX. 17, XIV. 5, *faptu* LXXXVIII. 12, CLII. 16, *făptu* CLXII. 65; *fălosu* XXIX. 10; *fănu* CXLVI. 8, CLIII. 2; *fără-fundu* XLI. 8, LXXVII. 15, CV. 9, CVI. 26; *fărălegimu* CLVIII. 29; *ferescu* XXXVIII. 2, LV. 7, CXVIII. 8. 57. 60. 63. 101. 106, *feriĭu* XVII. 22, CXVIII. 67, 168; *fericeḑu* L. 20; *feritorĭu* LVIII. 18; *fieru* II. 9, CIV. 18, CVI. 10. 16, CXLIX. 8; *flămănḑescu* LVIII. 7. 15, *flămănḑiru* XLIX. 12, *flămăn-ḑindu* CVI. 5; *flomăndu* CVI. 9; *focu* XVII. 9. 13, XXXVIII. 4, CVI. 3, CLVI. 11; *frăngu* LXXIV. 11, *frămtu* L. 19, CLVIII. 39; *fricosu* XCV. 4; *fьatu* LXXVII. 60; *fugu* CXXXVIII. 7, *fugiĭu* CXLII. 9, *fugăndu* LIV. 8; *fuĭu* XXIX. 8, XXX. 12. 13, XXXVI. 25, XXXVII. 9. 15, LXVIII. 9. 12, LXX. 7, LXXII. 14. 23, LXXVI. 3, LXXXVII. 5. 9, CI. 5. 7. 8, CVIII. 25, CXVIII. 83, CXIX. 7, *fumu* CLVI. 17; *furişu* CLV. 14; *furu* XLIX. 18; *găcıtorĭu* CLXI. 76; *gămbositorĭu* XVI. 1; *gardu* LXI. 4; *gintu* IX. 27, XXI. 32, XXIV. 16, XXXII. 11, XLVII. 14, XLVIII. 12. 20, LX. 7, LXXI. 5, LXXII. 15, LXXVII. 6, LXXVIII. 13, LXXXIV. 6, LXXXIX. 1, XCIX. 5, CI. 19, CVIII. 13, CXLV. 10, CLIII. 20, CLX. 50; *gĭucatu* CXIII. 6; *gĭudecătorĭu* VII. 12; *gĭudeţu* IX. 5. 8. 17, XXIV. 9, XXXVI. 28. 30, XLIX. 6, LXXV. 9, XCVIII. 4, CII. 6, CXVIII. 84. 121, CXXI. 5, CXXXIX. 13, CXLII. 2, CXLV. 7, CXLVII. 10, CXLIX. 9, CLIII. 41, CLIV. 10, CLVIII. 28, *ğudeţu* CLIII. 4, *gĭudeţiu* LXXV. 10, LXXXVIII. 15, XCIII. 15, XCVIII. 4, C. 1, CXI. 5, CLVIII. 28. 31; *gĭuncu* XLIX. 13, *ğuncu* CLVIII. 40; *gĭunelu* CXVIII. 141, CLIII. 25; *gĭunghiĭu* CXV. 8, CLVII. 10, *gĭunghiemu* CLVIII. 38, *gĭunghiĭaĭu* XXVI. 6; *gĭurămăntu* CLXI. 73; *glăsescu* CXIII. 15; *gonescu* CLII. 9; *gotovescu* LXXXVIII. 5, *gotoviĭu* CXXXI. 17; *grăescu* XXVIII. 9, XXX. 19, XLIV. 2, XCIII. 4, CXIII. 13, CXXXIV. 16, CXLIV. 11, *grăĭu* XXXIX. 6, LXXII. 15, LXXVI. 5, XCIII. 18, CXV. 1, CXXI. 8, *grăindu* XXVII. 3; *grasu* LXIV. 12, LXXII. 7; *greşescu* XXXVIII. 2, *grea-şescu* CXVIII. 11, *greşascu* LXXVII. 17, *greaşimu* CLVIII. 29, *greşiĭu* L. 6, *greaşiĭu* CXVIII. 67; *gunoĭu* CLIV. 8; *hicleanu* XLII. 1, CXXXIX. 2. CLVIII. 32, *hăclĭanu* V. 8; *hiclenşigu* IX. 28, XXXI. 2, L. 6, LIV. 12; *hi-ruvimu* XCVIII. 1; *hotaru* LXVII. 14, CIII. 9; *hrănescu* LVIII. 10; *ĭadu* VI. 6, IX. 18, XV. 10, XXIX. 4, XXX. 18, XLVIII. 15, LIV. 16. XCIII. 17, CXIII. 25, CXXXVIII. 8, CXL. 7, CLIII. 22, CLIV. 6, CLXII, 33; *îmblămu* LIV. 15, *îmblaĭu* XXV. 1. 11, XXXVII. 7, CXXX. 1, *îmblăndu* LXXXIII. 13, CXXV. 6, *îmblându* LXXVII. 39; *împăratu* XVII. 51, XIX. 10, XX. 8, XXVIII. 10, XLIV. 2. 14, XLVI. 8, LXVII. 25, XCVIII. 4, CLVIII. 32. 46; *împartu* LXXII. 27, *împarţu* LIX. 8, CVII. 8, CLII. 9; *împinsu* CXVII. 13; *împlilescu* LVII. 3; *împregĭuru* XI. 9, XXX. 14, XXXIII. 8, *împregĭurĭu* XCVI. 3; *imu* CLVIII. 41; *înălţaĭu* CXXX. 2, *îrălţămu* XXXIII. 4; *înaltu* LXXXVIII. 28, CXII. 4, CXXXV. 12, CXXXVII. 6, *analtu* XCVIII. 2, *îraltu* XVII. 34, LXVII. 19; *încălecăndu* LXXV. 7; *începuĭu* LXXVI. 11; *închisu* XXX. 9; *încinsu* LXIV. 7; *încungĭuru* CXVII. 11; *încungĭuraĭu* XXVI. 6; *înflurescu* XCI. 14; *îngerescu* LXXVII. 25; *îngrupătorĭu* LXXVIII. 3; *însupţieḑu* CLII. 9; *însusu* XCI. 2. 9; *întăĭu* LXXXVIII. 28; *înţelegătorĭu* LII. 3; *înţelegu* XIII. 4, XXXVIII. 5, LII. 5, C. 2, CXVIII. 15, *înţeleşu* LXXII.

16, CXVIII. 95, CLV. 2, *înțelișu* LXXII. 22, *înțelegăndu* XLVI. 8, *înțelepțiĭu* XV. 7; *înțeleptu* CLXII. 18; *înteritu* CLIII., 21; *întindăndu* CLV. 9; *întinu* LXVIII. 15; *întorcu* LXVII. 23, LXXXIV. 9, *întorșu* CXVIII. 59, *întorcăndu* LXXXIV. 7, CIII. 29, *întorsu* LXX. 20; *întrămu* CXXI. 1, CXXXI. 7, *întraĭu* V. 9, CXIX. 5, *întraru* CXXXI. 3; *învățu* L. 15; *învescu* CXXXI. 16. 18; *învrătoșu* XXXI. 8; *ispitescu* X. 5, *ispitiĭu* CXVIII. 69; *ispititorĭu* VII. 10; *ispovedescu* LV. 9, *ispoveadiĭu* CXVIII. 13, *ispoveadiu* CXVIII. 26; *ĭubescu* LXVIII. 37, CXVIII. 132. 165, CXLIV. 20, *ĭubiĭu* XXV. 8, CXIV. 1, CXVIII. 47. 48. 97. 159. 163. 166. 173, *ĭubindu* V. 13, XXXIX. 17; *ivescu* XLIX. 23, XC. 16, CLVIII. 44; *izbăvitorĭu* XVII. 3, XLIX. 22, LXXVII. 35, CXLIII. 2, *izbăvitoru* LXX. 11; *izbăvitu* LXX 23; *izboru* CV. 17; *izvoru* CIX. 7, CXXIII. 5; *jeluiĭu* CXVIII. 131; *lărgămentu* XXX 9, CXVIII. 45; *largu* XVII. 20, CXVII. 5; *lăsuiu* CXVIII. 87, *lasaĭu* LXXX. 13, *lăsatu* IX. 35, XX. 3; *laudu* LV. 5. 11, LXVIII. 31, CVIII. 30, CXLIV. 2, CXLV. 2, *lăudatu* XLVII. 2; *lăuĭu* XXV. 6; *lepădăndu* CXXV. 6; *lepescu* LXXII. 28; *liᶺgu* LXXI. 9; *locu* XIII. 4, XXII. 2, XXXVII. 21, XLIII. 20, CXXXI. 7, CLVIII. 38; *loru* IX. 13. 16. 38, X. 7, XIII. 1, XV. 4, XVI. 10. 13. 14, XVII. 43, XX. 11. 13, XXI. 27, XXIV. 14, XXV. 10, XXVII. 4, XXXI. 9, XXXII 6. 15. 19, XXXIII. 18. 21, XXXIV. 5. 6. 17, XXXVI. 9. 18. 22. 39, XL. 11, LIV. 20. 22, LXIII. 8, LXVII. 28, LXXVII. 29. 30. 51, LXXX. 13, CIII. 27, CV. 8, CVI. 12, CXXXIX. 10, CXLIII. 8, CXLVIII. 14, CXLIX. 6. 8, CLIII. 17. 32, CLV. 6, CLX. 51, *luru* LXXX. 15; *luaĭu* CXLII. 8, CLI. 6, *luaru* CXXXVIII. 9, *luîndu* CXXV. 6; *lungu* VII. 12. LXXXV. 15, CII. 8, CXLIV. 8, CLIII. 27; *luptu* LV. 2; *mănaĭu* C. 5; *mănecăndu* CXXXVIII. 9; *măngăĭatu* LXII. 6; *măniu* CLIII. 21; *mănu* XC. 12; *mărăncu* XXI. 27, XLIX. 13, *mănăncu* CI. 5, *măncaĭu* C. 5, CI. 10, *măncăndu* XIII. 4, LII. 5; *măᶺgăetorĭu* LXVIII. 21; *mărescu* XVII, 51, LXVIII. 31; *mărgu* LXXXVIII. 15; *măritu* XVIII. 6; *mărmăntu* V. 11; *măru* XVII. 38; *menčorosu* XXXII. 17; *menimu* CLVI. 13; *mentu* LXV. 3; *meserimu* LXXVIII. 8; *mestecaĭu* CI. 10; *milostivu* LXXVII. 38, LXXXV. 15, XCVIII. 8, CII. 8; *miluitoru* CX. 4; *miruratu* VIII 10, *minunatu* CLII. 11, *minuinatu* LXXV. 5; *moru* CXVII. 17; *mujdeĭu* XXXI. 9; *multu* LXXVII. 15, LXXXV. 5. 15, LXXXVIII. 50, LXXXIX. 10, CII. 8, CXIX. 6, CXXII. 3, CXLIII. 13, CXLIV. 8, *murindu* XLVIII. 11; *nădăescu* CXIII. 16, *nădeaescu* CXXXIV. 18; *nascu* XXI. 32, LXXVII. 6; *năvidescu* CLIII. 41, *năvideascu* LXXXV. 17, CXXVIII. 5; *neamu* LXXVI. 9, LXXVII. 4, LXXXVIII. 2. 5, CI. 13, CIV. 8, CV. 31, CXVIII 90, CXXXIV. 13, CLIII. 5. 7; *necurățiĭu* XVII. 32; *nedejduescu* VII. 2; *nedereptu* XVII. 49, XXIV. 19, XLII. 1, CXVIII. 118, CXIX. 2, CXXXIX, 2. 12, CLVIII. 32; *nefaptu* CLXII. 46. 47. 53. 67. 69; *nefiindu* VII. 3, *nefindu* CIII. 35; *nemăsuratu* CLXII. 48. 49. 53—54; *neneavideascu* LXVII, 2; *nesleaitu* CLXII. 26; *nestinsu* CLXII. 77; *netăĭatu* CXIII. 8; *nevinovatu* XVII. 26 CV. 38; *neziditu* CLXII. 67; *nișchitu* VIII. 6, XXXVI. 10. 16, LIV. 9, LXXII. 2, XCIII. 17, CLVI. 20; *nuoru* LXXVII. 14, XCVI. 2, CIV. 39; *obiduescu* XXXIV. 1; *ogodescu* LV. 13; *omerescu* XVI, 4; *omelu* CXXXII. 2; *omu* XX. 11, XXI. 7, XXIV. 12, XXXIII. 13, XXXVII. 15, XLII. 1, LI. 9, LIV. 14, LXI. 4, LXXXIII. 13, LXXXVI. 5, LXXXVII. 5, LXXVIII. 49, CIV. 14. 17, CXVII. 8, CXXXIV. 8, CXXXIX. 2, CLXII. 13. 15. 17. 29; *opritorĭu* XXVII. 8; *opu* XIII. 3, XXXI. 6; *organu* CLI. 2; *osăndescu* XCIII. 21; *oțetu* LXVIII. 22; *otstămpescu* CXVIII, 118, *otstămpimu* CLVIII. 29; *pămăntu* IX. 39, XI. 7, XVI, 11. 14,

XXI. 30, XXXII. 14, XXXIII. 17, XL. 3, XLV. 9. 11, XLVIII. 3. 12,LVII. 3. 12, LXII. 3, LXVI. 3. 5, LXXI. 6. 16, LXXII. 9. 25, LXXIII. 7. 8. 12, LXXVII. 40. 69, LXXXIV. 12, LXXXVII. 13, LXXXVIII. 40. 45, CI. 20. 26, CII. 11, CIII. 14, CIV. 16, CVIII. 15, CXI. 2, CXII. 6, CXVIII. 19. 25. 87, CXXXIV. 6, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 12, CXL. 7, CXLII. 3. 6. 10, CXLVI. 6, CXLVIII. 7. 14, CLIII. 24, CLIV. 8. 10, CLVI. 9. 10. 18. 19, CLVII. 7, CLIX. 76, *pămăntu* CIX. 6, *pâmăntu* VII. 6; *părătaĭu* XXXVII. 7; *pieru* IX. 4. XXXVI. 20. 34. 38, LXXII. 27, XCI. 10, CI. 27, CIII. 29, *perindu* XXXVI. 20; *plecu* CXLIII. 2, *plecaĭu* CXVIII. 112, *plecatu* LXI. 4; *pliru* IX. 28, XXXII. 5, *plinu* CXVIII. 64; *plodu* CVI. 37, CLV. 17; *pobeadescu* LXXXVIII. 24; *pocĭu* XXV. 1, CXXXVIII. 6, *potu* IX. 4, LVII. 8, LXVII. 10, *putuĭu* XXXIX. 13, LXXXVII. 16, CXVIII. 163; *pomenescu* XV. 4, LXX. 16, *pomeniĭamu* CXXXVI. 1, *pomeniĭu* XLI 5, CXVIII. 52. 55, CLVII. 8, *pomeaniĭu* LXXVI. 12, *pomeniu* LXXVI. 6, CXLII. 5, *pomeaniu* LXXVI. 4; *protivescu* LXVII. 19; *prămăndescu* CIII. 12; *preacăntatu* CLVIII. 52. 53; *preaînalțatu* CLVIII. 53; *preagreaşimu* CLVIII. 29; *preaĭubiĭu* CXVIII. 113. 119. 127. 174; *prearădicăndu* CLIX. 88; *preaslăvescu* LXXXV. 12, XC. 15, *preaslăvitu* CLII. 11; *preimescu* XXIV. 13, XLIX. 9, LXXII. 5, CXV. 4, CXXXVIII. 20, *preimimu* XLVII. 10, CLVI. 18, *preimindu* XCI. 15; *prețu* XXV. 10, XLIII. 13, XLVIII. 9, CXXVI. 3; *preveghiĭaĭu* CI. 8; *pribeagu* CIV. 23; *pridădescu* XXX. 6; *prilăstitu* LXXVI, 3; *prilazu* CXLIII. 14; *prişlețu* CXIX. 6; *proidescu* CIII. 20; *proidiĭu* XLI. 5; *prorocindu* LXXI; *prorocu* LXXIII. 9, CLV, CLVI, CLVII, CLVIII, CLXIII. 38; *pru*^*cu* CLXI. 76; *psaltyrĭu* CVII. 3; *punĭu* XII. 2, LXXXVIII. 26. 30, C. 6, *puniu* LXXII. 28, LXXVII. 2, *ponĭu* CLXII. 73, *puşu* XXXVIII. 2, LXVIII. 12, LXXXVIII. 20, CXVIII. 106, *pusu* II. 6; *purtătoru* CLVIII 38; *pustiniĭu* LXII. 3, *pustynitu* LXXII. 19: *puțu* LIV. 24; *rădicătorĭu* XVII. 19; *rădicu* CLII. 2, *rădicaĭu* XXIV. 1, LXV. 17, LXXXVII. 10, LXXXVIII. 20, CXVIII. 48, CXX. 1, CXXII. 1, CXLII. 6; *răpaosu* XXXVIII. 14, LIV. 7. LXV. 12, CXXXI. 5; *răsaru* CLIX. 76; *răspundu* LVIII. 8, XCIII. 4, *răspunḑu* CXVIII. 42, *răspunsu* CLXII. 39; *rătecescu* XCIV. 10, *rătăciĭu* CXVIII. 110. 176; *războĭu* XVII. 35. 40, XXIII. 8, XXVI. 3, LXVII. 31, LXXV. 4, LXXVII. 9, LXXXVIII. 44, CXXXIX. 3. 8, CXLIII. 1; *răzvrătitu* LXXVII. 57, CLIII. 5; *rebdu* XXXIX. 2, LI. 11, *rebdaĭu* XXIV. 5, XXXIX. 2; *rebdătorĭu* CII. 8, CXLIV. 8, *rebdătoru* LXXXV. 15, *răbdătorĭu* VII. 12; *revniĭu* LXXII. 3; *rigăescu* CXLIV. 7; *roditorĭu* LI. 10, *roditoru* CVI. 34; *rostu* XVI. 1, LXV. 17, CXIII. 13, CXIX 2, CXXXIV. 16, CXLIII. 8, CLVIII. 51; *ruoratu* CLVIII. 50; *ruşireḑu* LXX. 1, *ruşiratu* XIII. 6, XIV. 4, LXXII. 22; *sacu* XXXIV. 13, LXVIII. 12; *salaşu* CV. 16; *săntu* IX. 21, XI. 5, XXIV. 6, XXXIV. 3, XLVIII. 15, XLIX. 7. 8 10. 11, LIV. 8. 22, LXII. 11, LXVIII. 21. 30, LXXII. 5, LXXVII. 39, LXXXVIII. 50, XC. 15, XCI. 13, XCIII. 11, XCIV. 4, XCV. 12, CI. 26, CIII. 33, CXVIII. 99. 111. 141. 143, CXXXVIII 18, CXLII. 12, CXLIII. 15, CXLV. 2, CLIII. 31. 37. 39, CLXII. 23. 52. 57; *sămtu* VI. 3, *sâmtu* II. 6; *sapatu* LXXIX. 17; *săpunu* L. 9; *săracu* LXXXI 3, *seracu* IX. 39; *sațiu* CV. 15; *sboru* LIV. 7; *scadu* CI. 28, CVI. 26; *scărbescu* XXX. 10, *scrăbescu* LXVIII. 18, *scrăbiĭu* CIV. 3, *scrăbiu* LXXVI. 4; *schimbu* XLVIII. 8; *scoțu* XC. 15, *scoşu* CLI. 6; *scrietorĭu* XLIV. 2; *scrisu* CXLIX. 9; *scutitorĭu* CXIII. 8. 19, *scutitoru* CXIII. 17; *secaĭu* CI. 12; *şeḑuĭu* XXV. 4. 5, *şeḑăndu* XLIX. 20, LXVIII. 13; *semnu* LIX. 6; *sfăntu* XIX. 3, XXI. 4, XXIII. 3, XXXII. 21, XLVI. 9, L.

13, LXII. 3, LXVII. 6. 18. 25, LXXVI. 14, LXXXVI. 1, LXXXVIII. 21, XCVIII. 3. 5. 9, CII. 1, CIV. 3, CV. 47, CX. 9, CXXXIII. 2, CXXXVII. 2, CXLIV. 21, CLIV. 10, CLVIII. 52, CLXII. 68; *sfeatu* CLIII. 28 ; *sinţiĭu* XXXIV. 15; *slăbindu* CLIII. 36; *slabu* VI. 3 ; *slăvitu* XXIII. 7, CLII. 1, CLIV 8 ; *smentitu* XXIX. 8 ; *socotescu* XXVI. 4, *socotiĭu* XCIV. 10 ; *somnu* CXXVI. 2; *spămăntu* XXVI. 1; *spăndurămu* CXXXVI. 2 ; *spargu* LXXXVIII. 34 ; *spăsescu* XLIII. 7; *spăsitoriu* XVII. 42 ; *spiru* XXXI. 4 ; *spovedescu* CLXII. 61—62 ; *spuniĭu* XXV. 7, XXXVII. 19, CXVII. 17, CXLI. 3, CXLIV. 6. 12, *spuniu* II. 7, IX. 2. 15, XXI. 23, XXXI. 5, LIV. 18, *spuniu* LXX. 17, LXXII. 28, LXXIV. 2, LXXVII. 6, CI, 22, *spuĭu* LXXXVIII. 2, *spunu* CXLIV. 4, *spuru* XXI. 32, LXVII. 12, *spuşiu* XXXIX. 6 ; *spunindu* LXXVII. 4 ; *spurcu* (în ms. *spurccu*, despărţit de d l Bianu în *spurc cu*; *cu* n'are însă ce căuta aici; lipsesce şi la Coresi) LXXXVIII. 35 ; *stăndu* CXXI. 2, CXXXIII. 1, CXXXIV. 2 ; *stălpu* LX. 4, *stlăpu* XCVIII. 7; *ştiutoru* CXLI. 5; *ştiutu* IX. 17, LXXV. 2; *strigămu* XCIV. 1. 2, *strigaĭu* XXXVII. 9 ; *striiru* XLIII. 21, LXVIII. 9, *striinu* LXXX. 10, CLI. 5, CLIII. 12; *suĭu* CLV. 16, *suiru* CXXXVIII. 8, *suindu* CV. 7; *sunăndu* CLVIII. 50 ; *suptu* VIII. 8, IX. 28, XVII. 10. 37., 39. 40: 48, XLVI. 4, LIV. 11, LXII. 10, LXV. 17, LXXXVII. 7, XCVIII. 5, CV. 42, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 4, CXLIII. 2, CLIII. 22 ; *surdu* XXXVII. 14 ; *suru* IX. 7, XLV. 4 ; *susu* VII. 18 ; *tăcuĭu* XXXI, XXXVII. 3, XLIX. 21 ; *tăĭaĭu* CLI. 6; *tănjescu* CI. 3; *ţapu* XLIX. 9, 13 ; *taru* XXXVII 5, LXXX. 7; *temu* III. 7, XXVI. 1; *tindu* CXIII. 15, *tinḑu* XXVII. 2, LIX. 10 ; *ţiru* LXVIII. 36, LXXII. 6 ; *tornu* XVII. 38: *totu* CII. 22, CIV. 21, CXLV. 2; *traşu* CXVIII. 131; *trecu* LXV. 6. 12, LXXII. 9, LXXVI. 18, LXXIX. 13, LXXXVIII. 42, CIII. 9. 10, CXLIII. 4, *treacu* LXVII. 22, XC. 6, *trecuĭu* XXXVI. 36, *trecăndu* XVII 32, CLVI. 13 ; *tristu* XXXVII. 7, XLI. 10, XLII. 2, CXVIII. 28; *turnu* CI. 7 ; *ucigu* CLIII. 39, *ucisu* CV. 38 ; *ugodescu* CXIV. 9, *ugodiĭu* XXXIV. 14; *ultămu* XLIII. 18, *ultaĭu* CI. 5, CXVIII. 30. 61. 83. 109. 141. 153, *ultaru* CXXXVI. 5, *ultatu* LXXXVII. 13, *ultato* IX. 19 ; *umbraru* LXXVII. 28 ; *umnojescu* CXLIII. 13; *unşu* LXXXVIII. 21 ; *untu* XXII. 5, XCI. 11, CIII. 15, CLIII. 13. 14; *upuvăescu* XVII. 3, XXVI. 3, XXXIX. 4, XLIII. 7, XC. 2, CXLVI. 11, CLVIII. 40, *upuvăimu* XXXII. 21. 22, *upuvăiĭu* X. 2, XII. 6, XV. 1. XXIV. 2. 20, XXV. 1, XXX. 2. 7. 15, XXXVII. 16, XL. 10, LI. 10, LV. 4. 5. 11, LXX. 1. 14, LXXXV. 2, CXVIII. 42. 43. 74. 81. 147, CXL. 8, CXLII. 8, CXLIII. 2, *upuvăĭu* LIV. 24, *upăvăiĭu* CVIII. 114, *upuvăindu* XVI. 7, XVII. 31, XXX. 25, XXXIII. 23; *určoru* XXI. 16 ; *urḑitu* VIII. 4, CIII. 8; *urescu* XXXIV. 19, *uriĭu* XXV. 5, CXVIII. 104. 113. 128, *uriu* C. 3, *uritu* CLVIII. 32; *usteniĭu* VI. 7, LXVIII. 4; *vădu* X. 8, XXXIX. 4, CXIII. 13, CXXXIV. 16, *văḑu* V. 5, XXVI. 4, LXII. 3, *văḑuĭu* XV. 8, XXXVI. 25. 35, LIV. 10, LXV. 18, CXVIII. 96. 158, CXLI. 5, *văḑăndu* LXXII. 3 ; *văratu* XVI. 12; *vărsu* CXLI. 3, *vrăsaĭu* XLI. 5; *vărtosu* L. 4, *vrătosu* LXXXVIII. 41; *vasu* XXX. 13; *vătămămu* XLIII. 18; *vătuiĭu* LXXII. 15, LXXXVIII. 4; *veacu* IX. 8, XI. 8, XIV. 5, XVIII. 10, XX. 5, XXI. 27, XXIII. 7. 9, XXIV. 2. 6, XXVII. 9, XXVIII. 10, XXIX. 7. 13, XXX. 2, XXXII. 11, XXXVI. 18. 28. 29, XL. 13. 14, XLIII. 9, XLIV. 3. 7. 18, XLVII. 9. 15, XLVIII. 9. 12. 20, LI. 10. 11, LIV. 20. 23, LX. 5. 8. 9, LXX. 1, LXXI. 17. 19, LXXII. 12. 26, LXXIII. 12, LXXIV. 10, LXXV. 5, LXXVI. 6. 8, LXXVII. 66. 69, LXXVIII. 13, LXXX. 16, LXXXII. 18, LXXXIII. 5, LXXXIV. 5, LXXXV. 12, LXXXVIII. 2. 3. 5. 29. 30. 37. 38. 53, LXXXIX. 2, XCI. 9, XCII. 2, XCIX. 5, CI. 13, 29, CII. 9. 17, CIII. 5. 31, CIV. 8. 10, CV. 1. 31. 48, CVI. 1, CIX. 4, CX. 3. 5. 8. 9, CXI. 3. 6. 7, CXII. 2, CXIII. 26, CXVI,

2, CXVII. 1. 2 3. 4. 29, CXVIII. 44. 52. 89. 93. 98. 111. 112. 142. 144. 152, 160, CXX. 8, CXXIV. 1. 2, CXXX. 3, CXXXI. 12. 14, CXXXII. 3, CXXXIV. 13, CXXXV. 1. 2. 3. 4, 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 23. 24. 25. 26, CXXXVII. 8, CXXXVIII. 24, CXLIV. 1. 2, CXLV. 7. 10, CLII. 18, CLIII. 7. 40, CLV. 6, CLVII. 7, CLVIII. 26. 52. 53, CLIX. 88, CLX. 55, CLXI. 70; *vechiŭu* VI. 8, CLVII. 73; *vedemu* XXXV. 10, CV. 5; *veghiemu* CLVIII. 30; *vencu* CLV. 19; *veselescu* XVIII. 9, *veselitu* XXIX. 2; *veşmăntu* CI. 27, CVIII. 29; *vestescu* LIV. 18; *viru* LXVII. 32, *vinu* CXXV. 6, *viniĭu* XXXIX. 8, *veˆrĭu* LXVIII. 3, *vinindu* CXVII. 26, CXXV. 6; *viru* LIX. 5, LXVIII. 13, LXXVII. 65, CLIII. 14, *vinu* LXXIV. 9; *viţelu* XLIX. 9; *vlădicescu* L. 14; *voĭu* II. 8, V. 5, XVII. 24, XVIII. 14. 15, XXVI. 6. 13, XXVII. 1, XXXIII. 12, XXXVIII. 5. 14, XL. 11, XLI, 3, XLII. 4, XLVIII. 5, XLIX. 7. 8. 12. 15. 21, L. 9, LVI. 8, LXI. 7, LXII. 5, LXV. 16, LXX. 18, LXXII. 17, LXXIV. 3, LXXVI. 13, LXXX. 9. 11, LXXXV. 11. LXXXVIII. 24. 29. 33. 36, XC. 14. 15, CVII. 2, CIX. 1, CXIV. 2, CXV. 3, CXVIII. 16. 17. 18. 27. 34. 44. 55. 73. 77. 88. 93. 115. 116. 125. 134. 144. 146, CXXXI. 5. 11. 12. 14, CXXXVI. 6, CXXXVIII. 7. 9. 18, CXL. 10, CXLII. 7, CLII. 2, CLIII. 1. 20. 23. 24. 26. 40. 41. 42, CLV. 16. 18, CLVII. 5. 10, *vremu* CXXXVI. 4, *voru* V. 6. 13, IX. 18. 23. 26, XXXIII. 6, XXXIV. 27, XLVIII. 11, L. 15. 21, LXVII. 30, LXXXIII. 8, LXXXVII. 13, LXXXVIII. 6. 16. 17, XCVII. 8, CIII. 30, CXXV. 5, CXXXVIII. 18, CXXXIX. 11, CLIII. 42, CLV. 2. 11, CLVI. 11, *vuru* I. 5, *vruĭu* XXXIX. 9, LXXII 25, LXXXIII. 11, CXVIII. 30. 35, *vruindu* XXXIX. 15; *zboru* XXXIX. 11, LXVII. 31, LXXXI. 1, CX. 1, CXLIX. 3; *zidindu* CXXVI. 1; *zidu* CI. 8, CXXVIII. 6; *zlacu* CXLVI. 8.

Forme în ŭ:

Adăncatulŭ CLVII. 4; *agĭutorĭulŭ* LXIX. 2, XC. 2, CXXIII. 8, *agĭutorulŭ* LXIX. 6, LXX. 7. 12, LXXXIII. 6, XC. 1; *alesulŭ* LXXXVIII. 20, CV. 23, *aleşilorŭ* LXXXVIII. 4; *anilorŭ* LXXXIX. 10; *ănsulŭ* LXXI. 9, LXXVII. 37, XCIX. 2; *apăratulŭ* CIII. 7; *apelorŭ* LXVIII. 16, CVI. 33. 35, CXVIII. 136, CLV. 10; *arepilorŭ* XVI. 8; *austrulŭ* LXXXVIII. 13; *băĭatulŭ* CXXX. 2; *bătrănilorŭ* CVI. 32; *bolvanilorŭ* XCVI. 7; *braţulŭ* LXX. 18; *cailorŭ* CXLVI. 10; *cămpulŭ* LXXVII. 12, CXXXI. 6; *căntarilorŭ* LXX. 22, XCII, XCIV, XCV; *cănteculŭ* XII, XIV, XXIII, XXVI, XXVIII, XXXVIII, XLII, XLVIII, LI, LXVI, LXXII, LXXV, LXXXVI, XCI, XCVI, XCVII, XCVIII, C, CVII, CXLII, *cănzteculŭ* LXXX, *căntecelorŭ* XC; *capulŭ* LXXIII. 14, CIX. 7; *celorŭ* CXVIII. 165; *cerbilorŭ* CIII, 18; *cerulŭ* XCV. 11; *cĭudelorŭ* LXXVII. 32, CX. 4; *čocanulŭ* LXXIII. 6; *codrilorŭ* XCIV. 4; *cornulŭ* LXXIV. 5. 6. 11, LXXXVIII. 18, XCI 41, CXI. 9; *creaştetulŭ* LXVII. 22; *cugetŭ* LIV. 15, *cugetulŭ* LXXV. 11; *cumplitulŭ* LXXI. 8; *cuperemăntulŭ* XC. 1; *cuvăntulŭ* CVI. 20, CXVIII. 43. 116. 154, *cuvintelorŭ* CXVIII. 130. 148; *deadevărulŭ* LXXXV. 11, LXXXVII. 12, LXXXVIII. 2. 6. 9. 25. 50, XCI. 3, XCV. 13, XCVII. 3, *deadeavărulŭ* CXXXVII. 2, *dedevărulŭ* LXXXIV. 12; LXXXVIII. 34, *dereptăţilorŭ* CXVIII. 33, *dereptaţilorŭ* CXVIII. 68; *dereptulŭ* CXI. 7, *derepţilorŭ* I. 5. 6, LXXII. 1, XCVI. 11, CX. 1, CXI. 2. 4, CXVII. 15; *deşârtâlorŭ* II. 1; *deşideratulŭ* LXXVII. 29; *ḑeulŭ* XLIII. 9, LXVI. 7, LXVII. 2. 21. 32. 36, LXVIII. 36, LXX. 17, LXXII. 11, LXXIV. 8, LXXV. 7. 10, LXXVI. 2. 3. 14, LXXVII. 19. 34. 41. 56. 59, LXXIX. 8, LXXX. 11, LXXXIII. 3. 4. 8, LXXXV. 2. 15, LXXXVIII. 27, XCI. 16, XCIII. 1. 7. 22, XCIV. 7, XCVIII. 8. 9, XCIX. 3, CVII. 8, CXIV. 5, CXLIII. 1, CXLIV. 1, CXLV. 5. 10, CLIII, 15; *ḑilelorŭ* CI. 24. 25; *dimpregĭurulŭ*

LXXXVIII. 8, *di.‸pregĭurulŭ* XCVI. 2; *ḑiselorŭ* CXVIII. 32. 35. 66; *dodeitorilorŭ* LXXXVIII. 43; *domnulŭ* II. 7, LXVII. 20, LXXVI. 2, LXXVII. 21, LXXXIV. 13, LXXXVI. 6, LXXXVIII. 53, XCII. 1. 4, XCIII. 1. 11. 14. 17. 22. 23, XCIV. 6, XCV. 4. 10, XCVI. 1. 10. XCVII 2. 6, XCVIII. 1, XCIX. 3, CI, CI. 17. 19. 20, CII. 2. 6. 11. 20, CIII. 34. 35, CIV. 21, CV. 34. CVI. 6. 28, CVIII. 15, CIX. 5, CXI. 1, CXII. 1, CXIII. 19. 20. 21. 23, CXIV. 5. 9. CXV. 6, CXVII. 18. 24, CXX 7, CXXI. 9, CXXVII. 1, CXXIX. 6. 7, CXXXIV. 3. 19. 20, CXXXIX. 7, CXLIV. 14, CXLV. 2, CLI. 3, CLIII. 4, CLV. 19, *domnilorŭ* CXXII. 2, CXXXV. 3; *doamnelorŭ* CXXII. 2; *draculŭ* VII. 6, LXXIII. 10. 18, LXXXVIII. 23, XC. 6, *dracilorŭ* LXXVII. 61, CV. 10. 37. 41, CXXXVII. 7; *duhulŭ* XXXIII. 19, XLVII. 8, L. 13, LXXVI 4. 7, CII. 16; *dulcilorŭ* CXXIV. 4; *dumbravilorŭ* XCV. 12; *dumneḑeulŭ* LXXXV. 12, XCVIII. 5, CV. 47, CXIII. 10; *durerilorŭ* XCIII. 19; *Eghypetulŭ* CIV. 38; *eftinŭ* CII. 8, CX. 4; *epurilorŭ* CIII. 18; *fănulŭ* CI. 12; *faptelorŭ* CIII. 13; *fărecaţilorŭ* LXXVIII. 11, CI. 21; *fierilorŭ* LXXIII. 19, LXXVIII. 2; *fiĭulŭ* LXXII, LXXIX. 18, LXXXV. 16, LXXXVIII. 23, CXV. 7, *fiilorŭ* LXVIII. 9, LXXII. 15, LXXVII. 6, LXXXII. 9, LXXXVIII. 20, CII. 7. 17, CV. 38, CVI. 21. 31, CXIII. 24, CXLIV. 12, CXLVIII. 14; *foculŭ* LXXVII. 63, LXXVIII. 5, LXXXVIII. 47, CXVII. 12; *fraţilorŭ* LXVIII. 9; *fricoşilorŭ* CX. 5; *fsatulŭ* LXXIII. 7, LXXVII. 67; *fsatelorŭ* CII. 15, CIII. 11, CVII. 8; *fumulŭ* LXVII. 3; *gardulŭ* LXXIX. 13; *gintulŭ* LXXI. 5, XCIV. 10, CI. 25; *gĭudecilorŭ* LXXXVI. 6; *gĭudeţulŭ* LXVII. 6, CV. 3, CXVIII. 102; *glasulŭ* LXXVI. 19, LXXX. 12, LXXXV. 6. XCIV. 8, CV. 25, CXVIII. 149, CXL. 1; *grasulŭ* LXXX. 17; *grumazulŭ* LXVIII. 4; *Hananeilorŭ* CXXXIV. 11; *hiclĭanşigulŭ* XCIII. 23; *hristulŭ* LXXXVIII. 39; *idolilorŭ* CV. 38; *împăratulŭ* LXVII. 13, LXXXIII. 4, LXXXVIII. 19, *împăraţilorŭ* CXLIII. 10; *împregŭrulŭ* LXXV. 12, *împregĭuriulŭ* LXXXVIII. 9; *înaltulŭ* CII. 11; *începutulŭ* LXXX. 13, *încinsulŭ* LXVIII. 25; *îngerilorŭ* XC. 11; *înţelesemŭ* LXXVII. 3; *Iordanulŭ* CXIII. 3; *iubiţilorŭ* CXXVI. 2; *Iudeilorŭ* LXVII. 28, LXVIII. 36, XCVI. 8; *lăcustelorŭ* LXXVII. 46; *leagecălcătorilorŭ* LXXIV. 5; *limbilorŭ* XVII. 44, LXXI, XCV. 5. 7, CIX. 6, CLIII. 42; *loculŭ* CII. 22; *lontrulŭ* CII. 1; *lucrulŭ* LXXXIX. 17, CIII. 23, CX. 2, CXIII. 12. *lucrurelorŭ* CX. 6; *luminatulŭ* LXXXIX. 8; *luncilorŭ* CIII 20; *maţelorŭ* CXXXI. 11; *mănilorŭ* LXXXIX. 17, XCIV. 7, CI. 26, CX. 7, CXIII. 12, CXXXIV. 15, *mănelorŭ* XCI. 5; *martorulŭ* LXXXVIII. 38, *mărturilorŭ* CXVIII. 14; *measerulŭ* LXXIII. 21, *meserulŭ* LXXXI. 4, *measerilorŭ* XI. 6, *meserilorŭ* LXXI. 4. 13; *mirulŭ* CXXXII. 2; *mişelulŭ* XXXIV. 10, LXXI. 12, LXXIII. 21, CXXXI. 3. 4, *mişeilorŭ* XI. 6, LXXI. 2. 4, CXI. 9, CXXXIX. 13; *morţilorŭ* LXXXVII. 11, CV. 28; *născutulŭ* XXXIV. 17; *necuraţilorŭ* I. 1. 4. 6; *neînţeleptulŭ* XCI. 7; *nereulŭ* LXXVII. 72, C. 2; *nesăturatulŭ* CI. 7; *nuorilorŭ* LXXVII. 23; *obiduitorilorŭ* CXVIII. 122; *ochiĭulŭ* XCI. 12, *ochylorŭ* V. 6; *oilorŭ* LXIV. 14, LXXVII. 70, CXIII. 4. 6; *omulŭ* LXXXIX, LXXXIX. 3, XCIII. 10. 12, CII 15, CXVII. 6, *oamerilorŭ* XI. 2, XIII. 2. 7, XXI. 7, LXVI. 5, LXVII. 36, LXXI. 2. 3. 4, LXXII. 5, LXXXIV. 3, *oamenilorŭ* IV. 3, *oaminilorŭ* LXXVII. 20, LXXXVI. 6, LXXXVIII. 48, LXXXIX. 3, XCIII. 11, XCV. 10. 13, CIV. 44, CV. 4, CVI. 8. 31, CX. 6. 9, CXIII. 12. 24, CXXIV. 2, CXXXIV. 14, CXLIV. 12. CXLV. 3, *ominilorŭ* CIV. 20; *osulŭ* CXXXVIII. 15; *păcătoşilorŭ* LXXII. 3, LXXIV. 11, LXXXI. 2, LXXXIII. 11, CXVIII. 61, CXXIV. 3, CXXXIX. 9, CXLV. 9, *pâcâtoşilorŭ* I. 1, III. 8, *pâcătoşilorŭ* VII. 10; *pămăntulŭ* LXXIV. 4, LXXV. 9, LXXIX. 10, LXXXII. 19, LXXXIV. 13, XCV. 1. 9. 11, XCVI. 1. 4. 5, XCVII. 4,

XCVIII. 1, XCIX. 2, CIII. 9. 24. 32, CIV. 7, CV. 38, CVI. 35, CXII. 7, CXIII. 23, CXVIII. 90, CLIII. 1; *părinţilorŭ* CVIII. 14; *pasărilorŭ* LXXVIII. 2, CLIII. 24; *păşenilorŭ* XCIII. 2, CXXII. 4; *pičorulŭ* LXVII. 24, XC. 12, *pičoarelorŭ* XCVIII. 5, CIX. 1, CXXXIX. 6; *pierḑâtorilorŭ* I. 1; *plăngemŭ* XCIV. 6; *plecatulŭ* LXXXI. 3, *plecaţilorŭ* CI. 18; *plinulŭ* XCVII. 7; *plodulŭ* LXVI. 7; *porăncitelorŭ* CXVIII. 73; *preapodobnicŭ* XVII. 26, XLIX. 21, CLIII. 4, *preapodobnicilorŭ* LXXVIII. 2, XCVI. 10, CXV. 6, CXLVIII. 14; *pregĭurĭulŭ* LXXVIII. 4; *protivniculŭ* LXXIII. 10; *rănitulŭ* LXXXVIII. 11; *răpaosulŭ* CXIV. 7, CXXXI. 8, *răpausulŭ* XCIV. 11; *reulŭ* C. 4, CXX. 7; *riulŭ* CXXXVI. 1; *rostulŭ* VIII. 3, LXXII. 9, LXXVII, 2. 30, LXXX. 11, LXXXVIII. 2, CV. 33, CVI. 42, CXVIII. 43, *rosturelorŭ* CXXXIX. 10; *rugatorilorŭ* LXXIII. 23; *sălbatecŭ* LXXIX. 14; *saraculŭ* XCIII. 6, *săracilorŭ* LXVII. 6; *scaunulŭ* XCVI. 2, CII. 19; *şerbulŭ* LXXVII. 70. 71, LXXXV. 2, LXXXVIII. 21, CIV. 26. 42, CXVIII. 176, CXLIII. 10, *şerbilorŭ* LXXVIII. 2. 10, LXXIX. 5, LXXXVIII. 51, CI. 29, CXXII. 2, CLVIII. 33; *sfeatulŭ* CX. 1, *svfeatulŭ* LXXII. 24, *sfatulŭ* I. 1; *sfinţilorŭ* LXXXVIII. 6. 8, CIX. 3; *silnicŭ* XXIII. 8, LXVII. 13, LXXIX. 5. 8. 15. 20, LXXXIII. 13, LXXXVIII. 9; *Sionulŭ* L. 20, CI. 14; *somnulŭ* LXXV. 6; *spăsitorĭulŭ* XCIV. 1, *spăsitorulŭ* LXXVIII. 9; *spiţelorŭ* CXX, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXIX, CXXXI, CXXXIII; *spunemŭ* XCI. 3; *strugurulŭ* CLIII. 32; *sufletulŭ* LXVIII. 11. 21. 33, LXX. 23, LXXIII. 19, LXXXIII. 3, LXXXV. 13. 14, LXXXVII. 4. 15, LXXXVIII. 49, XCIII. 17. 19, CII. 2, CIII. 1. 35, CVI. 9, CXVIII. 175, CXXXVIII. 14, *sufletelorŭ* LXXVII. 18; *suspinilorŭ* CI. 6; *susulŭ* LXXXVI. 5, CIII. 13; *sveaştnicŭ* CXVIII. 105, CXXXI. 17; *tămplelorŭ* CXXXI. 5; *tatălŭ* LXVII. 6, CLXII. 21; *ţinutulŭ* LXXXVIII. 10, CXIII. 2; *trufaşulŭ* LXXXVIII. 11, C. 5, *trufaşilorŭ* CXVIII. 69; *tunetelorŭ* LXXVI. 19; *turburatulŭ* LXXXVIII. 10; *untulŭ* CVIII. 18; *uriculŭ* XCIII. 14; *uscatulŭ* XCIV. 5; *veaculŭ* LXXXIX. 8, XCI. 8, CXI. 9, CXVIII. 44; *vecinilorŭ* LXXVIII. 4. 12, LXXIX. 7, LXXXVIII. 42; *veghietorulŭ* CXXVI. 1; *venitulŭ* CXVIII. 54; *viilorŭ* CXIV. 9; *vinulŭ* CIII. 15; *vitelorŭ* CIII. 14; *vrăjmaşulŭ* CLII. 9; *vrătoşilorŭ* LXXXV. 14; *zborulŭ* LXXXV. 14; *zepretitulŭ* LXXIX. 17; *zgăulŭ* L. 12, CVIII. 18, CXXXVIII. 13; *zmăulŭ* XI. 13, *zmeilorŭ* LXXIII. 13.

Un lucru ne isbesce când aruncăm o privire peste aceste forme din *Psaltirea Scheiană*: *u* apare în cuvintele accentuate pe penultimă, *ŭ* în cele carĭ pórtă accentul pe silaba a treia saŭ a patra. Acéstă constatare e suficientă ca să conchidem că scrierea cu *u* şi *ŭ* nu póte fi arbitrară; tot ea ne duce imediat la explicarea fenomenuluĭ. In adevĕr, dacă în *adaugu*, *aflatu*, etc. *u* este plin, acésta se explică prin împrejurarea că el se puteà păstrà încă multă vreme în acéstă posiţiune, fiind susţinut de silaba accentuată, imediat precedentă; în *agĭutorĭulŭ*, *alesulŭ*, etc. condiţiunile fonetice nu maĭ sunt aceleaşĭ, finala stă departe de accent şi în asemenea împrejurare *ŭ* nu maĭ aveà, ca să ḑicem aşà, un razim, erà maĭ uşor expus slăbiriĭ; de aicĭ reducerea luĭ la *ŭ*. Dubla valóre pe care o presintă *u* final n'are prin urmare de ce să ne surprindă; foneticesce, ea este uşor de înţeles, şi tocmaĭ aceste

exemple din *Psaltirea Scheiană* ne arată limpede cum trebue interpretată.

Dar tot *Psaltirea Scheiană* vine să complice constatările pe carĭ le-am făcut. O scriere constantă a luĭ *u* şi *ŭ* în sensul pe care l-am vĕḑut nu găsim în acest text; pe lângă formele înşirate, cele maĭ numeróse şi carĭ ne-aŭ autorisat să tragem deducţiunile de maĭ sus, sunt casurĭ în carĭ întâlnim un *ŭ*, unde ne-am aşteptă la *u* şi invers. Rĕmâne să relevăm aceste casurĭ şi să arătăm cum trebue privite.

Intâlnim *ŭ* pentru *u* în:

Adăncatŭ CVI. 24; *adurmitŭ* LXXVII. 65; *amăritŭ* CV. 32; *aminŭ* CLXII. 83; *apusŭ* CVI. 3, CXII. 3; *aputŭ* CXIII. 14; *auḑimŭ* LXXVII. 3; *bărbatŭ* LXXIX. 18, XCI. 7, CXI. 1, CXXXIX. 2, *bârbatŭ* I. 1; *blagoslovimŭ* CXIII. 26, *blagoslovitŭ* XL. 14, LXVII. 20. 36, LXXI. 17. 18, LXXXVIII. 53, CV. 48, CXLIII. 1, CLVIII. 26; *capŭ* LXXI; *cătŭ* LXXXIII. 2; *celŭ* CXXXV. 4, CXXXVI. 8; *cerşutŭ* CX. 2; *coşŭ* LXXX. 7; *cumplitŭ* LVIII. 14, LXXII. 6, LXXIII. 19, LXXVI. 9, LXXVIII. 5, CII. 9; *cumŭ* LXXII. 19; *cuntirimŭ* LXXIII. 8; *deadevărŭ* CLVIII. 31, *deadeavărŭ* CX. 7; *desusŭ* XC. 9; *dJînceputŭ* LXXVI. 12; *ḑişŭ* XV. 2, LXXII. 13, LXXIV. 5, LXXVI. 11, CXXXVIII. 11, CXXXIX. 7, CXLI. 6, CLVII. 5; *ducŭ* XXXVIII. 14; *duhŭ* X. 7, L. 12. 19, LXXVII. 39, CXVIII. 131, CXXXIV. 17, CXLVIII. 8, CLVIII. 39. 50, CLIX. 88, CLXII. 42. 43. 46. 48. 49. 51. 56. 59; *duplecatŭ* LXVIII. 24; *elŭ* XVIII. 6, XXXII. 9, LXVII. 36, LXXI. 15; *facŭ* CXLII. 10; *fălosŭ* LXVII. 13; *fărălegimŭ* CV. 6; *focŭ* XLIX. 3, LXXIII. 7, LXXVII. 14. 21, CIII. 4, CIV. 32. 39, CV. 18; *fricosŭ* LXXV. 8, LXXXVIII. 8, CX. 9, CXXXVIII. 14; *fumŭ* XLIII. 22, LXXVIII. 4, CLVIII. 33; *ğiudeţŭ* LXXI. 2, CIV. 21, CX. 7, CXVIII. 122, *ğudeţŭ* LXXIV. 8; *glasŭ* CIII. 12; *ğocŭ* CIII. 26; *grăimŭ* CLXII. 64; *grasŭ* XCI. 11; *greaşimŭ* CV. 6; *împăratŭ* XX. 2, XXXII. 16, LXXI. 2, XCIV. 3, CIV. 20; *începutŭ* CIX. 3; *insŭ* CVIII. 18, *nusŭ* LXXXVIII 25, CLIII. 43; *înţeleşŭ* CXVIII. 99; *ìubitŭ* XXVIII. 6, XLIV; *lăudatŭ* XCV. 4; *locŭ* XLI. 5, LII. 5, LXVII. 6, LXXXIII. 7, CVIII. 4. 5; *lorŭ* II. 3, V. 11. 12, LIV. 22, LXVIII. 12. 24. 26. 28, LXXI. 14, LXXII. 9. 18, LXXIII. 3. 9, LXXVII. 4. 11. 12. 24. 25. 28. 29. 31. 33. 37. 38. 44. 46. 47. 48 50. 53. 54. 57. 61. 63. 66, LXXVIII. 10. 12, LXXXII. 12. 17, LXXXIV. 3, LXXXVIII. 18. 33, LXXXIX. 16, XCIII. 23, XCVIII. 7. 8, CI. 29, CIII. 8. 28. 29. 35, CIV. 24. 29. 30. 31. 32. 33. 35. 36. 38. 39. 44, CV. 11. 15. 18. 27. 34. 35. 36. 38. 39. 41. 42. 44. CVI. 5. 6. 13. 14. 17. 18. 19. 20. 26. 27. 28. 38. 40, CVIII. 25, CX. 7, CXIII, 10. 17. 18, CXVII. 10 11. 12, CXVIII. 70, CXIX. 7, CXXXVIII. 17, CXXXIX. 4. 10, CXL. 4. 6. 7, CXLIII. 8, CXLV. 4, CXLIX. 6, CLIII. 32, CLIII. 35. 37; *lutŭ* LXVIII. 15; *maslinŭ* CXXVII. 3; *mergŭ* CXLII. 8; *micŭ* CLXII. 21; *milostivŭ* LXXXV. 5, CXIV. 5; *minunatŭ* LXVII. 36; *minuinatŭ* XCII. 4; *muncitŭ* LXXXVII. 16; *nathŭ* CLVIII. 46; *neamŭ* CXI. 2; *nemestecatŭ* LXXIV. 9; *netrecutŭ* CVI. 40; *nevinovatŭ* XVIII. 14; *obrazŭ* CLXII. 28; *omŭ* LII. 6; *opŭ* LII. 4; *osănditŭ* CVIII. 7; *păcatŭ* CVIII. 7; *pomenitŭ* LXXXVII. 6; *postămpimŭ* LXXIX. 19; *potopŭ* XXVIII. 10; *preaslăvitŭ* LXXXVIII. 8; *pridăditŭ* LXXXVII. 9; *prorocŭ* I, L; *puşŭ* LXXXVIII. 28, C. 3; *răsăditŭ* CIII. 16; *răsăritŭ* CVI. 3; *rugatŭ* LXXXIX. 13; *ruşinatŭ* LXXIII. 21; *sătulŭ* LXXVII. 25; *schimbatŭ* LXXXVII. 5; *sfăntŭ* XIV.

1; *smeritŭ* CLVIII. 39, *smearitŭ* LXXIII 21; *spuşŭ* LXXII. 15; *străstuitŭ* XVI. 9; *susŭ* LXX. 19, LXXII. 8, LXXIV. 6, LXXVII. 35. 56, LXXXI. 6, XCVI. 9, CXLIII. 7, CXLVIII. 1; *ţirutŭ* LXVII. 36; *totŭ* LXVIII. 24, XCIV. 3, XCV. 1, XCVI. 5, XCIX. 2, CIV. 35. 36, CVII. 6; *tremuratŭ* XVII. 8; *uitatŭ* XXX. 13, *veacŭ* XVII. 51; *viţelŭ* LXVIII. 32, CV. 19. 20; *vorŭ* XLVIII. 11, LXVII. 31, LXXI. 15. 16, LXXIV. 9, LXXIX. 17, LXXX. 13, LXXXII. 17, LXXXV. 9, LXXXVIII. 17, IX. 12, XCI. 8. 15, XCII. 3, XCV. 12, CI. 23. 29, CIII. 7, CV. 48, CVI. 22, CVIII. 27, CXVIII. 175, CXXV. 2, CXXVI. 5, CXXXI. 9. 12. CXXXVII. 5, CXXXIX. 14, CXLIII. 5, CXLIV. 5, CLIII. 7, CLVI. 14. 19, CLXI. 76, CLXII 77, *vremŭ* LXXIX. 4, *vrutŭ* L. 18; *vrătosŭ* LXX. 3. 7, LXXXVI. 2, CIV. 24. CXVIII. 103. CXXXVIII. 18, CXLI. 7.

Pentru ce în aceste forme apare *ŭ*, când tóte presintă condiţiunile în carĭ am spus că *u* se puteà mănţiné maĭ multă vreme şi când unele din ele le-am vĕḑut maĭ sus scrise cu *u*? In *aminŭ*, *duhŭ*, *glasŭ*, *milostivŭ*, *obrazŭ*, *potopŭ*, *prorocŭ*, *veacŭ* (póte şi *coşŭ*) s'ar puté admite că copistul a fost influenţat de formele slave corespunḑĕtóre, амннъ, доухъ, гласъ, милостивъ, образъ, потопъ, пророкъ, вѣкъ (кошь; v. casurile analóge din *Codicele Voroneţian*); în *cătŭ*, *celŭ*, *cumŭ*, *elŭ*, *insŭ*, *nusŭ*, *vorŭ* (ca auxiliar, de asemenea până la un punct şi în *lorŭ*, când erà întrebuinţat ca posesiv, funcţiune care aduceà o slăbire a accentuluĭ luĭ în frasă) n'ar fi nicĭ o greutate să vedem casurĭ isolate de reducere a luĭ *u* la *ŭ* din cause de fonetică sintactică, fiind tóte cuvinte carĭ îşĭ perdeaŭ adese-orĭ accentul pe lângă altele, ceea ce înlesnià trecerea luĭ *u* la *ŭ* saŭ chiar dispariţiunea luĭ (comp. *batŭğocură* LXXVIII. 4; *căndva* VII. 3, VII. 4. 5, XLIX. 22, LVIII. 12, *cănva* II. 12, scrierea *cănduva* XXXVII. 17, XCIII. 8 se explică prin influenţa grafică a simpluluĭ *căndu*; comp. şi *al* XLVI. 9, LIX. 9, LXXXVIII. 12. 21; *derep tire* XLIII. 22, LXVIII. 8; *sup tire* XLIV. 6, *c'um* [*cu ur*, cum dă Coresi] *cugetŭ* LIV. 15,) Dacă pentru acestea se póte găsì o explicaţiune, rĕmân altele, şi cele maĭ numeróse, pentru carĭ consideraţiunile arătate nu pot fi luate în sémă; ast-fel sunt *adăncatŭ*, *adurmitŭ*, etc. Lămurirea acestora—cum de alt-fel în parte póte şi a celor precedente—trebue căutată aiurea şi anume în modul cum ni s'a transmis *Psaltirea Scheiană*. Se scie că manuscrisul care ne-a păstrat-o nu este original, ci o copie de multe orĭ fórte alterată (1). Scris de doĭ copiştĭ, el cuprinde o sumă de inconsecuenţe ortografice şi fonetice; în general copistul întâiŭ (de la ps. I—LXVI. 4) se vede a se fi îndepărtat maĭ puţin de model, pe când copistul al doilea (de la ps. LXVI. 4 până la

(1) V. studiul d-luĭ A. Candrea, *Monumentele cele maĭ vechĭ de limbă românéscă*, în *Noua revistă română*, III, 534 şi urm.

sfârşit) a schimbat, a modernisat, apropiind mereŭ formele ce le găsià în ms. de cele din dialectul luĭ. Şi lucrul acesta se oglindesce şi în scrierea cu *ŭ* în loc de *u*. Dacă trecem în revistă lista de exemple din urmă, constatăm că cele maĭ multe forme cu *ŭ* se intâlnesc în partea scrisă de copistul al doilea (în partea întâĭ n'am numĕrat decât 34 casurĭ). Dacă acelaşĭ copist scrie aceleaşĭ cuvinte saŭ în condiţiunĭ fonetice identice când cu *u* când cu *ŭ*, este evident că una din aceste scrierĭ trebue să reflecteze fonetismul manuscrisuluĭ pe care-l urmà, iar cea-laltă fonetismul dialectuluĭ luĭ; de óre-ce însă, cum arată observaţiunile bine întemeiate ale d-luĭ Candrea, limba acestuĭ copist presintă particularităţĭ de un caracter relativ maĭ modern, nu maĭ încape îndoiélă că formele cu *ŭ* aŭ fost introduse de el, pe când cele cu *u* aŭ trecut din manuscrisul pe care-l copià; după cum a căutat să înlocuéscă de maĭ multe orĭ formele rotacisate din original cu cele în *n* din dialectul luĭ, tot aşà a urmat une-orĭ şi la *u* final, înlocuindu-l cu *ŭ* cum găsià în graiul luĭ. Un mic amănunt paleografic vine şi el să confirme acest lucru; la ps. LXXXV. 7, vedem pe acest copist schimbând pe *chiemŭ* în *chiemu*; evident că el scrisese întâiŭ cu *ŭ* cum pronunţà, dar a îndreptat, revenind la forma din manuscrisul ce urmà. In acelaşĭ mod trebue privite şi cele câte-và casurĭ de *ŭ* din partea întâĭ a manuscrisuluĭ; copistul întâiŭ nu maĭ întrebuinţà nicĭ el *bărbatu* de ex., ci *bărbatŭ* (e de remarcat că începênd să scrie psalmul I, introduce chiar la versetul 1 forma din urmă, dar imediat revine la formele din manuscrisul model, scriind maĭ departe, la v. 5, cu *u*, *vuru*); maĭ credincios însă textuluĭ pe care-l copià, el n'a lăsat decât rare-orĭ urme de scrierea cu *ŭ*.

Resultă din formele înşirate până aicĭ că *Psaltirea Scheiană* este copiată după un manuscris în care *u* final apăreà întreg când urmà imediat după silaba accentuată (excepţiune făcută póte pentru cuvinte atone ca *elŭ*, *vorŭ*, etc.) şi erà redus la *ŭ* când sta departe de accent. Acéstă fasă fonetică din istoria luĭ *u* final se póte represintà prin formula $\acute{_}$ *u*; $\acute{_}$ (—) — *ŭ*. Trecênd prin mâna copiştilor, fonetismul maĭ vechiŭ al Psaltireĭ a fost alterat, în sensul că eĭ aŭ înlăturat în unele casurĭ pe *u*, scriind, după transformarea pe care o suferise acest sunet, *ŭ* ($\acute{_}$ *ŭ*).

Scrierea inversă, *u* pentru *ŭ*, se întâlnesce şi ea de maĭ multe orĭ în *Psaltirea Scheiană*. Avem ast-fel:

Apăru XXXIX. 10; *auru* XLIV. 14, LXVII. 14, CIV. 37, CXIII, 12, CXVIII. 72, CXXXIV. 15; *bucinu* LXXX. 4; *cămpulu* LXXVII. 43; *căntecu* LII, LXXX. 3; *čarcetu* XXVI. 4; *ceareamu* CLVIII. 41; *clopotu* CL. 5; *cugetu* LXXXII.

6; *deaderu* CXXXI. 4; *deşchidemu* CLVIII. 33; *deştinseru* CXXXVIII. 8; *ḑeulu* LXI. 9; *domnulu* CXVII. 6; *durmiretu* LXVII. 14; *eftinu* LXXXV. 15, CXI. 4; *ezeru* CXIII. 8; *feacemu* CVII. 14, CLVIII. 30; *fičorulu* CLIII. 25; *fulgeru* CLV. 11; *gĭudecu* LXXIV. 3; *întoarsetu* VII. 13; *întureareeu* X. 3, XVII. 10. 12, XXXIV. 6, LXVII. 18, *întunerecu* LXXXI. 5, *întunearecu* LIV. 6, *întunerecu* LXXXVII. 7. 13, CIII. 20, CVI. 10, *întunereacu* CX. 6, XCVI. 2, CIV. 28, CVI. 14, CXI. 4, *tunerecu* CLXI. 79; *lăčafăru* CIX. 3; *lăngedu* LXVIII. 30, CIV. 37; *leulu* IX. 30; *lurecu* XXXIV. 6; *mărecu* LXII. 2; *măsuru* CVII.8; *mearseru* XXII.4,CXXXVII. 7; *measeru* XXXIX. 18, XLVIII. 3, LXVIII. 30, LXIX. 6, *meseru* LXXXI. 3; *piardemu* XLIII. 6; *preutu* CIX. 4; *pristăpnicu* CLVIII. 32; *saturu* LXXX. 17, CLII. 9, *scaunu* IX. 5, XCIII. 20, CLIV. 8; CLX. 52; *silnicu* XXIII. 8, LXXXIII. 9, CLXII. 58; *singuru* XXIV. 16, XXXII. 15, LXXI. 18, LXXIX. 14, LXXXII. 19, CLI; *spuremu* LXXVIII. 13; *sufletu* LIV. 14, LXXIII. 19, CLVIII. 39, CLXII. 18; *tărăru* XXXVI. 25, LXVIII. 32, *tăneru* CLI. 1; *tatălu* CLIX. 88 (*tatălu* LXXXVIII. 27 e restituit de d-l Bianu, dar ms. dă *tatălui*); *troscotu* CLIII. 2; *ultaremu* XLIII. 21; *vatămu* LXXXVIII. 34, CLIII. 39; *vihoru* LXXX. 8; *vindecu* CLIII. 39; *volnicu* XXI. 29.

Vedem aicĭ un *u* care nu se împacă nicĭ cu fonetismul copiştilor *Psaltireĭ Scheiane* nicĭ cu al textuluĭ după care este scrisă, aşà cum reese din constatările de maĭ sus. In două casurĭ, *cămpulu* şi *feacemu*, *u* s'ar puté explicà prin influenţa contextuluĭ; *cămpulu* apare în adevĕr înainte de *lui* şi *feacemu* după *veghiemu*, undę *u* este justificat; se póte dar ca aceste forme învecinate să fi influenţat scrierea cu *u* în cele două cuvinte. Rĕmân însă de lămurit cele-lalte exemple. Explicaţiunea pentru acestea n'o vĕd decât în împrejurarea următóre: *Psaltirea Scheiană* trebue să derive dintr'un manuscris primitiv cu caractere arhaice bine pronunţate, analoge celor din *Codicele Voroneţian* (1); în acest manuscris, *u* final trebue să fi fost păstrat şi în cuvintele accentuate pe a treia saŭ a patra silabă (*leulu*, etc.); din acest manuscris câte-và forme de acest fel s'aŭ putut fórte bine strecurà în copiile ulterióre şi în special în copia din care cobóră *Psaltirea Scheiană*.

Alt-fel trebue probabil interpretate genetivele şi dativele de plural în *u*: *apeloru* XVII. 16, XLI. 2; *bucireloru* XLVI. 6; *cailoru* L. 15; *cămpiloru* VIII. 8; *cărariloru* XXIV. 4; *cumăndariloru* CLIII. 38; *cuvinteloru* CII. 20; *deageteloru* VIII. 4; *derepţiloru* XIII. 6, XXXIII. 20, *dereptiiloru* XXXII. 1; *draciloru* IX. 26, XVII. 41, XX. 9, XXX. 9; *dumneḑei-*

(1) Opiniunea acésta îşĭ găsesce razimul în faptul că *Psaltirea Scheiană*. comparată cu cea *Voroneţiană* şi a luĭ Coresi, arată că tóte treĭ derivă dintr'o traducere veche a psalmilor, cum am arătat în lecţiunile mele de la Universitate şi cum a arătat fórte bine şi d-l Candrea în articolul citat.

loru CXXXV. 2; *giudeciloru* XXXII. 10; *greşitoriloru* XXIV. 8; *hicleaniloru* XXXVI. 1; *Iudeiloru* XLVII. 12; *laudeloru* XVII. 4; *limbiloru* IX. 6, XXI. 28, XXXII. 10; *măriloru* VIII. 7, IX. 17, XVII. 21; *mişeiloru* IX. 13. 19. 31. 38; *necuraţiloru* XVI. 9; *nevinovaţiloru* XXXVI. 18; *oameriloru* IX. 9, X. 5, XXI. 7. 32, XXX. 20, XXXII. 10. 13, XXXV. 8; *păcătoşiloru* XXXIII. 22; *păduriloru* XVII. 8; *pioĉareloru* CXVIII. 105; *reiloru* XXI. 17; *sfinţiloru* XV. 3; *şĭerbiloru* XXXIII. 23, *sileloru* XXIII. 10; *sugătoriloru* VIII. 3; *tariloru* XXXIV. 10; *temuţiloru* XXXIII. 10, *tirereiloru* VIII. 3; *văduoloru* LXVII. 6; *vrăjmaşiloru* XXX. 16, XL. 3. Aicĭ *u* se póte explicà în două felurĭ, saŭ că finala a fost asimilată în scris pronumeluĭ personal *loru,* saŭ că *lo-* aveà un acent secundar, în care cas *u* se puteà pàstrà maĭ multă vreme. Pentru acéstă din urmă părere ar pledà faptul că aceste genetive şi dative sunt cele maĭ de multe orĭ accentuate pe *lo-* în manuscris (*apelóru, deagetelóru,* une-orĭ sunt puse două accente, ca în *necuráţilóru*); e adevĕrat că accentuarea este adese-orĭ arbitrară în manuscrisele vechĭ (în textele religióse carĭ aveaŭ să fie cântate, ea arătà şi intonarea musicală a cuvintelor), dar póte în casul de faţă particularitea acésta póte fi luată în sémă. Să nu uităm însă că genetivele şi dativele acestea sunt mult maĭ puţin numeróse decât cele în *ŭ*; acestea din urmă par a fi fost cele obicĭnuite în manuscrisul după care s'a copiat *Psaltirea Scheiană,* aşà încât cele-lalte ar puté fi maĭ curând o transmisiune din manuscrisul primitiv al *Psaltireĭ*; în orĭ-ce cas acestea nu aparţin dialectuluĭ copiştilor textuluĭ nostru. Rĕmâne o formă de gen.-dat., asupra căreia iarăşĭ nu putem decide nimic sigur; e *tuturoru* IX. 26, XVII, XVII. 16, 31 XX. 9, LXXXVI. 7, CLXI. 71, *tutororu* LXXXV. 5, CII. 6, CXLIV. 9, CXLVIII. 14, pe lângă care găsim de două orĭ *túturorŭ* CX. 10, CXLIV. 15; nu putem spune cum erà intonat acest cuvînt, *túturor* saŭ *tuturór* (adĭ ambele forme se întâlnesc) şi decĭ întru cât *u* saŭ *ŭ* sunt la locul lor; e adevĕrat că în manuscris găsim de şése orĭ accentul pe *ro-*, dar la LXXXV. 5 aflăm *tútoróru*; se póte totuşĭ ca *tuturóru* să fi fost forma constantă din manuscrisul model al *Psaltireì Scheiane* şi atuncĭ *tuturorŭ* ar fi fost introdus de copistul al doilea. Tot din causa nesiguranţeĭ accentuluĭ nu putem interpretà nicĭ într'un fel nicĭ într'altul pe *mijloc;* de aceea l-am şi omis din formele înşirate până aicĭ; alăturĭ de *mijlocu* XXI. 23, XXII. 4 întâlnim *mijlocŭ* XLVII. 10, LIV. 16, LXVII. 14. 26, LXXIII. 4. 12, LXXVII. 28, LXXXI. 1, C. 2. 7, CIII. 10. 12, CVIII. 30, CIX. 2, CXV. 10, CXXXIV. 9, CXXXV. 11, CXXXVI. 2, CXXXVII. 7, CLII. 8, CLIV. 10, CLV. 2. Se ḑiceà *mijloc* saŭ *mijlóc?* manuscrisul dă de nouĕ orĭ *míjlocŭ*, de opt orĭ *mijlócŭ* şi de două orĭ chiar *míjlócŭ;* prin urmare

nu se póte nimic hotărî (în *mijlocu* se póte să fie şi influenţa scrierii luĭ *locu*).

Un grup aparte îl forméză encliticele *lu* şi *su*; pentru amândouĕ întâlnim şi *u* şi *ŭ* : *se-lu* XXXIX. 15, *scoate-lu* LXVIII. 19, *lĭubi-lu* CXVIII. 140, *lu feace* CXXXIV. 7, *ce-lu* CXLV. 18, *ce-lŭ* XVII, *mără-lŭ* XLIII. 17; *ce-su* XV. 3, XLIII. 14, LXIV. 6, *vii-su* XXI. 27, *gata-su* XXXVII. 18, *căte-su* CVIII. 11, CXVIII. 84, *unulu-su* CXL. 10, *cine-su* CLVI. 19, *measeru-sŭ* XXIV. 16, *eu-sŭ* XLV. 11, *neavutu-sŭ* CVIII. 22, *lău-sŭ* CXVIII. 94. Păstrarea saŭ reducerea luĭ *u* a trebuit să fie determinată şi la aceste particule tot de accent, în special de accentul cuvintelor pe lângă care eraŭ alipite; în casurĭ ca *lĭubi-lu*, *vii-su*, *u* s'a putut mănţiné maĭ mult timp decât în *scoate-lu*, *căte-su* (în *lu* reducerea la *ŭ* s'a întâmplat de vreme şi în construcţiunĭ ca *lu feace*). De óre-ce însă aceste deosebirĭ datorite foneticeĭ sintactice nu eraŭ tot-deauna prinse de ceĭ carĭ scriaŭ, formele cu *u* şi *ŭ* puteaŭ fi uşor confundate; de aceea inconsecuenţa acésta grafică, cel puţin în parte, se póte să fi existat dejà în manuscrisul după care lucraŭ copiştiĭ *Psaltireĭ Scheiane* (comp. ce am spus maĭ sus la *Codicele Voroneţian*) (1).

---

(1) Am omis din listele de exemple numele propriĭ, pentru că ele nu pot probà mult în cestiunile discutate, fie pentru că în scrierea lor copiştiĭ s'aŭ lăsat influenţaţĭ de formele corespundĕtóre din slavă (v. ce am spus maĭ sus la *Cod. Vor.*), fie pentru că accentuaţiunea lor nu se póte de multe orĭ hotărî. Cred totuşĭ necesar să daŭ aicĭ şi aceste forme: *Amalicŭ* LXXXII. 8; *Amonŭ* LXXXII. 8; *Aronŭ* XCVIII. 6, CXXXII. 2, *Arronŭ* LXXVI. 21, CXIII. 21, *Aaronŭ* CIV. 26, CV. 16, CXIII. 18, CXVII. 3, CXXXIV. 19; *Asafu* XLIX, LXXII, LXXIII, LXXVII, LXXVIII, LXXIX, LXXX, LXXXII, *Asafŭ* LXXIV, LXXV; *Asuru* LXXXII. 9; *Avacumŭ* CLV; *Avironŭ* CV. 17; *Avraamu* XLVI. 10, CIV. 6. 9. 42, CLX. 55, CLVIII. 35, CLXI. 73; *Daniilŭ* CLVIII; *Datanu* CV. 17; *Davidŭ* I, VII, IX, X, XI, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVII. 51, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII. 1, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXIX, XL, XLII, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVI, LVIII, LIX, LX, LXII, LXIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXII, LXXVII. 70, LXXXV, LXXXVIII. 4. 50, XC, XCIII, XCIV, XCV, XCVI, XCVII, XCVIII, XCIX, CII, CIII, CVII, CVIII, CIX, CXXI. 5, CXXXI. 1. 10. 11. 17, CXXXVI, CXXXVII, CXXXVIII, CXXXIX, CXL, CXLI, CXLII, CXLIII, CXLIII. 10, CXLIV, CLI, *Davydŭ* C. *Davidu* XXXVIII, LXXXVIII. 21. 36, XCII, CLXI. 69; *Efranthu* CXXXI. 6; *Efremu* LXXIX. 3, CVII. 9, *Efremŭ* LXXVII. 67; *Eghypetu* CIV. 23, *Eghypetŭ* LXVII. 32, LXXVII. 43, CV. 7; *Ermonŭ* LXXXVIII. 13; *Eseĭu* LXXII; *Etamŭ* LXXXVII, LXXXVIII; *Faraouu* CXXXIV. 9, CLII, CLII. 4. 19: *Filistimu* CLII. 14; *Ghevalŭ* LXXXII. 8; *Goliĭathŭ* CLI; *Gomorŭ* CLIII. 32; *Hamu* LXXVII. 51, CIV. 23. 27; *Hanaanu* CV. 38, CLII. 15, *Hanaanŭ* CIV. 11, *Horivŭ* CV. 18; *Iacovŭ* XIII. 7, XIX. 2, XXI. 24, XXIII. 5—6, XLIII. 5, XLV. 8. 12, XLVI. 5, LII. 7, LVIII. 14, LXXIV. 10, LXXVI. 16, LXXVII. 21. 71, LXXVIII. 7, LXXX. 2. 5, LXXXIII. 9, LXXXIV. 2, XCIII. 7, XCVII. 3, CXIII. 1. 7, CXXXI. 5, CXLV. 5, CXLVII. 9, CLIII. 9. 15; *Iacovu* LXXXVI. 12, XCVIII. 4, CIV. 6. 10. 23; *Iavimŭ* LXXXII. 10; *Iditumŭ* LXXVI; *Ierusalimu* LXXVIII. 1, CLVIII 28, *Ierusalimŭ* LXIV. 2, CXXI. 3, CXXXIV. 21, *Erusalimŭ* LXVII. 30, CI. 22, CXXIV. 2; *Iindoru* LXXXII. 11;

Resumând, ajungem la conclusia:

A existat o traducere primitivă a psalmilor în care raporturile în ce privesce pe *u* final se presintaŭ în acelaşĭ fel ca în *Codicele Voronețian:* _/ *u*, _/ (—) — *u*.

Din acéstă traducere a derivat o copie în care *u* erà păstrat, când urmà imediat după accent, pe când în cele-lalte casurĭ se redusese la *ŭ;* din manuscrisul original însă copistul saŭ copiştiĭ trecuse şi câte-và forme cu *u*, când accentul cădeà pe a treia saŭ a patra silabă: _/ *u*, _/ (—) — *ŭ* + _/ (—) — *u*.

Din o asemenea copie derivă *Psaltirea Scheiană*, dar fonetismul eĭ a fost influențat de limba copiştilor, în sensul că eĭ aŭ introdus şi câte-và forme maĭ nouĕ, în carĭ *u* final slăbise, chiar când venià imediat după silaba accentuată: _/ *u*, _/ (—) — *ŭ* + _/ *ŭ* + _/ (—) — *u*.

Dacă ast-fel se presintă *u* în *Psaltirea Scheiană*, rĕmâne întrebarea cum trebue resolvite abreviațiunile în transcrierea cu litere latine. Sistemul de a le lăsà neresolvate, urmat de d-l Bianu, ca şi de d-l Hasdeŭ în *Cuvinte din bătrânĭ*, póte să aibă avantagele luĭ în casul de fată, când inconsecuenţa în scrierea manuscrisuluĭ este atât de pronunţată; dar nu-ĭ maĭ puţin adevĕrat că el póte induce în eróre, cum s'a şi întâmplat, pe ceĭ carĭ urmăresc numaĭ transcriere cu litere latine (abreviaţiunile neresolvate aŭ fost luate une-orĭ drept exemple de căderea definitivă a luĭ *u* (1). In transcriere cred totuşĭ că s'ar puté urmà în acéstă privinţă sistemul următor. De óre-ce, cu

---

Ioanu CLXI; *Iiosifu* LXXX. 6, *Iosifŭ* LXXVI. 16, LXXVII. 67, LXXIX. 2, CIV. 17; *Isacu* CIV. 9, *Isaacu* CLVIII. 35; *Israilteaninŭ* LXXXV. 11; *Israilŭ* XIII. 7, XXI. 4. 25, XXIV. 22, LXVII. 9. 27, 35. 36, LXVIII. 7, LXX. 22, LXXI. 18, LXXII. 1, LXXV. 2, LXXVII. 5. 21. 31. 41. 55. 71, LXXIX. 2, LXXX. 5. 9. 12. 14, LXXXII. 5, LXXXVIII. 19, XCVII. 3, CII. 7, CIV. 10. 23, CV. 48, CXIII. 1. 2. 17, 20, CXVII. 2, CXXI. 4, CXXIII. 1, CXXIV. 5, CXXVII. 6, CXXVIII. 1, CXXIX. 6. 8, CXXX. 3, CXXXIV. 4. 12. 19, CXXXV. 22, CXLVI. 2, CXLVII. 9, CXLVIII. 14, CXLIX. 2, CLI. 6, CLII, CLII. 19, CLIII. 9, CLVIII. 35, CLIX. 83, CLX. 54, CLXI. 68, *Izrailŭ* XL. 14, XLIX. 7, LII. 7, LVIII. 6; *Kisu* LXXXII. 10; *Leviinu* CXXXIV. 20; *Madiamu* LXXXII. 10, CLV. 7; *Malentu* LII; *Melhisedecŭ* CIX. 4; *Misailŭ* CLVIII; *Moavu* CVII. 10, CLII. 15; *Moavŭ* LIX. 10; *Nathanŭ* L; *Nethalimŭ* LXVII. 28; *Ogu* CXXXIV. 11; *Orivu* LXXXII. 12; *Ozivu* LXXXII. 12; *Salmanŭ* LXXXII. 12; *Samoilŭ* XCVIII. 6; *Saulŭ* XVII; *Selmonŭ* LXVII. 15; *Sinainŭ* LXVII. 9, *Sionu* IX. 12, XIII. 7, XIX. 3, LXXXIII. 8, XCVIII. 2, CI. 22, *Sionŭ* CXXXIV. 21, LII. 7, LXIV. 2, LXXV. 3, CIX 2, CXXVII. 5, CXXXIV. 11; *Sisaru* LXXXII. 10; *Taneosu* LXXVII. 43, *Taneosŭ* LXXVII. 12; *Tavorŭ* LXXXVIII. 13; *Tiru* LXXXII. 8, LXXXVI. 4, *Tyru* XLIV. 13; *Vasanu* LXVII. 23; *Vavilonŭ* LXXXVI. 4; *Veniaminŭ* LXVII. 28, LXXIX. 3.

(1) Aşà i s'a întâmplat d-luĭ Meyer-Lübke; vĕḑênd în transcrierea documentuluĭ din 1571 publicat de d-l Hasdeŭ (*Cuv. din bătr.*, I, 18), formele *fiind*, *neavănd*, d-sa observa că «dejà cele maĭ vechĭ texte române presintă grafiĭ fără *u*», *Gramm. d. rom. Spr.*, I, § 315; dar manuscrisul dă *fii*nd, *neavă*nd.

tóte esitările, formele accentuate pe penultimă apar maĭ des cu *u*, excepţional cu *ŭ*, este firesc să se transcrie cu finala plină tóte cuvintele de acéstă categorie; aşà: *cumplitu* LI. 7; *lutu* II. 9; *sfrăşitu* VI; *totu* XVIII. 5; *vrătosu* LI. 5, etc.; pentru acelaşĭ cuvînt trebue transcrise cu *u* (d-l Bianu a pus *ŭ*) *vas'* II. 9; *fericeḑ'* II. 13; *râpaus'* IV. 9; *ḑis'* VII. 7; *sus'* VII. 8. De altă parte, pentru că în formele accentuate pe a treia saŭ a patra silabă, scrierea maĭ obicĭnuită este cu *ŭ*, se pot transcrie în modul acesta *căntecŭ* CXLIII; *feacemŭ* CLVI. 18; *născutulŭ* XXI. 21; *pămăntulŭ* XXIV. 13; *rupemŭ* II. 3; *sufletulŭ* XXI. 21. Greŭ de decis este însă ce transcriere ar fi de preferat în cuvintele carĭ din causa posiţiuniĭ lor în frasă, îşĭ perd une-orĭ accentul şi apar, cum am vĕḑut, când cu *u* când cu *ŭ*, aşà: *cu*^{m} CLIII. 30; *e*^{l} XII; *lo*^{r} XVIII. 4; *vo*^{r} CVI. 7, etc.; totuşĭ pentru că *elŭ*, *lorŭ*, *vorŭ* apar maĭ des decât *elu*, *loru*, *voru*, póte ar fi un motiv ca să se scrie în felul întâiŭ. Nehotărîtă rĕmâne transcrierea şi la pron. pers. *îl*, *slăveşte*^{l} XIV. 4, forma de indicativ *îs*, *nu*^{s} XVIII. 4 (în douĕ locurĭ XXXIX. 18, L. 7, unde ms. dă din greşélă *se*, d-l Bianu pune *sŭ*), precum şi la gen.- dat. pl. *cărilo*^{r} XXI. 21; *fraţilo*^{r} XXI. 23; *tuturo*^{r} CXLIX. 9 şi la forma *mijlo*^{c} XLV. 6; *ce*^{l} CXX. 3, etc. póte fi transcris *celŭ*, de óre-ce peste tot găsim numaĭ acéstă formă (*celu* nu se întâlnesce de loc); *a*^{l} XIV. 1, etc. trebue transcris *al*, pentru că manuscrisul nu cunósce *alŭ* saŭ *alu*. Cum vedem problema transcrieriĭ în *Psaltirea Scheiană* nu este aşà simplă; dacă lămuririle pe carĭ le-am dat ne arată limpede ce normă se póte urmà în unele casurĭ, în altele, tot ele complică problema şi ne lasă între douĕ alternative.

Trecem la *Psatirea Voroneţiană* (ms. 693 al *Acad. Rom.*; veḑĭ colaţiunea mea în *Studiĭ de filol. română*).

Grupăm formele din acest text ca şi în *Psaltirea Scheiană:*

Adăncatu CVI. 24, CLII. 5; *adevăru* CLIX. 88; *adurmitu* LXXVII. 65; *aflaĭu* CXIV. 3, CXVIII. 162, *aflâmu* CLVIII. 39; *agĭungu* CLII. 9; *agĭutorĭu* LXXXII. 9, CVI. 12, CVII. 13, CXIII. 17. 18. 19, CXVII. 6. 7, CXLIII. 2, CLII. 2; *agro* CVI. 37 (póte e o greşală pentru *agre* cum dă *Psaltirea Scheiană*; confusiunea între *u* şi *o* nu este însă rară); *alegăndu* CLIV. 2; *altu* CI. 19, CLIII 39, *alxtu* LXXXII. 4; *amaru* CLIII. 32; *amu* CLVII. 10; *ănsu* CXXXVIII. 6. *ânsu* LXXXIV. 9, XCV. 6, XCVI. 3, CXLI. 3, CLIII. 4, *însu* XCVII. 7, CVI. 34, CXLVI. 11, *ăsu* LXXVII 60, *insu* LXXVII. 40. 58 70, CXIX. 7, CXLIV. 18, *'nsu* LXXVII. 58, XC. 2. 14. 15, XCIX. 3, CI. 14, CX. 5, CXIII. 16, CXXXI. 11. 14, CXLIII. 2. 3, CXLIV. 19. 20. CXLVIII. 1, CLIII. 15. 43, *rusu* CLIII. 43; *aprinḑăndu* CLVIII. 46, *aprinsu* CIII. 4; *apucaĭu* CXVIII. 147; *apusu* CXII. 3; *arcu* LXXVII. 57; *argintu* CXIII 12, CXXXIV. 15; *aruncăndu* CLVIII. 46; *ascultămu* CLVIII. 30; *ascunsu* C. 5, CXXXVIII. 15; *aşteptaĭu* CXVIII. 166; *audu* CXIII. 13, CXXXIV. 17, *auḑu* LXXXIV. 9,

audiĭu CLV. 1; *bâtrâru* CLIII. 25; *batu (gĭucu)* LXXVIII. 4; *blagoslovescu* CXXXI. 15, CXLIV. 1, *blagoslovimu* CXIII. 26, CLIX. 88, *blagoslovitu* CXII. 2, CXXXIV. 21, CXLIII. 1, CLVIII. 52. 53. 54. 55, CLXI. 68; *blându* LXXXV. 5, CLVIII. 50; *brăbatu* CXI. 5, CXXXIX. 2. 12, CLIV. 9; *buru* CXXXIV. 3; *cadu* CXXXIX. 11, CXL. 10, CXLIV. 14, *cădemu* CLVI. 18; *călcătorĭu* C. 3; *cămpu* CLV. 5; *căndъ* LXXVIII. 5, LXXXIX. 13, XCI. 8, C. 2, CI, CI. 23, CVI. 13. 19. 28, CXVIII. 171, CXIX. 1. 7, CXXVI. 2. 5, CXXXVI. 1, CXL. 1, CXLI. 4, CLI. 1, CLIII. 8. 35. CLV. 2, CLVII. 8; *căntu* C. 1, CVII. 2. 4, CXXXVII. 1, CXLIII. 9, CXLV. 2, *căntămu* XCI. 2, CLII. 1, CLIX. 88, *căntăndu* CLIX. 88; *capu* CXXXII. 2; *cătu* CLVI. 20, CLVIII. 45; *cautu* CXVII. 7, CLVII. 5, *căutaĭu* CXXI. 9, CXLI. 5; *ceĭu* CXVIII. 145; *celu* CXLV. 5; *cerĭu* LXXXIV. 12, XC. 1, XCV. 5, CI. 20, CVI. 26, CVII. 5. 6, CXII. 6, CXIII. 11, CXXII. 1, CXXXIV. 6, CXXXVIII. 8, CXLVIII. 1. 4. 14, CLIII. 40. 43, CLIV. 10, CLIX. 60; *cetu* CVI. 29; *chiemu* CXV. 4. 8, CXVIII. 146, CXXXVII. 3, CXL. 1, CXLI. 2, *chemu* LXXXV. 3. 7, *chiemaĭu* CXIV. 4, CXVII. 5, CXVIII. 145. 147, CLIII. 3, CLVII. 3, *chemaĭu* CXIX. 1, CXLI. 6; *chinu* CXXXIX. 11; *cinstescu* CLVIII. 33; *coperemăntu* CXX. 5; *coperitorĭu* CLII. 2; *corbu* CI. 7; *cornu* XCVII. 6; *credinčosu* CLIII. 4, *credinciusu* CXLIV. 13; *creḑuĭu* CXV. 1; *crescu* XCI. 8; *creştiru* CXXXIV. 4; *cumu* CLIII. 30; *cunoscuĭu* C. 4, CXVIII. 152, CXXXIV. 5, *cunuscutu* CLV. 2; *cuptorĭu* CLVIII. 47. 49. 50. 51; *curu* CLVII. 4; *curundu* LXXVIII. 8, LXXXVII. 3, CI. 3, CXLII. 7, CXLVII. 5; *cuvăntu* CLV. 5; *dănsu* CLI. 6; *datu* CXXXVI. 8; *deadevăru* LXXXIV. 11. 12, CXVIII. 151. 160, CXXXI 11, CLVI. 10, CLVIII. 27. 28. 31; *decătu* LXXXIII. 11, CXVII. 8. 9; *dereptu* LXXVIII. 9, LXXXIX. 15, XCVI. 8, CVI. 17, CXI. 4, CXIV. 5, CXVIII. 137. 154, CXXI. 8. 9, CXXXI. 10, CXXXVII. 8, CXLII. 10. 11, CXLIV. 17, CLIII. 4. 19. 27, CLIV. 2. 10, CLV. 7, CLVI. 18, CLVIII. 27. 28. 34. 35. 37; *deşchidu* CLV. 14, *deşchişĭu* CXVIII. 131; *deşertu* CVI. 9, CXVIII. 161, CXXVI. 1. 2, CXXXVIII. 20, CXLIII. 8. 11. CLVII. 9, *deşrătu* CXIX. 7; *deştingu* CXIII. 25, CXLII. 7, CLIII. 2; *deştinşĭu* CLVII. 7; *ḑicu* CXLIV. 6. 11, CLIII. 40, *ḑişu* CXXXVIII. 11, CXXXIX. 7, CXLI. 6, *ḑişĭu* LXXXI. 6, CXV. 2, CLIII. 26, CLVII. 5; *dodeescu* CXLII. 12; *domnu* CVI. 19, CLIII. 39, CLVIII. 45, CLXI. 68; *duhu* CLVIII. 39, CLIX. 88; *elu* LXXVII. 38, LXXXIV. 14, XC. 14. 15. 16, XCVIII. 6, CVI. 32, CXXXI. 13. 18, CXLVI. 9, CXLVIII. 3, CXLIX. 2, CL. 1, CLIII. 10, CLIV. 8, CLVIII. 52. 53, CLIX. 57. 61. 63. 65. 67. 69. 71. 73. 76. 79. 81. 83. 85. 87. 88, CLX. 50; *eşiĭu* CLI. 5; *facu* XCI. 8. 10, C. 8, CX. 10, CXIII. 16, CXXXIV. 18, CXL. 4. 9, CXLII. 10, CLIII. 39, CLV. 17, *faptu* LXXXV. 9, CLII. 16. 17, *făcutu* CXXXVIII. 15; *fără-fundu* CVI. 26, CLV. 10; *fărălegĭuimu* CLVIII. 29; *făru* CXLVI. 8, CLIII. 2; *fečorelu* CLIII. 25 (*Scheiana* dă *fečorulu*; poate trebue cetit şi aicĭ tot aşa; atuncĭ forma aceasta ar intra în categoria a patra de maĭ jos); *ferescu* CLVII. 9, *ferimu* CLVIII. 30, *feriĭu* CXVIII. 168; *fieru* CVI. 10. 16, *heru* CXLIX. 8; *fimu* CLVIII. 39; *flămăndu* CVI. 9; *focu* CIII. 4, CXXXIX. 11; *folosu* CLII. 9; *frâmţu* CLVIII. 39; *fricosu* XCV. 4, CX. 9, CXXXVIII. 14; *frumosu* CXXXII. 1; *fugu* CXXXVIII. 7, *fugiĭu* CXLII. 9; *fuĭu* CI. 5. 7. 8, CXIX. 7; *fumu* CLVIII. 33; *furişĭu* CLV. 14; *găndu* LXXXII. 6; *gintu* XCIX. 5; *gĭucatu* CXIII. 6; *gĭudeţu* XCVI. 2, XCVIII. 4, C. 1, CX. 7, CXI. 5, CXXI. 5, CXXXIX. 13, CXLII. 2, CXLV. 7, CXLIX. 9, CLIII. 41, CLVIII. 28. 31. 38, *ğudeţu* CLIV. 10; *gĭunghĭu* CXV. 8, CLVII. 10; *gĭurelu* CXVIII. 141, CLIII. 25; *glâsescu* CXIII. 15; *glasu* CIII. 12, CL. 3; *gonescu* CLII. 9; *ğosu* CVI. 23, CXLIV. 14,

CXLV. 8, CLIV. 6; *gotoviĭu* CXXXI. 17; *grâescu* CXIII. 13, CXXXIV. 16, CXLIV. 11, *grâiĭu* CXV. 1, CXXI. 8, *grâindu* CLVIII. 51; *grasu* XCI. 11, CLIII. 15; *greşimu* CLVIII. 29; *gunoĭu* CLIV. 8; *hicleanu* CLVIII. 32; *hiclenşugu* CXXXVIII. 4; *ĭadu* CXIII. 25, CXXXVIII. 8, CXL. 7, CLIV. 6; *îmblaĭu* CXXX. 1, *îmblăndu* LXXVII. 39, *îmblându* LXXXIII. 13, CXXV. 6; *împăratu* XCVII 6, CLVIII. 32; *împarţu* CVII. 8, CLII. 9; *înfierbăntatu* CXVIII. 140; *îngrupâtorĭu* LXXVIII. 3; *însupţieţu (=însupţieḑu)* CLII. 9; *întărătu* CLIII 21; *înţelegu* C. 2, *înţeleşu* CLV. 2, *înţeleşĭu* CXXXIX. 13; *întinḑăndu* CLV. 9; *întorcu* LXXXIV. 9, *întorcăndu* LXXXIV. 7 ; *întrămu* CXXI. 1, *întrâmu* CXXXI. 7, *întraĭu* CXIX. 5; *învăncu* CLV. 19; *învăscu* CXXXI. 18; *învăţu* CXVIII. 148; *îraltu* CXII. 4, CXXXVII. 6; *ĭubăscu* CXVIII. 132. 165, CXLIV. 20, *ĭubiĭu* CXVIII. 127. 159. 163, 166. 167. 173; *ivăscu* CLVIII. 44; *izbavitorĭu* CXLIII. 2; *jeluiĭu* CXVIII. 131; *largu* CXVII. 5; *laudu* XC, CXLIV. 2, CXLV. 2, *lăudamu* CLIX. 88, *lăudatu* XCV. 4, CXII. 3, CLVIII. 26, *lăud[at]u* CXLIV. 3; *lepâdându* CXXV. 6; *lepăscu* LXXXIII. 1; *limbutu* CXXXIX. 12; *locu* CLVIII. 38; *loru* CLIII. 32, CLV. 6, CLX. 51; *luaĭu* LXXXV. 4, CXLII. 8, CLI. 6, *luîndu* CXXV. 6 ; *lungu* CXLIV. 8; *mârăncu* CI. 5, *măncaĭu* C. 5, CI. 10; *mărescu* LXXXV. 5, *măritu* XCI. 2; *măru* XC. 12, CXIII. 15; *mencĭurosu* CXV. 2; *menimu* CLVI. 13; *mestecaĭu* CI. 10; *micu* CLI. 1; *milostivu* XCVIII. 8, CX. 4, CXIV. 5, CXLIV. 8; *miruratu* CLII. 11; *mişelu* LXXXV 1; *mrăgu* CXLII. 8; *mulgu* LXXVII. 70; *multu* LXXXV. 5, LXXXIX. 10, CXIX. 6, CXXII. 3, CXLIII. 13, CXLIV. 8; *nădăescu* CXIII. 16, *nâdâescu* CXXXIV. 18; *nâravu* LXXXII. 4; *neamu* CXXXIV. 13, *nĭamu* LXXXIV. 6; *nedejduescu* XC. 2, CXLIV. 15, CXLVI. 11, *nedejduiĭu* LXXXV. 2, CXVIII. 147, CXL. 8, CXLII. 8, CXLIII. 2; *nedereptu* CXIX. 2, CXXXIX. 2. 5. 12, CLVIII. 32; *neşchitu* CLVI. 20; *nevidescu* CLIII. 41; *nuoru* XCVIII. 7; *ocărătu* CXVIII. 141; *ogodescu* CXIV. 9; *omătu* CXXXII. 2; *omu* CXVII. 8, CXXXIV. 8, CXXXIX. 5; *pămăntu* LXXVII. 40. 69, CI. 20, CIII. 14, CXI. 2, CXII. 6. 7, CXIII. 11, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 12, CXL. 7, CXLII. 3. 10, CXLVI. 6, CXLVIII. 7. 14, CLIII. 24, CLIV. 8. 10, CLVI. 9 10. 18. 19; *peru* XCI. 10; *petrecu* CIII. 12; *pipăescu* CXIII. 15; *plecu* CXLIII. 2; *pocĭu* CXXXVIII. 6; *putuĭu* CXVIII. 163; *pomeniĭu* CXLII. 5, CLVII. 8, *pomeniĭamu* CXXXVI. 1; *preacăntatu* CLVIII. 52. 53. 54. 55; *preaclăcàtorĭu* CLVIII. 32; *preagreşimu* CLVIII. 29; *preaînţeleptu* CVI. 43; *preaîrălţatu* CLVIII. 52. 53. 54. 55; *preaîrălţăndu* CLIX. 88; *preaĭubiĭu* CXIV. 1, CXVIII. 174; *preaslâvâscu* LXXXV. 12, XC. 15, *preaslâvitu* CLII. 11, CLVIII. 27; *preveghiaĭu* CI. 8; *priimâscu* CXV. 4, CXXXVIII. 20, *priimimu* CLVI. 18; *prilazu* CXLIII. 14; *prorocu* CLVIII. 38; *puĭu* C. 6, *puşĭu* C. 3; *purtătorĭu* CLVIII. 38; *răbdătorĭu* CXLIV. 8 ; *rădicaĭu* CXX. 1, CXXII. 1, CXLII. 6; *răgăescu* CXLIV. 7; *răpausu* CXXXI. 5; *răsăditu* CIII. 16; *răsaru* CLIX. 76; *rătăciĭu* CXVIII. 176; *războĭu* CXXXIX. 8, CXLIII. 1; *răzvrătitu* LXXVII. 57, CLIII. 5. 20; *roditorĭu* CVI. 34; *rodu* CI. 19; *rostu* CXIII. 13, CXLIII. 8, CLVIII. 51; *rugatu* LXXXIX. 13; *săboru* CXLIX. 3; *sămtu* LXXVII. 39, XC. 15, CXIII. 21, CXVIII. 125. 141. 143, CXXXVIII. 18, CXL. 10, CXLII. 12, CXLIII. 15, CXLV. 2, CLIII. 31. 37. 39, CLVI. 19; *satu* LXXVII. 60; *săturatu* CVI. 9; *scrisu* CXLIX. 9; *scuşĭu* CLI. 6; *scutitorĭu* CXIII. 17. 18. 19; *secaĭu* CI. 12; *şeḑumu* CXXXVI. 1; *semu* XCIX. 3, CLVIII. 37; *sfăntu* XCVIII. 3. 5. 9, CX. 9, CXXXVII. 2, CLIV. 2. 10, CLVIII. 53, CLX. 49, *sfănztu* LXXVII. 54; *sfrăşitu* LXXVIII. 5, CLV. 13, CLVIII. 34; *slàbindu* CLIII. 36; *slâvitu* CLII. 1, CLIV.

8, CLVIII. 45. 55; *sleditu* CXXXVIII. 3; *smearitu* CLVIII. 39; *somnu* CXXVI. 2, CXXXI. 4; *spăndurămu* CXXXVI. 2; *spuĭu* CXLI. 3, CXLIV. 6. 12, *spuru* CXLIV. 4; *stăndu* CXXI. 2, CXXXIII. 1, CXXXIV. 2; *ştimu* CLVI. 13; *stlăpu* XCVIII. 7, CXXI. 7; *striiru* CLI. 5, CLIII. 12; *suĭu* CLV. 16; *suptu* XC. 4, XCVIII. 5, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 4, CXLIII. 2, CLIII. 22; *surăndu* CLVIII. 50; *susu* CXLIII. 7, CLIV. 3, CLIX. 60; *tăĭaĭu* CLI. 6; *tânjescu* CI. 3: *tărăru* CLI. 1; *temu* CXVII. 4, CXXVII. 1, CXLVI. 11; *tinşu* CVII. 10; *totu* LXXVII. 51, XCIX. 2, CLVIII. 27. 37, *tootu* CLVIII. 32; *traşiu* CXVIII. 131; *trecu* XC. 6, CIII. 9. 10, CXLIII. 4, *trecăndu* CLVI. 13, *tricăndu* CLIII. 39; *trudu* CVI. 12; *turnu* CI. 7; *ucigu* CLIII. 39; *uitaĭu* CI. 5, CXVIII. 141. 153. 176; *untu* CIII. 15, CLIII. 13. 14; *upovăindu* CLVIII. 40; *urăĭu* CXVIII. 128. 163, *urătu* CLVIII. 32; *urḑitu* CIII. 8; *uscatu* CLII. 19; *văḑu* CXIII. 13, CXXXIV. 16; *vedemu* CV. 5, *văḑuĭu* CXVIII. 158, CXLI. 5, *văḑumu* LXXXIX. 15; *văznesescu* CLII. 2; *veacu* LXXVII. 66 69, LXXXIV. 5, LXXXV. 12, XCI. 8. 9, XCIX. 5, CI. 13, CIII. 5, CX. 3. 5. 8, CXI. 3. 6. 9, CXII. 2, CXIII. 26, CXVI. 2, CXVII. 1. 2. 3. 4, CXVIII. 142, CXX. 8, CXXXI. 12. 14, CXXXII. 3, CXXXV. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9, CXXXVII. 8, CXXXVIII. 24, CXLIV. 1. 2. 21, CXLV. 7. 10, CLII. 18, CLIII. 7, CLV. 6, CLVII. 7, CLVIII. 26. 52. 53. 54. 55, CLIX. 57. 61. 63. 65. 67. 69. 71. 73. 76. 79. 81. 83. 85. 87. 88, CLX. 55, CLXI. 70; *viru* CXXV. 6, *verimu* CLVIII. 41, *viindu* CXXV. 6; *viru* LXXVII. 65, CLIII. 14; *vivorătu* CVI. 25; *voĭu* LXXXV. 11, XC. 14, CXIV. 2, CXV. 3, CXVIII. 125. 134. 144. 146, CXXXI. 5. 11. 12. 14, CXXXVI. 6, CXXXVIII. 7. 9. 18, CXL. 10, CXLII. 7. CLII. 2, CLIII. 1. 20. 23. 24. 26. 40. 41. 42, CLV. 16. 18, CLVII, 5. 10, *voru* CXXVI. 5, CXXXI. 9, CXXXVIII. 18, CLIII. 42, CLX. 48, *vruĭu* LXXXIII. 11, CXXXI. 14; *vrăsu* CXLI. 3; *vrătosu* CXXXVIII. 18, CLVIII. 37; *zidescu* CI. 19, *zidimu* CXXI. 3, *zidindu* CXXV. 1; *zidĭu* CI. 8.

Arculŭ CLV. 9; *bărbatulŭ* XCI. 7; *cânteculŭ* XCVII, XCVIII, CXL; *cerĭulŭ* XCV. 11. CLIII. 1; *codrilorŭ* CLIII. 22; *cornulŭ* XCI. 11; *duhulŭ* CLII. 10; *dumbrâvilorŭ* XCV. 12; *dumneḑăulŭ* XCVIII. 9, CLX. 47; *feacemŭ* CLVIII. 30; *fecĭorulŭ* CLX. 54; *fiiulŭ* CLIX. 88; *ĭadulŭ* CLIII. 22; *înturĭa[re]cŭ* XCVI. 2; *limbilorŭ* XCV. 7; *măsurŭ* CVII. 8; *nenţeleptulŭ* XCI. 7; *oamerilorŭ* XCV. 10, CLIII. 36. 43; *ochĭulŭ* XCI. 12; *pămăntulŭ* XCV. 9; *plinulŭ* XCV. 11; *preapodobnicŭ* CXLIV. 17, CLIII. 4; *şerbulŭ* CXXXI. 10; *şĭumănŭ* LXXVII. 65; *spăsitorĭulŭ* CLX. 47; *sufletulŭ* CXXX. 2; *urulŭ* CLIII. 30; *veghetorĭulŭ* CXXVI. 1; *vrâjmaşĭulŭ* CLII. 9, *vrăjmaşilorŭ* CLVIII. 32; *vasiliscŭ* XC. 13, póte să fie şi *vasiliscă*, cum dă *Psaltirea Scheiană;* de relevat şi scrierile *împăraţilor'* CXLIX. 8, CLIV. 10; *oamerilor'* CLIV. 8; *preapodobnicilor'* CXLIX. 9; *săngur'* CLI; *tarilor'* CLIV. 4; *tatăl'* CLXI; o singură dată *ŭ* lipsesce, *silnic* LXXVII. 65.

Blagoslovimŭ CLIX. 88; *cerşiutŭ* CX. 2; *deşertŭ* CXXVI. 1; *elŭ* CVI. 32; *focŭ* CLIII. 22; *fumŭ* CXXV. 3; *ivăscŭ* XC. 16; *locŭ* CXXXI. 7, CLIII. 10; *lorŭ* CXLIX. 6, CLIII. 17; *milostivŭ* LXXVII. 38, LXXXV. 5; *nâscumŭ* CLVI. 18; *pămăntŭ* LXXXIV. 12; *veacŭ* CXI. 9, CXVIII. 144, CXXX. 3, CLIII. 40; *vorŭ* XCV. 12, CXXVI. 5, CLV. 10, CLVI. 11; de relevat şi *lor'* CXLIX. 8; *vor'* CXLIX. 5, CLV. 10, CLVI. 14.

Auru CXIII. 12, CXXXIV. 15; *buciru* CL. 3; *căntecu* LXXXIV, CXXXI, CXLIII. 9, *cănteculu* XCVI (urméză *lui*); *cerĭulu* CLV. 3; *cĭaremu* CLVIII. 41; *cutremuru* CLV. 16; *domnulu* CXLIII. 15; *eftinu* CX. 4, CXLIV. 8; *fa-*

cemu CVII. 14, *feacemu* CLVI. 18; *fiĭulu* CXLIII. 3; *fulgeru* CLV. 11; *glasulu* CI. 6; *înturearecu* XC. 7, CVI. 10, CXLII. 3, *întunĭarecu* LXXXI. 5; *'nturĭarecu* CXI. 4, *'ntunearecu* CVI. 14; *număru* CXL. 4, CLI; *pierdemu* LXXXII. 5; *plânsemu* CXXXVI. 1 (după *șeḑumu*); *plecaretu* CXXX. 2; *plodulu* CXXXI. 11; *rutesu* LXXXII. 5; *scaunu* CXXI. 5, CLI. V. 8, CLX. 52; *Sionulu* XCVI. 8, CXXXI. 13; *spuremu* XCI. 3; *struguru* CLIII. 32; *sufletu* CLVIII. 39; *sufletulu* CXXIX. 4; *sveačnicu* CXXXI. 17; *teamenu* CLVIII. 41 (*Ps. Scheiană* dă *teamemu-ne*, se póte ca *ne* să fi fost uitat; de remarcat că urméză după *verimu*) *troscotu* CLIII. 2; *vatămu* CLIII. 39; *vendecu* CLIII. 39.

Brațeloru CLX. 51; *dereptiloru* CLIX. 86; *draciloru* CLIII. 17; *Haldeiloru* CLVIII. 48; *măruloru* LXXVII. 72; *oameriloru* CLIX. 82, CLXI. 68; *părințiloru* CLVIII. 26. 28. 52; *preacuvi*ᴧ*ĭușilor* CLIX. 87; *șerbiloru* CLVIII. 33. 44; *smearițiloru* CLIX. 87; *svențiloru* CLXI. 70.

Mijlocŭ CLIV. 10, CLV. 2, *mijlocu* C. 2, CLVIII. 50; *tuturor'* CXLIX. 9, *tuturoru* CXLIV. 9. 18.

Lu feace CXXXIV. 7, *ce-lu* CLIII. 15, *ĭubi-lu* CXVIII. 140, *da-lŭ* LXXVII. 54; *ce-su* XCV. 12, CXLIV. 14, CXLV. 6, CLIX. 60, *cere-su* CLVI 19, *credinčoase-su* CX. 8, *draci-su* XCV. 5, *gĭudețu-su* CLIII. 4, *implute-su* CXLIII. 13, *mirurate-su* CXVIII. 129, CXXXVIII. 14, *neînțelepți-su* CLIII. 31; *al* LXXVII. 54, CVII. 9, CXXXVII. 2, CLIII. 6.

Vedem din aceste exemple că *u* final se presintă aicĭ ca în *Psaltirea Scheiană*: aceeașĭ confusiune de forme. Explicațiunea acesteĭ inconsecuențe trebue găsită în aceleașĭ împrejurărĭ ca maĭ sus. Copiată după un manuscris analog celuĭ care se află la basa *Psaltireĭ Scheiane*, și copiștiĭ acesteĭ *Psaltirĭ* aŭ introdus pe unele locurĭ forme moderne, cu *ŭ*, pentru maĭ vechiul *u* precedat imediat de silaba accentuată.

Să urmărim scrierea luĭ *u* final și în alte texte, maĭ scurte, în documente. Constatările pe carĭ le vom face aicĭ vor lămurì maĭ bine punctele fixate maĭ sus.

Aleg întâiŭ două din documentele publicate de d-l Hasdeŭ în *Cuvinte din bătrânĭ*, I.

Documentul VI, o sentință din Muscel (p. 38), pe care d l Hasdeŭ îl pune între 1583—1585, presintă pe *u* păstrat peste tot: *luatu, Tudoru, fostu, Virășu, Steapanu, cătămu, preantu, rândulu, să-lu, amu, ublatu, aflatu, acestu, alu, faptu, sooru, fěčooru, datu, tatălu, căndu, măritatu, celu, bătrânu, văndutu, tootu, ținutu, apucatu, săntu, aflămu, dămu, cumpăratu*. Găsim prin urmare aceleași raporturĭ ca în *Codicele Voronețian*, vedem chiar aicĭ caractere maĭ archaice întru cât-va prin faptul că și atonele *lu, alu* șĭ-aŭ menținut finala întrégă. Abreviațiunile, se înțelege, trebue resolvate după fonetismul constatat, peste tot cu *u*.

Documentul XI, zapis de vînḑare din Prahova (p. 73), din 1596, ne dă de oparte *văndutu, datu, plătitu, sculatu, Danu, făcutu, mersu*,

*

avutu, dereptu, prinsu, căndu, de altă parte *Radulŭ* (1), *jurulŭ*. *U* este scris consecuent la cuvintele accentuate pe penultimă, *ŭ* la cele cu accentul pe silaba a treia, decĭ fasa pe care am vĕḑut-o în general în *Psaltirea Scheiană (Ps. Voroneţiană)*. Urmézĕ atuncĭ că în scurtările *zapisu*^{l}, *nepotu*^{l} trebue înţeles *ŭ* (tot aşà de sigur şi în *dat-a*^{m}), pe când în *avu*^{t}, *impresura*^{t}, *u (lo*^{r} póte fi şi *loru* şi *lorŭ)* (2).

Dacă documentele acestea presintă pe *u* în condiţiunile pe carĭ le-am arătat până acum, altele ne îndrumézĕ spre o constatare nouă. Găsim anume o altă fasă, maĭ înaintată, din istoria amuţireĭ luĭ *u*. Ast-fel în documentul următor, din 22 Martie 1750, pe care-l ieaŭ din colecţiunea Academieĭ Române 61/LIV:

Noi Costandi^{n} Mihai^{l} Ceha^{n} Răcoviţă Voevoda božijo milostijo gospodarŭ zemli moldavskoi dat-a^{m} carte Domnii meale rugătorĭului nostru lui Stefa^{n} Diĭaconu^{l}, ginerile lui Vasălie, să fie volnic^{c} cu carte Domnii meale a stăpâni a patra parte de moşie din stălpu^{l} lui Gănscă, parte lui Golăe, şi cu liveḑi de pomi, după zapi^{s} de danie dela Toade^{r} Gănscă de 47 ani ce scrie c'au datŭ ačastă parte împreună cu soru-sa Hilotie lui Vasălie, socru^{l} lui Stefan Diĭaco^{n}, şi după mărturii ce nĭ-au arăta^{t} de la cinsti^{t} părintele şi rugătorĭu^{l} nostru, Sfinţiĭa sa Episcopu^{l} de Huşi, numitu^{l} Ierothei din vŭletu^{l} 1746, mai 3, scriind că trăgându u^{n} Toade^{r} Gănscă ce s-au răspunsu că este dintr'ace^{l} Toader Gănscă č-au făcu^{t} ača danie ačastă moşie la stăpănire sa, cu pricină că n'ar fi danie adevărată, Stefa^{n} Diĭaconu^{l} după carte domnĭască de la Domniĭa sa Io^{n} Vodă ş-au adu^{s} dovednici de faţă înainte Sfinţii Sale pe trei oameni de credinţă, anume pe popa Gavri^{l} Herţu şi pe diĭaconu^{l} Iftimie şi pe Andronache vornicu^{l} din Crăsnăşeni, carii au mărturisă^{t} că zapisu^{l} de danie este zapi^{s} bu^{n} şi danie adevărată, după cu^{m} pe largu răspunde mărturie Sfinţii Sale Episcopului; dreptu aceĭa după zapisu^{l} de daniĭa şi pre mărturie părintelui Episcopului, Domniĭa mĭa încăşi întări^{m} Diĭaconului Stefa^{n} să stăpânĭască ačastă a patra parte de moşie din stălpu^{l} lui Gănscă,

---

(1) La sfârşitul documentuluĭ e scris *Radul*, ceea ce ar arătà căderea luĭ *ŭ*; dar, de sigur, un singur exemplu, nu póte probà mult. De alt-fel am lăsat afară de discuţiune căderea luĭ *ŭ*. Punctul acesta nu e tocmaĭ uşor de resolvat cu mijlócele de control pe carĭ le avem. Se pare că copiştiĭ, prin tradiţiune saŭ sub influenţa scrieriĭ slave, aŭ mănţinut pe *ŭ* multă vreme după ce în pronunţare căḑuse.

(2) Dacă în asemenea documente se póte uşor hotărî transcrierea, nu este tot aşà în altele; de pildă în doc. din 1577 (publ. de d-l Hasdeŭ, p. 25), unde găsim scrise întregĭ numaĭ *mărturisescu, cestu, fostu, şeḑindu, dereptu*; *cumpăra*^{t}, *sa* , ş. a., să fie atuncĭ *cumpăratu, satu* saŭ *cumpăratŭ, satŭ*? Póte în casurĭ de felul acesta am fi îndreptăţiţĭ să ne decidem pentru scrierea din urmă; de óre-ce scriitorul nu dă un singur exemplu de *cumpăratu* ş. a, cum dă *cestu*, este probabil că nu pronuuţă aşà, ci *cumpăratŭ*.

parte lui Golăe, şi cu liveḑi de pomi cu to^{t} venitu^{l}, cu bună pace şi nime altu^{l} să nu să amestece; ĭară avănd cine-va a răspunde să vie la diva^{n}.

Aicĭ vedem de o parte *datŭ*, de alta *trăgându*, *răspunsu*, *largu*, *dreptu*. Cum să se explice dubla valóre a luĭ *u*? Dacă comparăm formele acestea, găsim că *ŭ* apare după o consonă simplă, *u* după consone combinate. In aceste condiţiunĭ fonetice deosebite trebue de sigur căutată raţiunea scrieriĭ cu *u* şi *ŭ*. După o consonă simplă *u* s'a putut reduce maĭ curând la *ŭ*, pe când se puteâ păstrâ maĭ multă vreme după grup de consone, carĭ formaŭ óre-cum un razim pentru el. In formula pe care am găsit-o maĭ sus, ⊥́ *u*, trebue dar să introducem, pentru o epocă maĭ târḑie, deosebirile ⊥́ consonă simplă + *ŭ*, ⊥́ consonă combinată + *u*. In abreviaţiunile *arăta^{t}*, *cinsti^{t}*, *făcu^{t}* etc., trebue dar pus *ŭ*, în *scriind*, *avănd*, *u*.

Reproduc încă un document (Acad. Rom., 93/LII), din 15 Oct. 1754, în care *u* se presintă în aceleaşĭ condiţiunĭ:

Io Matei Ghica Voevoda božiejo milostijo gospodarŭ zemli moldavskoj scrie^{m} Domniĭa me la credinčoşi boĭarii Domnii meale, Grigora^{s} Ipsilant biv vel cămăra^{s}, ispravnicu^{l} de ţinutu^{l} Nĭamţului, i Costă^{n} Darie biv vel jit. vă face^{m} ştire c'au datŭ jalobă Domnii mele Ioniţă Cocră^{s}, mazi^{l} ot ţinutu^{l} Nĭamţuluĭ, zicănd că ĭ-au răma^{s} moşii de la părinţi care moşii părinţii sei până au trăi^{t} nu lĭ-au datŭ mâna să le poată curăţi şi lămuri de gălcevile ce ave cu răzeaşii, ĭară după săvărşire părinţilo^{r} sei s'au apuca^{t} acest jăluitorĭu cu drĭaptă agonisita sa ş-au chieltuit mulţi bani dezbătănd de gălcevi şi lămurind căte-va moşii părinţăşti, precu^{m} dovedescu scrisorile de judecată č-au avu^{t}. Şi surorile lui ce mai are măritate, cu^{m} şi cumnaţii sei ce ţi^{l} pre surorile sale, Io^{n} Momitco şi Io^{n} Potloğanu^{l} şi Costanti^{n} Muntĭanu, n'au căuta^{t} să-i întoarcă nemică din cheltuĭală ce ĭ-ar agĭunge parte, şi aşe să între în stăpânire frăţeşte; fără de că^{t} neîntorcănd niči u^{n} ba^{n} au întra^{t} şi ei stăpânitori a valma cu jăluitorĭu^{l} acesta luîn^{d} vinitu^{l} moşiilo^{r} şi la ča mai di pre urmă s'au scula^{t} cumnaţii sei dĭ-au şi văndu^{t} din moşiile cele ce s'au dezbătu^{t} cu ostenĭala şi cheltuĭala acestui Ioniţă; pentru care au cerşu^{t} dreptate, ca să-i plătĭască întăi cheltuĭala părţile ce ĭ-ar agĭunge cu dreptate şi apoi să aibă voe a întra părta^{s} la moşiile cele ce s'au lămuri^{t}, or^{u} să ste şi cumnaţii săi să dezbată şi ei alte moşii ce mai si^{nt} împresuratei şi are să ţie cu toţii frăţeşte. Ş'au pofti^{t} acest jăluito^{r} să aibă şi împărţâre cu surorile sale şi cu cumnaţii fiind că părinţii lo^{r} nu ĭ-au împărţi^{t}; şi deosăbi^{t} de aceste ĭarăşi s'au mai jălui^{t} Ioniţă Cocră^{s} şi pentru nişte gineri a^{l} unchĭuseu, lui Toade^{r} Cocră^{s}, şi pe nişte nepoţi a lui Toade^{r} Cocră^{s}, zicănd că are şi cu aceştii pricini de gălčavă pentru moşii, căci că Ştefa^{n} Cocră^{s} tatu^{l} a^{l} acestui jăluito^{r} că^{t} au trăi^{t} nu s'au împărţi^{t} cu Toade^{r} Cocră^{s} frate-seu cu moşiile părinteşti şi acu^{m} nu să po^{t} învoi ei între dănşii, şi ginerii şi ne-

poţii lui Toade^{r} Cocră^{s} au pu^{s} măna pe toate moşiile, din care moşii unele au şi văndu^{t}, şi nici datoriile ce are să ĭa Ştefa^{n} Cocră^{s} dela Toade^{r} Cocră^{s} nu vo^{r} să plătĭască acei gineri şi nepoţi. De care pricină, după jaloba ce nĭ-au fost datŭ, l-a^{m} rândui^{t} Domniĭa me la dumnealui vel logofă^{t} se gĭudece; dară nefiind faţă aice acei oameni pentru carii să jăluеşte, ĭată dară că l-a^{m} rândui^{t} cu carte ačasta la dumneavóstră, care viind la dumneavoastră, să aduci faţă, numitule ispravnice, pe acei cumnaţi a^{l} sei şi pe ginerii şi nepoţii lui Toade^{r} Cocră^{s}, şi să staţi împreună amândoi să le luaţi sama, şi pentru cheltuĭala ce va dovedi acest jăluito^{r} c'au cheltui^{t} cu dezbătutu^{l} moşiilo^{r} că^{t} şi pentru împărţală ce pofteşte; şi cu^{m} veţi cunoaşte dreptate să gĭudecaţi şi să le alegeţi şi să-i împărţiţi după buna dreptate şi să-i odihniţi cu dreptatea lo^{r}, dându-le şi cărţi pre a mânu, pe alegere ce le veţi face. Şi fiin^{d} amândoao părţile odihnite să va întări lo^{r} şi de la Domniĭa me, şi trĭaba ačasta vo^{m} să ĭa sfărşi^{t} de la dumneavoastră, într'al^{t} chi^{p} să nu fie; ori de nu să vo^{r} odihni vre-o parte, să-i trimiteţi la diva^{n} cu carte de mărturie. Ačasta porunci^{m}.

Avem decĭ *datŭ* şi *dovedescu*; trebue prin urmare transcris *rămasŭ, trăitŭ*, etc., dar *zicăndu, dezbătăndu*, etc.

O însemnare din *Codicele Voroneţian* (p. 106), făcută în 1733 de un Constantin din Dorna, póte fi şi ea amintită aicĭ; vedem în ea *amŭ, fostu, căndu* (d-l Sbiera transcrie greşit cu *ŭ*), forme carĭ contrastéză óre cum cu archaismele textuluĭ. Decĭ acelaşĭ fonetism ca în documentele din urmă.

Dacă textele acestea ne daŭ o scriere care corespunde bine faptelor deduse, să nu ne închipuim că întâlnim în tóte documentele o scriere neşovăitóre. Intr'un document, de pildă, publicat de d-l Hasdeŭ (p. 173) şi datat c. 1609, alăturĭ de *pămăntu, fostu, săntu* găsim *cuvăntŭ*. Evident că numaĭ una din scrierĭ póte corespunde fonetismuluĭ adevĕrat al documentuluĭ, şi acésta e incontestabil cea cu *u*; dacă scriitorul a pus *ŭ* la *cuvînt*, se póte să fie o scăpare din vedere, o confusiune cu formele în care *ŭ* erà îndreptăţit. Aşĭ maĭ puté cità tot un document publicat de d-l Hasdeu (p. 152), din 1606, în care scrierea se abate de maĭ multe orĭ de la fonetismul care resultă din compararea formelor; de alt-fel cel care l-a scris pare a fi fost un om puţin cult, confus; dacă pune de o parte *dato, loco (lucu), fustu (fusto), scriso, afurisitu, rămaso, potu*, incontestabil că *afurisitŭ, votŭ (= avutŭ)*, fiind isolate în mijlocul formelor precedente maĭ numeróse, sunt scrierĭ necorecte.

Asemenea casurĭ, de alt-fel relativ destul de rarĭ cât m'am putut convinge din cetirile mele de documente, nu infirmă întru nimic ce am stabilit în trăsăturĭ generale. O scriere absolut consecuentă în tóte textele ar fi o minune. Să ne gîndim la ceĭ carĭ le scriaŭ, ómenĭ de

multe orĭ cu puţină carte saŭ copiştĭ pe dinaintea ochilor cărora treceaŭ documente din diferite epocĭ şi regiunĭ, cu fonetică, particularităţĭ ortografice deosebite, carĭ se amestecaŭ în mintea lor şi firesc trebuiaŭ să lase urme în scriere. Cercetătorul nu trebue însă să se opréscă prea mult la aceste constatărĭ; ochiul luĭ trebue să alégă ce este accidental de ce apare maĭ des, de ce însémnă ce-vă, de ce concordă cu alte fapte, găsite printr'o comparaţiune rigurósă, confirmate de deducţiunĭ ce se impun de la sine. Şi cred că tocmaĭ asemenea fapte am reuşit să pun în lumină, distingêndu-le din grămada de altele secundare.

Am ajuns ast-fel pas cu pas la conclusiunea că în procesul de amuţire a luĭ *u* final trebue deosebite maĭ multe fase, că el s'a efectuat gradat, după condiţiunile speciale fonetice în carĭ se găsià finala cuvintelor. In ordinea în care s'au succedat, fasele acestea pot fi represintate în modul următor:

I	*omulu*	*omu*	*vorbescu*
II	*omulŭ*	*omu*	*vorbescu*
III	*omulŭ*	*omŭ*	*vorbescu*
IV	*omulŭ*	*omŭ*	*vorbescŭ*
V	*omul*	*om*	*vorbesc* (1)

La acestea s'ar maĭ puté adăugà, ca ultima fasă, căderea luĭ *ŭ* după *i* în cea maĭ mare parte a domeniuluĭ actual (*voi*<*voiŭ*).

Transformările arătate s'aŭ întâmplat în unele părţĭ maĭ repede, în altele maĭ încet. Aşà ne explicăm cum texte din aceeaşĭ epocă, dar din regiunĭ deosebite, ne daŭ pe *u* când în fasă I-a, când în a II-a, a III-a saŭ chiar a IV-a. Am vĕḑut maĭ sus cum două documente de la sfârşitul seculuĭ al XVI-lea presintă pe *u*, unul în fasa I-a, altul în a II-a. Aşĭ puté amintì că documente din aceeaşĭ epocă ne daŭ un fonetism şi maĭ înaintat; aşà documentele din 1573 şi c. 1600 publicate de d-l Hasdeŭ (p. 23, 100) arată dejà forme ca *multŭ, câmpŭ, dereptŭ*. Resultă dar că în asemenea particularităţĭ nu se pot găsì criteriĭ cronologice sigure pentru fixarea dateĭ textelor, lucru care s'a uitat de multe orĭ de cercetătorĭ. Un fonetism cu caracter maĭ vechiŭ pe care-l întâlnim într'un text nu este tot-deauna un indiciŭ că textul este anterior altuia, cu un fonetism maĭ modern. Ce pare archaic póte fi local.

---

(1) Pentru slăbirea definitivă a luĭ *u* daŭ aici, bine înţeles, resultatul final; că ea s'a putut întâmpla într'o categorie de cuvinte maĭ curând decât în cele-lalte (de ex. la *omulŭ* dejà în fasa a III-a), acésta nu are deosebită importanţă în casul de faţă şi de alt-fel nu se póte stabilì cu precisiune.

Faptele pe carĭ le-am stabilit aruncă decĭ lumină nouă asupra foneticeĭ nóstre maĭ vechĭ şi înlesnesc tot odată critica textelor. Dar ele maĭ aŭ, cred, importanţă şi pentru studiile asupra dialectelor de aḑĭ. Culegĕtoriĭ de texte populare, influenţaţi prea mult de limba literară, mi se pare că aŭ scăpat din vedere că există încă aḑĭ regiunĭ unde procesul de disparițiune al luĭ *u* final a rĕmas în urmă. Că există asemenea regiunĭ, acésta o deduc din câte-và forme pe carĭ le-am găsit întâmplător. In colecţiunea de texte publicate în urmă de d-na Voronca (1), vĕd scrise, şi nu póte fi greşală, *găsescu*, *pascu;* d-l Weigand (2) afirmă că în părţile Someşuluĭ, Tiseĭ şi Crişuluĭ se ḑice *albu* (d-l Weigand relevéză numaĭ acéstă formă, să fie singura?); d-l Hasdeŭ cità acum câţĭ-và anĭ, într'o discuţiune la Academie asupra luĭ *ŭ* (3), douĕ versurĭ dintr'o poesie populară în care apar *sîntu*, *pămăntu*. Am avé decĭ câte-và indiciĭ că în unele locurĭ *u* după consone combinate s'a oprit la fasa a III-a. Mĕ mărginesc să atrag atenţiunea asupra acestuĭ punct, lăsând ca cercetărĭ îndreptate în acest sens să ne lămuréscă maĭ bine.

---

(1) *Datinele şi credinţele poporuluĭ român.* Cernăuţĭ 1903; 736, 771.

(2) *Jahresbericht des rumän. Instituts*, IV, 291; VI, 32.

(3) *Analele Acad. Rom.*, VII, 99.

AȘEZAREA VORBELOR ÎN ROMÂNEȘTE

DE

IOAN SLAVICI
Membru corespondent al Academiei Române.

Şedinţa dela 28 Ianuarie 1905.

Vorbind, intenţiunea noastră e — nu să ne dăm pe faţă cugetările, ci să reproducem în alţii anumite stări sufleteşti, iar acest efect se produce numai dacă alegem, întrebuinţăm şi aşezăm vorbele cum aceia, la cari ne adresăm, sunt deprinşi a le alege, întrebuinţà şi aşezà. Atunci dar când, scriind ne adresăm la toată lumea, şi la cei prezenţi, şi la cei viitori, avem să facem nu numai alegerea şi întrebuinţarea, ci totodată şi aşezarea vorbelor potrivit cu deprinderea obştească.

Ori şi cât de învederat ar fi acest adevăr, în actuala fază a vieţii noastre comune, în care toate se desfăşură în goană mare, el adeseori e scăpat din vedere, şi multe din cele mai preţioase scrieri ale noastre sunt lipsite de claritate şi de cuvenita preciziune, fiindcă autorii lor, lucrând în grabă mare, n'au aşezat vorbele cu destulă cumpănire.

Ţiind dar să profit de binevoitoarea invitaţiune a d-lui Preşedinte, care ne îndeamnă pe toţi la lucrare, am socotit că voiu face un lucru folositor, uşor pentru mine şi interesant pentru cei ce vor aveà bunăvoinţa de a mă ascultà, dacă voiu încercà să stabilesc câtevà regule generale în ceea ce priveşte aşezarea vorbelor în limba românească.

Uşor mi-a părut lucrul acesta, fiindcă şi în ceea ce priveşte aşezarea vorbelor tot poporul român e suprema autoritate şi mi se păreà destul că, vorbind şi scriind, mi-am câştigat cunoştinţa intuitivă a limbii, aşà numitul simţimânt de limbă, pentruca să-mi pot da samă cum se aşează vorbele în limba românească.

Foarte în curând a trebuit însă să mă încredinţez că, în deosebi pentru puterile mele, e grea de tot sarcina ce mi-am ales.

Românii nu în toate timpurile au aşezat şi nu pretutindeni aşează vorbele în acelaş fel, şi e învederat că şi în ceea ce priveşte aşezarea vorbelor regulă e numai ceea ce se potriveşte cu deprinderea celor mai mulţi dintre Români.

Vorba nu e de cunoştinţa intuitivă, pe care ne-am câştigat-o cu toţii fără de nici o osteneală, ci de o cunoştinţă raţionată, care numai prin ostenicioase studii literare se poate câştigà.

Întocmai precum în istorie numai rezemându-ne pe mărturii neîndoioase putem să afirmăm o faptă, în materie de gramatică numai scrisa poate să producă convingerea.

Aveam, dacă e vorba să fac lucru cu oarecare temeiu, să examinez studiile gramaticale de până acum şi să-mi dau samă, dacă regulele stabilite prin ele se potrivesc ori nu cu firea limbii noastre, iar despre aceasta nu puteam să mă încredinţez decât examinând şi cele mai însemnate din scrierile noastre.

Tocmai în ceea ce priveşte aşezarea vorbelor însă scriitorii noştri nu toţi şi nu totdeauna pot fi luaţi ca autoritate. Unii dintre dânşii, crescuţi în mediu străin, ori n'au putut să-şi câştige simţimântul de limbă, ori câştigându-l l-au pierdut. Iar cei ce-l au, scriind mai mult ori mai puţin în pripă, se abat adeseori dela regule stabilite de ei înşişi în scrisa lor.

În zicătoarea «Dela beat viu cârciumă cu partea într'o căciulă», Românul caracterizează în felul lui glumeţ pe omul care, ameţit de băutură, nu mai e în stare să aşeze vorbele potrivit cu deprinderea obştească, ci le aruncă alandala. Tot astfel şi scriitorul, frământat de gânduri vii, ori răpit de simţiminte puternice, uşor ajunge, în graba cu care-şi reproduce stările sufleteşti, să arunce vorbele, şi *«beţia de cuvinte»*, atât de bine caracterizată de d-l T. Maiorescu, nu numai în alegerea şi în întrebuinţarea vorbelor, ci şi în aşezarea lor, e cu putinţă.

Întreaga cercetare trebuià deci să fie critică, şi acum când ştiu de ce e vorba, numai cu multă sfială intru în materie şi vă cer cu toată stăruinţa iertare pentru amănuntele, poate obositoare, în cari voiu intrà.

Mă voiu mărginì la aşezarea aşà numitelor atribute, ba chiar numai la aşezarea articolului ca atribut determinativ şi, plecând din principiul că uşile deschise nu se sparg, voiu trece cu vederea tot

ceea ce cu toţii admitem şi îmi voiu da silinţa să produc convingerile cu mijloace pe cât se poate de puţine.

După terminologia de astăzi, atribut e în propoziţiune partea secundară, care precizează sfera noţiunii reproduse prin substantiv, şi atribut numai substantivul poate să aibă.

Precizarea aceasta se face fie adăugând o notă la noţiune, adecă calificând, fie determinând sfera în mod direct. Atributele sunt deci de două feluri: calificative şi determinative.

Atribut în adevăratul înţeles al cuvântului e numai cel calificativ, prin care se adaugă o notă la conţinutul noţiunii.

Astfel Anton Pan, zice:

«Peste un râu *lat* şi *mare*
Şi repede *curgător*
Vru să treac'un oarecare
Avar *de argint iubitor*....»

Aici atribute în înţelesul propriu sunt numai «lat» şi «mare», căci numai acestea califică atribuind râului însuşiri, pe cari nu toate râurile le au; «curgător» şi «de argint iubitor», califică, dar nu atribuind, ci analizând.

Ori şi cât de importantă ar fi însă această deosebire între atributele sintetice şi cele analitice, din punctul de vedere al aşezării vorbelor ea e indiferentă.

Importantă din toate punctele de vedere e deosebirea dintre atributele calificative şi cele determinative.

De oarece lucrul de căpetenie e noţiunea reprodusă prin substantiv, iar nota e numai un accesoriu, în aşezarea raţională atributul urmează după substantiv, şi aşà se şi face în româneşte, însă numai în ceea ce priveşte atributele calificative, cari învederează conţinutul noţiunii; atributele determinative, cari se raportă la sferă, se aşează, în genere, înainte de substantiv.

Nu se aşează dar în acelaşi fel atributele calificative şi cele determinative şi una singură e regula generală ce se poate stabilì pentru toate atributele.

Reproducerea cugetării e clară şi precisă, numai dacă raporturile dintre părţile principale şi cele secundare ale propoziţiunii sunt cu desăvârşire învederate. Ori şi ce îndoială asupra acestor raporturi ne pune în nedumirire şi ne oboseşte, şi ori înţelegem cu anevoie ori dăm vorbelor un înţeles deosebit de cel intenţionat de scriitor.

Dacă lucru firesc e ca, mai înainte de a scrie, să te întrebi ce vrei

să gândească cetitorul, nu mai puţin firesc e ca, după ce ai scris, să analizezi scrisa în toate amănuntele ei, pentruca nu cumvà din ea să răsară cu totul alt gând.

Făcând analiza aceasta, ne încredinţăm că în româneşte nedumerirea ne cuprinde, îndată ce atributele se îngrămădesc şi vreunul dintre ele cade prea departe de substantivul la care se raportă.

Regula generală e dar, că atributele au să fie aşezate toate lângă substantiv şi nici unul dintre ele nu poate să fie prin vreo altă parte de propoziţiune despărţit de substantivul la care se raportă.

Nici chiar ca licenţă poetică nu se pot aşezà în româneşte vorbele ca în versul

«Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi»,

în care predicatul e aşezat între substantivul şi atributul lui, şi cu atât mai puţin ca în versul

«Infandum, regina, jubes renovare dolorem»,

în care ambele părţi principale sunt aşezate între substantiv şi atributul lui.

Întreaga tehnică a aşezării atributelor se razămă pe această regulă generală, care rezultă nu numai din simţimântul de limbă al Românilor azi în viaţă, ci şi din uzul literar păstrat în timp de patru veacuri; şi astfel nici nu mai are nevoie de a fi întemeiată.

Mai mult dar pentru lămurirea decât pentru întemeierea ei voiu examinà câtevà cazuri.

În «Psaltirea Scheiană» (1), cea mai veche din cărţile noastre, frazele sunt scurte şi astfel în deosebi atributele calificative de tot rare. Traducătorul le aşează după substantiv şi numai în câtevà puţine cazuri înainte de el, ca în «înturecată apă» (Ps. XVII—v. 12), «în dulce voe» (Ps. XIX—v. 15), «iubiiu dulce frumsé[ţé] caseei tale» (Ps. XXV — v. 8), ori în «deşer'ţii fii oamerilor, menciuroş fii oamerilor (Ps. LXI—v. 10).

El face această inversiune, mai ales când se întâlnesc două atribute, unul calificativ şi altul determinativ. Tocmai pentruca raportul să fie învederat, el aşează pe unul înainte de substantiv, iar pe celălalt după el, ca în «după mare milă a ta» (Ps. L—v. 3), ori în «cinstit numele lui (Ps. LXXI—v. 14).

Când le aşează pe amândouă după substantiv, cel mai apropiat e

(1) *Psaltirea Scheiană (1482) Mss.* 449. *B. A. R.* Publicată de Prof. I. Bianu. Bucureşti 1889.

cel calificativ, ca în «băsérecă sfântă a sa» (Ps. XVII—v. 7), «oile păscutele tale», ori în «pietri curate multe» (Ps. XVIII—v. 2).

Într'un singur caz (Deuter. Cap. XXXII—v. 32) el aşează determinativul lângă substantiv şi zice «Măniĭă aspideei nevindecată.» Tocmai de aceea însă reproducerea nu e clară. Aflându-se «aspidei» înainte de «nevindecată», stăm la îndoială, dacă nu cumvà «aspidei» e la dativ şi se raportă la «nevindecată», încât vorba nu e de «mânia nevindecată a aspidei», ci ca în «durere omului nesuferită», ori în «e inimii durere» (Predoslovia lui M. Costin), de o «mânie care e aspidei nevindecată.»

Mai vie încă ne este nedumerirea când el (Ps. XLI—v. 3) în «locŭ coperit mirurat» aşează două atribute calificative după substantiv. Nu putem să ne dăm samă, dacă vorba e de un «minunat loc acoperit» ori de un loc «minunat acoperit», dacă locul, ori acoperământul e minunat.

Această grijă de a nu depărtà atributul dela substantivul lui o au toţi scriitorii noştri din primele trei secole ale vieţii noastre literare. Coresi face dese corecturi în psaltire, dar lasă aşezarea vorbelor neschimbată, iar în celelalte publicaţiuni ale sale şi mai ales în «tetravangel» limba e limpede tocmai pentrucă aşezarea vorbelor e făcută cu deosebită cumpănire. Abià scriitorii din timpul lui Mateiu Basarab şi al lui Vasilie Lupul, mai ales Costineştii, încep a scrie fraze mai lungi şi mai încărcate, cari uşor ajung să fie lipsite de destulă claritate. Şi la Costineşti însă, şi la Mitropolitul Dosofteiu, ba chiar şi la Dimitrie Cantemir numai în foarte puţine cazuri găsim substantive despărţite de atributul lor prin vreo altă parte de propoziţiune, ceea ce ori ne surprinde ca cevà străin, ori întunecă înţelesul.

În deosebi Dimitrie Cantemir, care raţionează mult, are un fel de slăbiciune pentru conjuncţiunea «*dar*», pe care în mai multe rânduri o aşează între substantiv şi atributul lui.

Astfel la pag. 29 a «*Istorici ieroglifice*» zice «Amândoi dară împăraţii nu puţin fură clătiţi.»

Dacă ne dăm bine samă, aici «amândoi» nu se raportă la «împăraţii», ci la «fură clătiţi.»

Noi avem două conjuncţiuni «*dară*»: cea coordonătoare adversativă din «Grăbeşte, dară nu te pripì», şi cea ordonătoare cauzală din «Grăbeşti, mergi dară mai iute.» Prima se aşează înainte de verb, iar a doua după verb, dar poate, prin inversiune, să fie aşezată şi înainte de verb, însă numai după vreo altă parte a propoziţiunii.

După ce în fraza anterioară a arătat cauzele, pentru cari nu nu-

mai unul, ci şi celălalt împărat «au fost clătiţi», scriitorul se foloseşte de al doilea «dară» şi trebuià să zică «Împăraţii fură dară amândoi nu puţin clătiţi.» El ţine însă să scoată la iveală împrejurarea, că amândoi «au fost clătiţi», şi de aceea trece pe acest «amândoi» în fruntea frazei şi aşează pe «dar» după el. Deşì pe deplin motivată, această inversiune ne pune în nedumerire, şi mulţi dintre cetitori vor fi stând la îndoială, cum au să raporteze pe «amândoi.»

Tot în «Istoria ieroglifică» (pag. 27) găsim fraza «Adunarea dară acestor două monarhii şi orânduiala acestor două soboare într'acesta chip după ce se orânduì şi se întocmì...»

Aici conjuncţiunea e aşezată fără îndoială între substantiv şi atributul lui şi raportul e învederat, înţelesul nu se turbură. Nu mai puţin învederat e însă, că autorul trebuià să aşeze în fruntea frazei adverbul «după ce», care funcţionează şi ca conjuncţiune, şi să zică: «După ce dar adunarea acestor două monarhii şi orânduiala acestor două soboare se orânduì şi se întocmì în acest chip» — şi cetind fraza aşà, cum a fost ticluită, o înţelegem, dar ne e par'că vedem pe cinevà îmbrăcându-şi haina pe dos.

Cu totul altfel ne atinge unul dintre marii noştri măiestri, d-l B. P. Hasdeu, când zice *(Mg. Et.* I, pg. 15) «în *graiul* însă *viu* al poporului se aude.» Aici intenţiunea e învederată şi cugetarea iese clar la iveală, dar tot rămânem surprinşi, căci nu ne-am deprins încă noi Românii să aşezăm conjuncţiunea între substantiv şi atributul lui, şi îmi vine greu să cred că ne vom deprinde vreodată.

Mitropolitul Dosofteiu, în Psaltirea versificată (Ps. L—v. 363) aşează vocativul între substantiv şi atributul lui în «Cu sfânta ta, Doamne, mântuinţă» şi în «Cu a ta, Doamne, bună vrere.» Ori şi cât de firească însă, această intercalare a vocativului ne surprinde şi ea ca cevà neobişnuit.

Mai puţin încă ne putem deprinde cu aşezarea predicatului între substantiv şi atributul lui. E frumoasă, de exemplu, «Predoslovia» lui Miron Costin, dar ne oprim în loc, când el zice «din scriptură înţelegem minunate şi veşnice faptele lui, a face fericită viaţa, şi *nemuritoare* agoniseşte *nume.*»

Ori şi ce vorbă aşezată la un loc neobişnuit se rosteşte mai mult ori mai puţin apăsat, şi cu cât inversiunile sunt mai multe şi mai neobişnuite, cu atât rostirea e mai agitată, ceea ce poate să fie frumos. Noi Românii însă, oameni de fire potolită, preferim aşezarea dreaptă şi vom ţineà totdeauna, cum am ţinut şi în trecut, ca atributele să fie aşezate cât se poate de aproape de substantivul la care se

raportă, ceea ce e şi lucru firesc, căci la urma urmelor substantivul împreună cu atributele lui reproduce noţiunea.

Rămâne dar numai să ne dăm samă, cum se aşează atributele lângă substantiv şi cum se înşiră ele când sunt mai multe.

Vom examinà mai înainte de toate pe cele determinative şi în deosebi articolul, cel mai des întrebuinţat dintre ele.

Articolul e un atribut determinativ (1), care are înţelesul, că vorba e fie de întreaga sferă a noţiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, fie numai de o parte a ei. Avem dar două articole: unul, care e de o potrivă cu toţi», iar altul, care mărgineşte sfera la «mulţi», «câţivà» ori «unu.»

Nearticulat, substantivul e luat numai ca reproducând conţinutul noţiunii, deci ca totalitate de însuşiri gândite la un loc, şi «Balena e mamifer» va să zică «Toate balenele au toate însuşirile comune tuturor mamiferelor.»

Adevăratul articol e cel de o potrivă cu «toţi», căruia unii îi zic *propriu*, alţii *definit* ori *definitor*, iar alţii *hotărît*, şi pe care d-l B. P. Hasdeu îl numeşte *postpozitiv* şi *enclitic*, fiindcă se aşează după substantivul pe care-l determină.

Poziţiunea în frază a acestui articol rezultă din regula generală, pe care am constatat-o.

În Psaltirea versificată a Mitropolitului Dosofteiu găsim:

1. «Şi cu dragoste *toţi craii*
   Ţ'vorŭ vedía slava cu aii.» (Ps. CI—v. 51—52).
2. «Laudă s'aibă de la *tot omulŭ*» (Ps. LXII—v. 44).
3. «Să nu zică toţi din *toată partìa* (Ps. CXIII—v. 26).

E învederat că cu deprinderea noastră de astăzi numai «toţi craii se potriveşte.

Fiind vorba de întreaga sferă a noţiunii reproduse prin substantivul «craiu», acesta e luat la plural, şi numeralul, care arată totalitatea, se aşează înainte de substantiv. Nu rămâne dar pentru articol, ca al doilea atribut, decât primul loc după substantiv.

Fiind luat substantivul la singular, înţelesul e acelaş, însă numai indirect, şi «tot omul» va să zică «ori şi care», «fiecare» om, deci «toţi oamenii.»

Foarte uşor însă numeralul, fiind luat la singular, îşi schimbă înţelesul. Astfel, zicând «toţi din toată partea», Dosofteiu a voit să se

(1) T. Cipariu, Part. II. *Sintactică*, § 31.

înţeleagă «toţi din toate părţile». Fraza poate însă să fie luată şi în înţelesul «toţi cei ce se află în întreaga aceaş parte.»

Această schimbare a înţelesului e încă mai învederată, când numeralul e aşezat, prin inversiune, după substantiv, deci şi după articol unde de obiceiu stau atributele calificative.

Tot în Psaltirea versificată găsim:

1. «În *limbile toate* că sunt cu minune.» (Ps. IX—v. 29).
2. «Lăudaţi din *cerîurile toate*...» (Ps. CXXXXVIII—v. 1).
3. «Mă rog ţie, Doamne, cu *inema toată.*» (Ps. IX—v. 1).
4. «Că prin *lumĭa toată* sânge ce se varsă. (Ps. IX—v. 31).

Cetind primele două din aceste exemple, în cari substantivul e luat la plural, stăm la îndoială, dacă avem ori nu să luăm vorba «toate» în înţelesul ei propriu. E însă mai presus de ori şi ce îndoială, că cele din urmă două au înţelesul «inima întreagă» şi «lumea întreagă.»

Numai dar stând la plural şi fiind pus înainte de substantiv numeralul, care arată totalitatea, e luat fără de şovăire în înţelesul lui propriu, iar în cazul acesta el e numai o accentuare a articolului, deci de prisos, căci ne spune tot ceea ce se zice şi prin articol.

Stăpâniţi de simţimântul, că e cevà de prisos când substantivul e determinat şi de articol, şi de numeralul «toţi», bătrânii noştri suprimau câte odată articolul după «toţi.»

Astfel tot în Psaltirea lui Dosofteiu găsim şi:

1. «De să vorovăscŭ cu sfaturi
   În deşert din *toate laturi*...» (Ps. II—v. 5—6).
2. «Nu certă în *toate zâle*... (Ps. VI—v. 32).
3. «De să minunează în *toate părţi de lume.*» (Ps. VIII—v. 2 şi 32).
4. «*Toate limbi* păgâne şi fără de liage...» Ps. VIII—v. 48).

Noi suprimăm numeralul, şi azi scriitori şi dascăli de gramatică sunt toţi de acord, că substantivul trebue neapărat să fie articulat, când el are atributul «toţi», ori când acest atribut se subînţelege, ba articulat are să fie substantivul chiar şi când numeralul se raportă la verb ca în:

> «Scoposul se isprăveşte, Grecii *se rădică toţi*
> *Cu atâta turbăciune*, încât a crede nu poţi;
> Planuri fac, dau hotărîre, *fără de veste a lovì*
> Părţile Turchiei *toate de odată* a răsvrătì;»
>
> (A. Beldiman, *Trag.*, v. 37—40).

Nearticulat e substantivul numai în enumeraţiuni, când numeralul nu e atribut, ci neatârnat ca în:

«Toţi stau jos, mic, mare, tânăr şi bătrân.»

(D. Bolintineanu.)

De o potrivă cu «toţi» sunt «*amândoi*», «*tustrei*» şi ori şi care numeral compus cu «*câteşi*», care de asemenea arată o totalitate. Însoţit de vreunul din aceste atribute, substantivul trebue neapărat să fie articulat, căci vorba e tot de sfera întreagă, mică, dar întreagă.

De o potrivă e, în sfârşit, şi «*singur*» ca atribut determinativ, ca în «Singur omul cunoaşte pe Dumnezeu.»

Articulat trebue dar să fie substantivul şi când e determinat de un genitiv, căci «casa *noastră*» e o singură casă, «oile *noastre*» sunt oi hotărîte şi numai ele; genitivul dar sau posesivul numai după substantiv articulat poate să stea.

Avându-le acestea în vedere, Ir. Çirca (*Etim.*, § 81) nu admite terminii «*definit*» şi «*hotărît*» şi îi zice articolului «*definitor*» sau «*hotărîtor*», căci el mărgineşte sfera noţiunii.

Terminul «*postpozitiv*» nu e nici el destul de precis.

Având înţelesul că vorba e de întreaga sferă a noţiunii, articolul numai pe lângă substantiv poate să stea, căci numai substantivul reproduce noţiune, şi azi e mai presus de toată discuţiunea, că ori şi ce parte de cuvânt, primind articolul, devine prin abstracţiune substantiv.

Nu-şi pierde însă caracterul calificativ adjectivul când, mutat prin inversiune înaintea substantivului, ia articolul acestuia ca în mai multe din exemplele citate.

Nu are dar articolul o poziţiune fixă, şi terminul «*postpozitiv*» poate şi el să fie primit numai cu rezerva, că articolul se aşează şi înainte de substantivul pe care-l determină, numai însă, ca conjucţiunea cauzală «dară», după atributul calificativ trecut prin inversiune înainte.

Regula aceasta e şi ea veche, dar bătrânii noştri se abat adeseori dela ea şi ori nu mută articolul ca în «*cinstit* numele lui» la atributul trecut înainte, ori articulează ca în «oile păscutele tale» atât substantivul, cât şi atributul.

Aceasta o fac când după substantiv urmează un genitiv.

Deoarece genitivul numai după articol poate să urmeze şi nu se deosebeşte de dativ, foarte uşor se produce nedumerirea pe care am învederat-o, examinând fraza «mânia aspidei nevindecată.»

Spre a învederà deci raportul, atunci când substantivul nu e articulat, când după el urmează un atribut, ori când genitivul e trecut prin inversiune înainte de substantiv, noi punem înainte de genitiv

aşà numitul articol «*posesiv.*» Bătrânii adeseori repetau articolul postpozitiv.»

În rugăciunea proorocului Iona, cânt VI—v. 6, traducătorul zice: «adauge-voiŭ amu să cântŭ cătră băséreca *sfântă a ta.*»

Deoarece «sfântă» nu are articol, înainte de «ta» stă «posesivul» «a.» Coresi face, precum ne arată d-l I. Bianu, o corectură: suprimă pe acest «a» şi articulează şi adjectivul, pentruca «ta» să urmeze după articol «postpozitiv.»

Pe pagina următoare, v. 8 al aceleiaş cântări, traducătorul zice «băséreca sfânta a ta», articulează dar de trei ori. Coresi iar suprimă «posesivul.»

Ni se impune dar gândul, că «postpozitivul» şi «posesivul» sunt, cel puţin pentru Coresi, acelaş articol.

Sunt cu putinţă şase forme corecte:

1. Fără articol «posesiv»:
   a. Biserica ta sfântă — şi
   b. Sfânta ta biserică;
2. Cu articol îndoit:
   a. Biserica sfântă a ta — şi
   b. Sfânta biserică a ta.
3. Numai cu articol posesiv:
   a. A ta biserică sfântă — şi
   b. A ta sfântă biserică.

Articolul «posesiv» e deci de prisos când genitivul urmează după cel «postpozitiv»; articolul «postpozitiv» e de prisos când cel «posesiv» e trecut înainte de substantiv; repetarea se face numai pentru învederarea raportului, când genitivul e despărţit de substantiv prin vreun alt atribut, ca în «graiul însă viu *al* poporului»; e greu a nu admite că T. Cipariu judecă bine lucrurile, când, tot ca Coresi, consideră «*postpozitivul* şi «*posesivul*» drept acelaş articol întrebuinţat în două deosebite chipuri (*Etim.*, § 89).

Rostul «posesivului» e cu toate acestea îndoios.

La începutul vieţii noastre literare înaintea genitivului se puneà numai un «*a*», care nu se concordà nici după gen, nici după număr. Tot aşà face şi azi poporul. Abià târziu în scrierea raţionată s'a făcut din acest «*a*» un «al» la masculin şi ai ori «ale» la plural. Unii iau dar «posesivul» drept articol, alţii (St. Neagoe) îl socotesc drept articol combinat prin «înfigerea» lui «a», — iar alţii (I. Manliu, I. Nădejde) îl pun în rândul prepoziţiunilor, iar Ir. Çirca (*Etim.*, § 77) îl consideră «o particularitate unică», ca substantiv.

Ori şi care ar fi adevărul, nu mai încape nici o îndoială, că azi «posesivul» e articol, că se raportă la substantiv şi că din punctul de vedere al aşezării vorbelor are rostul «postpozitivului» trecut la adjectivul mutat prin inversiune înaintea substantivului.

Dimitrie Cantemir zice în «Istoria ieroglifică (pag. 27): «*toátă pulberea* de pe *toátă calea* în ceriu se rădică; *toáte văile* adânci de tari strigăte tare se răsună; *toáte a munţilor înalte vârfuri* de iuţi chiote şi groáse húete în clipă se covârşià; şi *toţi câmpii* de groaznice strigări şi fricoase lăudări se umpleà.»

În patru rânduri substantivul e articulat după «*tot*»; ştià dar autorul că, însoţit fiind de acest atribut, substantivul trebue neapărat să fie articulat; în «toate a munţilor înalte vârfuri» însă el nu articulează şi nici nu poate articulà, fiindcă articolul a fost trecut dimpreună cu genitivul înaintea substantivului.

Mai învederat încă iese la iveală articolul în «*Ale* tale dintru *ale* tale», unde «ale» e luat dimpreună cu genitivul ca substantiv. Şi ca substantiv luăm ori şi care genitiv însoţit de «*ale*», ca în «*Ale Domnului* toate sunt drepte şi bune.»

Reamintindu-ne zicătoarea: «*Cele* bune să s'adune şi *cele rele* să se spele», suntem cuprinşi de simţimântul, că «adjectivalul» «cel»—«cea» e şi el ca «*posesivul.*»

Nicolae Costin ne spune în «Predoslvoia» sa, că după Tuchidid istoria e «*cel* mai ales şi mai mare *al* vieţii omeneşti vistieriu.»

«Vistieriu» nu este şi nici nu puteà să fie articulat fiindcă înaintea lui se află articolul «*al*»; n'ar puteà însă să fie articulat nici dacă ar lipsì «al» dimpreună cu genitivul şi ar trebuì să zicem «*cel* mai ales şi mai mare vistieriu.»

Aşezat dar înainte de substantiv, «*cel*» e deopotrivă cu «al», adică tot articol.

În aceeaş «Predoslovie» se zice:

«acela domnul voroavei Romleneşti.»

E învederat, că trebuià să se zică «acel domn al voraavei», fără de «a» la sfârşitul pronumelui şi nu cu «postpozitiv», ci cu «posesiv.»

Miron Costin zice în cap. II al primei sale cronici:

«pentru scârnava fapta aceea.»

Aici, unde pronumele e aşezat după substantiv, «a» dela sfârşitul lui nu mai e de prisos şi scriitorul a fost nevoit să articuleze atât substantivul, cât şi adjectivul, pe adjectiv, fiindcă a fost mutat prin inversiune înainte, iar pe substantiv, fiindcă «*acela*» numai după substantiv articulat poate să urmeze.

«*Cel*», «*acel*» şi «*acela*» sunt aceeaş vorbă, iar «a» dela început e în «*acela*» tot «a», pe care-l avem şi la sfârşit, «particula enclitică» a d-lui B. P. Hasdeu.

Deşì ne preocupăm numai de aşezarea vorbelor, trebue să ne dăm samă şi despre rostul lor în reproducerea cugetării, fiindcă dela el atârnă poziţiunea în frază a lor.

Îmi iau dar voia de a face o mică digresiune pentru lămurirea acestei «particule enclitice», care în limba noastră are un înţeles caracteristic.

T. Cipariu urmăreşte pe acest «a» în toate întrebuinţările lui. Într'o notă (4) dela § 64 al Etimologiei îi zice tot «*particulă*» şi o califică de «oţiosă.» — În urmă ne spune că din combinaţiunea cu «a» s'a format articolul «*al.*» — În § 101 — analizând vorba «a-cestui-a», îi zice lui «a» «pleonastic», — iar în § 106 (nota 2) — «*a paragoric*». Vorbind, în sfârşit, despre formarea adverbelor (§ 158), iar îi zice «particulă.»

Cetind, spre a mă dumirì, suggestivele expuneri, pe cari d-l B. P. Hasdeu le-a făcut în Etymologic, am rămas cuprins de simţimântul, că «a» dela începutul vorbei — «a-cel-a» şi «a» dela sfârşitul aceleiaş vorbe e tot «*a*», pe care-l găsim în «a-bi-a» (Cipariu), în «a-ici-a», în «a-cum-a», ori în «a-tunci-a», precum şi în multe alte adverbe, un fel de particulă adverbială, prin care substantivele şi multe adjective devin expresiuni adverbiale, ca «miroase a cimbru», «bate vântul a primăvară», «nu e a bine», «merge a lene», «se întâmplă a-dese-a», — tot «a» din «luare-aminte», din «aievea», din «deapururea», ori din «tot-de-a-una.»

Înţelesul acestui «a» e — «par'că», — «caşi când ar fi», şi în el se dă pe faţă particularul fel de a vedeà lucrurile al Românului.

Noi Românii nu avem în limba noastră vorbă pentru reproducerea noţiunii ce se leagă de vorba «realitate», nu putem dar să avem nici în comoara de gândiri a noastră noţiunea aceasta. Luăm în cel mai propriu înţeles vorbele: «Cu adevărat deşertăciune sunt toate şi viaţa e numai umbră şi vis», şi pentru noi ceea ce nu e nici închipuire, nici plăzmuire, nici vis, nici într'«aiurea» e în aievea, deci cum ni se iveşte şi ni se pare, şi muntele stâncos ne e tot numai în aievea ca curcubeul, care nu are fiinţă «reală.» Nouă toate ne sunt caşi când ar fi şi cum ni se par, şi infinitatea noastră e în spaţiu «pre-tot-inde-ne-a», iar în timp «tot-de-a-una», adică tot ceea ce a fost, este ori va fi luat ca un singur lucru, ceea ce e foarte adevărat şi foarte bine zis.

Dându-ne samă despre acestea, ni se impune gândul, că acest «*a*»,

care are în el cevà aglutinativ, trebue să fie foarte vechiu, în tot cazul mai vechiu decât latineasca literară, din care noi ne-am deprins a derivà româneasca noastră, şi filologii mai eruditi decât mine ar ajunge, poate, şi ei la concluziunea aceasta, dacă şi-ar da silinţa să ne dumirească asupra adevărului.

Eu în tot cazul aş abuzà de bunăvoinţa D-voastre, dacă, dorind să-mi întemeiez părerea aceasta, aş mai intrà şi în alte amănunte, şi mi-e şi destul a o fi formulat pentru ca să pot trage din ea concluziunea, că «*cel*», «*acel*» şi «*acela*» sunt aceiaş vorbă, întrebuinţată în trei deosebite chipuri.

«*Cel*», chiar dacă n'ar fi articol, e un ce articulat şi face articolul de prisos, când stă înaintea substantivului. El se raportă la substantiv şi «adjectival» e numai în înţelesul că adeseori e întrebuinţat spre a învederà raportul dintre substantiv şi adjectiv; poate însă «*cel*» să steà şi singur înaintea substantivului, cu prepoziţionalul, cu adjectivul, ori cu o expresiune adverbială şi atunci e articol în puterea cuvântului, ca în:

1. «*Cel viteaz* erà călare...»
2. «Iar *cea mioriţă*...»
3. «Să-mi ajute *cel din ceriu.*»
4. «Şi ne mântuieşte pre noi de *cel rău.*»
5. «Ştie numai *cel de sus.*»

Aşezat înainte de substantiv, «*cel*» face şi el articularea de prisos, dar tot mai păstrează o notă demonstrativă, şi «cel viteaz» sună a «*acel* viteaz», «cea mioriţă» a «*acea* mioriţă.»

Această notă iese mai învederat la iveală, când «cel» însoţeşte vre-un atribut calificativ trecut prin inversiune înainte de substantiv. — A. Beldiman *(Tragedia)* zice:

«*Cea* din Sculeni *biruinţă* bine nu s'a isprăvit... (v. 1.943).

«*Cel* vestit *Serdar* Vasile, pentru care am arătat (v. 1.949).

«Cum că *cea* turcească *oaste* intrase toată în Iaşi (v. 1.954).

E par'că ni s'ar fi zicând «*acea*, iar nu cealaltă», «acela, iar nu celălalt», şi noi ne-am folosì în aceste cazuri de postpozitiv şi am zice «biruinţa din Sculeni», «vestitul Serdar» şi «oastea turcească.»

Tot astfel Ioan Neculcea în «din auzitele celor bătrâni boieri» pune «postpozitivul», unde noi am pune «adjectivalul» (cele auzite), iar «adjectivalul», unde noi ne-am folosì de «postpozitiv» (bătrânilor boieri).

Azi dar «*cel*» se trece înainte de substantiv numai cu numerale ca în «cele şapte zile» ori în «cele câteva stele», iar cu atribut calificativ numai când formează gradul superlativ; în alte cazuri inver-

siunea atributului e un arhaism, şi substantivul, după care urmează «cel», trebue neapărat să fie articulat ca înainte de genitiv. «Cel» e dar, întocmai ca «al», după substantiv o îndoire a articolului.

«Toţi», «amândoi», «tustrei» şi numeralele combinate cu «câteşi» nu pot să fie aşezate, ca atribute, decât înainte de «*adjectival*», ca în «toţi cei şapte regi ai Romei.»

Nu tot astfel şi «ambii», care se poate articulà.

Dimitrie Cantemir (*Ist. ierogl.*, pg. 28) zice:

«Pentru care lucru într'*ambe părţile* fel de fel de voroave scornindu-se.»

Noi mutăm articolul şi zicem «în *ambele* părţi», dar am puteà să zicem şi «în *ambe cele* două părţi.»

La masculin articolul e fix şi nu putem să zicem decât «ambii cei doi.»

Superlativul poate şi el să fie mutat după substantiv, dar în cazul acesta ori substantivul se articulează, ori superlativul e luat ca apoziţiune, şi numai ca licenţă poetică puteà să zică A. Beldiman (v. 89):

«Întrigant cel mai de frunte şi din cei mai lăudaţi.»

Tot un fel de licenţă e, dacă unul dintre cei mai buni scriitori (G. Coşbuc, Albina» An. VIII, Nr. 4, zice:

«Soarele n'are nici o putere de a învià pământul amorţit de *noaptea cea care* a ţinut altă jumătate de an.»

Cu anevoie vom ajunge vreodată să ne deprindem a precizà cu «adjectivalul» nu numai atributele, ci chiar şi subordonatele atributive. «Cea» e în cazul acesta cel puţin de prisos, căci «noaptea» e articulat. Zicem «cel ce» numai fără substantiv.

Bătrânii noştri, făcând multe inversiuni azi neobişnuite, se folosiau adeseori de forma adjectivală a articolului. Azi ne ajutăm cu această formă numai când cea enclitică nu e cu putinţă, şi «adjectivalul» e rău întrebuinţat când poate să fie înlocuit cu «postpozitiv.»

Articol e «cel» numai când generalizează ori caracterizează, ca în «boierii cei bătrâni», ori în «Mircea cel Bătrân.»

Atunci dar, când individualizăm, ne folosim fie de «*acel*», fie de «*acela*», cari sunt pronume tocmai pentrucă individualizează şi astfel ţin loc de nume (proprii). «Boierii *cei* bătrâni» sunt toţi boierii, cari sunt bătrâni, iară «*acei* boieri bătrâni» ori «boierii *aceia* bătrâni» sunt anume boieri, individual hotărîţi.

«*Cel*» poate, în anumite condiţiuni, să stea fie înainte de substantivul pe care-l determină, fie după el: «*acel*» se aşează numai înainte

de substantiv nearticulat, iar «*acela*» îşi are locul fix după substantiv articulat.

Cuprinzându-le toate într'un singur gând, ni se impune convingerea, că avem un singur articol, care hotărniceşte sfera noţiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, şi că acest articol se întrebuinţează şi se aşează potrivit cu poziţiunea în frază a substantivului, în trei deosebite chipuri.

Celălalt articol, care ne lasă în nedumerire, e de puţină importanţă din punctul de vedere al aşezării vorbelor, fiindcă se întrebuinţează rar şi se aşează totdeauna la primul loc înainte de substantiv.

În tâlcuirea psalmilor, pe care Episcopul Iosif al Argeşului a tradus-o după Teodorit şi care a fost tipărită la Buzău în anul 1840, găsim (pg. 738) la versul «Lăudaţi pre Domnul din ceriuri, lăudaţi pre el întru *cele de sus*» următoarea explicaţiune:

«*Două* ceriuri cum că s'au făcut de Dumnezeu *ne-au* învăţat *pre noi* marele Moisi: pre *acesta* ce împreună cu pământul este făcut, şi pre *cel* după *acesta* carele mijlocitoriu între ape s'au rânduit să fie, *pe carele* şi tărie *l*-au numit. Pentru *acesta* din ceriuri, şi dintre *cele înalte* a lăudà pre Dumnezeu au poruncit: în loc de, şi cetele *celor* fără de trupuri cari şi întru *acesta*, şi întru *acela* petrec: fiindcă Dumnezeescul Moisi nimic pre noi pentru ridicarea firilor *celor* gândite nu ne-au învăţat, de nevoie proorocul aicia şi pre pomenirea *acestora* a făcut. Pentru *aceea* şi a-i aduce făcătorului laudele porunceşte. Că datoria *aceasta* dela făpturi este îndatorită lui, şi toată făptura *cea* de dânsul făcută, şi cu cuvântarea cinstită, se cuvine această datorie totdeauna a o plătì lui. Şi dacă *cele ce* fire zidită au laudă, şi nici Fiiul, nici preasfântul Duh între *cele ce* laudă nu s'au împreună rânduit, arătat este că nu din firea *cea* zidită sunt. Că apoi mai nainte de celelalte pre făcătorul l-ar fi lăudat, ca *nişte* izvoare ale dreptăţii cinstind pre dreptate. Ci nici Fiiul nu laudă, nici prea sfântul Duh; apoi se laudă cu adevărat şi el, şi preasfântul Duh. Că nu este alt *oarecare* mijloc între *cei ce* laudă şi între *cei ce* se laudă, decât zidirea laudă, iar ziditorul se laudă, şi dacă *cineva* pe ziditorul nu-l laudă, ca *un nemulţumitor* nu-l laudă.»

În această tâlcuire făcută par'că dinadins spre a învederà feluritele întrebuinţări ale articolului şi ale pronumelui traducătorul numai în trei rânduri s'a folosit de pronume nehotărîte şi o singură dată de articolul nehotărît «un.»

Articolele şi pronumele în genere nu spun nimic. Ne folosim de ele numai spre a învederà raporturile dintre deosebitele părţi ale frazei.

Cu cât aşezarea vorbelor e mai cumpănită, cu atât mai puţină nevoie este de ele. În deosebi formele nehotărîte de cele mai multe ori sunt de prisos, ca «*nişte*» în «nişte izvoare ale dreptăţii», ori «*oarecare*» în «nu este alt oarecare mijloc.» De prisos e şi articolul, precum şi pronumele în «dacă cinevà pe ziditorul nu-l laudă», căci tot atât de lămurit e «dacă cinevà pe ziditor nu laudă.»

Nu e însă de prisos «un» în «ca *un nemulţumitor* nu-l laudă.»

Fără de acest «un» vorba «nemulţumitor» s'ar puteà raportà şi ea, ca «ziditor», la «laudă» şi fraza ar aveà înţelesul, că nemulţumitor e ziditorul, «ca pe un nemulţumitor nu-l laudă.»

Ne folosim de articolul nehotărît numai atunci, când prin el se pot învederà raporturi altfel îndoioase, ceea ce în româneşte rar se întâmplă. Noi luăm substantivul nearticulat nu numai pentru conţinutul, ci şi pentru o parte nehotărîtă din sfera noţiunii, pe care o reproduce; avem dar nevoie de articolul nehotărît numai atunci, când fără de el raportarea ar fi îndoioasă. Zicem «s'a născut prunc», iar nu «*un* prunc», «Au venit oameni» iar nu «*nişte* oameni.»

Greşită e întrebuinţarea când articolul nehotărît poate să fie înlocuit cu cel hotărîtor, ca în «*Un* stejar întinde braţe veştejite (D. Bolintineanu).

În simfonia limbii noastre variabilitatea articolului e nota cea mai ademenitoare. Întocmai precum verbul are patru moduri impersonale, pentruca să poată fi mutat dela un loc la altul şi întrebuinţat, potrivit cu intenţiunea scriitorului, nu numai pentru predicaţiune, ci şi ca subiect, atribut ori complement, articolul are şi el formele lui potrivite, în care-l întrebuinţăm.

În tehnica aşezării vorbelor articolul e regulatorul înşirării vorbelor.

E, precum am văzut, lucru raţional, ca atunci când substantivul e determinat de două atribute, unul din aceste, să fie aşezat înainte de substantiv, iar celălalt după el, şi ca numeralul înainte de substantiv să fie aşezat. În înşirarea firească a vorbelor locul articolului e dar după substantiv. Mi s'a părut deci totdeauna rău pusă întrebarea, că dela cine am luat noi Românii obiceiul de a aşezà articolul după substantiv. Mai apropiat e de mintea mea gândul, că noi am păstrat înşirarea firească, iar alţii au luat deprinderea de a trece, prin inversiune, articolul alăturea cu numeralul, tot înainte de substantiv.

Păstrând înşirarea firească, noi am derivat din ea câtevà regule oarecum fixe.

1. Aşezând articolul după substantiv, genitivul urmează, ca a treia determinare, după articol: «casa vecinului.»

2. Fiind substantivul determinat de articol nehotărît, de numeral ori de pronume, deci nearticulat, suntem nevoiţi a ne folosì de forma «posesivă» a articolului: «o casă a vecinului», «trei case ale vecinului», «această casă a vecinului.»

3. Mutând pronumele demonstrativ după substantiv, suntem nevoiţi a articulà de două ori «casa aceasta a vecinului», căci pronumele trebue să urmeze imediat după substantiv şi genitivul e depărtat la al doilea loc.

4. Tot de două ori suntem nevoiţi a articulà şi când substantivul are şi atribut calificativ.

a. Aşezând lângă substantiv tot atributul posesiv, suntem nevoiţi a ne folosì de forma «adjectivală» a articolului, «casa vecinului cea frumoasă», căci altfel atributul se poate raportà şi la genitiv, ca în «casa vecinului de piatră.»

b. Lângă substantiv e dar locul atributului calificativ şi în cazul acesta iar ne folosim de forma posesivă a articolului, «casa de piatră», «casa frumoasă a vecinului.»

c. Mutând atributul calificativ prin inversiune înainte de substantiv, trecem şi articolul «enclitic» cu el şi rămâne un articol înainte de substantiv şi altul după el, «frumoasa casă a vecinului.»

d. Dacă am mutà atributul prepoziţional, am fi nevoiţi să ne folosim de forma adjectivală şi să zicem «cea de piatră casă a vecinului.» Ferindu-ne de această înlocuire a articolului «enclitic», azi nu mai admitem mutarea atributului prepoziţional înainte de substantiv.

e. Dacă mutăm genitivul înainte de substantiv, suntem nevoiţi a înlocuì forma «enclitică» cu cea «posesivă», «a vecinului casă frumoasă», de aceea şi această inversiune numai ca licenţă poetică se mai trece, dacă e făcută cu discreţiune (S. Suchianu, *Stil şi compoziţiune*, pg. 61).

5. De trei ori suntem nevoiţi a articulà, dacă aşezăm, ca în câtevà din exemplele citate, forma adjectivală după substantiv, «casa cea de piatră a vecinului.» În acest caz însă «cea» sună a pronume demonstrativ, căci altfel ar fi de prisos, şi înţelesul frazei e că vecinul are mai multe case şi vorba e în deosebi de aceea dintre ele, care e de piatră.

Aceste regule elementare ne sunt astăzi tuturora bine ştiute, şi abaterile dela ele sunt rare şi făcute de cele mai multeori din neglijenţă. S'ar puteà dar crede, că nu e nevoie de a mai stabilì şi alte

regule, şi cercetarea, pe care o fac, ar fi şi în adevăr de prisos, dacă abaterile numai din neglijenţă s'ar face. Atunci însă când atributele se îngrămădesc şi fraza se complică, limba noastră cea «veche şi înţeleaptă», cum ziceà Eminescu, e stâlcită şi pentrucă nu suntem încă pe din destul dumiriţi asupra legilor ei.

Voiu face dar, drept încheiere, încercarea de a învederà mai cu dinadins necesitatea de a stabilì până în cele mai mici amănunte regulele pentru aşezarea vorbelor.

În şcolile din zilele noastre — nu numai în cele din România — studiile de tot felul încetul cu încetul s'au îngrămădit atât de rău, încât nici cei mai deştepţi şi mai silitori dintre şcolari nu pot înaintà decât încordându-şi toate puterile şi nu au timp să facă cu chibzuiala cuvenită ceea ce fac, ci sunt nevoiţi a lucrà totdeauna în grabă mare. Dacă s'a putut dar zice că şcolile noastre sunt pepiniere de neurastenici, cu încă mai mult temeiu se poate zice că ele sunt aşezăminte pentru deprinderea oamenilor de a trece pe alergate prin viaţă şi de a le face toate în pripă. Aceia pe cari firea lor mai domoală şi mai chibzuită nu-i iartă să ia deprinderea aceasta, sunt daţi ca un fel de balast la o parte, şi astfel întreaga noastră viaţă ia înfăţişarea unei frământări neastâmpărate, în care unii stau la o parte, iar alţii sunt nevoiţi a luà asupra lor prea multe sarcini şi astfel osândiţi a nu puteà să facă nimic pe îndelete şi cu toată cumpănirea.

Acest neastâmpăr se dă pe faţă şi în mişcarea noastră literară, care e înăbuşită de lucrări făcute în pripă, cum sunt articolele de prin ziare, discursurile improvizate ori discuţiunile făcute sub impulsiuni momentane.

Nu ar fi deci lucru serios, dacă aş adunà de prin ziare, de prin discursuri, de prin acte oficiale ori de prin publicaţiuni de caracter mai mult ori mai puţin efemer specimene, care ar puteà să fie pline de haz, dar nu ar dovedì decât că în zadar sunt regulele pentru cei ce nu au timp să le aplice. Concludente sunt numai abaterile mici, rare şi adeseori chiar intenţionate, pe cari le găsim în scrierile bine cumpănite ale maiestrilor, cari zic, ca A. Odobescu *(Pseudo-chinegheticos,* cap. VI):

«Trăind însă cu totul *înlăturat* de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte cevà, scriu mai mult pentru *a mea* proprie plăcere, *fără de a cugetà rău la alţii.*»

Făcute cu plăcere, asemenea scrieri sunt şi cetite cu plăcere şi luate drept modèle pentru scrierea românească.

Chiar însă spuindu-ne că scrie pentru «*a sa* proprie plăcere», ma-

iestrul în ale scrierii româneşti ne pune în mai multe rânduri în nedumerire.

Zice că trăieşte «*înlăturat* de... crâncene lupte.»

«Înlăturat» e participiul trecut al verbului «a înlăturà», are deci înţeles pasiv: a fi «înlăturat» va să zică a fi fost scos şi dat la o parte — în româneasca cea nouă -- «eliminat.» Luând dar vorbele în înţelesul, în care cu toţii suntem deprinşi a le întrebuinţà, ne rămâne simţimântul, că Odobescu se plânge de a fi fost «înlăturat» sau dat la o parte. Eu cred însă că el voià să ne spună cu totul altcevà: el nu se plânge, că a fost «înlăturat», ci mai mult se laudă încredinţându-ne că nu ia parte la lupte, ci trăieşte stând departe de ele.

Numai aşà au rost vorbele «*fără de a cugetà rău la alţii.*»

Şi aceste vorbe ne pun însă în nedumerire.

«*A cugetà*» va să zică a ne da samă despre raporturile ce se pot stabilì fie între lucrurile din lume, fie între gândirile noastre, şi rău cugetă cel ce greşeşte, stabilind raporturi ce nu există. Putem dar să cugetăm bine ori rău *despre* cevà, dar *la* alţii nu putem cugetà. Mai avem însă în limba noastră şi substantivul «*cuget*», pe care îl întrebuinţăm şi pentru reproducerea noţiunii, ce în mintea cărturarilor de astăzi se leagă de vorbele «conştiinţă» şi «intenţiune», şi «cuget rău» va să zică «rea intenţiune.» Eu ced că autorul voià să ne spună că scrie «fără de cuget rău pentru alţii», numai pentru a sa proprie plăcere.

Atât de mult a ţinut să o scoată aceasta la iveală, încât nu s'a mulţumit să zică şi «a mea» şi «proprie», ci a mai făcut şi inversiunea învederat intenţionată «*a mea* proprie plăcere», ceea ce l-a silit, lucru de care azi ne ferim, să suprime articolul «postpozitiv», şi să se mulţumească cu cel «posesiv», care e numai surogat.

Daţi-mi voie să mai iau o frază din cap. I al aceleiaş scrieri, fără îndoială una din cele mai frumoase în literatura noastră prozaică:

«*Din copilărie* şi eu am trăit cu Tămădăienii, *vânători* de dropii *din baştină*, cari *neam din neamul lor*» au *rătăcit* prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojini şi, mânând în pas alene gloabele lor de *căluşei*, au dat *roată, oare, zile şi luni întregi, împrejurul* falnicilor dropioi — cărora ei le zic Mitropoliţi, — *sau* când aceştia, primăvara, se înteţesc în lupte *amoroase, sau* când, toamna, ei duc turmele de pui să pască ţarinele înţelenite.»

Deşì alcătuită cu măiestrie, fraza ne pare prea lungă şi ne oboseşte.

Principala alcătuită din 8 vorbe are o subordonată atributivă de 38 vorbe, iar aceasta are şi ea o subordonată tot atributivă de 26

vorbe. Lipseşte dar simetria, subordonatele atârnă prea greu şi, răsbind prin ele, uităm ceea ce ni s'a spus în principală. Ceea ce ne oboseşte nu e însă lungimea frazei, ci mulţimea nedumeririlor.

1. Chiar la început dăm peste o inversiune cu totul neobişnuită. Principala «şi eu am trăit din copilărie» ne dă să înţelegem că mai e încă cinevà, care a trăit tot din copilărie cu Tămădăienii. Voind să scoată la iveală lucrul acesta, autorul trece complementul «din copilărie» în fruntea frazei. Puteà s'o facă aceasta, căci mobilitatea complementelor e mare în limba noastră. El însă nu puteà să suprime pe acel «tot», care dă nota repetiţiunii şi, mutând complementul, trebuià să facă şi inversiunea predicatului. Dacă nu i-a plăcut «Şi eu tot din copilărie am trăit», trebuià să zică «Tot din copilărie am trăit şi eu.»

2. «Vânători de dropii din baştină» ar fi să fie apoziţiune pe lângă Tămădăenii», dar în adevăr nu e, căci apoziţiune pe lângă substantiv articulat numai substantiv articulat poate să fie. Nearticulat poate să rămâie substantivul, numai când scurtăm subordonate. Vânătorii sunt apoi şi «de dropii» şi «din baştină», ceea ce nu se poate, căci al doilea prepoziţional nu se mai poate raportà la «vânători» şi, ori şi ce am face, nu vânătorii, ci dropiile sunt «din baştină». A simţit-o aceasta şi scriitorul şi de aceea nu zice «de baştină», ci «din baştină»; prin aceasta n'a limpezit însă fraza, ci mai vârtos a întunecat-o, căci noi numai «*de* baştină» zicem. Fiind aşà, subordonata care urmează nu se mai raportă nici ea la «Tămădăienii» depărtaţi, ci la «dropiile de baştină», căci locul subordonatei atributive e imediat după substantivul pe care-l determină.

3. Noi «neam de neam» zicem numai în înţelesul «nimeni din neamul», deci în negaţiune, iar pentru afirmaţiune avem forma «din neam în neam». E apoi invederat că Tămădăienii din neam în neam — nu «au *rătăcit prin* Bărăgan», căci Bărăganul nu e pădure, ci au cutreierat Bărăganul.

4. În «mânând în pas alene» nu poate «alene» să fie luat ca atribut pe lângă «pas», fiindcă «alene» e adverb şi nu se poate raportà decât la «mănând» ca al doilea complement de mod.

5. «Vorba căluşei» în loc de «căişori» e rău aleasă, deoarece «căluşeii» sunt de lemn.

6. În «au dat *roată*, oare, *zile şi* luni întregi, *împrejurul* falnicilor dropioi» conjuncţiunea «*şi*» are să fie ori suprimată, ori înlocuită cu «*chiar*», căci în gradaţiune «*şi*» nu are rost. Complementul de timp «oare, zile, chiar luni întregi» nu poate apoi să fie vârît între «*roată*» şi «*împrejur*», cari numai împreună au înţelesul intenţionat de autor.

Trebuià dar să se zică «oare, zile, chiar luni întregi, au *dat roată împrejurul* falnicilor dropioi.»

Nu mai intru şi în analiza subordonatei secundare, ci mă mărginesc numai la observaţiunea, că tocmai «*amoroase*» nu puteau să fie luptele «falnicilor dropioi.»

Să nu se obiecteze că tot ştim ce voieşte scriitorul să spună. Fără îndoială că ştim, ba înţelegem chiar şi intenţiunile lui, dar numai cu oarecare osteneală, numai dându-ne silinţa de a ne dumirì.

Ani de zile dearândul am învăţat prin şcoli gramatică şi stilistică şi retorică şi poetică şi am făcut analize literare şi compoziţiuni de tot felul, fără îndoială nu pentru ca să devenim scriitori, ci pentru ca să câştigăm destoinicia de a înţelege uşor şi bine ceea ce scriu alţii şi de a deosebì lucrările de valoare de cele ce nu merită să fie cetite. Nu se poate dar să nu înţelegem.

Scriitorul ne scuteşte însă de osteneală când îşi dă bine samă despre înţelesul ce în mintea noastră se leagă de fiecare dintre vorbele întrebuinţate de dânsul şi aşează aceste vorbe aşà, ca să nu mai fim nevoiţi a ne oprì în loc. El trebue să facă lucrul acesta, dacă ţine ca ceea ce e plăcere pentru el tot plăcere să fie şi pentru cetitori.

Învăţatul nostru coleg, d-l N. Iorga, citează într'una din publicaţiunile d-sale (*Studii şi documente*, etc., VII) următoarele cuvinte din prefaţa «*Noului Testament*», tipărit (1648) la Bălgrad:

«Bine ştim că cuvintele trebue să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii îmblă în toate ţărăle, aşià şi cuvintele acelea sunt bune carele le înţelegŭ toţi.»

Nu avem decât să mai adăugăm la această vorbă înţeleaptă, că înţelegerea atârnă nu numai dela alegerea vorbelor, ci şi dela aşezarea lor.

Dacă până chiar şi unul dintre marii maiestri în ale scrierii româneşti are într'una din cele mai bune scrieri ale sale părţi obositoare, noi cei mai neajutoraţi, scriitori şi cetitori, trebue să ne dăm silinţa de a ne dumirî până în cele mai mici amănunte asupra aşezării vorbelor, şi încercarea pe care am putut s'o fac eu e numai un sfiicios început pentru aceasta.

Sunt cel puţin următoarele şapte întrebări, la cari avem să ne căutăm răspunsul:

1. Cum se aşează numeralele şi mai ales pronumele, cari în limba noastră sunt mult întrebuinţate şi au mare mobililate?

2. Câte atribute se pot aşezà pe lângă substantiv şi cum au să fie ele înşirate, pentruca să nu pară îngrămădite?

3. Cum se înşiră complementele de deosebite feluri?

4. Care e poziţiunea părţilor secundare, care nu se raportă direct la părţile principale, ci la alte secundare?

5. Care e raţiunea inversiunilor făcute în părţile principale?

6. Cum se scurtează propoziunile şi frazele şi cum se înşiră părţile omogene?

7. Care e aşezarea subordonatelor în frază, cum se scurtează subordonatele şi cum se reface fraza în urma scurtării?

Ori şi cine, cetind cu luare aminte, trebue neapărat să-şi dea osteneală de a răspunde la aceste întrebări, căci altfel nu poate să înţeleagă cele scrise, şi cu cât mai mult scriitorul îşi dă osteneala de a aşezà vorbele potrivit cu deprinderea obştească, cu atât mai puţin are să ostenească cetitorul spre a-i înţelege scrisa: stabilind dar regulele, uşurăm sarcina atât pentru scriitori, cât şi pentru cetitori, şi facem ca îndeletnicirea literară să fie o adevărată plăcere.

ALFABETUL SECUILOR
ŞI SLOVELE CIRILICE

DE

IOAN PUŞCARIU
Membru al Academiei Române.

Şedinţa dela 21 Martie 1905.

Clericul Simon *Keza*, pe la sfârşitul secolului XIII, a scris *Chronicon Hungarorum*, începând dela Noe până la regele Ungariei Ladislau Cumanul (1270—1290).

Precum cei mai mulţi cronicari din evul mediu, aşà şi Keza, întocmai ca antecesorul său *Anonymus Belae Regis Notarius* din secolul XII în *Septem primis ducibus Hungarorum*, şi ca succesorii săi: *Marcus* (sec. XIV), în *Chronica de gestis Hungarorum*, — *Ioannes de Thwrotz* (sec. XV), în *Chronica Hungarorum*, şi alţii după ei, imitând epopeele antice, luase şi ei obiceiul de a începe cronicele lor tocmai dela facerea lumii, dela potopul lui Noe, ori dela alte epoce memorabile, de cari voiau să încopcie istoria naţională a lor, împletind-o cu reminiscenţele tradiţionale ce le-au mai rămas din poveştile şi cântecele bătrâneşti, — iar lacunele timpului le supliniau cu evenimentele acelor popoare, cari le-au premers, sau cu cari au venit în contact prin migraţiunile şi luptele lor.

Eroii epopeelor lor, cari — naturalmente — erau totdeauna învingători, precât nu erau cunoscuţi din alte cronice contemporane, se personificau după numirea localităţilor, prin cari au trecut, sau pe unde s'au aşezat. De aceea are încâtvà drept Hunfalvi, când scrie în Etnografia sa (§ 43), că meritul cronicei lui Anonymus stă mai cu samă în descoperirea numelor de localităţi ale timpului său.

Cu toate astfel de licenţe poetice, la cari epopeele erau îndreptăţite, ele trebuiau să conţină şi un sâmbure istoric real, pe lângă a cărui

germinare şi desvoltare se grupau stratele de flori şi de fructe, ce aveau să decoreze grădina istorică.

Dar de altă parte nu se poate tăgăduì că aceste grădini adeseori erau copleşite de buruieni, ce îngreunează critica modernă de a puteà alege sâmburii de pleavă, adevărul de ficţiuni.

Aşà d. e. cronicarii vechi, pe cari s'au bazat apoi cei mai mulţi istorici posteriori ai Ungurilor, ca să glorifice originea naţiunii lor şi să înalţe faptele protopărinţilor, i-au identificat cu Hunii, Avarii, Chazarii şi alte neamuri vestite din evul mediu.

Astfel de credinţe însă istoricii şi etnografii moderni, chiar şi cei din sânul naţiunii maghiare, ca Hunfalvi şi alţii, acum le declară de fabule absurde.

Date mai de aproape, şi cevà mai pozitive, despre migrarea Maghiarilor şi respective a Secuilor, avem mai cu samă dela cronicarii bizantini, şi în deosebi dela Constantin Porfirogenita (*De administratione imp.*, c. 40), etc.

După spusele acestora, Ungurii, pe la finele secolului IX, sosiţi în Atelkuzu (Moldova), au fost chemaţi de împăratul Leo filozoful într'ajutor în contra lui Simion Bulgarul, după a cărui devingere, ei reîntorcându-se, au plecat la chemarea lui Arnulf în contra lui Zvatopluc, domnitorul Moraviei, lăsând acasă în Atelkuzu familiile lor cu cei neharnici de a purtà arme.

Într'aceea Simion, voind a-şi răzbunà în contra lor pentru ajutorul dat Bizantinilor, chiamă în alianţă pe Pecenegii din Lebedia (Podolia), cu cari năvălind asupra rămăşiţelor ungureşti din Atelkuzu, pe aceştia i-au răspândit de acolo. O parte din cei răspândiţi au pornit spre Galiţia de a se întâlnì cu cei duşi în Moravia, cu cari împreună apoi au trecut Carpaţii în Ungaria de astăzi. O altă parte mai mică din ei, refugiându-se în munţii dintre Moldova şi Ardeal, s'au aşezat acì în aşà numita Secuime (889), la cari mai târziu, pe timpul regelui Ladislau I (1077—1090) s'au mai alăturat şi unele colonii maghiare din Ungaria, cari se deosibesc de cei primitivi numai prin numirea lor de Secui, şi a localităţilor unde s'au aşezat cu nume creştineşti, precum: Szent György, Szent Miklos, Szent Lélek, Keresztur etc., pe când cei originali, numiţi şi Ciangăi, au sate cu numiri mai cu samă păgâne, ca Zabola, Hilib, Csik, Bakó, etc.

Despre Secuii primitivi Keza scrie în Chronicon al său următoarele: *Zeculi .... cum Blackis în montibus confinti sortem habuerunt, unde Blackis commixti literis ipsorum uti perhibentur.*

În consonanţă cu aceasta scrie şi Marcus, în *Gestis Hungarorum*

următoarele:... *non in plano Panoniae, sed cum Vlachis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Vlachis commixti literis eorum uti perhibentur.* (Hunfalvi, *Ethnogr.*, nota 310).

Thwrotzi, căruia nu-i convine—aşà se vede—ca Secuii să fi învăţat cevà dela Români, zice că Secuii sunt o rămăşiţă de Huni, cari n'au uitat scriptura cea veche, ce au adus-o cu sine din Scythia, dar această scriptură — zice el — nu erà nici zugrăvită, nici pe hârtie, ci crestată pe beţe de lemn, adică un fel de rune. (Thwr., I, 25).

Cum că şi Românii, între cari s'au aşezat Secuii, pe lângă literele latine aduse cu legiunile romane, se vor fi folosit şi de oarecarevà semne grafice, între cari şi de cele crestate pe lemn, e mai mult ca verosimil, mai cu samă când ştim din propria experienţă, că pe la anii 1848—1850 primarii comunali duceau evidenţa prescrierilor şi plătirilor de darea publică prin aşà numitele răboaje pe beţe de alun, cu o exactitate admirabilă, ce mai că nu o întrece comptabilitatea dublă de astăzi.

Eu am căutat - mai de curând — să dau de urma ataror răboaje, de a le predà spre păstrare la vreun muzeu naţional, dar n'am mai putut aflà nimic din ele. Se vor fi întrebuinţat cu timpul ca surcele pentru aprinderea focului.

Dacă — cum spune Thwrotzi — şi Secuii au avut răboajele lor aduse din Scythia, atunci într'adevăr n'au avut nevoie să le împrumute dela Români. Însă Keza şi Marcus vorbesc nu de răboaje, ci de litere aievea, ce le-au împrumutat Secuii dela Români.

Din explicarea forţată, ce o dă Thwrotzi literelor secueşti, apoi istoriografii posteriori, cari mai ţin oarecum la originea scitică a Secuilor, şi-au dat toată truda să scoată totuş la iveală un alfabet secuesc — erezit dela Huni, — afirmând şi aceea că între Secui nici n'au existat Români, dela cari să fi putut împrumutà litere.

Cestiunea continuităţii Românilor în Dacia lui Traian e deslegată în favorul acestora prin cei mai renumiţi istoriografi dezinteresaţi, de aceea peste teoria inventată din privinţe politice, precum că Românii ar fi descălicat acì succesiv numai prin secolul XIII, putem trece lesne la ordinea zilei.

Un impuls nou la resuscitarea ideii despre alfabetul secuesc, după cum ne spune Edmond Nemes, în foaia ilustrată: *Magyarország és a Nagyvilág*, No. 48 din 1882, l-a dat broşura lui *Ioan Telegdi*, publicată în Leyden la 1598 sub titlul: *Iohannis Telegdi Rudimenta priscae Hunorum linguae brevibus questionibus et responsionibus comprehensa, cum praefatione epistolari Ioannis Decii Barovii ad Telegdum.* În bro-

şura aceasta s'ar fi descoperit mai întâiu alfabetul secret al Secuilor dimpreună cu cheia deslegării lui. Edmond Nemes, în foaia citată, reproduce acest alfabet al lui Telegdi, stătător din 32 litere, ce decurg din dreapta spre stânga, în ordinea alfabetului maghiar.

Totdeodată reproduce el şi alte opt alfabete secueşti, analoge celor Telegdiane, descoperite cu timpul, pe cari toate, adunate în biblioteca Telekiană, le înfăţişăm şi noi în Tabela anexată sub No. I.

Dar mai multă larmă în privinţa acestui alfabet secuesc a dat descoperirea unor inscripţiuni secrete pe la bisericile Secuilor, dintre cari relevăm acì pe cele mai însemnate, — anume:

Inscripţiunea de pe biserica din Enlaka. Satul Enlaka, situat la munte între sorginţile ambelor Târnave în scaunul Udvarhely, cu 605 locuitori Secui de religiunea unitară, are un templu vechiu din material solid, pe al cărui păreţi se află inscripţiunea încă bine conservată, ce o reproducem şi noi pe Tab. II în facsimile, după ilustraţiunea lui Edmond Nemes în amintita foaie: *Magyarország és a Nagyvilág*, No. 48 din 1882. Această inscripţiune făcută de zugravul Gheorghe Musnai la 1668, după interpretările ei ar sunà în limba maghiară: *Georgius Musnai Deak. Egy az isten*, adecă: Gheorghe Musnai diacul. Numai un Dumnezeu este, — sau: Unul e Dumnezeu.

Inscripţiunea de pe biserica din Csik-Szent-Miklos, o comună la sorginţile Oltului în scaunul Csik, cu 1.005 locuitori Secui de religiunea romano-catolică, pe a căror biserică s'a aflat inscripţiunea, ce o reproducem şi noi pe Tabela III, după amintita foaie *Magyaroszág és a Nagyvilág.* Această inscripţiune a fost interpretată prin preotul reformat Petru Bod din Magyar Igen (1712 — 1768), şi mai de curând prin istoricul Carol Szabó (în *Budapesti Szemle*, 1866), care ar aveà în limba maghiară următorul sens:

Urunk megeltig fogván irunk ezerötszázegy esztendöbe. Mátyás, Iános, Estyán Kovács csenáltak, Mátyás mester, Gergely mester, csenálták. Pe româneşte: După naşterea Domnului scriem anul una mie cinci sute şi unul. Au făcut-o Mateiu, Ioan, Ştefan faurul, au făcut-o Mateiu meşterul, Grigore meşterul.

Edmond Nemes însă (l. c.) e de părere că, după cercetările mai de aproape, data anului 1501 ar corespunde mai curând anului 1601, şi încă mai sigur anului 1701, ceeea ce — după cum vom vedeà mai departe — s'ar potrivì şi mai bine cu împrejurările timpului.

Afară de inscripţiunile dela Enlaka şi dela Csik-Szent-Miklos, s'au mai găsit urme de alfabet secuesc şi pe la alte biserici, precum la cea

dela Csik-Szent-Mihály în Csik, la cea dela Rety în Háromszék, şi pe la alte diverse locuri, după cum le-am văzut în Tab. I.

Aceste semne grafice adeseori erau combinate în formă de legături, după cum se văd reproduse după Edmond Nemes (l. c.) în Tab. IV.

Toate acestea la olaltă se află comasate şi reproduse de d-l Tocilescu în Apendicele la *Dacia înainte de Romani* (pag. 927, Tab. V), după manuscriptul lui Stefan Lakatos din 1702, ce se găseşte în Biblioteca evangelică din Braşov. Noi încă le prezentăm întocmai pe Tab. V.

Deodată cu acestea d-l Tocilescu (l. c.) reproduce încă 12 semne grafice sub titlul: *Inscripţiunea din biserica dela Enlaka în Ardeal, 1668*, ce le prezentăm şi noi în Tabela VI, cu observarea că acestea diferă cu totul de inscripţiunea dela Enlaka reprodusă în Tab. II. De aceea se vede că inscripţiunile reproduse de d-l Tocilescu ar fi făcute separat — în formă monolitică.

Noi le-am reprodus pe toate ca să le avem adunate la olaltă şi pentru alte trebuinţe literare.

Despre alfabetul secuesc au scris mai mulţi şi dintre literaţii noştri, precum Hasdeu, Tocilescu, etc., dar mai mult numai ocazional.

Mai cu deadinsul însă şi *ex thesi* s'au ocupat de el literaţii maghiari, ca, naturalmente, mai tare interesaţi de cauză. Din cercetările lor mai recente şi mai obiective rezultă concluziunea, ce ne-o descopere şi Edmond Nemes (l. c.), că da! a existat într'adevăr un alfabet secuesc, dar nu adus din Asia, nici împrumutat dela Români, ci inventat acì în secuime, mai de curând, spre scopul corespondenţelor secrete.

De atari semne misterioase de scris s'a folosit şi principele Ardealului Gheorghe Rákoczi I, între anul 1636—1647.

Dacă considerăm că alfabetul secuesc a ieşit la iveală şi a figurat pe timpul reformaţiunii, mai cu samă în decursul răsboiului de treizeci de ani, şi al revoltelor Kurucziane, ce au durat până la pacea dela Szathmár din 1711, în decursul cărora protestanţii, persecutaţi de catolicism, se refugiau cu grămada în părţile Ardealului sub scutul principilor reformaţi, apoi e evident, că ei aveau nevoie de semne grafice secrete pentru corespondenţele dintre sine.

În deosebi preoţii protestanţi, cari-şi făceau studiile lor pregătitoare din teologie, mai cu samă prin Germania, unde învăţau şi limbile exegetice din Orient, cea ebraică, caldeică, babilonică, asirică, feniciană, până şi cea persiană, indiană, mongolică, etc., din combinarea semnelor grafice ale acestora lesne şi-au putut formà pentru corespondenţele lor secrete un alfabet mistic, potrivit limbii maghiare, care

deşì ţineà ordinea literelor latine, se scrià după metoda orientală dela dreapta spre stânga.

Acest alfabet, cu timpul divulgându-se, l-au folosit şi meşterii secui la inscripţiunile dela bisericile ce le zidiau ei.

Iată dar enigma alfabetului secuesc deslegată în mod firesc!

După ce astfel vedem deslegată cestiunea alfabetului secuesc din secolii XVI şi XVII, care n'are de a face nimic cu literele Blackilor lui Keza din secolul IX, să ne întoarcem iar la acestea, ca să vedem cum stă treaba şi cu ele?

Slaviştii de samă, cu preferinţă Schaffarik, Tomaschek, etc. susţin că Românii n'au putut da Secuilor alte litere, decât pe cele cirilice.

Ca să putem combinà mai cu adinsul întrebuinţarea slovelor cirilice la Români, trebue să mergem până la originea lor.

S'a susţinut că autorii acestor slove au fost apostolii slavi din secolul IX, fraţii Ciril şi Metodie din Salonic, cari educaţi sub Patriarhul Fotie, călugărindu-se, şi trimişi fiind în părţile Bulgariei, Panoniei şi Moraviei să propage legea creştinească, au inventat slovele aşà numite cirilice, cu ajutorul cărora au tradus cărţile bisericeşti în limba veche slavică.

Dacă însă la prima contemplare a lucrului ni se obtrude întrebarea, cum s'a putut întâmplà o minune ca aceasta, ca să se inventeze subit un alfabet, să se traducă în el toate cărţile bisericeşti, şi să se propoveduiască cu ele credinţa creştină la atâtea popoare slavice, lăţindu-se ca un pârjol într'un timp aşà de scurt, apoi ca răspuns vom trebuì să dăm drept acelora, cari susţin că originea şi desvoltarea succesivă a slovelor aşà numite cirilice datează din timpuri cu mult mai vechi decât activitatea fraţilor Ciril şi Metodie.

Pe lângă aceasta, mai vine a se luà în considerare şi coincidenţa literelor glagolitice, ce au fost lăţite mai cu samă între slavii catolici din Croaţia şi Dalmaţia, până ce, strâmtorate prin literele latine, au dispărut cu totul, pe când cele cirilice au ocupat tot mai mult teren la Slavii ortodoxi până în ziua de astăzi.

Profesorul C. I. Jrecek, în Istoria Bulgariei, bazându-se pe cercetările slaviştilor Schaffarik, Miklosich, etc., susţine că glagolitica, care şi altcum n'are nici o asemănare cu cirilica, ar fi mai veche decât aceasta, motivând între altele şi cu aceea, că se găsesc palimpseste cirilice pe substrat glagolitic, dar nicăiri palimpseste de pe cari s'ar fi şters scrisoarea cirilică, şi s'ar fi înlocuit cu cea glagolitică; apoi —cu toate acestea – adaugă că şi caracterele cirilice, imitate prin se-

colul VII şi VIII din cele greceşti, ar datà din timpuri cu mult mai dinainte de Ciril şi Metodie.

În cazul acesta apoi ne vedem necesitaţi a merge cu cercetările noastre şi mai afund.

Se ştie, adecă, că Ulfila pe la mijlocul secolului IV, trecând cu o parte din Goţii creştinaţi peste Dunăre în Moesia, a tradus Sfânta Scriptură în limba gotică, cu ajutorul unui alfabet inventat—cum se zice— de el.

Ar crede omul, că Ulfila, la combinarea acestui alfabet, s'a folosit de runele uzitate la Germani, de cari se ţineau şi Goţii.—Dar nu!

Dacă aruncăm o privire peste alfabetul moeso-gotic, ce ni-l înfăţişează tipografia curţii Vieneze în *Alphabete des gesammten Erdkreises*, 1855, ne frapează mult observarea, că acela e aproape identic cu alfabetul cirilic de mai târziu. Deosebirea între ele stă numai din aceea, că alfabetul moeso-gotic are numai 24 litere, pe când cel cirilic numără 42 de slove. Dovadă că acesta s'a desvoltat mai târziu din acela, amplificat cu o samă considerabilă de derivate şi legături potrivite limbilor slavice.

Dar nici Ulfila nu le-a adus pe ale sale — ca Moise tablele legii din muntele Sinai — gata, ci a trebuit să le adapteze din alte semne grafice mai vechi, uzitate pe la popoarele autohtone din locurile pe unde petrecând a tradus Sfânta Scriptură.

Deci presupunerea, că la popoarele tracice, ce prin Geţii imigraţi s'au estins şi peste autohtonii Celtici din Dacia, au trebuit să existe semne grafice proprii ale lor, prin urmare şi diagnoza d-lui Hasdeu despre un alfabet dacic (v. *Ist. crit.*, II, p. 23—38) se vede a nu fi lipsită de ori ce combinaţiune raţională.

Profesorul W. Schmidt, în interesantul său elaborat: *Die Geten und Daken* (*Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskude*, Braşov 1859, pag. 37) scrie: *Schon den Thraken wird die Kentniss der Schrift anerkannt, und zwar jene der Runen- als Geheimschrift*, etc.

Strabo (VII, c. 3, §. 11) zice că marele preot al Dacilor Deceneus, călătorind în Egipt, acolo învăţase oarecari semne mistice, prin cari pretindeà a cunoaşte cele divine.

Cu acestea coincide şi împrejurarea, că tocmai în Egipt, pe unde a umblat Deceneu, la autohtonii Copti, s'a desvoltat un alfabet, alfabetul coptic, ce are multă asemănare cu cel moeso-gotic şi cu cel cirilic.

Pentru evidenţa desvoltării succesive a acestor semne grafice, începând dela Fenicieni până la cele cirilice, am adăugat acì în Tab. VII un conspect comparativ.

Nu se poate negà că la desvoltarea alfabetului cirilic au influenţat mult şi literele greceşti, dar nu se poate pierde din vedere nici aceea, că semnele grafice uzitate la popoarele traco-dacice au originea lor paralelă din cele mai adânci timpuri, modificându-se succesiv amăsurat trebuinţelor, până ce au putut ajunge şi la Blackii, lui Keza.

E remarcabil, că Keza, carele, ca preot învăţat şi istoric renumit, a trebuit să cunoască şi să deosibească literele latine, greceşti şi cirilice, nu zice că pe unele din acestea le-au luat Secuii dela Români, ci scrie apriat că Secuii, la sosirea lor între Blacki, au luat în folosinţă literele acestora,—*Blackis commixti literis eorum uti perhibentur.*

Dar cari au fost literele Blachilor? nu spune nici Keza, nici altă urmă de ele nu există.

Deoarece — aşà dar — acestea nu sunt cunoscute, şi *ignoti nulla cupido*,— iar literele cirilice introduse la Slavii din Moravia, Panonia şi Bulgaria încă n'apucase a se lăţì până la Românii din Ardeal ca să le fi putut folosì şi Secuii d'abià sosiţi între ei, şi deoarece la Secuii, cari au împrumutat literele dela Români, nu se găseşte nici o urmă de întrebuinţarea literelor cirilice, nu ne rămâne alt refugiu decât ca noi, credincioşi continuităţii Românilor în Dacia, să revenim la tradiţionala convingere, că literele, despre cari menţionează Keza şi Marcus în cronicele lor, că le-au aflat Secuii la Românii din secolul IX, n'au fost altele decât cele latine aduse în Dacia de legionarii romani.

Pe acestea le-au adoptat, pe lângă Secui, şi ceilalţi Maghiari pentru literatura lor.

Pe lângă dorinţa, ca critica ulterioară să reverse mai multă lumină asupra acestei teme literare, mulţumind pentru graţioasa atenţiune, vă rog a mi-o păstrà şi mai departe.

TAB. I

Scriptura secuiască.

1) Telegdi.

ly l k(ij) k j i h gy g f é d cs cz b a

zs z v ü u ty t sz s r p ö o ny n m

2) Kapossz.

ly l ?(k) k j i h gy g f e é d cs cz b a

zs z v ü u ty t sz s r r p ö o ny n m

3) Dési.

n m ly l k(k) k j i h gy g f é d cs cz b a

zs z v ü u ty t sz s r r p ö o y

4) Nértelen (Strangon)

m ly l k(k) k j i h gy g f é d cs cz b a

zs z v ü u ty t sz s r p ö o y n

5) Udvarhelyi.

n m ly l k l j i h gy g f é d cs cz b a

zs z v w ty t sz s r p ö o y

*

TAB. I

Scriptura secuiască.

(Urmare.)

6) Harsányi

7) Bél Mátyás.

8) Lipcsei.

9) Dobai.

székely írás.

TAB. II

Inscripţiunea dela Enlaka.

Az enlakai fölirat.

Deut: m

TAB. III

Inscripţiunea dela Cs. Szt.-Miklos.

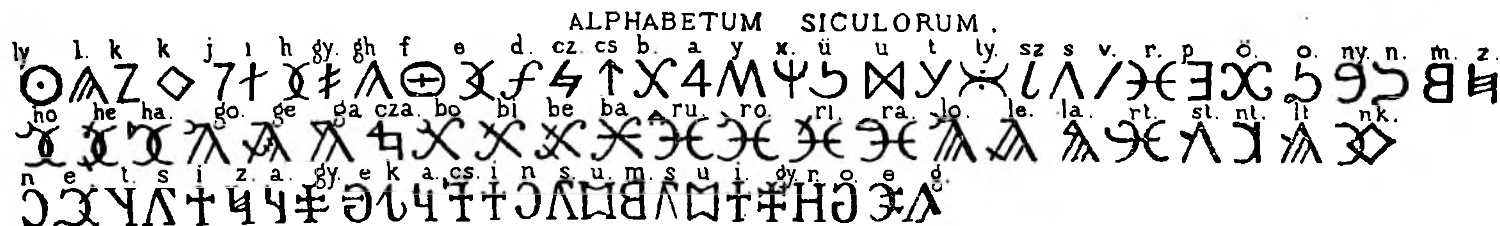
A cs.-szt.-miklósi fölirat.

TAB. IV

Legăturile alfabetului secuesc.

TAB. V

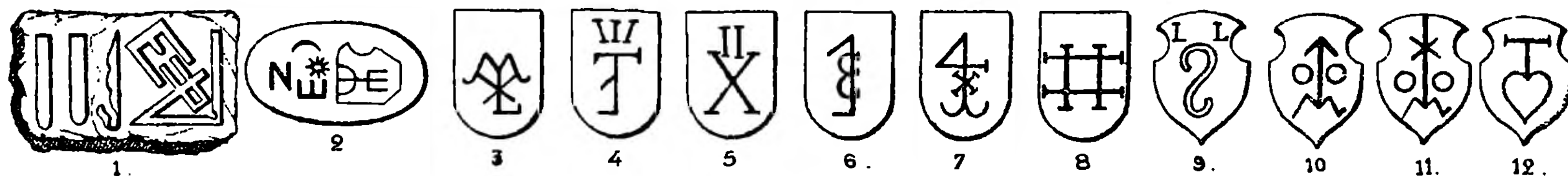
Alfabetul întreg secuesc după Lakatos, la Tocilescu.

TAB. VI

După Tocilescu, în Dacia înainte de Romani.

INSCRIPŢIUNEA DIN BISERICA DELA ENLAKA ÎN ARDEAL (1668).

TAB. VII

Despre desvoltarea semnelor grafice vechi până la cele cirilice.

SERIA		FENICICE		GRECEȘTI		MESO-GOTICE		COPTICE		CIRILICE	
No.	Latina	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea
1	a	𐤀	ăh	4 Aα	a	𐌰	a	Ⲁ	a	А	a
2	b	𐤁	b	ᗺ Bβ	b	B	b	B	b.v.	Б	b
3	c	𐤂	c							Ч	c
4	d	𐤃	d	ΔΔδ	d	𐌳	d	Ⲇ	d	Д	d
5	e	𐤄	ĕh	ꟻ Eε	e	Є	e	Ⲉ	e	Є	e
6	f	𐤅	f	FΦφ	f	F	f	ϥ	f	Ф	f
7	g	𐤂	g	ᒣΓγ	g	Γ	g	Γ	g	Г	g
8	h	𐤇	h	⊟Xχ	h	h	h	ϩ	h	Х	h
9	i	𐤉	ĭh	ι ι	i	I	i	Hι	i	І	i
10	k	𐤊	k	ꓘKϰ	k	K	k	K	k	К	k
11	l	𐤋	l	ᒧΛλ	l	λ	l	ⲗ	l	Л	l
12	m	𐤌	m	NMμ	m	H	m	M	m	М	m
13	n	𐤍	n	N Nν	n	N	n	N	n	Н	n
14	o	O	ŏh	O	o	O	o	O	o	О	o
15	p	𐤐	p	ᒉΠπ	p	П	p	П	p	П	p
16	q	𐤒	q	Ϙ	q	U	q				
17	r	P	r	ϘPρ	r	R	r	P	r	Р	r
18	s	Ψ	s	ΜΣς	s	S	s	C	s	С	s
19	t	ϯ	t	ϮTτ	t	T	t	T	t	Т	t
20	u	ᒣ	ŭh	V Υυ	u	∩	u			Ꙋ	u
21	v	ᒣ	v							В	v
22	x	𐤎	x	⟊Zξ	x			ⲝ	x	Ѯ	x
23	y	𐤏	y	ϒΥυ	y	Υ	y	Υ	y	Ѵ	y
24	z	Z	z	Zζ	z	Z	z	ⲍ	z	З	z
25		𐤈	st	Θϑ	th	Θ Φ	th	Θ	th	Ѳ	th
26		⊘	ch	Ψ	ps	Ï	í	Ψ	ps	Ѱ	ps
27		Γ	ts	Иη	í	G	j	ϯ	ü	И	ĭ
28				Ωω	ó	Ω	ó	ω	ó	ω	ó
29						Φ	ph	ϣ	ș	Ш	ș
30								ϧ	kh	Щ	șt
31								ϫ	ge	Џ	ge
32								ϭ	sk	Ѕ	sh
33								ϯ	ti	Оу	u
34										Ч	ce
35										Ь	ŭ
36										Ъ	ă
37										Ѫ	â
38										Ѣ	ea
39										Ꙗ	ia
40										Ю	iu
41										Ы	î
42										Ѧ.Ꙟ	î

CÂTEVA OBSERVAŢIUNI

REFERITOARE LA

SCRIITORII CLASICI GRECI ŞI LATINI

DE

IULIU VALAORI

Şedinţa dela 16 Martie 1905.

Dacă ne propunem să tratăm câteva pasagii din scriitorii clasici greci şi latini, n'avem pretenţiunea să credem că prezentăm nişte cestiuni *magnas* sau *insignes*, ci câteva mici observaţiuni, poate folositoare pentru aceia cari din dragoste şi din convingere cetesc operele scriitorilor vechi clasici.

I.

1. *ἀγκάς* sau *ἀγκάσ'* ?

Cuvântul ἀγκάς se găseşte de 6 ori în poemele homerice: E_{371} $\Xi_{340 \cdot 353}$ Ω_{227} Ψ_{711} η 252. Versurile acestea sunt date de toate mss. şi ediţiunile astfel:

Μητρὸς ἑῆς· ἡ δ'ἀγκὰς ἐλάζετο θυγατέρα ἥν.
Ἦ ῥα, καὶ ἀγκὰς ἔμαρπτε Κρόνου παῖς ἣν παράκοιτιν.
Ὕπνῳ καὶ φιλότητι δαμείς, ἔχε δ'ἀγκὰς ἄκοιτιν.
Ἀγκὰς ἑλόντ' ἐμὸν υἱόν, ἐπὴν γόου ἐξ ἔρον εἵην.
Ἀγκὰς δ'ἀλλήλων λαβέτην χερσὶ στιβαρῇσιν.
Αὐτὰρ ἐγὼ τρόπιν ἀγκὰς ἑλὼν νεὸς ἀμφιελίσσης.

Din vechime ni s'a transmis că cuvântul acesta se poate luà şi ca adverb şi ca acuzativ, cf. Schol. L cu privire la E_{371} şi Eustathius la Ξ_{346}, care se exprimă astfel: «Τὸ δὲ ἀγκὰς οἱ μὲν ἐπίρρημα νοοῦσιν, ὡς τὸ ἑκὰς καὶ ἀνδρακάς, διὸ καὶ συστέλλειν φασι τὴν λήγουσαν· οἱ δὲ αἰτιατικὴν νοοῦσι πληθυντικὴν τὰς ἀγκάς, ἧς τὸ ὀρθὸν αἱ αγκαί, ὅθεν πλεονασμῷ τῆς αλ συλλαβῆς αἱ ἀγκάλαι. Καὶ συστέλλεταί, φασι, τὸ ᾱ Δωριέων ἔθει.» Prin urmare Eustathius sau mai bine

acela pe care el îl urmează şovăieşte între adverb şi acuzativ. Dacă examinăm însă mai de aproape cele şase vv., în cari întâlnim ἀγκάς, vedem că acest cuvânt ca acuz. plural al unui substantiv oarecare *ἀγκή, pluralul ἀγκαί, nu satisface toate aceste versuri, afară de unul singur Ψ_{711}, unde în adevăr cazul acuzativului este cerut. Sensul vs. Ψ_{711} este: «amândoi înaintează până la mijlocul arenei şi apoi cu mânile lor robuste s'au apucat unul pe altul şi s'au strâns atât de puternic...» Din contră, ἀγκάς ca adverb cu înţelesul de *în* sau *pe braţe* nu convine vs. Ψ_{711}, neputând să stea la un loc cu χερσί, căci ἀγκών este partea care vine mai sus decât mâna, este cu alte cuvinte *îndoitura braţului*. Pe de altă parte aceia cari susţin că ἀγκάς este un acuzativ, şi anume *accusativus graecus*, cred că se subînţelege prepoziţiunea κατά, adică (κατ')ἀγκάς τινα μάρπτειν, λάζεσθαι, ἔχειν. Dar, după părerea noastră, se înşeală, căci acest acuzativ are prin el însuş această valoare particulară şi nici o prepoziţiune nu se subînţelege (cf. Riemann-Goelzer, *Gramm. cp. d. grec et du lat.* [Syntaxe], p. 73[2]). Pe urmă nici *acc. graecus* nu poate să fie, căci acest acuzativ stă mai cu samă lângă adjective şi verbe intransitive, iar ἀγκάς ca acuzativ nici cu ἑλεῖν, λάζεσθαι, μάρπτειν, etc., nu merge, pentrucă aceste verbe «non *rapiendi* sed *prehendendi* vim habent» (cf. Harder, *De α vocali ap. Hom. producta,* p. 20). Prin urmare ἀγκάς în vv. E_{371} $\Xi_{346\cdot353}$ Ω_{227} η 252 nu joacă rolul unui acuzativ.

Să vedem acum dacă ἀγκάς este un adverb (cf. Schol. L şi Eustathius, l. cit.). Eustathius compară adverbul ἀγκάς cu alte adverbe, de ex. ἀνδρακάς, ἑκάς, şi în altă parte şi cu ἐντυπάς. Dar între ἀγκάς pe de o parte şi între ἀνδρακάς, ἑκάς, ἐντυπάς pe de alta, nu poate fi vorba, din punctul de vedere al formaţiunii, de nici o comparaţiune, deoarece în ἀνδρακάς (adică ἀνδρα-κάς, lat. viritim), şi ἑκάς (adică ἑ-κάς din *σϝεκάς, cf. βεκάς Hesych.) -κ- face parte din sufixul -κας (cf. skr. -ças), pe când în ἀγκάς -κ- se rapoartă la rădăcină, cf. ἀγκύλη (v. Peppmüller *Comment. zu Il.* XXIV, p. 91). Cât despre ἐντυπάς (la Homer acest cuvânt arată modul în care Priam se învălueşte în mantaua sa), un ἅπαξ λεγόμενον (se găseşte în Iliada XXIV 163), este de observat că, în privinţa lui multe s'au zis şi s'au scris şi nu este sigur dacă este sau nu adverb. Pe de altă parte ἀγκάς ca adverb nici din punctul de vedere al înţelesului nu pare să fie potrivit versurilor de mai sus, căci o traducere în care ἀγκάς ar aveà înţelesul unui adverb nu este, după părerea noastră, câtuş de puţin la locul său.

Dacă deci ἀγκάς nici ca acuzativ şi nici ca adverb nu satisface cele cinci versuri ale noastre (E_{371} $\Xi_{346\cdot353}$ Ω_{227} η 252), nu rămâne îndoială,

credem, că trebue să restituim dat. pl. ἀγκάσ'(=ἀγκάσι). În adevăr, ἀγκάσ' ca dativ plural nu numai în ceea ce priveşte înţelesul convine de minune acestor versuri, ci şi cu privire la formaţiune nu mai prezentă acum nici o greutate. Forma ἀγκάσ' nu vine dela răd. ἀγκαδ- (cum au crezut unii învăţaţi altă dată), care nu este probată, ci este un vechiu dat. pl. al substantivului ἀγκών (=îndoitura braţului, cotul, la Germani Armbug, cf. Prellwitz, *Etym. Wört. d. gr. Sprache*, p. 2), care, ca şi ἀγκοίνη, aveau la început la cazurile slabe vocala scurtă, adică apăreau în forma cea mai slabă a tulpinei. 'Αγκάσ[ι] este în loc de *ἀγκṇ-σι, întocmai ca primitivul φρασί în loc de φρṇ-σί. Acest φρασί se găseşte nu numai la Pindarus, Isthm. III 2, Nemeic. III 62 (în alte locuri Olymp. VII 24, Pyth. II 28, III 108, IV 109.219, tradiţiunea mss. variază între φρασί şi φρεσί: mss. cele bune au φρασί, iar cele rele au φρεσί), ci şi pe o inscripţiune atică din secolul V (CIA.IV, 477 H), unde cetim următorul vers al unei epigrame:

Ἄνθρωπε, ὅ(ς) στείχε[ι]ς καθ'ὁδὸν φρασὶν ἀλλὰ μενοινῶν

Pe urmă cât priveşte -ι (final) la dat. pl., cu toţii ştim că se poate uşor suprimà ori de câte ori urmează o vocală. Forma ἀγκάσ' deci convine versurilor noastre şi sensul expresiunilor ἀγκάσ' ἐλάζετο, ἀγκάσ' ἔμαρπτε, ἀγκάσ' ἑλόντ', ἔχε δ'ἀγκάσ' este: *a luà, a ţineà în braţe*. Prin urmare nimic nu ne împiedecă să întroducem în text forma ἀγκάσ', pe care o recomandă în treacăt şi J. Schmidt (KZ. XXV p. 39[1]), ca una care satisface şi metrica şi sensul. De altfel nimeni nu va tăgăduì, credem, că această corectare este foarte uşoară. În sfârşit lecţiunea ἀγκάσ' (1) se mai poate bazà şi pe un vers al lui Oppianus (Halieut. II 315), unde întâlnim dat. pl. ἀγκάσιν. Versul acesta sună astfel:

Κοῦρον ἀνὴρ δειρῇ τε καὶ ἀγκάσιν ἐμπεφυῶτα.

---

(1) Şi la poeţii posteriori, cari au întrebuinţat acest cuvânt după obiceiul homeric, putem uşor să scriem ἀγκάσ' în locul lui ἀγκάς, căci pretutindeni ἀγκάσ' vine înaintea unui cuvânt care începe cu o vocală (numai Ψ_{711} forma ἀγκάσ' nu poate să aibă loc din cauza consoanei iniţiale a cuvântului următor). Aceste pasagii posterioare epocei homerice sunt: Apollon. Rh. A_{276}:... ἑὸν παῖδ' ἀγκὰς ἔχουσα (unde Rzach, *Stud. z. Apollon. Rh.* p. 79, în loc de παῖδ'ἀγκάς=ΠΑΙΔΑΓΚΑΣ, propune să scriem παινάγκας=ΠΑΙΝΑΓΚΑΣ), Theocr. Id. VIII 55: ἀλλ'ὑπὸ τᾷ πέτρᾳ τᾴδ'ᾄσομαι ἀγκὰς ἔχων τυ, Nonn., Dionys. VIII 54: τέρπεται ἀγκὰς ἔχων χθονίην ἐγκύμονα νύμφην.

2. *δήμοι'* ori *δήμου?*

Se credeà în antichitate, că limba poemelor homerice are o mulţime de forme din celelalte dialecte (1). Una din aceste forme, după gramaticii vechi (2), este şi genitivul în -οιο. Iar dialectele, cărora gramaticii vechi atribue genitivul în -οιο, sunt: tesalicul, eolicul şi beoticul. Dar înainte de a spune dacă aceşti gramatici au sau nu dreptate, credem că este bine să vedem mai întâiu cum stau aceste dialecte cu privire la forma genetivului în -οιο. În dialectul tesalic genitivul sing. al decl. II este terminat în: 1°) -ου (după cum ne arată inscripţiunile din Pharsalos şi Chierion); 2°) -οι (3) (precum vedem din inscripţiunile din Mondaia, Phalanna, Larissa şi Chraunon). În dialectul eolic (adică cel lesbic şi eolicul din Asia Mică) acest genitiv se termină atât la poeţi cât şi în inscripţiuni în -ω (cf. μέσσω Sappho 1_{12}, δάμω Hoffmann, *Gr. Dial.*, II $85_{3,31}$), iar genitivele în -οιο, pe cari le întâlnim la Alceus (ἐρχομένοιο fg. 45 ed. Bergk) şi la Sappho (ἀνήτοιο fg. 78 ed. Bergk, prin conjectură, căci forma transmisă este ἀννήτωι) au pătruns probabil din poemele homerice. În sfârşit în dialectul beotic genitivul sing. al decl. II este terminat în -ω (cum vedem din inscripţiuni), iar genitivul în -οιο, care se găseşte la Corrinna (Πινδάροιο fg. 21 [transmis Πινδαρίοιο]: ὅτι βανὰ φοῦσ' ἔϐα Πινδάροιο ποτ' ἔριν, pe care Wilamowitz [Hom., *Unters.*, p. 321

(1) Cf. Dio Chrys. XII 409: ὃς οὐχ ἕνα εἵλετο χαρακτῆρα λέξεως, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶτταν διῃρημένην τέως ἀνέμιξε Δωριέων τε καὶ Ἰώνων ἔτι δὲ τὴν Ἀθηναίων εἰς ταὐτὸ κεράσας πολλῷ ἢ τὰ χρώματα οἱ βαφεῖς. Max. Tyr. Dissert. XXXII 4: αὕτη δὲ ἦν ἡ ποιητικὴ οὕτως δὲ Ἰωνικὴν ταύτην ἐθελῆσαι εἶναι αὐτῷ, οὔτε ἀκριϐῶς Δώριον οὔτε Ἀττικήν· ἀλλὰ κοινὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἅτε οὖν ξύμπασι διαλεγόμενος, ἀθροίσας ἀναμὶξ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν καὶ ἀνακερασάμενος εἰς σχῆμα ᾠδῆς τὰ ἔπη εἰργάσατο.

(2) Et. Gud. 539, 12. 46. An. Par. III 313. 25. Eustath. 140, 41, etc.

(3) Ahrens (*Dial.*, I 222), Fick (Odyss. 29) şi O. Hoffmann (*Gr. Dial.*, II p. 533) cred că aceste forme genitivale în -οι sunt scurtate din formele complete în -οιο. Pe de altă parte Hirt (*Gr. Gr.* p. 242¹) admite pentru dial. tesalic la dativ două forme una lângă alta: -ωι şi -οι. Şi când prima formă prin căderea lui ι şi transformarea lui ω în ου a coincis cu genetivul în -ου, atunci şi forma în -οι a început să se întrebuinţeze pentru genitiv. Mai târziu însă s'au diferenţiat amândouă aceste genitive, aşà că se întrebuinţă sau -ου la genitiv şi -οι la dativ sau -οι la genitiv şi -ου la dativ. Această părere este ingenioasă, dar nu mi se pare verosimilă. Explicarea adevărată o găsim, după părerea mea, la Ebel (KZ. XIII, 446), Brugmann (*Grdr.*, II. § 239, *Gr. Gr*³, p. 225), G. Meyer (*Gr. Gr.*³, p. 441) şi Meister (*Gr. Dial.*, I 304), după cari genitivele în -οι sunt locative cu însemnarea genitivului. Cf. şi αὐτοῖ (elic), Πυθίοι, Ἀπολλοδώροι (delfice) cari sunt locative în -οι cu înţeles datival (cf. Valaori, *Der Delph. Dial.* p. 24).

nota] îl corectează cu drept cuvânt, în dativ: Πινδάροι) ar fi aşijderea o reminiscenţă poetică. Deoarece deci genitivul în -οιο nu există în nici unul din aceste trei dialecte, el nu poate fi nici tesalic nici eolic nici beotic; prin urmare gramaticii vechi greşesc. Şi mai este de observat, că el nu există nu numai în cele trei dialecte de mai sus, ci în nici un dialect grecesc. Va să zică în proză nici nu este vorba despre acest genitiv. Atunci unde întâlnim genitivul în -οιο? Îl găsim: I. La Homer, la care se ceteşte de 1.085 ori pe lângă gen. în -ου de 1.015 ori (cf. Cavallin, *Mél. Graux,* p. 550). II. La Hesiod, la care îl întâlnim de 151 ori plus de 19 ori în fgg., pe lângă -ου de 218 ori plus 14 ori în fgg. (cf. Rzach, *D. Dial. d. Hesiod,* p. 401). III. Afară de Sappho, Alceus şi Corinna îl mai găsim la Archilochus (: Ἐνυαλίοιο θεοῖο fg. 1) şi Anakreon (: ὀχάνοιο fg. 91), la cari de asemenea este o reminiscenţă poetică. IV. La Pindarus (-οιο de 45 ori, pe lângă -ου de 497 ori, cf. Peter, *Dial Pind.,* p. 34 sqq, J. Schöne, *D. Dial. d. Bacchyi.* [Leipz. Stud. XIX, p. 253]), la Bacchylides (-οιο de 13 ori, pe lângă ου de 91 ori, cf. Schöne, op. cit., p. 252), la Stesichorus (: Ὠκεανοῖο fg. 8, ἀπειρεσίοιο Κυνυλαγμοῖο fg. 85, cf. Mucke, *D. Dial. Stesich. Ibyc., Simon., Bacchyl.,* p. 52), la Simonides din Ceos (εὐπλοκάμοιο fg. 18, cf. Mucke, l. cit.). V. La tragicii greci şi anume la Aischylus (Pers. vv. 99, 856). la Euripides (Trad. 835, Iphig. Aul. 1067, Iphig. Taur. 1148, Phoenis. 823, etc.); la Sophocles nu găsim nici o formă a genitivului în -οιο. VI. Comicii greci nu se servesc cu această formă, afară de Aristophanes, la care întâlnim forma în -οιο de 2 ori însă în hexametre: Equ. 1015 sqq. şi 1053 sq. (cf. Schöne, op. cit., p. 254). VII. La scriitori Alexandrini şi anume: la Callimachus (peste 11 ori în imnuri), la Apollon. din Rhodos -οιο de 568 ori pe lângă -ου de 315 ori cf. Rzach, *Gramm. Stud. z. Apoll. Rhod.,* p. 71 sqq.), la Theocritus (peste 20 ori). VIII. La Nonnus (Ἠελίοιο, Dionys, VIII_{99}, Πακτωλοῖο, ibid. XI_{10}, etc.), la Oppianus (ἠελίοιο Cyneg. IV_{164}, πεδίοιο, ibid. I_{179}, etc., νώτοιο Halieut. II 580, πόντοιο, ibid. V_{660}, etc.), la Quintus (τύμβοιο A_{806}, πολέμοιο H_{424}, etc. Din cele expuse mai sus rezultă deci, că genitivul în -οιο numai în poezie se găseşte, la Homerus, la Hesiodus şi la poeţii posteriori epocei homerice, la cari a pătruns din poezia homerică.

În poemele homerice întâlnim însă pe lângă forma în -οιο şi o altă formă a genitiv. sg. de decl. II-a: în ου; iar forma netransmisă -οο este cea intermediară (cf. Brugmann, *Gr. Gr.*[3], p. 224 sq., G. Meyer, *Gr. Gr.,*[3] p. 444, L. Havet, *Mélr. gr. et lat.*[4], p. 12), şi avem atunci: -οιο:

-οο, -ου (1) (părerea lui Mahlow [*Die langen Vocale*, p. 165,] este greşită). În locul formei în -ου propun unii filologi (Buttmann, Ahrens, L. Meyer [la G. Meyer, op. cit., p. 445], Leeuwen, Enchir., dict. ep., p. 202 sq., L. Havet, op. cit., p. 12, etc.) să fie întrodusă forma intermediară -οο spre a se evità diferitele neregularităţi gramaticale şi prozodice. Întroducerea lui -οο, ce e drept, ar fi posibilă, căci în toate pasagiile aproape (afară de B_{731}, unde ō din οο ar fi nesigur, din cauză că se află după el un δ : 'Ασκληπιοῦ δύο) urmează un cuvânt care începe cu două consoane sau cu un μ care face poziţiune; dar greutatea stă în faptul că οο nu este transmis prin tradiţiune. În adevàr în poemele homerice numai -οιο şi -ου sunt transmişi. Şi cu toate acestea unii filologi (cf. Lugebil la Kühner-Blass *Gr.*, *Gr.*, I^3, p. 237[1]) sunt de părere să fie întrodus la Homer spre a se evità hiatul (2) -οι' =οι(ο) în locul lui -ου, ceea ce au şi făcut editorii Leeuwen şi M. da Costa *(Homeri carmina)*, căci ei elid vocala finală ο în multe locuri; menţionăm numai câteva cazuri: ἠπείροι' A_{485} (mss. au -ου), δήμοι' B_{198} (mss. au δήμου τ') ποταμοι' B_{659}, Προίτοι' Z_{160}, 'Ευσσωροι', ibid. 8, Λυρνησσοι' B_{690}, Φλοίσβοι' E_{322} (în toate aceste locuri mss. au -ου), etc. Dar această părere, după noi, este greşită pentru următoarele motive: 1) Tradiţiunea nu ne transmite nici un caz la Homer, unde vocala ο a genitivului în -οιο să fie elidată. Din contră Pindarus şi Bacchylides, contra obiceiului homeric, elid uneori vocala ο din -οιο (bunăoară la primul: Θεσσαλοι' Ol. XIII 35, Δάλοι' Pyth. I 39, σκοποι' Nem. IX 55, iar la celălalt: Πριάμοι' XI 120, ἀπλάτοι' V 62), dar tradiţiunea ne confirmă aceasta; 2) În unele cazuri forma în ου trebue mănţinută bu-

---

(1) -οιο se rapoartă la forma primitivă *- οσjo: λύκοιο <*λυκοσjo, cf. skr. vṛkasya, got. vulfis (<* vulfis-s(a) <* vulfis-sja [J. Schmidt]; < *vulfe-s(o) [Brugmann]); iar -οο şi -ου se rapoartă la *-o-so (cf. Iohansson, *Verb. contr. der.*, p. 215). Din contră J. Schmidt (KZ. XXXVIII p. 38) nu admite pentru -οιο, (οο) şi -ου două forme primitive deosebite *-sjo şi *-so. El susţine, cu drept cuvânt, că -οιο în două epoce deosebite şi sub diferite condiţiuni poate să se transforme în -ου; mai întâiu numai procliticul τοιο s'a schimbat în τοο, του şi mai târziu s'a transformat şi întonatul τοῖο şi polisilabicul θεοῖο în τοῦ şi θεοῦ.

(2) Poetul sau poeţii Iliadei şi Odysseei căutau totdeauna să evite hiatul: şi erà o artă de a-l evità. Sunt totuş în poeziile homerice hiaturi. Cazurile însă nu sunt aşă de multe. Căci în multe locuri avem a face cu un hiat aparent (întru cât multe cuvinte cari încep azi printr'o vocală începeau altădată printr'o consoană); pe urmă sunt cazuri, în cari hiatul erà permis (bunăoară între un vers şi altul, şi cele din τομαί); mai erau apoi şi unele hiaturi propriu zise, puţine la număr, cari îşi aveau de mult locul în poezia antehomerică şi pe cari Homerus le-a moştenit; în aceste hiaturi nu trebue să vedem vreo neştiinţă, ci unele particularităţi cari în anumite cazuri erau permise şi auditorul erà obişnuit.

năoară B_{198}: δήμου τ' ἄνδρα (lecţiunea celor mai multe mss.) iar introducerea formei în -οι': δημοι' ἄνδρα nu este posibilă, căci, după Bekker (Hom. Bl. II 165), τ' nu trebue să lipsească sub nici un motiv. Leeuwen şi M. da Costa au înlocuit δήμου τ' prin δήμοι' spre a evità hiatul fără să se gândească că au omis τ' care trebue să-şi păstreze locul şi că asemenea hiate înainte de ἀνήρ se găsesc şi în alte locuri: ἢ ἀνδράσιν A_{151}, δὲ ἀνήρ B_{216}, ἤ τοι ἄνδρες B_{813}; pe urmă de ce să înlocuim δήμου prin δήμοι', căci nu δήμοι' ci δήμου ne este transmis de mss.; 3) Genitivele în -οιο, şi cele în -αο (cf. Valaori, *De vocal. ap. Homer. non contr.*, p. 48) n'au putut şi nu pot să fie elidate (adică -οι', -α'), pentrucă nu erau nişte forme întrebuinţate în limba zilnică, ci erau forme vechi, cristalizate şi dispărute de mult din limba poporului; şi precum mai târziu tragicii atici se serviau cu forme mai vechi, cari nu se întrebuinţau în limba de toate zilele, în loc de cele nouă, ziceau de exemplu ca Dorienii Ἀθάνα (cf. Aeschylus, Eumen, 235: Ἄνασσ' Ἀθάνα, Sophocles, Aias 74: τί δρᾷς Ἀθάνα; Euripid., Hippol. 1121: ἀστέρ' Ἀθάνας), în loc de Ἀθηναία, Ἀθηνάα şi Ἀθηνᾶ, care a devenit forma dominantă în dialectul atic de la anul 360 a. Chr., tot aşà şi poetul sau poeţii Iliadei şi Odysseei întrebuinţau genitivele în -οιο, ca nişte forme moştenite din vechime şi neîntrebuinţate în limba zilnică. Prin urmare din cele expuse mai sus conchidem că este o greşală să întroducem în textele homerice forma genitivului în -οι', bunăoară δήμοι', ποταμοῖ', etc., în locul celei în -ου transmisă de mss., adică δήμου, etc.

3. *σύμπας* sau *ξύμπας*?

Unii învăţaţi, între cari Thiersch *(Gr. Gramm. vorz. d. ion. Dial.*, p. 270), Bekker şi alţii, propun să se cetească la Homerus nu numai ξύμπαντ-, ci şi ξυν- în toate locurile, unde metrul nu prezentă nici o dificultate. Motivele pentru cari aceşti învăţaţi au propus aceste schimbări sunt: 1° că ξύν, care la Homerus există de nouă ori (σύν însă nici odată afară de compuse): Z_{372} O_{26} $\Pi_{248 \cdot 864}$ α 182 γ 105.302 κ 268 ο 410 (în toate aceste versuri ξύν este trebuincios din cauza metrului), este forma primitivă (1); 2° că adjectivele ξυνός (din *ξυν-jo-s) şi ξυνήϊα aşà au fost scrise de Homerus în totdeauna, d. ex. O_{193} (în acest vers metrul cere ξ) A_{124} Π_{262} Σ_{300} Ψ_{809}; 3° că chiar verbul συνίημι începe totdeauna atât în manuscrise cât şi în ediţiunile homerice cu ξ, bunăoară A_8 B_{182} H_{210} K_{512} O_{442} σ 34 (în toate aceste locuri ξ este necesar din cauza metrului) A_{273} $B_{26 \cdot 63}$ α 271 δ 76 ζ 289

(1) În privinţa formelor ξύν şi σύν a vorbit P. Kretschmer, KZ. XXXVI, 415 sq.

θ 241 ο 391 τ 378 (cu toate că metrul nu cere consoana dublă ξ), afară de un singur vers N_{381}, unde trebue să cetim συνώμεθα (νηυσὶ σὺ|νώμεθα), iar nu ξυνώμεθα, care, din punctul de vedere al metrului, prezentă greutate. Acestea deci sunt cauzele pentru cari Bekker a scris în unele versuri din Iliada şi Odyssea ξυμπαντ- în loc de συμπαντ-. Noi însă credem că συμπαντ- trebue mănţinut, căci συν- în multe versuri homerice trebue să-şi păstreze locul din cauza necesităţii metrului. În adevăr, dacă am examinà cu atenţiune locurile homerice, unde se găseşte συν-, vom vedeà că această formă se găseşte de 107 ori. În versurile următoare: A_{76} B_{55} Δ_{332} $E_{319 \cdot 902}$ Z_{334} H_{22} Θ_{400} K_{302} Λ_{687} $N_{381 \cdot 722}$ $\Xi_{36 \cdot 96}$ $\Pi_{335 \cdot 337}$ P_{134} $\Phi_{34 \cdot 502}$ X_{261} Ψ_{102} Ω_{420} β 292 δ 367 θ 99.137.139 ι 74 ο 27.318. 338 π 259.333 ρ 115.153 σ 129 τ 268.311 υ 92.328 φ 31 ω 265, adică în 42 locuri consoana σ este necesară din cauza metrului; din contră în 65 locuri metrul nu cere σ. Dar pe lângă συν- există în poemele homerice şi ξυν-, care se ceteşte de 48 ori. Aşà bunăoară în 28 de locuri (A_{8} $B_{182 \cdot 381}$ Z_{87} H_{210} K_{502} $N_{166 \cdot 509}$ $\Xi_{27 \cdot 39 \cdot 393}$ O_{442} T_{275} $\Upsilon_{21 \cdot 134 \cdot 478}$ $\Phi_{394 \cdot 578}$ X_{129} Ω_{709} η 270 κ 105.515 ξ 98.323 σ 34.39 τ 293) consoana dublă ξ este trebuincioasă din cauza metrului; pe când în celelalte 20 de locuri metrul nu cere litera ξ. De unde rezultă că poetul sau poeţii Iliadei şi Odysseei au întrebuinţat şi συν- şi ξυν-, pentrucă amândouă formele sunt cerute de metru. De aceea nu putem să admitem părerea învăţaţilor Thiersch, Bekker şi altora, cari cer să scriem în multe versuri ξύμπας, din punctul de vedere al metrului posibil, dar contra tradiţiunii mss., iar nu σύμπας.

4. *ἤν* sau *αἴ κεν, εἴ?*

În multe pasagii din poemele homerice, unde întâlnim conjuncţiunea ἤν, lecţiunea tuturor manuscriptelor, Leeuwen şi M. da Costa au scris în ediţiunea lor în loc de ἤν: αἴ κεν (αἴ κ'), εἰ (εἴ) (1). Aşà de exemplu A_{90} Δ_{353} $I_{393 \cdot 429}$ Ξ_{78} $O_{32 \cdot 504}$ Π_{39} $X_{419 \cdot 487}$ α 94.282 β 216.360 γ 83, unde toate manuscriptele au ἤν (afară de I_{359}, în care vers ms. L are αἴ κε, cf. şi Plat. Hipp. min. 370 B, iar celelalte mss. au ἤν), Leeuwen şi M. da Costa au întrodus în ediţiunea lor αἴ κεν. În vv. A_{166} Θ_{482} P_{245} Υ_{172} X_{55} ε 120.417 în cari mss. aşişderea au ἤν (afară de T_{32}, unde ms. Harleianus şi

(1) În locul conjuncţiunii ἐπήν, pe care o întâlnim la Homerus de 46 ori (în Iliada de 15 ori, în Odyssea de 31 ori), au întrodus aproape în toate locurile aceşti editori ἐπεί κε. Este de observat însă, că acolo unde ἐπήν se găseşte înaintea unui cuvânt începând cu o consoană, nu poate fi schimbat în ἐπεί κε. De aceea Leeuwen şi M. da Costa au scris δ 412.414 κ 411 χ 440 simplul ἐπεί, fără să bage de samă, că au stricat dreapta legătură a conjunctivului cu ἄν în propoziţiunile timpurale.

Eustathius au εἰ, iar celelalte mss. ἤν), acești editori au scris εἰ (εἴ), π 276 cetim la Leeuwen și M. da Costa: εἴπερ καὶ διὰ δῶρα... în loc de transmisul și din punctul de vedere al sintaxei exactul ἤν περ; în sfârșit într'un singur loc H_{30} ἤν lecțiunea mss. este mănținută, mărginindu-se numai să zică în adnotațiuni «*noviciuni*». Acești învățați însă n'au procedat bine, că au alungat din poemele homerice forma ἤν bazată pe autoritatea mss. Căci un lucru să nu uităm: numai acolo, unde este vorba de o greutate metrică, unde sensul este obscur, unde tradițiunea nu este sigură, acolo putem să facem conjecturi, și să introducem forme vechi în locul celor nouă, bunăoară în cazul de față αἴ κεν în locul lui ἤν. Numai vechimea formelor nu este un motiv pentru a înlocui unele forme prin altele, când se știe că limba homerică conține produsul unei lungi serii de poeți și multor secole și trebue să ne așteptăm ca unele forme vechi și unele nouă să se găsească la olaltă și deci nu trebue să corectăm formele nouă pentru dragostea celor vechi. Prin urmare nu putem să alungăm din text ἤν, căci această conjuncțiune nu este străină obiceiului homeric. În adevăr, autorul sau autorii Iliadei și Odysseei au întrebuințat când αἴ κεν, când εἴ κεν, când ἤν. Acelaș lucru se observă și la Acheeni și Dorieni, cari se serviau și cu αἰ, εἴ și ἤ (cf. O. Hoffmann, *Mixt. gr. ling. Dial.*, pp. 47,48[1]). De asemenea nu numai din inscripțiunile Ionice se vede că ἤν este ionic (cf. ἤν δέ τις ἐπικαλῆι Halicarn. (sec. V), O Hoffmann, *Gr.Dial.*, III, No. 80 A_{20} B_{15}, ἤν δὲ μὴ πρήξοισιν Chios (sec. V), ἤν δέ τις ἐγβάλλη[ι] Thasos (sec IV), ci și din operele poeților Ionieni ca Simonides din Amorgos (fg. $I_{15 \cdot 25 \cdot 97}$. și Hipponax (fg. 43_2 46_1 49_6), cari au întrebuințat forma ἤν. Pe de altă parte lecțiunea ἤν mai poate fi apărată prin aceea că și poetul alexandrin Apollonius din Rhodos a întrebuințat această particulă după obiceiul homeric. Cetim de ex. la acest poet de 10 ori ἤν și anume: $A_{891 \cdot 898 \cdot 907}$ $B_{228\ 329 \cdot 345 \cdot 1028}$ $\Gamma_{332 \cdot 344 \cdot 1069}$. Așà dar, de oarece și în dialectul ionic mai nou, pe care trebue să-l comparăm cu cel homeric mai mult decât pe celelalte, se găsește ἤν, nu rămâne indoială, că autorul sau autorii Iliadei și Odysseei au întrebuințat pe lângă αἰ, εἰ și ἤν. Și iată de ce credem, că Leeuwen și M. da Costa au procedat greșit alungând din textul homeric ἤν.

5. *ἐάν* sau *ἄν* ?

Dindorf (*Xenoph. Scripta minor.*[2] [1883]), Cobet (*Nov. lect.*, p. 739) și alții sunt de părere să se introducă în textele autorilor atici conjuncțiunea «ἄν» în loc de «ἐάν.» Dar acești învățați se înșală, credem,

căci nu numai pe inscripţiunile, ci şi la scriitorii atici «ἐάν» (1) este aproape singura formă întrebuinţată. Aşà bunăoară inscripţiunile atice au (afară de câteva exemple ale conjuncţiunii «ἄν», care se găseşte numai de şase ori din sec. V până în sec. III a. Chr.) în totdeauna forma «ἐάν» (2) singura conjuncţiune întrebuinţată în sec. VI şi V a. Chr. (cf. Meisterhans-Schwyzer, *Gramm d. att. Inscrif.*[3], pp. 45.256). Acum dacă trecem dela inscripţiuni la scriitorii atici şi dacă vom comparà toate locurile, unde se găsesc particulele «ἐάν» şi «ἄν», vom vedeà cât de mare potrivire există între inscripţiunile şi scriitorii atici (oratorii în special). În adevăr la Antipho găsim de cele mai multeori «ἐάν» şi anume de 32 ori, «ἄν» sau «κἄν» de 11 ori (de 4 ori precedat fiind «ἄν» de o vocală şi de ν ephelcysticon: «ἄχθεσθε, ἄν», περὶ Ἡρωδ. φόν. § 46, «δεσπότῃ, ἄν», ibid. § 48, «μὴ δῷ ἄν», κατὰ τῆς μητρ. § 23, «ἔστιν· ἄν», ibid. § 1), iar o singură dată şi «ἤν» (3) (=ἐάν) περὶ χορευτ. § 25. Andocides are fără nici o variantă de 23 ori «ἐάν», pe când «ἄν» sau «κἄν» numai de 7 ori: de cele mai multe ori după un cuvânt care se termină în vocală sau după ν ephelcysticon. Să se observe că în unele locuri, în loc de «ἄν», ar fi poate mai bine să scriem «ἐάν», de ex. περὶ μυστηρ. §§ 144.149, în loc de «τάδε ἄν» şi «οὐδ'ἄν»: 'τάδ' ἐάν' şi 'οὐδ' ἐάν'. Dinarchus a întrebuinţat de 25 ori forma «ἐάν» şi de 5 ori cealaltă formă, adică «ἄν». De asemenea Lysias şi Lycurgus aproape totdeauna s'au servit cu particula «ἐάν». Din contră Demosthenes are peste 600 ori «ἄν» şi numai de 420 ori «ἐάν»; «ἤν» însă nici odată n'a zis. La Thucydides găsim de cele mai multe ori «ἤν», forma per excellentiam ionică, şi anume de 250 ori aproape; iar «ἐάν» de 9 ori ($I_{44,18}$ $III_{47,33}$ $IV_{23,5.118,32}$ $V_{47,15}$ $VI_{96,14}$ $VII_{68,23}$ $VIII_{75,21}$ (bis). Cu toate acestea întâlnim şi «ἄν» de 3 ori: $VIII_{75,3}$ mss. variază: unele (cele mai bune) au «ἐάν», iar altele au «ἄν». În sfârşit Xenophon a întrebuinţat «ἤν» şi «ἐάν»; «ἄν» însă numai acolo unde cuvântul precedent este terminat printr'o vocală; din contră unde este terminat printr'o consoană ἄν se găseşte foarte rar (cf. Maier, Opusc. I, p. 165 sq.). Aşà dar, deoarece atât la scriitorii atici (în special la oratorii atici), cât şi pe inscripţiunile atice întâlnim de obiceiu forma ἐάν, rezultă că ἐάν

(1) Să se observe, că εα din ἐάν a rămas, ca şi în βασιλέα (dar βασιλῆ din sec. III încoace începând) βασιλέας, Θεμιστοκλέα, etc., în toată perioada atică necontractat, când ştiut este că dialectul atic, mai mult ca ori care altul, a evitat totdeauna prin contracţiune hiatul a 2 vocale.

(2) ἐάν din εἰ-ἄν cf. εἰάν, care apare pentru prima oară pe inscripţiunile atice la an. 387 a. Chr.

(3) ἤν din ἡ-ἄν, iar nu din ἐάν cf. Ehrlich, KZ. XXXVIII, p. 86.

este adevărata formă atică şi rău au procedat şi procedează filologii cari caută cu ori ce preţ să întroducă la scriitorii atici conjuncţiunea «ἄν» în loc de «ἐάν».

6. *Διογνίδης* sau *Διογενείδης*?

Filologul Cobet recomandă în opera sa: *Hyperidis, oration. duae*, p. 83, forma Διογενείδης în loc de Διογνίδης «quia Διογνίδης non sit graecum sed Διογενείδης, ut Ἀντιγενείδης non Αντιγενίδης». Şi ca să probeze prin exemple această corectare, citează un pasagiu din Anaxandrides ap. Athen. IV, p. 131: αὐλεῖν δ'αὐτοῖς Ἀντιγενείδαν. După Cobet deci forma Διογνίδης este suspectă. Noi însă nu vedem nici un motiv serios, ca să scriem în loc de Διογνίδης, într'un pasagiu din Hyperides (ὑπὲρ Εὐξεν. col. XIX, 15), care sună astfel: Διογνίδης μὲν καὶ Ἀντίδωρος ὁ μέτοικος εἰσαγγέλλονται ὡς πλέονος μισθοῦντες τὰς αὐλητρίδας ἢ ὁ νόμος κελεύει, forma Διογενείδης, căci prima formă, adică Διογνίδης, este lecţiunea tuturor mss. şi a papirusului şi vine dela Δίογνις diminutivul lui Διογένης. Şi apoi ne este teamă ca nu cumva tocmai forma Διογενείδης, pe care o recomandă Cobet, să nu fie derivată într'un mod neobişnuit. Pe de altă parte nu trebue să trecem cu vederea nici autoritatea inscripţiunilor. În adevăr sunt şi unele inscripţiuni atice, cari au forma Δίογνις de exemplu: Δίογνις Ἰσάνδρου Πειραιεύς (CIA I 119. 120. 164). Şi patronimicele substantivelor în -ης (-ους genitivul) totdeauna în -ιδης se termină, de exemplu: Ἀντιφανίδου (CIA. I 317) Διοχαρίδης (ibid. 416), Επιτελίδης, Ἐπιχαρίδης Εὐτελίδης, etc., şi în fine n'avem decât să comparăm şi Θεογνίδης, care derivă din Θέογνις (Θέγνις în dial. Megaric, cf. Θέγνιδός ἐστιν ἔπη), diminutivul cuvântului Θεογένης. Credem deci, că argumentele aduse sunt suficiente pentru a arătà, că forma Διογνίδης, departe de a fi suspectă, trebue să-şi mănţină locul.

7. *ᾧ* sau *ὅ*?

Plat. Crit. 47 E cetim: Ἀλλὰ μετ' ἐκείνου ἄρα ἡμῖν βιωτὸν διεφθαρμένου, ᾧ τὸ ἄδικον μὲν λωβᾶται τὸ δὲ δίκαιον ὀνίνησιν; adică: «dar oare puteà-vom trăì cu acela fiind corupt (ad. σῶμα), pe care nedreptatea îl distruge, iar dreptatea îl mântueşte»? Aşà sunt date cuvintele de mai sus de cele mai multe mss. şi ediţiuni. Cu toate acestea sunt editori cari au întrodus în ediţiunile lor, în loc de dat. pron. relat. (ᾧ), acuz. ac. pron. (ὅ).

Adevărul este că şi nouă ne-a plăcut altădată această lecţiune ὅ; şi motivele cari ne-au făcut atunci să preferim acuzativul ὅ dativului

ᾧ sunt cele ce urmează: 1) că la toţi scriitorii clasici greci, mai cu samă la scriitorii atici, şi chiar la Platon însuş, verbul λωβᾶσθαι are complementul său în acuzativ; 2) că chiar dintre mss. lui Platon sunt unele cari au acuzativul ὅ; 3) că şi Eusebius (Praepar. evang. XIII 6) ne-a păstrat lecţiunea ὅ. Dar în timpul de faţă judecăm altfel şi opinăm că cuvintele de mai sus aşâ au fost scrise de Platon. În adevăr lecţiunea ᾧ nu numai că ne este transmisă de cele mai bune mss. ale lui Platon BCED, ci găsim chiar exemple prin cari se poate demonstrâ că verbul λωβᾶσθαι are complementul său şi în cazul dativului. Aceste exemple sunt: Aristoph., Equit. 1408: ἵν' ἴδωσιν αὐτόν, οἷς ἐλωβᾶθ', οἱ ξένοι (în care vers tradiţiunea mss. variază: cdd. RPΓ[2] au οἷς, din contră celelalte ASVΓ[1] au οὓς), Dionys. Hal., Antiquit. VII 73: ἀναζητήσασα τὸν τῷ θεράποντι λωβησάμενον, şi Oppian. Hal. II 639: μηδέ τις οἰχομένῳ περ ἐνὶ χροΐ λωβήσαιτο. În sfârşit nu trebue să trecem cu vederea pe Phrynichus (ap. Bekk. *Anecd.*, p. 50), care ne vorbeşte de îndoita construcţiune a acestui verb: «λωβᾶσθαι τόνδε καὶ τῷδε, αἰτιατικῇ καὶ δοτικῇ», fără însă să dea exemple.

Rezultă deci din cele spuse mai sus, că în acest loc al lui Platon trebue să mănţinem dat. ᾧ şi au procedat, după părerea noastră, cu mult mai prudent editorii, cari au mănţinut în text lecţiunea ᾧ.

8. *τοῦ μὴ* sau *τὸ μὴ* cu infinitivul?

Ed. Tournier *(Rev. de philol.*, XXI [1897], p. 69), plecând dela un pasagiu din Herodotus I 86 (βουλόμενος εἰδέναι εἴ τις δαιμόνων ῥύσεται τοῦ μὴ ζῶντα κατακαυθῆναι = căci voià să ştie dacă vreun zeu îl va scăpă de a nu fi ars de viu), se întreabă dacă nu cumva exemplele τοῦ μὴ + infinitivul provin din confuziune şi dacă n'ar fi mai bine ca în toate pasagiile τοῦ μὴ să cedeze locul lui τὸ μή. De aceea cere şi în acest loc din Herodotus, ca şi Hertlein *(Krit. Anh. zu Xenoph. C Paed.*, II 4,13), τὸ μὴ κατακαυθῆναι în loc de τοῦ μὴ κατακαυθῆναι (1). Dar nu numai helenistului francez, ci şi altor învăţaţi a părut nelogic acest pasagiu din Herodotus, unde, după verbul ῥύεσθαι, care conţine o idee negativă, avem τοῦ cu infinitivul şi cu negaţiunea μή, când ştiut este că verbele de felul acesta şi cele cari însemnează *a împiedicà, a înlăturà* se construesc cu infinitivul precedat de τοῦ (fără μή însă) sau de τὸ μή, cf. şi Riemann-Goelzer, op. cit., p. 624[4].598. Alţi filologi din contră consideră acest loc

(1) Cf. şi Keelhoff *(Rev. d. phil.*, XXI, p. 179) şi Martiner L. Earle (op. cit., XXII [1898], p. 182 sq.).

herodoteic suspect pentru alte motive. Aşà bunăoară Keelhoff (loc. cit.) susţine: 1° că Herodotus nu întrebuinţează nici odată verbul ῥύεσθαι cu genitivul; 2° că această construcţiune este rară la ceilalţi scriitori; 3° că verbul ῥύεσθαι cu genitivul singular se întâlneşte numai la poeţii şi la scriitorii greci posteriori. Aceste argumente însă nu sunt convingătoare, căci ῥύεσθαι se construeşte şi cu genitivul la Herodot, IX 76, unde ms. R. şi toate ediţiunile (chiar şi ed. V [an. 1893] a lui H. Stein) au: ὦ βασιλεῦ Σπάρτης ῥῦσαί με τὴν ἱκέτιν αἰχμαλώτου δουλοσύνης. Cf. şi Hippokr., p. 819 H: ῥύεσθαι τῆς ἐκθηλύνσιος.

Astfel se prezentă chestiunea. Este deci natural să ne întrebăm dacă trebue sau nu să alungăm nu numai din acest loc al lui Herodotus, ci din toate pasagiile similare, construcţiunea τοῦ μὴ cu infinitivul. Manuscrisele variază în unele locuri, mai cu samă la Xenophon, între τοῦ μή şi τὸ μή cu infinitivul (în unele mss. τοῦ a înlocuit τό, în altele τὸ a intrat în locul lui τοῦ); iar dintre editori unii sunt pentru alungarea lui τοῦ μή cu infinitivul şi înlocuirea acestei construcţiuni cu cealaltă, adică τὸ μή cu infinitivul (cf. Dindorf, Xenoph. C. Paed. [1880] p. XIX, Sauppe, Xenoph. C. Paed., II 4, 13, Hertlein, *Krit. Anh. zu Xenoph. C. Paed.*, ibid., ş. a.), pe când alţii, nefiind siguri, când mănţin construcţiunea τοῦ μή cu infinitivul, când o alungă. Se ştie că genitivul infinitivului se întrebuinţează în limba grecească, ca să arate scopul, chiar fără prepoziţiune (1). Această întrebuinţare finală a lui τοῦ are loc mai cu samă la Thucydides, dela care s'a întins apoi şi la alţi scriitori trecând chiar şi la Vechiul şi Noul Testament (în special la evanghelistul Luca şi la apostolul Pavel). Genitivul acesta al infinitivului se pune pe lângă verbele cari însemnează *a împiedică* (sau *a scăpà de);* iar idea negativă conţinută în propoziţiunea principală este adesea întărită prin negaţiunea μή (2), adăugată la genitivul infinitivului (sau la infinitiv), adesea chiar şi într'un mod pleonastic (3). Negaţiunea μή, bunăoară în εἴργω μὴ ἐλθεῖν şi οὐκ εἴργω μὴ ἐλθεῖν, şi-a luat începutul probabil în legătură cu propoziţiunile subordinate începătoare cu μή, de ex. μὴ ἔλθῃ sau μὴ ἔλθοι, precum şi μὴ οὐ, în οὐκ εἴργω μὴ οὐκ ἐλθεῖν în legătură cu propoziţiunile subordinate cu μὴ οὐ (cf. Brugmann, op.

(1) Prepoziţiunile cari preced acest genitiv al infinitivului sunt ὑπὲρ şi ἕνεκα. Cf. Isokr., I 19, Demosth., XVIII 204.

(2) Cf. Thucydid, II 101.1 (καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὐ παρῆσαν ταῖς ναυσίν, ἀπιστοῦντες αὐτὸν μὴ ἥξειν), IV 40,2 (ἀπιστοῦντες μὴ εἶναι τοὺς παραδόντας...), unde avem infinitivul cu μή după verbe cu înţeles negativ.

(3) Şi în limba franceză această negaţiune se găseşte în mod pleonastic: peu s'en fallut qu'il *ne* fût blessé. Il y en a plus que je *ne* pensais, etc.

cit., p. 521). Şi pe urmă după εἴργω τοῦ ἐλθεῖν se ziceà şi εἴργω τοῦ μὴ ἐλθεῖν (cf. Thucyd., I 76,2 οὐδείς πω... τοῦ μὴ πλέον ἔχειν ἀπετράπετο = s'a abţinut pentruca să nu se folosească mai mult).

Noi deci suntem de părere, că nu putem să alungăm construcţiunea τοῦ μὴ cu infinitivul şi să o înlocuim cu cealaltă τὸ μὴ cu infinitivul pentru următoarele motive: 1º că sunt unele verbe al căror complement trebue să stea în genitiv, căci ele cer genitivul, cum sunt: εἴργειν, ἀπο-, κωλύειν, κατέχειν, etc. (cf. Herod., II 124, Thucyd, II 39,1, Isokr., XII 27, VII 17, Lys., p. 105, 24, etc.); 2º că infinitivul cu τό ar fi bătător la ochi, căci ar înlocuì o frază cu ὅπως (ceea ce nu este posibil), când ştiut este că τό cu infinit. înlocueşte ὥστε cu infinitivul; 3º că în unele exemple τοῦ îşi păstrează însemnarea de particulă finală şi negaţiunea este trebuincioasă pentru înţeles, de ex. ev. Luca IV 42: κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι (= îl reţineau pentruca să nu plece), Act. Ap., X 47: μήτι ὕδωρ δύναται κωλῦσαί τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους (= poate să pretexteze cineva apa, pentruca să nu fie botezaţi?) cf. şi limba grecească posterioară celei clasice, în care verbul: *a impiedicà* se construeşte cu ἵνα şi o propoziţiune finală, de ex. Apokal., VII 1 εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους... κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος, v. Viteau, *Le grec d. Nouv. Testam.*, p. 171); 4º că sunt prea multe exemple, unde întâlnim construcţiunea τοῦ μή cu infinitivul, bunăoară Xenoph., C. Paed., II 4, 13. 4 23, III 1, 28. 3, 31; Anab. III 5, 11 IV 8, 14; Hellen., IV 8, 5; Rsp. Lac., V. 7; Thucyd., I 76, 2; Demosth., XXII 149. XXXIII 25; Isokr., VII 17. XII 80. XV 122; Plat. Leg., 637C 832B; Dion Chrys., XI 21; ev. Luc., IV 42, XVII 1. XXIV 15, etc.; Ap. Pav., Rom., XI 10 etc., şi ar fi curios de tot să credem că toţi copiştii, atâţia la număr, au putut să comită aceeaş greşală. Iată de ce zicem că trebue mănţinută construcţiunea τοῦ μή + infin.

9. *ἑέσσατο* sau *ἐφέσσατο*?

Brugmann (op. cit., p. 263) şi alţi gramatici ne spun că ει- din ε-[σ]ε-la augmente se găseşte numai contractat. Cu toate acestea întâlnim forma ἑέσσατο în Odyss. ξ 295:

ἐς Λιβύην μ' ἐπὶ νηὸς ἑέσσατο ποντοπόροιο

în care vs. unii filologi s'au pronunţat pentru emendaţiunea lui Rhianus ἐφέσσατο. Sensul acestui vs. este: «m'a pus în nava sa, care percurge marea, ca să mă ducă în Libya». Forma ἑέσσατο <*ε-[σ]εδ- se referă la. răd. = σεδ-(ἑδ-), cf. lat. sed-. Ne întrebăm deci cum se face că

a rămas εε-, între cari la început a fost -σ-, în acest singur exemplu necontractat? În explicarea acestei forme chiar în antichitate criticii au întâmpinat greutate. Aşà de pildă Zenodotus şi Rhianus au crezut că această lecţiune (ἐέσσατο) prezentă o neregularitate din cauza augmentului său neobişnuit. Cu privire la acest vs. (ξ 295) iată ce zice scholiastul: Ῥιανός φησιν ἐφέσσατο Ζηνόδοτος ἐφείσατο. Aşà dar din cuvintele scholiastului reiese că Rhianus a zis ἐφέσσατο, iar Zenodotus ἐφείσατο (1). Din contră Aristarchus, celebrul gramatic Alexandrin, a preferit lecţiunea ἐέσσατο, pe care Mayhoff *(De Rhiani cret. stud. Homer.*, p. 36 sq.) n'o aprobă şi admite, ca şi Bekker, emendaţiunea lui Rhianus, adică ἐφέσσατο. Aşà stau lucrurile. Prin urmare care din cele trei lecţiuni este aceea pe care a întrebuinţat-o Homer? Înainte însă de a ne pronunţà, este necesar, credem, să vedem cum stăm cu tradiţiunea manuscriptelor. J. La Roche ne spune că toate mss. au în acest loc ἐέσσατο (vreo trei la număr CQS au ἑέσσατο). Aşà dar singura lecţiune transmisă de mss. este ἐέσσατο, care, deoarece nu prezentă nici o greutate, atât din punctul de vedere al sensului, cât şi din acela al metrului, ar puteà să-şi mănţină locul în vs. acesta. Rămâne totuş o greutate de înlăturat şi anume cea relativă la formaţiunea acestui cuvânt, căci pentru acest motiv a părut multor învăţaţi din antichitate şi multor filologi din timpurile noastre o formă neobişnuită. G. Curtius (Verb. I^2, p. 119) şi Rzach *(Stud. Z. Apoll. Rhod.*, p. 126) sunt de părere, că în forma ἐέσσατο, care se are către εἴσατο precum ἔαξε către ἦξε, augmentul silabic înainte de vocală este păstrat neatins. Brugmann *(Gr. Gr.*^{3}, p. 263) vede în această formă, dacă ea este adevărată, *eine analogische Neuerung*. În sfârşit după Hirt. (op. cit., p. 240) şi în această formă, ca şi în ἔαξα, ἑάλων, ἑάνδανον, ἔειπον, etc., stă înaintea lui ϝ, pe care autorul sau autorii Iliadei şi Odysseei îl cunoşteau încă, un ε normal.

Prin urmare ἐέσσατο departe de a fi o formă neobişnuită, ea a provenit sau prin analogie sau conţine un ε normal înainte de ϝ. Iată şi singura greutate, care se opuneà la mănţinerea acestei lecţiuni, îndepărtată. Deoarece deci lecţiunea ἐέσσατο, singura transmisă de mss.

(1) Amândouă aceste forme verbale sunt compuse din εφ-(ἐπ-) şi aor. med. ἑσσάμην sau εἱσάμην. Aor. act. este εἷσα < *e-(s)edsa (cf. Hoffmann, *Gr. Dial.*, III, p. 381) sau *ἐ[σ]εσ[σ]α referindu-se la Rd. (σ)εδ-; dar după Rozwadowski (cf. Brugmann, l. cit.) se referă la Rd. σειδ-, cf. εἷσον η 163, unde ciudatul ει- la imperat., dacă nu este vreo greşală a copistului, este transportat prin analogie dela indicativ (cf. G. Meyer, *Gr. Gr.*^{3}, p. 559). Ahrens şi G. Meyer (l. cit.) sunt pentru forma ἕσσον, pe care şi Nauck şi Leeuwen-M. da Costa au întrodus-o în ediţiunile lor.

nu mai prezentă nici o dificultate, suntem de părere, că ea trebue să-şi mănţină locul.

10. *Ἁλικαρνησσέος* sau *Θουρίου*?

Părintele istoriei se exprimă în proemiul cărţii sale: Ἡροδότου Ἁλικαρνησσέος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε, adică *aceasta este expunerea cercetărilor lui Herodotus din Halikarnassos*, unde este vorba despre lecţiunea Ἁλικαρνησσέος, care în mss. variază: cetim Ἁλικαρνασσέως în mss. Sancroft. şi Medic.; Ἁλικαρνασσῆος, Ἁλικαρνασσέως în celelalte mss. şi în ediţiuni; iar Demetrius din Phaleron (§ 17, 44) a scris: Ἁλικαρνησσῆος. Prin urmare, după tradiţiunea mss., Herodotus se numeşte Ἁλικαρνησσεύς. Din contră, Aristoteles citează altfel proemiul acesta herodoteic în opera sa intitulată Rhetorica (III 9,2), unde se vorbeşte despre deosebirea, pe care o stabileşte între elocuţiunea periodică (λέξις κατεστραμμένη) şi cea juxtapusă (λέξις εἰρομένη). Aristoteles (l. cit.) se exprimă astfel: «Ἡ μὲν οὖν εἰρομένη λέξις ἡ ἀρχαία ἐστιν· Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἱστορίης ἀπόδεξις ταύτῃ γὰρ πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται.» După Aristoteles deci părintele istoriei se numeşte Θούριος (1). Atunci care din aceste două lecţiuni este cea adevărată? Să examinăm mai întâiu tradiţiunea şi să vedem când a fost restabilit textul lui Herodotus.

Din nenorocire Alexandrinii nu s'au ocupat în special cu critica scriitorilor greci în proză afară de Platon; aceia cari s'au ocupat mai mult cu istoricii, cu oratorii atici şi cu cercetările referitoare la deosebirea dintre dialectele greceşti, sunt învăţaţii şcoalei din Pergamon. Philemon (2), autorul unei lucrări intitulate: Σύμμικτα περὶ Ἡροδοτείου διορθώματος πρὸς Ἀλέξανδρον, este acela care a făcut, după cum ne spune Porphyrios (Zetem. Hom, cap. VIII), oarecari îndreptări cu privire

(1) În locul cetăţii Sybaris distrusă de Crotoniaţi (an. 444/443), Atenienii au hotărît să fie stabilită pe ruinele acestei cetăţi dispărute o colonie panhelenică, Turii. Herodotus a venit în acest oraş între 444/442. Timpul şi motivele însă nu se pot determinà exact. Herodotus devenì cetăţean al cetăţii celei nouă Turii şi de aceea este numit uneori Θούριος.

(2) Acest Philemon, care a trăit între Alexandrus Cotyaeus şi Porphyrius, nu trebue confundat cu Philemon din Atena, care a scris: Περὶ Ἀττικῶν ὀνομάτων ἢ γλωσσῶν (citate adesea de Athenaeus, XI 469 E. 473 B) şi care a trăit după Aristarchus (cf. Susemihl, *Gr. Litt. in d. Alexandrinerz*, I, p. 373 sq, Christ, *Gr. Litt.*[3], p. 771[3]).

la Herodotus (1). Va să zică aceste îndreptări, această *emendatio* a lui Philemon probează că textul lui Herodotus aparţine epocei dinainte de Hristos, căci fără îndoială n'ar fi putut să aibă loc o asemenea emendaţiune, dacă nu exista de mai înainte un text critic, pe care Philemon să-l fi avut înaintea sa. Dar nu trebue să uităm că acest text este posterior epocei lui Aristoteles, care a cetit primele cuvinte ale operei herodoteice altfel, adică Ἡροδότου Θουρίου κτλ., cum a cetit mai târziu şi istoricul Duris din Samos, elevul lui Theophrastus: ὁμοίως καὶ Ἡρόδοτον Θούριον (ἀνέγραψε, adică Duris), cf. Duridis, fg. 57 (în *Histor. graec.*, fg. v. II [ed. C. Müller]). Pe urmă mai este de observat că unii scriitori din antichitate cunoşteau amândouă lecţiunile. Astfel Plutarchus (De Herodot. malign. XXXV, 1 [p. 868]) zice: «Θούριον μὲν ὑπὸ τῶν ἄλλων νομιζόμενον, αὐτὸν δὲ Ἁλικαρνασσέων περιεχόμενον», şi (De exilio, cap. XIII [p. 605]) scrie: «Τὸ δὲ, Ἡροδότου Ἁλικαρνασσέως ἱστορίης ἀπόδειξις ἥδε, πολλοὶ μεταγράφουσιν, Ἡροδότου Θουρίου. Μετῴκησε γὰρ εἰς Θούρους καὶ τῆς ἀποικίας ἐκείνης μετέσχε.» Strabon (cart. XIV, p. 656) spune cele ce urmează: «ἄνδρες δὲ ἐγένοντο ἐξ αὐτῆς (adică din Halicarnassos) Ἡρόδοτός τε ὁ συγγραφεύς, ὃν ὕστερον Θούριον ἐκάλεσαν διὰ τὸ κοινωνῆσαι τῆς εἰς Θουρίους ἀποικίας.» (2).

Şi fiindcă lecţiunea Θουρίου este mai veche decât Ἁλικαρνησσέος, căci Θουρίου a fost cetit de Aristoteles, şi este menţionată şi de unii scriitori greci vechi, susţin câţiva filologi, între cari şi Kaibel (Herodotos: curs. prof. la Facult. filoz. din Göttingen), că trebue să întroducem în textul lui Herodotus 'Θούριου'. Noi însă nu îi urmăm, căci la Aristoteles (Rhetor., III 9,2), unde cetim Θουρίου, această lecţiune poate este o greşală de memorie: Aristoteles citează opera lui Herodotus cu cuvintele începătoare, întocmai cum ar zice cineva: μῆνιν ἄειδε. θεά, sau *arma virumque cano.* Putem aduce şi alte exemple analoage. Aşà bunăoară St. Vasile cel Mare citează neexact acest vers din Euripides (Rhesus 84):

Ἁπλοῦς ἐπ' ἐχθροῖς μῦθος, ὁπλίζειν χέρα

căci, fără îndoială îl citează din memorie. Versul acesta se ceteşte la St. Vasile cel Mare astfel:

---

(1) Cu Herodotus s'au mai ocupat şi Alexandrus din Frigia, care trebue să-l fi interpretat şi emendat (cf. Lehrs, *Quaest. ep.*, p. 10), retorii Heron din Atena şi Sallustius Syrus, cari au scris, după Suidas, ὑπομνήματα cu privire la Herodotus, azi pierdute (Christ, op. cit., p. 336) şi Apollonius Dyscolus, care a scris Ἡροδότου γλῶσσαι.

(2) Şi Iulianus Apost. (Ep. XXII) şi Avienus (Ora marit. 49) îl numesc Thurius.

'Επ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίζει χέρα

Pe urmă şi schimbarea locului pronumelui ἥδε, care în citatul lui Aristoteles este în altă parte aşezat, iar nu acolo unde ne este transmis de mss., este nepotrivită. În acest proemiu se subînţelege verbul ἐστί, şi sensul este: *această expunere a lui Herodotos din Halicarnas este (făcută), ca să....»* Aşà dar noi mănţinem lecţiunea mss. Ἁλικαρνησσέος.

II.

11. **Plauti, Mostell., vs. 138.**

Acest vers, un tetrametru cretic, aşà cum se găseşte în mss. este fals, nu numai din cauza hiatului din piciorul întâiu, ci şi din cauza ultimului picior — *bremque attulit* (– – ⏑ ⏑), care lasă de dorit ca metrică. El este dat de mss. astfel:

Mihi adventu suo grandinem imbremque attulit.

Pentru a se înlăturà deci hiatul, pentru a se evità greutatea metrică şi pentru ca între vv. 137 şi 138:

Venit ignavia: ea mi tempestas fuit
Mihi adventu suo grandinem imbremque attulit

să fie o legătură, căci lipseşte, s'au făcut oarecari propuneri pentru îndreptarea acestui vers. Au crezut unii filologi, că la începutul versului al doilea (138) a existat un cuvânt, prin care se stabilià legătura între cele două versuri. De aceea Pylades, unul dintre editorii comediilor plautine, a pus *ea* înaintea cuvântului *mihi* adică:

Ea mihi adventu suo grandinem imbremque attulit.

Müller însă a propus în opera sa: *Plautinische Prosodie*, p. 625 altceva şi anume: 1°) să se scrie la începutul vs. 138 *ea*, şi 2°) în locul pronumelui *ea* din vs. precedent (137), transmis de mss., să fie scris particula *ac*. Cu chipul acesta, după Müller, vom aveà:

Venit ignavia ac mihi tempestas fuit
Ea adventu suo grandinem imbrem attulit.

Noi însă nu admitem această propunere a lui Müller, pentru motivul că prin particula *ac* nu pot să fie legate cele două cuvinte *ignavia* şi *tempestas*, căci 1°) nu este vorba de două părţi omogene ale propoziţiunii; 2°) prin cuvintele *ea mi tempestas fuit* este explicat şi determinat cuvântul *ignavia*. Din contră Spengel socoteşte că particula *que*, care se ceteşte după *imbrem*, trebue să fie pusă după *mihi*

dela începutul vs. 138. Lorenz a aprobat pe Spengel şi a scris în ediţiunea sa versul acesta astfel:

Mihique adventu suo grandinem imbrem attulit.

În sfârşit, Leo în aparatul critic al ediţiunii sale a propus să fie scris vs. 130:

Et mi adventu suo grandinem imbrem attulit,

fără însă să introducă ceea ce a propus în text. Pe lângă aceasta a pus în [ ] şi cuvântul *imbremque*, căci pronumele *haec* din vs. următor (139) nu se referă la *imbremque*, ci la *grandinem;* ceea ce nu este exact, fiindcă pronumele *haec* se referă şi la *grandinem* şi la *imbrem.* După noi însă, dacă cumva părerea nu ne înşală, sensul pare că reclamă un alt cuvânt, care să stabilească legătura între vv. 137 şi 138, iar nu *que* sau *et.* De aceea noi suntem dispuşi a crede că dintre conjecturile făcute asupra acestui vers este de preferit cea propusă de Ritschl, întru cât ea satisface şi metrul şi sensul. Ritschl a scris versul 138:

Quaé mi adventú suo grándinem imbrem áttulit,

adică a adăugat nu numai pronumele *quae* la începutul versului, ca să fie o legătură între vv. 137 şi 138, ci a şters, lucru ce de mult l-au făcut Bothe şi Hermann, şi particula *que*, care este în mss. după *imbrem.* Rămâne totuş o mică greutate, şi anume că nu putem să explicăm căderea acestui *quae* iniţial. Că a fost un *quae* la începutul versului, ori cine se va convinge, de îndată ce va vedeà că într'un loc identic cu acesta tot din Mostellaria (vv. 161, 162) pronumele *quae* există. Pasagiul acesta sună astfel:

Oh Venus venústa
Haec íllast tempestás mea, mihi *quaé* modestiam ómnem
Detéxit tectus quá fui...

Pe de altă parte înlăturarea lui *que* din *imbremque*, deşi este dat de mss., poate să aibă loc, căci din cauza lui versul este fals ca metrică. Şi nu trebue să uităm că sunt multe pasagii, de unde *que*, cu toate că există în mss., este alungat de filologi, de ex. Capt. 468: Ita[que] ibid. 470: inopes[que]; Mostellar. 105: indiligens[que] (1), ibid 144: decus[que] (2), etc. Atunci în cuvintele *imbrem grandinem* vom aveà un asyndeton şi exemple de felul acesta mai sunt la Plautus, de ex. Curcul. 646: Exoritur *ventus, turbo....*; Poenul. 835: itaque in totis

(1) Ms. D: indiligensq'.
(2) Mss. BD: virtus decusque, C. virtusq'decus.

aédibus *ténebrae, latebrae*...; Trinumm. 799: *Servós, ancillas* ámove.., ibid. 1037: *Mores, leges*...; Epid. 530: *Paupertas, pavor* territat mentem animi; Mercat. 47: *Perfidiam, iniustitiam* lenonum....etc. Aşà dar cetim vs. 138 cu Ritschl astfel:

Quaé mi adventú suo grándinem imbrem áttulit.

Vv. 140 şi 141.

Primul din aceste două versuri a părut multor filologi suspect. Şi noi suntem convinşi că vs. 140, aşà cum este dat de mss., n'a putut să fie scris de Plautus, căci este defectuos şi ca sens şi ca metru. Prin ajutorul metricei şi din sensul contextului vom puteà însă să găsim cuvântul care prin introducerea sa în text a falsificat versul. În mss. versul nostru se găseşte astfel:

Deturbavit texit detexitque a me ilico.

iar cuvântul din cauza căruia suferă şi sensul şi metrica este *texit*, care pare să fi provenit astfel: copistul a scris poate mai întâiu *texit* pentru *detexit* şi pe urmă a adăugat genuinul *detexit*. Şi de oare ce vs. 140, un tetrametru cretic, nu se poate scandà şi nu ne dă nici un înţeles clar, unii filologi propun să fie exclus din text verbul *texit*, căci n'are ce căutà în versul nostru. Fleckeisen şi Ritschl propun să fie scris vs. 140:

Déturbavít detexítque de me ílico.

Aceşti învăţaţi, precum se vede, au înlăturat din text nu numai verbul *texit*, ci chiar lecţiunea mss. *a* din *a me ilico;* iar în locul acestei lecţiuni au introdus în text *de* ca să avem *de me ilico;* şi se sprijină, când fac această schimbare, pe câteva exemple, unde cu verbele de felul acesta găsim prepoziţiunea *de*. Iată câteva exemple: Plaut., Epid. 65: «Détegetur córium de tergó meo». Rud. 87: «Ita omnís de tecto déturbavit tégulas». Ce e drept conjectura aceasta merge şi ca sens şi ca metrică, dar noi nu vedem de ce să schimbăm lecţiunea mss. *a me* în *de me*. Frid. Leo scrie versul acesta în modul următor:

Déturbavít detexítque a me ílico,

cu toate că altădată în *Rhein Mus.*, XXXVI, p. 22 a propus:

Deturbavit detexitque me ilico.

În adevăr, dacă am admite versul 140 aşà cum l-a scris acest din urmă filolog, am aveà, fireşte, un înţeles clar şi verbele *deturbavit* şi *detexitque* s'ar potrivì foarte bine, dar ori cine poate să vadă că ver-

sul ar fi fals din punctul de vedere metric, fiindcă îi lipseşte o silabă. O altă conjectură, care ne place nouă, este a filologului Kampmann, care propune:

Déturbavít<que> detéxitque a me ílico

În acest caz avem un tetrametru cretic acatalectic. Prin urmare conjectura acestui filolog este bună şi ar puteà să fie aprobată, deoarece satisface şi metrul şi sensul.

Vs. 141.

Asupra acestui al doilea vers (141), care în vechiul cd. al lui Camerarius se ceteşte:

Póstilla optigere eam néglegens fui,

avem de făcut următoarele observaţiuni: editorii Lorenz şi Frid. Leo au scris în locul lecţiunii manuscriptelor *eam* pronumele *me*, căci după Lorenz *eam* se poate înţelege uşor din cele precedente. Din contră Fr. Schoell a scris în ediţiunea comediei lui Plautus: *Mostellaria* (publicată întâiu de Ritschl şi prelucrată apoi de dânsul) *ea* şi referă pronumele acesta la *verecundia*. Sensul atunci ar fi acesta: postea neglexi me eā (scl. verecundiā) operire. Noi însă nu admitem nici una din aceste conjecturi (*me* nefiind dat de nici un manuscript, ci adăugat în mod conjectural), socotind că este cu mult mai nemerit să mănţinem lecţiunea mss. *eam*, căci, după părerea noastră, numai atunci trebue să alergăm la conjecturi, când lecţiunea dată de mss. nu satisface nici sensul nici metrica. Din contră *eam*, lecţiunea manuscriptelor este bună şi ca sens şi ca metru. Cu toate acestea este necesar să ştim, unde trebue să raportăm *eam*, la *verecundiam* (vs. 139), cum crede Seyffert, sau la *operam* (vs. 136), cum susţine Spengel (*Reformvorschläge*, p. 83). Şi noi opinăm că este de preferit părerea emisă de filologul Spengel.

Vs. 142.

Versul 142, aşà cum se găseşte în manuscripte, este un senar iambic (1). Numai primele două dipodii se scandează din acest vers, care sună astfel:

---

(1) Unii filologi se înşală când susţin că versul 142 este cretic, căci *continuo* este un coriamb care, pe cât ştim, nu poate să aibă loc în versurile cretice (cf. Havet, op. cit., p. 201 sq., Spengel, op. cit., p. 72). Pe urmă nici părerea lui Christ (*Metrik*[2], p. 394), care măsoară vs. 142: Cóntinuo pro ímbre amor advênit în cor meum, nu este admisibilă, cf. Spengel (op. cit., p. 73).

Contínuo pro ímbre amór advénit in cor meum,

iar ultima dipodie a versului nu se poate scandà. O examinare chiar superficială a versului nostru ne face să vedem că după *advenit* este un cuvânt mai mult. Acest cuvânt, care falsifică versul, este prepoziţiunea *in.* Versul 142 deci nu merge ca metrică; şi după cum vom vedeà mai jos, nici ca sens. El este defectuos atât din punctul de vedere al metrului cât şi din al sensului, din pricina celor trei cuvinte *in cor meum,* cari formează ultima parte a versului acesta. Iată de ce unii filologi le-au alungat din text, ca unele cari ar fi fost primite din greşală de copistul arhetipului dela sfârşitul versului următor (143):

Is úsque in péctus pérmanávit pérmadefécit cor meum,

iar prepoziţiunea *in,* care precede, a putut să fie adăugată, spre a puteà fi explicate şi înţelese cele două cuvinte: *cor meum.* Învăţaţii, fireşte, ca să explice acest vs., au emis multe păreri. Aşà bunăoară Naber, Spengel şi alţii referă la acest vs. şi cuvintele pe cari le găsim la Fronto (ad Marcum Caesarem, II, p. 27): «iam mihi cum Gratia certamen erit, quam timeo ut superare possim, nam illius quidem, ut Plautus ait, amoris imber grandibus guttis non vestem modo permanavit, sed in medullam ultro fluit». Şi de acì apoi au provenit atâtea conjecturi, dintre cari menţionăm numai aceste două (a lui Spengel şi a lui Bugg):

(1) Continuo pro imbre amor advenit guttis gravibus grandibus
(2) Continuo pro imbre amor advenit grandibus guttis pluens.

Dar după părerea noastră aceste conjecturi nu şi-au locul aici, căci nu numai că nu sunt potrivite versului pe care îl tratăm, ci şi în toate celelalte locuri, de ex. vs. 111: *venit imber lavit parietes,* vs. 148: *grandinem imbrem attulit,* cuvântul *imber,* despre care este vorba şi în acest vs., se găseşte totdeauna singur. Se poate întâmplà însă să susţină cineva, că vorbele, pe cari le cetim la Fronto, aici trebue să fie raportate din cauza asemănării tabloului. Posibil; dar ori cine poate să vadă că aceste cuvinte din Fronto nu sunt textual citate şi prin urmare locul acesta din Plautus nu poate să fie întregit cu o parte din cuvintele din Fronto. Ritschl aşà dar cu drept cuvânt a observat că vorbele, pe cari le întâlnim la Fronto, nu se rapoartă la locul nostru (poate că sunt luate dintr'o altă piesă pierdută a lui Plautus), căci între aceste două locuri nu este nici o asemănare, afară poate de faptul că şi în acest vers şi în pasagiul citat de Fronto sunt menţionate cu-

vintele *imber* şi *amor*. Să se mai observe, că în citatul lui Fronto este vorba şi despre cuvântul *veste*. Iată de ce noi preferim să urmăm pe Bothe şi pe Ritschl, cari au crezut că vorbele *cor meum* au pătruns în vs. nostru din cel următor.

Pe urmă vs. 142, aşà cum este dat de mss., prezentă greutate şi din punctul de vedere al tabloului, pe care Plautus voeşte să-l descrie. În adevăr iubirea nu puteà să pătrundă mai întâiu în inimă, după aceea în piept şi apoi iarăş în inimă şi să o moleşască. Şi ori cât de mult ar susţineà cineva, că Plautus a putut să scrie cuvintele *in cor meum* — căci o asemenea repeţire erà permisă la comici, — noi cu toate acestea nu putem să credem că Plautus a putut să se exprime astfel, deoarece nu este de loc elegant. Prin urmare *in cor meum* nu poate să stea în versul acesta: atunci cari sunt vorbele pe cari Plautus a putut să le scrie în acest vers? Noi, dacă nu ne înşelăm, credem că sunt omise poate câteva cuvinte, cari se referă la *aedes* sau la *tectum* şi cari trebue să stabilească legătura cu versurile anterioare. Nu cumva vs. acesta a fost scris de Plautus astfel:

Continu|o pro im|bre amor | adve|nit || de|tectum in| tectum| meum
1 2 3 5 6 7 8

şi am aveà atunci un octonar iambic, ca şi versul imediat următor? Cu modul acesta vs. 142 ar satisface nu numai metrica, ci şi sensul; iar cât priveşte aranjarea cuvintelor *detectum in tectum meum*, cf. Plaut. Cas 371: redii vix veram in viam, ibid. 103: tuam in provinciam, Cistell. 633: tuam in rem. Mil. glor.: magno in genere.

Vv. 150, 151 şi 152.

Iată cum se găsesc aceste trei versuri în vechiul cd. Camerarii:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
A'rte gymnástica dísco hastís pila
Cúrsu armís equo víctitabám volup.

Hermann însă în opera sa: *Element. doctr. epic.*, p. 303, a împărţit versurile 151 şi 152 în modul următor:

A'rte gymnástica
Dísco hastís pila
Cúrsu armís equo
Víctitabám volup.

Va să zică Hermann a crezut că aceste versuri nu lasă nimic de dorit atât din punctul de vedere metric, cât şi din al sensului, de

vreme ce n'a găsit cu cale să facă vreo corectură, afară de distribuţiunea versurilor. De observat că a admis de două ori hiatul şi după *disco* şi după *cursu.*

La început şi Ritschl *(Prolegomen.*, p. 205) l-a urmat; dar mai târziu în ediţ. comediei Mostellaria a scris aceste versuri astfel:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
[Arte gymnástica]
Dísco hastís pila cúrsu armís equo
Víctitabát volup.,

iar în adnotaţiunile critice a scris: «verba *arte gymnastica* vix dubitandum est quin sint interpretis». Pe urmă relativ la versul 153 a scris cele ce urmează: versum 153 talem fuisse suspicor:

<Néc minus súo amino> víctitabát volup.

Din contră alţi filologi, după o examinare mai de aproape a versurilor 150, 151 şi 152, au ajuns la convingerea că din aceste vv. lipsesc unele cuvinte. Şi pentru completarea lor unii din ei întroduc unele, alţii alte cuvinte. Pentru sens însă, după părerea noastră, au mai mare dreptate cei ce susţin că în acest pasagiu trebue neapărat să avem nu numai celălalt *neque* (sau *nec*), ci şi pronumele *quisquam.* Va să zică avem aici o omisiune de vorbe cerute de sens. Şi pentru vindecarea acestui pasagiu obscur din cauza acestei omisiuni s'au propus fel de fel de conjecturi. Fr. Schoell bunăoară propune în notele ediţiunii piesei Mostellaria, publicată întâiu de Ritschl şi revăzută apoi de dânsul, să fie scris pasagiul acesta astfel:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
<A'lter omni Attica> dísco hastis pila
<Néc pol spectátior> cúrsu armis equo.
Víctitabàm volup <míhimet et meís>

Această conjectură însă nu este nici decum satisfăcătoare, căci prin ea se întroduc unele cuvinte, cari sunt şi nepotrivite pasagiului nostru şi de prisos pentru sensul acestui pasagiu, şi pe urmă se separă unele cuvinte de altele, cari trebue să fie unite, căci aşà sunt date de manuscripte. Iată şi un alt exemplu, Bacchid., vv. 427 şi 428:

Ibi equo, cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila
Saliendo sese exercebant magis quam scorto aut saviis,

unde avem un pasagiu analog cu acesta şi unde cuvintele separate de Schoell contra tradiţiunii mss. se găsesc unite. Spengel (op. cit., p. 100) bănueşte că aceste vv. trebue să fie scrise în modul următor:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
<quísquam homo néc magis> dísco, hastís, pila
cursura, armís, equo víctitabát volup.

Prin urmare atât Fr. Schoell cât şi Spengel, urmând pe Ritschl, alungă din text cuvintele *arte gymnastica* ca unele cari n'ar fi fost scrise de Plautus. O conjectură serioasă este cea propusă de Ussing, care a scris astfel vv. 150, 151 şi 152:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
<quísquam nec clárior> árte gymnástica
dísco, hastís, pila cúrsu, armís, equo
<meo animo haud> víctitabám volup.

Noi însă vom alege din toate conjecturile pentru completarea acestui pasagiu cea propusă de Fr. Leo şi admisă în textul ediţiunii sale, care este cea mai bună. Leo a scris pasagiul nostru astfel:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
<quísquam nec clárior> árte gymnástica
dísco, hastís, pila, cúrsu, armís equo
víctitabám volup.

Precum vedem, conjectura lui Ussing se deosebeşte de a lui Fr. Leo numai prin adăugarea cuvintelor *meo animo haud*, cari, după noi, sunt de prisos, căci sensul nu le reclamă. Prin urmare adausul unui al doilea *neque* sau *nec* (care a dispărut poate din cauza lui *neque* precedent) şi al pronumelui *quisquam* este foarte probabil, căci convine de minune sensului. De altfel este imposibil să admitem că aceste versuri au fost scrise de Plautus aşà cum sunt date de mss. Pe de altă parte, aceia cari au exclus din text cuvintele *arte gymnastica* au procedat, după noi, foarte greşit şi într'un mod arbitrar, căci aceste cuvinte nu sunt ale comentatorului, cum zice Ritschl şi cum cred Schoell şi Spengel, care n'a avut nici un motiv să le adauge, ci aparţin lui Plautus, care le-a luat poate din piesa lui Philemon; intitulată ΦΑΣΜΑ (aşà este citată şi de Festus, pp. 162, 305, cf. Schanz, *Röm. Litt.*, I², p. 49), în care erà vorba despre gimnastică şi despre alte feluri de exerciţii, căci gimnastica, după cum ştie ori cine, erà în floare la Greci. În adevăr, dacă am înlăturà cuvintele *arte gymnastica*, am sacrificà partea principală, prin care copiii îşi exercitau corpurile; din contră, dacă am adăugà aceste cuvinte, vom vedeà imediat că în aceste versuri este o altă forţă, căci mai întâiu este vorba de partea principală şi pe urmă sunt enumărate rând pe rând toate felurile de exerciţii, în cari ori ce copil, mai cu samă la Greci, trebuià să se exerciteze. Iată de ce suntem de părere

că după cuvintele *arte gymnastica*, cari sunt la locul lor, trebue să punem două puncte. Cu aceste îndreptări însă aduse până acum acestui pasagiu, sensul nu este încă completat. Ne mai rămâne să vedem ce este de făcut cu cuvintele *victitabam volup.*; adică trebue să ştim dacă este sau nu necesar să le unim cu cele antecendente. Fără îndoială că da, căci prin cuvintele precedente este exprimată cauza pentru care Philolaches duceà o viaţă fericită. Fără nici o legătură cu cele precedente, ele nu pot să aibă loc aici. Aşà dar trebue să ştergem punctuaţiunea care este în ediţiunea Ritschl-Schoell după cuvântul *equo* şi să o punem după cuvântul *volup*. Cu modul acesta pasagiul nostru nu lasă nimic de dorit, căci satisface şi sensul şi metrica. Vom citì deci vv. 150, 151, 152 şi 153 în modul urmăotr:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat
<Quisque nec clárior> árte gymnástica:
Dísco, hastís, pila, cúrsu, armís, equo,
Víctitabám volup (1).

şi se traduc în modul următor: (inima-mi sângeră când mă gândesc cum sunt acum şi cum eram). Nu erà nimeni între tineri care să fie mai zelos şi mai renumit decât mine în gimnastică, în a asvârlì discul şi lancea, în jocul cu mingea, în alergări, în exerciţiul armelor, în călărie; trăiam cu totul mulţumit.

Vs. 155.

Versul 115 este dat de mss. astfel:

O'ptumi quique éxpetebant á me doctrinám sibi.

Pentru Ritschl versul 155 este spuriu; de aceea este pus de acest filolog în [ ]. De aceeaş părere sunt şi Pennigsdorf *(De quisque et quisquis pron.*, p. 9) şi Mahler *(De pron.*, p. 39, adnot.) Tustrei cred că acest vs. este spuriu, pentrucă conţine o idee asemenea cu cea din versul precedent (154) şi pentrucă pluralul *optumi quique* prezentă un inconvenient, ca unul care este străin limbii lui Plautus. Noi însă, cu toate motivele aduse de Ritschl şi de ceilalţi doi, opinăm că versul 155 trebue să-şi păstreze locul în text, fiindcă cele ce se spun în vs.

(1) La Plautus se întrebuinţează numai neutrul volupe, al cărui *e* final adesea cade, cf. Plaut. Stich. 506, Casin. 584. Şi Ennius (ap. Gellium) întrebuinţează forma *volup: quocum multa volup ac gaudia clamque palamque.* Forma *volupe* se găseşte şi în mss., dar Ritschl a înlăturat-o din ediţiunea sa. Rd. este *volp*, cf. gr. (ϝ) ελπ la vb. (ϝ) ἔλπω.

precedent (154) într'un mod general sunt ilustrate în vs. nostru (155) printr'un exemplu clar; şi apoi chiar întrebuinţarea pluralului *optumi quique* în locul singularului *optumus quisque*, deşì nu prea este curentă la scriitorii latini din epocele archaică şi clasică (la scriitorii din timpurile imperiului din contră această întrebuinţare este mai frecventă), cu toate acestea nu este nicì aşà de nouă şi de neauzită (cf. Riemann, *Étud. sur la langue et la gramm. de T. Live*, p. 183). Exemple analoage găsim şi la alţi scriitori latini. Iată câtevà: Cato, *De re rust.*, 131: Ea loca.... uti *quaeque* gravissima et aquosissima... erunt, ita..,.. Lucret., V. 449: Quippe etenim primum terrai corpora *quaeque*. Cicero, de amicit. X 34: pestem enim nullam maiorem esse amicitiis quam in plerisque pecuniae cupiditatem, in optimis *quisbusque* honoris certamen et gloriae. De offic., II 21,75: At vero postea tot leges et proximae *quaeque* duriores.,... Tacit, Agric., cap. XXXVI: ceterae cohortes aemulatione et impetu connisae proximos *quosque* caedere. Senec., Epist., CVIII 25: et optimos *quosque* (scl. dies) primos rapi.

Versul 155 deci:

O'ptumi quique éxpetebant á me doctrinám sibi (1).

n'are nici un indiciu, că ar fi străin; din contră el stă în strânsă legătură nu numai cu vs. precedent (154), ci şi cu cel următor (156). El merge şi ca metrică şi ca sens: «Prin cumpătarea mea şi prin felul de traiu cel aspru eram un model pentru alţii. Toţi cei buni căutau la mine instrucţiune pentru dânşii. Acum, când nu mai însemnez nimic,....

12. Plaut. Rud., prolog., vs. 39.

Vs. 39 din prologul piesei Rudens a lui Plautus se găseşte în cea mai mare parte din mss. şi ediţiuni astfel:

Huic filiola virgo periit parvola;

în alte ediţiuni însă vs. acesta se ceteşte când:

Huic filiola olim virgo periit parvola,

când:

Huic olim filiola virgo periit parvola.

Din aceste lecţiuni şi anume *filiola virgo*, *olim filiola virgo* şi *filiola olim virgo* a doua şi a treia trebue să fie înlăturate din cauza

(1) De observat aşezarea pronumelor *me* şi *sibi*, căci dativul se pune înaintea acuzativului şi ablativului, care depinde de o prepoziţiune.

metrului fals. Dar afară de aceste lecţiuni mai sunt şi altele propuse de unii filologi; menţionăm numai aceste două: *filiola ultro virgo* şi *filia olim virgo*. Această din urmă este propusă de filologul Kampmann (în Adnotaţiunile sale cu privire la Rudens, p. 14), pe care a aprobat-o, pe lângă alţii, şi Ritschl (în Prolegom. sale, p. 174). Este probabil că Kampmann a propus această conjectură, ca să fie înlăturată abundanţa şi excesiva micşorare a sensului vorbelor, care ar puteà să provină din cauza cuvintelor *filiola parvola*. Noi însă credem că lecţiunea celor mai multe mss., adică *filiola virgo parvola*, trebue mănţinută. Este adevărat că există în aceste cuvinte oarecare abundenţă, dar opinăm că nu este bine să le înlăturăm numai pentru atâta lucru, când ştiut este că felul acesta de a vorbì sau de a scrie al lui Plautus erà propriu şi altor scriitori şi mai cu samă poeţilor scenici. Şi ca să sprijinim cele spuse de noi, aducem următoarele exemple:

> Parvulos nobis (scl. natura) dedit igniculos (Cicero).
> Ideoque non erubuit tunc, cum interposita arundine cruribus suis cum parvulis filiolis ludens ab Alcibiade risus est (Valer. Max,. De otio laud. in ext., VIII 8).

Prin urmare acest vs. din punctul de vedere al abundenţei nu prezentă nici o greutate. Pe urmă nici cu privire la metru nu prezentă vreo neregularitate; este de observat numai că *huic* trebue pronunţat bisilabic hūīc (cf. ēī de cetit eii̯ī, cum ne arată şi ortografia EIEI CIL. I 193), a cărui măsură spondaică se găseşte în vechia poezie încă adeseori. La Plautus se mai găseşte după tradiţiunea mss. şi Amph. 702, Asin. 10, Bacch. 484 (1), cf. F. Sommer, *Hdb. d. lat. Laut- u Formenlehre* [1903], p. 454). În sfârşit cât prìveşte sensul acestui vers, de asemenea nu întâmpinăm nici o dificultate. Înţelesul este: huic filiola, cum virgo parvula erat, periit (= fiica acestuia a dispărut, când erà încă o copiliţă). Reiese deci din cele spuse mai sus, că vs. acesta trebue mănţinut aşà cum este dat de cele mai multe mss. şi ediţiuni.

13. Horatius, Epod., XIV 13.

Vs. 13 din Epod. XIV este dat de toate mss. aproape în modul următor:

> Ureris ipse miser: quodsi non pulchrior ignis;

(1) În latinitatea clasică însă *huic* totdeauna este măsurat ca o silabă. La Statius (Silv., I 1.107) este bisilabic.

numai cd. B are în loc de *quodsi* lecţiunea *do quod non.* În arhetip a existat, se vede, *quodsi.* Au fost însă unii filologi, cărora particula *quodsi* li s'a părut sau slabă sau nepotrivită acestui vers. De aceea s'au încercat să facă conjecturi. Aşà bunăoară Axt, pe care l-a aprobat nu numai Meineche, ci şi Lehrs, a propus *quo si* (= quandoquidem si quidem), subînţelegându-se la *quo* cuvintele *igne tuo,* în locul lecţiunii transmise *quod si.* Nici conjectura *quando* a lui Orelli pentru *quoniam*, cf. Hor., Sat. I, 5, 9:

Quando pauperiem missis ambagibus horres

nu este faimoasă. Obarius a propus *tu quod.* În sfârşit Peerlkamp a scris în locul cuvintelor *quod si*, în care nu vede nici o conexiune cu întreaga poezie, *quid si* (o conjectură, ce e drept, cam îndrăzneaţă) şi crede că aceste cuvinte se referă la Maecenas. Acest *quid si* însă al lui Peerlkamp nu este la locul său, credem, căci întroducându-se prin aceste cuvinte ceva nou, se strică toată legătura care există între *ureris ipse miser* şi *gaude sorte tua;* şi pe urmă nici paleograficeşte nu este posibilă confuziunea lui *quid* cu *quod.* Dar toate aceste conjecturi ale filologilor pe noi nu ne-au convins câtuş de puţin; iată de ce nu admitem nici una. După noi pasagiul acesta n'are nevoie de nici o conjectură. Particula *quod si,* pe care poeţii o întrebuinţează adesea şi anume la Horatius, o întâlnim de 18 ori aproape (în ode de 3 ori, în iambi de 4 ori, în satire odată, în epistole de 10 ori: în toate aceste locuri cu însemnarea: *itaque, igitur si,* aşà dar dacă, dacă deci, afară de Epist., I 7, 10, unde *si* este timpural, iar *quod* expletiv), trebue să-şi păstreze locul. *Quod* este o particulă copulativă care serveşte uneori să exprime un raport evident cu ceea ce s'a spus mai înainte, iar alteori numai ca mijloc de legătură; particula *si* însă care la început erà locativul rădăcinii pronominale — demonstrative **so* (cf. Brugmann, *Gr. Gr*[3], p. 534, Riemann-Goelzer, op. cit., p. 527[2]) însemnând *astfel* (ideea condiţională a dobândit-o în urmă) şi care arată uneori şi o incertitudine, cf. Hor. (C. Saec., 65):

Si Palatinas videt aequus arces

se întrebuinţează aici, ca să arate cu *quod* ceva care se conchide uşor, cu alte cuvinte o uşoară concluziune. Înţelesul particulei *quod si* (cf. grec. εἰ δή) este în acest loc: *dacă deci*, *prin urmare dacă* (fr. or, si); iar sensul pasagiului nostru este: Tu însuţi arzi, sărmane: dacă deci focul, care a mistuit Troia cea împresurată, n'a fost mai strălucit decât focul care te consumă, bucură-te de soarta ta. Prin urmare

mănţinem lecţiunea transmisă de mss. *quod si* şi respingem toate celelalte.

14. Vergilius, Aen., II, 136.

Nec dulcis natos exoptatumque parentem.

Astfel se ceteşte versul acesta în toate mss. afară de cd. Palatinus, care are în loc de *dulcis* lecţiunea *dŭplĭcis*. Este de observat însă, că dŭplĭcis în însuş ms. Palatinus a fost corectat în *dulcis*. Lecţiunea dŭplĭcis erà cunoscută încă din timpul lui Servius, comentatorul lui Vergilius, care în privinţa lecţiunii *duplicis* scrie cele ce urmează: «quidam sane non *dulces* sed *duplices* legerunt, quia *dulces* leve esset et commune epitheton liberorum». Din cuvintele lui Servius deci reiese: 1) că conjunctivul *esset* este o dovadă, că acest comentator nu exprimă părerea sa, ci a vreunui alt gramatic; 2) că au fost odată unii cari au cetit *duplices*, care îşi trage originea poate dela vreun gramatic, care a voit să facă vreo îndreptare. Ribeck însă a preferit lecţiunii *dulcis* pe cealaltă, adică *duplicis*. Şi a primit-o în ediţiunea sa, bazându-se probabil pe autoritatea ms. Palatinus, cu toate că ştià, poate, că se întâmplă uneori să fie şi în acest ms. lecţiuni false. Noi, din contră, credem că lecţiunea *dulcis* convine cu mult mai bine cuvântului *natos*, decât *duplicis*, căci Sinon înadins zice că copiii săi îi sunt *dulcis* (adică dragi), ca să deştepte şi mai mult mila Troienilor. «L'épithète *dulcis* — zice filologul E. Benoist — est mieux dans le ton pathétique de ce morceau». Un exemplu analog avem şi Aeneis, IV 33:

Nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?

Iată de ce noi preferim lecţiunea *dulcis* şi iată de ce ni se pare că este mai potrivit să numească Sinon pe copiii săi *dulcis*, decât să spună Troienilor câţi copii are.

GRAĬE AROMÂNE

DE

PER. PAPAHAGI.

Şedinţa dela 9 Aprilie 1905.

«Spiritul unei naţiuni şi caracterul limbii sale, zice d-l L. Şăineanu (1), sunt într'o legătură din cele mai intime. Mai tot elementul caracteristic al unei limbi stă însă în metaforele, cu cari poporul a ştiut să îmbogăţească tezaurul său intelectual. Într'însele putem surprinde adeseori momentele etice ale vieţei naţionale, ceea ce constitue fizionomia proprie a fiecărui popor. Şi istoria poate puternic contribuì întru precizarea elementelor etnice; dar în limbă, în metaforele sale, se pot găsì dovezile cele mai autentice. În acest focar al inteligenţei sale se concentrează năzuinţele, speranţele, apucăturile bune sau rele ale unei naţiuni».

Nimic mai adevărat şi mai caracteristic.

Conduşi deci de marea importanţă ce prezentă metaforele în genere, am căutat să adunăm şi să dăm în colecţiunea de faţă, subt titlul de *Graĭe Aromâne,* o samă de expresiuni particulare — mai ales metaforele — din graiul dialectal al Românilor din peninsula balcanică, în genere desemnaţi sub numele de Aromâni.

Neapărat că din metafore, cari constituesc partea ce înfăţişază mai bine originalitatea unei limbi, partea din care reies mai evident particularităţile unui graiu, îşi poate face cinevà o idee desăvârşită şi de bogăţia şi frumuseţea graiului aromânesc.

Prin modul acesta dialectul aromân va fi cunoscut din ce în ce mai

(1) Şăineanu, *Încercare asupra semasiologei limbei române*, p. 314. (În Rev. p. Ist., Arch. şi Filolog., an. III).

bine şi subt acest raport şi se pot face apropieri din ce în ce mai multe cu metaforele culese la Daco-Români, mulţumită începutului făcut de d-l Ioan Urb. Iarnik (1), studiului consacrat acestora de către d-l Şăineanu în opera sus menţionată, şi în deosebi grandioasei opere a d-lui Hasdeu: *Etym. Magnum Romaniae*, în care s'a dat o parte largă tuturor particularităţilor limbii române populare.

N'avem câtuş de puţin pretenţiunea de a fi strâns cea mai mare parte din metaforele aromâne; multe, foarte multe, vor mai fi, poate, dintre cele mai frumoase şi dintre cele mai îndrăzneţe. În parte această lipsă este completată la glosarul alcătuit la sfârşitul lucrării noastre «*Basme Aromâne*».

Întâmplător, când ni s'a părut necesar, am adaus la sfârşitul unora din expresiunile de faţă aromâneşti, unele din expresiunile poporane daco-române din *Operele complete* ale lui Creangă. Aceasta nu înseamnă însă, că şi altele din expresiunile aromâneşti nu-şi-au corespunzătoarele lor în daco-româna.

Nù se cuprinde nimic în colecţiunea aceasta din expresiunile metaforice publicate în lucrarea noastră: «*Din Literatura poporană a Aromânilor*».

Prescurtările noastre sunt:

Creangă: *Opere complete* de Ioan Creangă, Editura Inst. de Arte Grafice «Minerva», 1902.

Mihăileanu: *Dicţionar Macedo-Român* de Ştefan Mihăileanu. Bucureşti, 1901.

Papahagi: *Din Literatura poporană a Aromânilor* de Per. Papahagi, Bucureşti, 1900. Cifrele cari urmează după prescurtarea *Papah.* indică numărul expresiunii din capitolul *Proverbele Aromânilor*, cuprinse între pag. 413—705.

De trebuinţă socotesc a atrage atenţiunea învăţaţilor asupra modului cum este alcătuit *Dicţionarul Macedo-Român* al lui Şt. Mihăileanu.

Această lucrare trebueşte cu multă precauţiune utilizată din următoarele motive:

a) Abundă în greşeli de tipar;

b) Autorul păcătueşte de multe ori în modul de redare a cuvintelor aromâne;

c) Introduce o mulţime de cuvinte din daco-româna.

d) Creează forme neexistente în dialectul aromânesc.

---

(1) Jarník, *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*, completată oarecum de d-l I. Valaori şi reprodusă în *Etym. Magn. Romaniae* de d-l Hasdeu.

Câteva exemple extrase din litera **M** vor ilustrà mai bine cele de mai sus:

Măghistrie (daco-românism: măiestrie).

Magneta, (magnetul), neîntrebuinţat.

Măhăl'agiu, d.-rom. pentru *măhăl'àt* sau *măhăl'òt*.

Mănu (a rămâneà) neexistent.

Mărăçìne, mărăçinìşu (daco-românisme, neexistente în arom.).

Mărăzlìu (d.-rom. după forma *hazliu*).

Mărturie, în loc de *mărtirie* sau *mărtiril'e*.

Mască, neexistent în dialect.

Mbălare (neexistent; forma cu m este creaţiune a lui Mih., ca şi în cele următoare:

Mbăligare (pentru: băligare).

Mbăñare, mbăñàt, mbăñedzu, etc. sunt formate de autor dela cuvântul aromânesc *bañe* (= baie).

Mbinare, nu există.

Mbrăţuşedzu, *mbrăçişedzu* cu întreaga lor familie, sunt introduse de autor. [arom. se zice: *l'aŭ îm braţă*, sau *mbrăţitèḑŭ]*.

Mbucăţèdzu cu întreaga sa familie (1) nu există în dialectul arom.

Mfărmăcusescu este formaţiune imposibilă, în loc de: *nfàrmăc* sau *mfàrmăc*, cum se uzitează în aromâna.

Mfoarficu, mfrumtarea, mfrumtu şi derivatele lor; deasemenea: *mfruptedzu, mfrumuredzu*, cu derivatele lor, *mfuric*, sunt toate introduse din daco-româna şi neexistente în dialectul aromânesc.

Migălescu (?)

Mirizedzu (falş pentru *mirìḑ(ŭ)* sau *amirìḑ(ŭ)*.

M̃iză se aude *ńaḑă: ńaḑă-cale*, după cât ştiu şi sunt informat, cì nu *m̃iză-cale*.

Mpădurescu
Mpăcarea
Mpătrescu } nu se aud în aromâna.

Mpitălarea este format dela petală (= potcoavă), după cum cuvân-

(1) Acest mod de a introduce un cuvânt cu întreaga familie, la care poate da naştere, a făcut de sigur pe d-l Ovid Densuşianu să considere ca popular cuvântul *ntardu*, luându-se după «Dicţionarul macedo-român» în chestie. Acest lucru îl face Mih. şi cu cuvintele aromâneşti, de pildă: dela *furtie*, face pe: *mfurtescu; miurisescu* dela *miure* (= pecete) şi altele cu duiumul.

Tot dacoromânism consider şi pe *tont*. (O. Densusianu, în «Romania», XXXIII, 82).

tul: potcovire, dela: potcoavă. Este un dacoromânism cu totul imposibil în dialect, ca şi cele următoare:

Mfurtescu (?!), *mpăpuţarea* (?!), *mpalmu* (?!), *muabetisescu* (cu totul imposibil); idem: *mulidhusirea* (cfr. plumbuirea), *mpruspitedzu*», *mplaciu* (?!) şi cu toate derivatele lor.

Tot aşà avem mai departe:

Mulţimea (neexistent).

Mulatic (neexistent).

Mucalit (neexistent).

Mplinirea (cu derivatele sale).

Mprimedzu (cu derivatele sale).

Munarchia, munarchu, murmanea (morman), *mviduvescu* (p. viduescu), şi alte multe introduse de autor şi cari nu există în dialect.

Dorind a nu se luà în nume de rău dorinţa de adevăr, care m'a îndemnat a atrage atenţiunea celor cari se ocupă cu cercetarea dialectului aromân, voiu observà că dicţionarul acesta, cu toate greşelile sale, inerente unei lucrări concepute pentru prima dată, este un bun început şi formează o bază pentru alcătuirea unui dicţionar aromânesc mai desăvârşit, când se va găsì cineva care să stăpânească acel dialect.

În ce priveşte ordinea după care s'au dispus locuţiunile, metaforele, s'a avut în vedere mai mult cuvântul cu sensul fundamental al expresiunii.

Din pricina modificării sistemului ortografic, din introducerea unor litere în locul altora, locuţiunile de mai jos nu urmează în totdeauna ordinea alfabetică.

A

1. Tu guva di ac u treaţe.

(Prin gaură de ac o trece). A fi îndemânatic, a fi bun ţintaş, a fi vânător excelent.

2. Pîn tu ac îl' deàdiră.

(Până la ac îi dederă). A da totul, a da complet.

Observare. Se zice mai cu seamă de zestrea fetelor, când este completă, când li se dă tot ce este de nevoie unei bune gospodine: obiectele casei, obiectele de bucătărie, etc., afară de mătură, care nu se dă.

3. Băneaḑă cu aclu.

(Trăeşte cu acul). Adică: trăeşte din greu, trăeşte cu sudorile feţii, dar cu cinste; trăeşte cu croitoria, cu cusutul.

4. Adună cu aclu
şi-l' da cu saclu.
(Adună, strânge cu acul şi-i dă cu sacul). A strânge bani cu osteneală, cu muncă migăloasă şi cinstită şi a cheltuì cu grămada.

Observare. Se zice de acei nefericiţi, cari sunt nevoiţi să-şi dea bănişorii pentru amende nedrepte, la hoţi pentru rescumpărarea vreunui fiu, pentru boală la doctori şi doctorìi şi pentru alte nevoi neprevăzute.

5. Am ac tră tîmbarea ta.
(Am ac pentru mantaua ta). Identic cu: am ac de cojocul ţău.

6. Am ac tră tine.
(Am ac pentru tine). Tot cu sensul dela No. 5.

7. Maşĭ aclò nu-l'. ğoacă calu. Adică: numai acolo nu i se trece, numai acolo nu-i merge.

8. Maşĭ aclò nu-l' treaţe.
(Numai acolo nu-i trece).

9. Ńi se-acrì.
(Mi s'a acrit!) A-ţi displace cineva sau ceva. *Omlu aestu ńi se-acrì, ńi si lo di sti ìnimă*=Nu pot să sufer pe acest om, nu-l mai pot iubì.

10. No-are acumtin.
(N'are adăpost; nu conteneşte). 1). De unul care nu găseşte sprijin nicăiri; 2) de unul care munceşte fără preget.

11. Nu-l' acùmtină mîńle.
(Nu-i contenesc mânile). A fi foarte harnic la lucru, a lucrà într'una cu mânile, ba la ciorap, ba la cicric, la răsboiu, etc.

12. I lo-adàrĭ un lucru ca lumea, i nu te-acaţă dip.
(Sau îl faci un lucru ca lumea, sau nu te apucà de loc). Ori sfârşeşti un lucru cum trebue, ori nu te apucà de loc.

13. Adrată ş-nimîrtată. (Gătită de mireasă şi nemăritată).

14. Adrată ş-nincrunată).
(Gătită şi necununată). Se zice de acei cari rămân numai cu pregătirile; a rămâneà cu ruşinea.— Cfr. Papah., var. 2.668

15. Adu Vlăhia,
S-o-ardu Turk'ia.
(Adă România, ca să ard Turcia). Când cineva laudă o ţară, un oraş, în care totuş el nu poate trăì, îşi găseşte întrebuinţare zicătoarea aceasta. Adică: ce tot lauzi lucruri, cari nu sunt pentru noi?

16. Il' ded s-**aduk'ască**, carĭ h'iŭ ĭo.
(I-am dat să înţăleagă cine sunt eu).

17. **Aduk'ìt** om. (Priceput om).

18. Le-**adună.**
(Le adună). Adică: a fugit, a şters-o. *Adună-le, că va te-acaţă!* = şterge-o, căci te-or prinde; şterge-o mai de grabă.

19. **Adună** veara tră earna.
(Strânge, adună vara pentru iarnă).—Cfr. Papah., 7.

20. No-are **acare.**
(N-are măsură!) A fi dezechilibrat. A nu fi cu scaun la cap. *Om fără acare* = om fără scaun la cap; om fără socoteală.

21. Nu h'iŭ de-**aèrĭ,** de-aoaltarĭ.
(Nu-s de ieri, de alaltăieri). Adică: sunt mai de mult.—Cfr. Creangă, p. 131, Nich: Nu-s harabagiu *de ieri de alaltăieri.*

22. L'-**afeată** mintea.
(Îi fată mintea) [Mihăileanu, *Dicţ. Mac.-Rom.*]. Adică: om care născoceşte cu mintea; om priceput, care-l taie capul.— Cfr. Papah., 717.

23. Ş-o-**află.** (Şi-o află). Adică: I s'a înfundat; şi-a găsit Băcăul.

24. L'-**afumă** ună. (Îi afumă una). Adică: i-a cârpit o palmă, i-a tras o palmă.

25. O-**afumă.** (O afumă): s'a b....

26. Il' tricù **ag'emea** di nare, di guşe.
(Îi trecù frâul de nas, de gât). A stăpânì pe cineva; a duce de nas pe cineva.

27. Le-**ăgoacă,** saŭ: le-**ăgoacă** meàrile.
(Le joacă; le joacă merele). A glumì, a face ochi dulci, a face curte; a-i plăceà curtea.

28. L-mutreaşte cu **àgrile.**
(Îl priveşte cu sălbatecile — subînţeles: priviri). A se uità rău la cineva; A se uità crunt; a tratà prost pe cineva.

29. Mică, canda lo-aveàm la **agru.**
(Mănâncă, par'că l-aveam la agru). Se zice de acei cari mănâncă ceva de speriat, cu poftă mare, cu lăcomie, pentru cei ce nu se satură cu una cu două.

30. Aflàşĭ **agru** nicălcàt (nilucràt).

(Aflaşi agrul necălcat, nelucrat), adică: agru virgin, agru cu belşug. Se zice despre acei cari dau peste noroc:

31. Aflàşĭ agru neavigl'àt.

(Aflaşi agrul nepăzit.) Ai dat peste noroc, fiind-că nu-i nimeni care să te puie la locul tău. Se aplică acelora cari conduc o întreprindere fără nici un control.

Observare. Se ştie cum cărvănarii dau drumul cailor în ogoare nepăzite.

Vezĭ: *avińe, mandră.*

32. Agru xen adară.

(Agru străin face; lucrează ţarina străină). Adică: serveşte interese străine.

Cfr. Fundum alienum arat. Plaut., Asin., 874: Incultum familiarem deserit.—Wölffling, p. 512.

33. Canda-l'mîcară boĭl'i àgrulu.

(Par'că îi mâncară boii agrul). Se zice, când cineva este trist şi supărat de tot!— Cfr. Papah., 1.489.

34. No-are agzote.

(N'are agzote). N'are putere, n'are principalul fără de care nu poate face nimic.

Observare: *agzote* se numeşte praful de puşcă, care se puneà la capsulă altădată la puştile cu cremene.

35. L'i scoase agzotea.

(Îi scoase agzotea). Adică: L-a muncit mult.

36. Va-l' l'aĭ agzotea.

(O să-i iei agzotea). Adică: ce ai să-i faci? nu o să poţi face nimic!

37. Ahîtu-ţĭ tal'e, ahî't greşti.

(Atâta te pricepi, atâta vorbeşti). Tu ce te pricepi? Ce poţi să ştii tu? Tu nu ştii nimic!

38. ... Şi lapte de-aïδone află.

(... Şi lapte de privighetoare află). Adică: Află şi ce-i cu neputinţă, face cu putinţă din neputinţă.—Cfr. Papah., 1.044.

39. Crimă că h'iĭ (eşti) alăgàt,
Şi tot cap ninviţàt.

(Păcat că eşti om umblat—prin lume, şi eşti tot cap neînvăţat). Păcat că eşti om purtat prin lume şi tot neînvăţat.

40 Om **alăsàt.**

(Om lăsàt). Adică: om neîngrijit; om fără ordine; fără grije de sine şi de lucrurile sale.

41. **U bagă multu sum nare alba.**

(O bagă mult subt nas alba = adică: rachiul). Se zice, când îi place cuiva să tragă la măseà rachiu.

42. **U lom di la alfa.**

(Am apucat-o de la alfa). Adică: am apucat-o dela început. Mihail., *Dicţ. Macedo-Rom.*, art. alfa.

43. **Nu ştie niţi alfa-vita.**

(Nu ştie nici pe alfa-vita). A fi agramat; a nu şti nici să scrie, nici să citească.

44. **S-alimse şi sprilimse.**

(Se linse şi se prelinse). Adică: s'a cherchelit deabinele.

45. **Se-adră alimtu, sprealimtu.**

(Se dură, se făcù lins, prelins). Adică: s'a îmbătat tun!—Cfr. Papah., 31: om luxos.

46. **Alimùră u feàţiră.**

(Jaf o făcură). A prădà totul! a hrăpì totul!

47. **Le-apreàsiră aloàturle** (aloàtile; singular: aloatlu).

(Prinseră aluatul). Adică: s'au împrietenit; au intrat în raporturi intime; în raporturi amoroase (dacă-i vorba de femei).

48. **Le-acăţară aloàturle.**

(Le prinseră aluaturile). Tot cu sensul dela No. 47.

Observare. Originea zicătoarei vine dela obiceiul următor, ce se face la nuntă. În ziua de Joi, când începe nunta, se obişnuieşte, atât la casa fetei cât şi la casa ginerelui, *să se-acaţă aloàturle*, cari servesc la preparatul *colacilor*. Din momentul acesta nunta este ca şi făcută!

49. **Ună zburî'm ş-altă adrăm.**

(Una vorbirăm şi alta facem). A te înţelege cu cineva într'un fel şi a face başca.

50. **Altă mintueaşte, ş-altă greaşte.**

(Alta gândeşte şi alta grăeşte). Se zice de oamenii, pe vorbele cărora nu trebue să pui temeiu mare.

51. **Ş-altă una!**

(Şi alta una!) Adică: la urma urmelor! *ş-altă-ună, ţe va-nĭ faţĭ?* = şi apoi, la urma urmelor ce o să-mi faci? *Io aşiţe voĭ! ş-altă ună,*

ma vreĭ, fă! ma nu, sînătate bună! = Eu aşà doresc! de altfel dacă vrei, fă! dacă nu, sănătate bună!

52. **Altu li paşte oĭle ş-altu lă l'a măxulea.**

(Altul paşte oile şi altul le ia productul).

Când alţii se folosesc de munca săracilor. Săracii muncesc, bogaţii profită.

53. **Altă ḑîţe ş-altă faţe.**

(Alta zice şi alta face). A nu fi om de cuvânt.—Cfr. Pap., 33.

54. **Altu bea ş-altu si mbeată.**

(Altul bea şi altul se îmbată).

Se aplică celor cârcotaşi şi ţâcniţi.

55. **Alui l'i si feaţe**; sau: **Alui s-feaţe** (= s'a făcut a lui — vrere). A i se face pe plac!

56. **Aluișĭ agrul, aluişĭ gumarlu.**

(Al său este şi agrul, al său este şi măgarul). Adică: ce-ţi pasă ţie să te amesteci în trebile altora, când lor le place aşà ceva? — Cfr. Ngr.: τοῦ παπᾶ 'ναι τοῦ χουράφι, τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ γουμάρι.

57. **Al'u-n cap va-ţĭ k'isèḑ.**

(Usturoiu în cap o să-ţi pisez). Adică: Am să te frec rău, am să te pedepsesc straşnic.

58. **Tine eştĭ al'urea.**

(Tu eşti aiurea). Adică: Tu nu eşti nimic, eşti străin de ceea ce se petrece. Mih., op. cit. *alĭurea.*

59. **Va-ţĭ am vîră!**

(O să-ţi am vreuna!). Am să-ţi trag una, am să-ţi cârpesc o palmă! N. Baţaria.

60. **Amàlamă ş-easte.**

(Aur îşi este). A fi bun ca aurul.

61. **Om de-amàlamă.**

(Om de aur): Foarte bun, nepreţuit de bun.

62. **Ca nă bucată de-amàlamă ş-easte.**

(Ca o bucată de aur îşi este). A fi bun ca o bucată de aur.

63. **Il' frîmse piducl'ul pre-amàlamă.**

(Îi frânse păduchiul pe aur). Adică: este fabulos de bogat.

64. **Lo-arùţĭ to-amare**
Ş-lo-afli tu sare.

(Îl arunci în mare şi-l afli în sare). Crezi că scapi de ceva, şi când colo dai peste el!

Albanezeşte: bane nă det, se e g'ẹn na crüp.

65. Afli sare **to-amare**?

(Afli sare în mare?) Când cineva face nişte întrebări foarte naive.

66. Tine s-ń-u traḑĭ **amărtia!**

(Tu să-mi tragi păcatul!) Aşà se răspunde, când suntem îndemnaţi să facem ceva, ce ni se pare cam nepotrivit cu firea noastră.

67. **Amărtiĭ** vecl'i.

(Păcate vechi). Când cineva suferă pe urma păcatelor din tinereţe. Trage de pe urma păcatelor sale.

68. O-aduse **amărtia.**

(O aduse păcatul). Când te împinge păcatul la rău.

69. **Amărtia** aclò l-băgă; Aclo-l pimse **amărtia.**

(Păcatul acolo îl băgă; acolo îl împinse păcatul). Când comite cineva o faptă rea, o faptă ruşinoasă, mai ales că nimeni nu se aşteptà dela o aşà persoană să făptuească aşà ceva.

70. Are **amărtiĭ.**

(Are păcate). Aşà se zice, când suferă cineva: Are păcate de ispăşit.

71. **Amòl'ŭ** mučale.

(Îmmuiat, ud leoarcă). A fi ud peste tot, până la piele.

72. **L'-ampîrńeşti?**

(Îi porneşti?) Adică: Dispui de bani? Ai bani? (vezi: *caldu, asùńĭ, sufl'i...)*

73. «Nîs azĭ **ańia,** mîne ĭo di la nîs; păĭmîne eara ĭo di la nîs, eara nîs ańia; îńĭ da el, l'aŭ ĭo di la el, aşì h'im noĭ; un-alantu n-ağutăm!»

(«El azi mie, mâne eu dela dânsul; poimâne iarăş eu dela dânsul, iară dânsul mie; îmi dă el, iau eu dela el, aşà suntem noi: ne ajutăm reciproc.»).

Când este vorba de unul care mereu ia, mereu se împrumută, dar nici odată nu împrumută şi nu ajută pe cineva.

74. ... S-ńĭ-aspùńĭ ş-ańia!

(... Să-mi spui şi mie!) Se întrebuinţează ca să arătăm cuiva, că este peste putinţă un lucru: *Cîndu va s-ağunḑi tine om mare, s-ńĭ-aspùńĭ ş-ańia* = Niciodată nu vei ajunge tu om mare.

75. **An** vluisìt.

(An binecuvântat). Adică: an cu belşug.

76. **An** albu.
(An alb, an fericit):
O, moĭ frate, țe-avèm traptă anlu aestu-afurisìt!
Mașĭ tră tine nîs fu albu, mașĭ tră tine vluisìt.—Pindul, IV, p. 7.
(O măi frate, ce am tras (suferit) anul acesta afurisit!
Numai pentru tine el fu *alb* (fericit), numai pentru tine binecuvântat).

77. **An** va z-vină!
(La anul trecut va venì!). Adică: nici odată!

78. **An** cu an se-adună čoara.
(An cu an se strânge sfoara). Adică: viața omului se scurtează.

79. **Anàfură** nu-l' daŭ.
(Anaforă nu-i dau). Adică: nu-i dau nimic, nu-i dau deloc: *Easte ahîntu stres, c-anàfură nu-ți da* = Este așà de sgârcit, că nici anaforă nu-ți dă! Adică: că nu-ți dă nimic absolut!

Observare. În zilele de Duminecă și sărbători se obișnuește a se împărțì la credincioși câte o fărimătură de anaforă, dacă n'au gustat, până la sfârșitul bisericii, nimic.

80. Nu **lo-ancuñară.**
(Nu-l băgară în samă).

Notă. Ancùñŭ și **angùñŭ** înseamnă: a aprinde focul, a înjghebà focul, începutul de foc, foarte puțin, până când nu sunt bine aprinse lemnele, încât un vântișor mai tăricel l-ar puteà stinge.

81. **L'-ancuñàĭ** ună, s-u țînă minte pînă s-moară!
(I-am cârpit una, ca s-o ție minte până să moară!)

82. Cîtă **l'-andoapă!**
(Câtă mai îndoapă!) De unul care mănâncă cât patru.

83. Vreĭ, nu vreĭ, Mîcă, laĭ **Andrèĭ!**
(Vrei nu vrei, mănâncă măi Andrei!) Când de voie de nevoie trebue să mănânci; când de voie de nevoie trebuie să faci cevà.

84. To-**Andreĭu** creaște ḑua cît nă-andreaŭă.
(În luna lui Decemvrie — crește ziua cât o undreà).

85. L'i se-acupiriră **àndîle.**
(I se acoperiră pulpele). Pentru cine prinde chiag, pentru cine din sărac se face bogat.
Se întrebuințează mai ales ironic pentru cei cari, îmbogățiți abià, încep să se uite de sus la ceilalți, încep să nu bage pe nimeni în samă.
L'i se-acupiriră àndîle cu de-avia, ș-mută nărle în sus!
(Abià a prins chiag și face pe grozavul!)—Cfr. Prinse mămăliga coajă!

86. **L'-angană** multă! sau: cîtă **l'-angană.**

(Îndoapă mult! câtă mai îndoapă!) A mâncà mult! a mâncà ceva de speriat!

87. **Angànă-le!**

(Cheamă-le!) Adică: şterge-o! *Le-angînă!* = A şters-o! *Le-angînă dit lumea estă!* = A şters-o din lumea aceasta, a murit. — Cfr. Papah., 429.

Notă. Angàn = chem oile, cânii, păsările, etc.

88. Moare ş-eară **ang'adă.**

(Moare şi iar înviază). Se zice de unul, care se ţine de viaţă ca de scaiu. *Aestu-ĭ om cu noaŭă sùflite: moare ş-eară ang'adă, ţi drac?* = Acesta-i om cu nouă suflete: moare şi înviază iarăş, ce fel?

89. S-lo-aĭ **angătàn.**

(Să-l ai în îngrijire, să-l ai sub grija ta!)

90. Co-**angătàn.**

(Cu băgare de samă, cu îngrijire!)

91 **Angl'itàĭ** multe de la aistu om.

(Înghiţii multe dela acest om). Adică: am răbdat multe dela acest om. Mihăil., *Dicţ. Macedo-Rom.*, *angl'itu.*

92. **Angusă** greaŭă s-ti bată!

(Mâhnire grea bătu-te-ar!)

93. S-ţă fac mine ună, s-**ansàrĭ** pînă n-ţer.

(Să-ţi fac eu una, să sari până la cer). *I-ńĭ spuńĭ, i nu te-alàs, si ştiŭ că ansàrĭ pînă n-ţer!*=sau îmi spui, sau nu te las, de aş şti că sari până la cer!

94. **Ansărată-ĭ!**

(Sărată e!) A fi scump.

95. Lo-**ansără!**

(Îl sără!) Adică: îl bătù bine. — Cfr. Papah., 2427.

96. Ţe-**antică** ş-easte!

(Ce antică — monedă — este!) Adică: ce mai poamă este! A fi dat dracului! A şti multe.

97. Lo-aveagl'e c-**antică.**

(Îl păzeşte ca pe o *antică!)* A ţineà mult la un lucru.

Observare. În Peninsula balcanică, merge credinţa că cineva cu o monedă veche — cu o antică — şi-ar puteà face norocul, dacă ar nimerì-o.

98. L-poartă din **anùmirea.**

(Il poartă pe umăr). A-l duce în spinare, a fi pe spinarea noastră cineva, a trebuì să îngrijim noi de cineva.

99. **Aoà** ti vream!

(Acì te vream!) Acì doriam să te aduc. *Aoà ti vrem* = Acì te vrem, adică: acì să-ţi vedem capacitatea, acì să te vedem ce-ţi poate pielea; Ispirescu, 31: Acu-i acu!—Cfr. Papah., 67.

100. **Aoà** fac şoţl'i!

(Acì fac — apucă -- soţii!) Adică: A şters-o! A luat-o la sănătoasa! N Baţaria. — Cfr. Pap., 2.428; Creangă, 104: «şi pe ici ţi-e drumul».

101. U faţe co-**apala.**

(O face cu spada). A face ceva cu puterea, cu forţa, nu cu dreptatea. *Ndriptatea ñĭ-u l'aŭ co-apala* = Îmi fac dreptate cu dela mine putere.

102 L'-tal'e **apala..**

(Îi taie spada). Adică: este un om cu autoritate, cu trecere; e om cu putere.

103. Si-l' ţinḑi **apala** easte.

(Este: să-i încingi spada). Adică: voinic şi frumos.

104. Nu-l' dau **apă** z-bea.

(Nu-i dau apă să bea). Adică: a nu-i da timp, a nu-i da rând, a nu-i lăsà timp să facă ce vrea; a nu-l slăbì de loc; a nu-i da de loc răgaz, a nu-i da pace un singur moment.

105. **Apa** ş-foclu hătîre no-are.

(Apa şi focul hatâr n'are). Adică : nu se glumeşte cu apa şi cu focul; apa şi focul nu ţine samă de sărac sau bogat.

106. S-n-ascapă, Dumniḑăŭ de-**apă** j-di foc!

(Să ne scape, ferì-ne-ar Dumnezeu de apă şi de foc!)

107. **Apa-ĭ** ma raŭă di foc: că foclu lo-astinḑi cu apă, am apa?

(Apa-i mai rea (periculoasă) decât focul: căci focul îl stingi cu apă, dar apa?)

108. Sî'nḑile **apă-l'** lu feaţe.

(Sângele îi il făcù apă). A necăjì foc pe cineva, a supărà îngrozitor pe cineva.; a chinuì pe cineva.

109. Tră purtare **apă** faţe.

(Pentru cărat apă face). A fi prost şi nefolositor, a fi a cincea roată la car.

110. Nu ti la, că alăčeşti **apa!**
(Nu te spălà, căci turburi apa!) Se zice ironic copiilor cari nu umblă curaţi, cari nu se spală la faţă.

111. **Apă** vie-l feaţe.
(Apă vie îl făcù). A se udà peste tot. Deasemenea se zice când se pune prea multă apă în vin: *Il pătiḑàşĭ vinlu, lo-adràşĭ apă vie* = Îl botezaşi vinul, adică: ai pus apă, în vin, l-ai făcut apă chioară.

112. Ninga nu bişìşĭ tu **apă.**
(Încă nu băşişi în apă). Adică: n'ai dat încă de zor.

113. Nu bea **apă!**
(Nu bea apă!) Adică: n'are trecere! *La noĭ nu bea apă minčuńle a luĭ* = La noi nu i se trec minciunile lui.

114. **Apă** mută, **apă** nigrită.
(Apă mută, apă negrăită). Adică: apă neîncepută.
Cfr. Albanezeşte: *ùĭă tă pafol'ă* = apă negrăită; ngr. νερὸ ἄκριτον. Hahn. Albanes. Stud. p. 157.

115. Il' bagă **apă** pri so-aruguzină.
(Îi bagă apă pe subt rogojină). Adică: Îl lucreează pe subt ascuns, îl lucrează fără să simţă. — Cfr. Plaut., Cistell., I, I 37: Clam aquam frigidam sub dole suffundunt (apud. Wölffling, IV, 24).

116. *a)* Diştiptàt, că **àpile** li ţine; *b)* ncl'agă **àpile.**
a) Deştept, că apele le ţine, că apele le opreşte; *b)* Încheagă apele. Se zice de un om deştept, care ţine cu vorba lui frumoasă şi încântătoare, sau cu minciunile lui ademenitoare, apa în loc, ca să-l asculte! De asemenea se zice de unul care este mincinos, de rupe pământul; de unul care-i meşter, «care scoate lapte dulce din piatră seacă». Isp. Unch. Sf. 80.

117. Cîtă **apă** va s-cură ninga!
(Câtă apă va mai curge încă!) Adică: are să curgă încă multă apă! Are să se mai scurgă mult timp!

118. Ş-fără nîs **àpiră!** Şi fără s-cîntă cucotlu **àpiră.**
(Şi fără dânsul se luminează de zi. Şi fără să cânte cocoşul se luminează de zi!) *Avḑì'şĭ, mae, că s-cîrĭ̆ nipotu-tu?—ş-carĭ s-cîrĭ̆? fără nîs no-àpiră?* = Ai auzit, bunică, că se supără nepotu-tău? — Şi dacă se supără? fără dânsul nu se luminează de zi? Ideile mari, lumina vine şi fără ajutorul pretenţioşilor.

119. Lo-arcă to-altă aradă.
(Îl aruncă — de boală fiind vorba — în alt rând). Adică: s'a agravat, boala; trage de moarte. Sau: când cineva își pierde mintea, înnebunește.

120. Ca vîră arapsă fațe.
(Ca vreo arăpoaică face). Se zice de femeile rele, supărăcioase.

121. Arapsa-arao!
(Arăpoaică rea!) Femeie rea ca o arăpoaică.
Observare. Arapsă mai este și o ființă fantastică cu care se sperie copiii.

122. L'-aflàĭ arastea.
(I-am găsit locul potrivit). Adică: I-am găsit momentul.

123. Lo-adúș to-araste.
(Îl adusei la loc potrivit). I-am venit de hac. L-am adus așà cum mi-a convenit mie. *Lo-adùș to-araste l'èpurle ș-lu vătămàĭ* = Îl adusei în loc potrivit pe iepure și-l omorîi.

124. Îl tricùm prin arăstoacă.
(Îl trecurăm prin «arastoacă»). Adică: L-am dat la brazdă.
Observare. Vine de acolo, că berbecii, țapii și celelalte vite, de fire mai sălbatecă, când e să treacă prin gura coșarului sau staulului, nu se lasă a fi prinse, și sar peste oameni sau peste gardul coșarului, și când se ajunge a le trece prin gura staulului, atunci se zice și de ele, cá s'au mai îmblânzit. Tot așà:

125. L-băgăm to-arîstoacă.
(Îl băgarăm în «arăstoacă»). A-l da pe brazdă. A-l mai îmblânzì; a-l mai înduplecà; a conformà pe cineva să se poarte după cum e lumea în marea ei parte. — Cfr. Creangă, Soacra, 152: «Încet, încet nora s'a dat la brazdă».

126. Ti paște arăŭlu. N. Bațaria.
(Te paște răul). A te paște păcatul. *Il paște arăŭlu, îl mîcă vîrnă làeață* = Îl paște păcatul, îl mănâncă vreo nenorocire, îl așteaptă vreo nenorocire. *Arè fiĉòr, șeḑĭ g'ine, că ved mine, că ti paște arăŭlu!* = Măi băete, șezi bine, astâmpără-te, că te paște păcatul.

127. C-Arbinès fațe.
(Ca Albanez face). Adică: se mânie ca un Albanez.

128. Turcu ș-Arbinès!
(Turc și Albanez!) Adică: rău ca un Turc și Albanez!

129. Nu va arcare!
(Nu trebue aruncat!) Adică: lucru prețios, lucru care nu-i de lepădat.

Ǧone fičŏr, s-nu h'ibă di ocl'u! nu va arcare! = Voinic băiat să nu-i fie de deochiu! nu-i de lepădat!

130. Nĭ-arcă nă g'iftă tu cărţĭ.

(Îmi aruncă o ţigancă în cărţi). Adică: Mi-a ghicit o ţigancă norocul în cărţi.— N. Baţaria.

131. Creapă k'ètrile de-arcoare.

(Crapă pietrele de frig). -- Cfr. Creangă, I, 30: «crăpau lemnele».

132. L'-o-are!)

(Îi o-are!) = Îi zice, i se adresează. «*Ţe ḑiţĭ tine, l'-o-are soţlu?* = Ce zici tu, îi zice soţul?

—Dumniḑale, strigă nîslu,
Avḑî ş-tine stămărie,
Ascăpaţĭ-me ş-untulemnu,
Va s-vă-adùc ună furtie.
—Bre k'irute, *l'-o-are soţlu,*
Ma pe-agalea, mult ti tinḑî;
Minduea-te, că furtia
Ţinţi lire poţĭ s-u vinḑî.

Baţaria, Părăvulii. p. 35.

133. Arg'ìr e lînḑit.

(Arghir e bolnav). Adică: este lipsă de bani; suferim de lipsă de bani.

134. Fă-l' arisite!

(Şterge-i din catastif). A nu mai pomenì de cineva, a-l da dracului! A nu-l mai socotì.

135. L'-arîde faţa.

(Îi râde faţa). A fi foarte voios, a fi vesel, radios.

136. L'-arî'd mustăţle; l'-arî'd mustăcùşile.

(Îi râd mustăţile; îi râde mustăcioara). A fi foarte radios.

137. S-căpîì de-arîdeare; murì de-arîdeare.

(Se prăpădì de râs; Murì de râs: se prăpădì de râs).

Tot aşà: *s-lişină, cripă, nu puteà să-şĭ ţînă ìl'ile de-arîdeare* = A leşinat, a crăpat, nu-şi puteà ţineà şoldurile de râs; *se-arupse de-arîdeare* = se rupse de râs.

Cfr. Ter., Enn., 432: Risu omnes qui aderant moriri.

Afran., 127: Ego miser risu clandestino rumpier.—Wölffling, I, 320.

138. L'-cădù arînḑa.
(Îi căzù rânza). A i se stricà stomacul.—Mihăil., *Dicț. M.-Rom.*

139. Are arînḑă.
(Are rânză). Adică: Stare, chiag. *Cola nu va si știbă, că nu ișiră oĭle g'ine aestàn, c-are arînḑă* = Cola (Nae) nu vrea să știe, că oile nu-i ieșiră bine ăstan, căci are stare.

140. Easte arîñe.
(Este râie.) A fi râie: din ce ai mai mult, mai mult dorești; din ce bei mai mult, mai mult dorești să bei. Adică: a aveà pasiune.
Observare. Râia cu cât o zgârii, cu atât mai mult se aprinde, se întețește. *Cărțile sunt-arîñe la om* = Cărțile (jocul de cărți) este râie la om; *s-țîne c-arîña di om* = «se ține ca râia de om» (Creangă, I, 23) = a se țineà scaiu de cineva.

141. Cu arîslu pri buḑă.
(Cu râsul pe buze). Adică: veșnic râzător; om de bunătate rară.

142. Arîñlu no-aduțe totna bučuñĭ.
(Râul nu aduce în totdeauna bușteni). Adică: norocul nu dă peste om în totdeauna, dacă nu știi să profiți, când prilejul priincios ți se prezentă. — Cfr. Papah., No. 114, unde este sensul deosebit.

143. Z-duțe nîs să se-arucă tu arî'ŭ, va te arùțĭ ș-tine?
(Se duce el să se arunce în râu, o să te arunci și tu?). — Cfr. Alții de or da în gârlă și noi să ne înecăm cu ei? Adică: Dacă unul vrea să-și facă rău, urmează de acì ca să ne facem și noi?

144. Așteaptă, s-treacă arîñlu!
(Așteaptă să treacă râul!) A așteptà mult și bine, deoarece râul nu sfârșește niciodată de curs.

145. Se-arucă pre-àrmate.
(Se aruncă pe arme). Adică: te amenință cu armele, se revoltă, se supără! *Macă-l' caftu borğa, el se-arucă pre-àrmate.* = Dacă-i cer datoria, el se revoltă, se supără.

146. Se-acață de-àrmate.
(Se-apucă de arme). Adică: se revoltă, se supără. *Ițì-l' ḑìțĭ țivà, se-acață de-àrmate* = Îndată ce-i zici ceva, se supără, se revoltă.

147. Pri àrmate sta.
(Sta pe arme, cu mâna pe arme). Gata de a-și apără dreptul: stă țanțoș, cu nasul sus! fără frică!

148. Iu spinḑurà tată-su àrmatle, nîs spìnḑură ţăruh'le.
(Unde atârnà tatăl său armele, el atârnă opincile).
Arată decăderea cuiva.

149. Iu spinḑurà auşl'i àrmatle, spìnḑură tìnirl'i curcubete.
(Unde atârnau bătrânii armele, atârnă tinerii tigve).
Arată decăderea cuiva.

150. Băneaḑă co-armăsătùrĭ.
(Trăeşte cu rămăşiţe). A fi sărac prăpădit. A trăì din pomană: *Băneaḑă cu armăsăturle di la misalea alîntùĭ.* = Trăeşte cu rămăşiţele dela masa străină. Mihăil., *Dicţ. Mac.-Rom.*

151. Armirò, laĭ Armirò.
Nu sì duţe carĭ-ţi-do!
(Armiro, măĭ Armiro, nu se duce ori cine acolo!)
Aşà exclamă Aromânii cu privire la iernatecul *mandrelor* din Armiro, unde nu este lesnicios lucru pentru ori care celnic, care ţine la turmele sale, ca să poată iernà. — Cfr.: οὐ παντὸς εἰς Κόρινθον πλεῖν.

152. Bună-i nveasta, ma nu-ĭ Armînă.
(Bună-i mireasa, dar nu-i Română). Are marele defect un lucru, că-i străin, că nu-i al nostru.

153. Armînlu si nsoară, nu s-mărită.
(Românul se însoară, nu se mărită). La Român cântă cocoşul, nu găina.

154. Patruḑăţĭ de-Armî'ńĭ mîcà cu nă lîngură, ş-ahît agońa mîcà, că vińe luplu ş-tuţĭ erà-l' cu gura mplină, că no avù, carĭ z-grească: «dua lupe!»
(Patruzeci de Români mâncau cu o lingură, şi când venì lupul, toţi erau cu gura plină, încât n'a fost cine să strige: «huideo! lupule!») Arată cât de iute este Românul.

155. Lo-arnirà de-aoà.
(Îl măturară de acì). A gonì, a alungà pe cineva.
Arnea-te! = mătură-te! cară-te!

156. L-deade arńacolu.
(Dede pielea de miel). A da ortul popei.

157. Si-ńĭ l'aĭ arombul.
(Să-mi iei gogoloşul), Gopeşi, I. Papa-Goga.

158. Carĭ u k'irù arşinea, s-o-afli tine?
(Cine o pierdù ruşinea, ca s'o afli tu?) Se zice de cei cari n'au ruşine.

159. Nu ţĭ-o-arşine di lumea, ţe ti veade?
(Nu ţi-e ruşine de lumea, care te vede?): N'ai ruşine de lume? **I-arşine di lume! **= E ruşine de lume!

160. Ne-arşine di lume, ne frică di Dumnidză no-are.
(Nici ruşine de lume, nici frică de Dumnezeu nu are!)
Se zice de unul, care este dedat numai la rău, care n'are obraz.

161. Aruk'uşuràşĭ to-aripidină, greŭ s-te-alińĭ tu ğug.
(Dacă-alunecaşi în povârniş, greu ca să te urci pe suiş). Adică: Dacă îţi merge rău odată, cu greu să mai revii la starea dintâi.

162. Intră to-arugă.
(Intră în *arugă*). Adică: S'a dat la brazdă.
Se aplică acelora cari cu greu se cioplesc, cu greu îşi domolesc firea. Vezi: «*arăstoacă*».

163. Arùpi-ţĭ-u! Sau Arupe-ţĭ zverca (caplu, guşa).
(Rupe-ţi-o! sau: Rupe-ţi ciafa—gâtul—capul!) Adică: Piei! Piei din faţa mea! Fugi de acì! Du-te dracului de acì!

164. Pînă s-ascàpirĭ!
(Cât ai scăpără din cremene!) Adică: Îndată! la moment!

165. L'-o asparşu.
(I-o spărsei). Adică: i-am tăiat nasul! M'am certat cu el.

166. Le-aspilă.
(Le spălă!) Adică: A şters-o! a spălat putina!
(Vezi: angînă, căpsălsì, adună, călì, li čulì).

167. Asprul aròş, nu k'are lişòr). Gopeşi.
(Asprul, banul de aramă nu piere uşor). Gopeşi. — Cfr. Papah., 220.

168. Co-asudoarea-ńĭ, nu cu furtul!
(Cu sudoarea, nu cu furtul!) Adică: cu munca cinstită, cu cinste: *Cu asudoarea u mîc mîşcătura di pîne* = Cu cinste mănânc bucăţica de pâne.

169. Asudòrĭ u tricură.
(Sudori o trecură) de frică sau de ruşine.

170. Asudoare araţe me-arupse.
(Sudoare rece mă rupse). Adică: de ruşine sau de frică m'a străbătut prin corp sudoare rece. A mă apucă friguri de moarte.
Notă. Numai la cei morţi se crede că sudoarea este rece.

171. **Me asudàşĭ.**
(Mă asudaşi). Adică: M'ai muncit mult! Mi-ai dat mult de lucru!

172. **L'- asună.**
(Îi sună). Adică: Are bani, dispune de bani.

173. **Tine ştiĭ a tale, ş-ĭo ńi ştiŭ a meale.**
(Tu ştii ale tale, şi eu ştiu ale mele). Adică: tu ştii socoteala ta, păsul tău, şi eu socoteala mea, păsul meu.

174. **Canda sta pri aţe.**
(Par'că stă pe ace). A sta rău, a sta neliniştit, a sta ca pe ghimpi.

175. **Aţeà daĭ, aţeà ľaĭ.**
(Aceea dai, aceea iei). Ce parale dai, aşà lucru cumperi. — Cfr. Papah., 568.

176. **Doĭ aţĭ tu nă păhnie nu sta (nu mîcă).**
(Doi armăsari într'o iesle nu stau (nu mănâncă). Nu se suferă doi oameni mari, doi căpitani, etc. — Tode Marcu, Nijopole.

177. **L-călcă aumbra.**
(Îl călcă umbra).

Notă. Umbra este un spirit care, din cauză că nu i s'au făcut *arăzle* (= orânduiala obişnuită după moartea cuiva), rătăceşte prin lume; e un fel de *lemures:* Lemures larvae nocturnae et terrificationes imaginum et bestiarum.

178. **Aumbra càsil'eĭ easte bărbatlu.**
(Umbra casei este bărbatul). Adică: acela sub care se adăpostesc toţi într'o familie este bărbatul. Bărbatul este stâlpul casei.

179. **Vińe aumbra.**
(Venì umbra). Adică: un străin, unul care nu-i de limba noastră. *Aumbra carĭ easte?* = Cine-i străinul? Cine-i necunoscutul?

180. **Niţi to-aumbră, niţi tu soare nu h'iĭ!**
(Nici în umbră, nici în soare nu eşti!) Se aplică acelor cari nu sunt satisfăcuţi, ori cât le-ai face pe plac.

181. **Şi de-aùmbră-l' se-afireaşte.**
(Şi de umbră-i se fereşte). A fi foarte fricos; a fi foarte neîncrezător. — Cfr. Papah., 143.

182. **Auşàticlu ĭə greŭ.**
(Bătrâneţea este grea.)
Cfr. Τὸ γῆρας ἐστιν αὐτὸ νόσημα. Lat. Senectus ipsa est morbus.— Ter., Phorm., 575.

183. Me-aușì! ·
(Mă îmbătrânì!) Când te supără, când îți face zile amărîte cineva.

184. Avdì'ĭ neavdî'tile.
(Auzii neauzitele). Adică: lucruri de neauzit, cari nu trebuiau să se rostească nici odată.

185. Di țe te-avegl'i, no-ascàk'ĭ.
(De ce te păzești, nu scapi). Tot așà: *Di țe te-afirești, no-ascàk'i* = De ce te ferești, nu scapi.

186. Multu vă le-avèțĭ [lăh'le, duhurle].
(Mult le aveți între voi [vorbele, aerele]). Se zice de cei cari se împacă, ale căror firi se potrivesc.

187. — Cum feațișĭ, avute, avuțamea?
— Cu duhlu a k'iruțlor.
(— Cum făcuși, avutule, avuția?
(— Cu duhul celor proști). Adică: se îmbogățesc oamenii pe urma celor naivi și proști.

188. Tricù prin aviñe.
(Trecù prin vie). Adică: s'a cherchelit, s'a îmbătat.

189. Aviñe neavidmată aflàșĭ saŭ: Deadișĭ pisti aviñe neavidmată,
(Vie neculeasă aflași). Adică: ai dat peste noroc. — Vezi: agru.

190. Care-ĭ avŭ pri lume?
(Cine-i sfânt în lume?) Adică: nu-i nimeni sfânt în lume.

191. Avidmăčunlu avidmă.
(Septemvrie culege viile). Se aplică celor suferinzi, de piept mai ales, cari toamna se cam curăță odată cu căderea frunzelor.

192. Easte: «Azboàiră boŭlu? — Azboàiră!»
(Este: «sboară boul? — sboară!») Adică : ușurel, netot, care crede ori ce i-ai zice.

Observare. Uneori cuvântul *boŭ* este înlocuit prin *gumàr* = măgar.

193. L'-azboară (Epir: azboàiră) mintea.
(Îi sboară mintea). Adică: este cu mintea de copil, cu mintea încă necoaptă. — Cfr. Papah., 1.231.

194. Azĭ añia, mîne-ațîa.
(Azi mie, mâne ție). Azi mi se face mie un rău, mâne ție-ți vine rândul.

B

195. **Bagă**-te z-dorñi.
(Bagă-te să dormi). Adică: nu duce grijă! fii pe pace! Se întrebuinţează mai mult ironic.

196. Ea **baht**, ea taht.
Iese unde o ieşì! Ce o ieşì, să iasă!

197. Nu mîcă **bàligă.**
(Nu mâncà baligă). Nu mâncà rahat! Nu vorbì prostii, lucruri nepermise.

198. Se-alăk'ì ca **bàliga.**
(Se lipì ca baliga). A se ţineà ca râia, ca scaiul de om.

199. Armàsiră lùcrile **baltă.**
(Rămaseră lucrurile baltă). Adică: neisprăvite, în dezordine.

200. O-arcă (sau: u băgă) tu **bam!** tu teli!
(O aruncă (sau: o băgă) în *bam!* în teli!) Adică: şi-a propus să ducă o viaţă nepăsătoare; nu-i mai pasă de nimic. De pildă un bolnav, după ce s'a căutat la toţi doctorii şi n'a văzut folos de doctoriile lor, dacă nu vrea să mai urmeze prescripţiunile doftoriceşti, ci mănâncă deavalma, bea după poftă, se plimbă când îi vine, se zice de el că: *o arcă tu bam! tu teli!*

201. Ca vîrnu **bànabàc!**
(Ca vreun *banabàc!)* Adică: greoiu, grosolan, murdar şi necinstit.
Observare. Banabac [tk. *bana* = la mine, *bac* = uită-te) se numeşte, în deridere, soldatul turc.

202. Duţe **bană.**
(Duce viaţă). Adică: petrece! trăeşte bine! *Duţe bană dumnească* = duce viaţă boierească: trăeşte bine, petrece bine.

203. **Bană** acăţată cu h'irlu.
(Viaţă prinsă cu aţa (cu firul). Adică: viaţa scurtă; viaţă cu puţine zile. Se aplică acelora cari nu mai au zile multe de trăit, din pricina sdruncinatei lor sănătăţi; sau acelora cari trăesc în ţeri, sau împrejurări, unde viaţa le este expusă în ori ce moment.
Bana l'-irà spinđurală di un h'ir (Mih., loc. cit.) = Viaţa îi erà în pericol.

204. U şuţă **bandèra.**
(Îl întoarse steagul). Adică: S'a întors, s'a schimbat, nu mai este acelaş.

205. «— Scoală, s-şadă **Baraclu!**
— Cari s-mi scol îo, s-şadă j-daraclu!»
(— Scoală, să şadă Baracul!
— Dacă m'oiu sculà eu, las să şază şi dracul!»)—Cfr. D'après moi le déluge.

Notă. Baracu a fost unul dintre cei mai renumiţi *čelniţĭ* ai Avelei.

206. Si-l **baţĭ** pînă z-da ploae.
(Să-l baţi până să plouă). Adică: Îi trebue o bătaie sdravănă, ca s'o pomeneaccă cât o trăì! Merită să fie bătut straşnic.

207. L'i si **băligă** tu pungă.
(I se băligă în pungă). Adică: I-a dat parale, a câştigat parale. Mihăil., op. cit.

Observare. În general, când se baligă un catâr, o vită mare, în momentul când porneşti, fie în străinătate, fie la afaceri, este de bun augur, şi se zice că va fi cu câştig.

208. **Băneadă** cum nu va.
(Trăeşte cum nu vrea). Adică: trăeşte rău, prost, în mizerie. *Bîneadă ca nîs ţe nu va!* = Trăeşte aşà cum nu doreşte; este sărac lipit pământului.

209. «**Bărbatu**-ńu mîcă maşĭ dimneaţa, apoea trrîş... la prîndu, ş-a poea trrrîşĭ... la miţinde, ş apoea trrrrîşĭ... sara!»
(«Bărbatul meu mănâncă numai dimineaţa, apoi tocmai ...la prânz, ş'apoi tocmai ... pe la chindie, ş'apoi tocmai ... sara»).
Se zice de femeile, cari îşi apără pe bărbaţi, ca funia pe spânzurat.

210. Laĭ **bărbàt** di čuk'ĭ.
(Biet bărbat de câlţi). Adică: Bărbat de nimica; barbat mămăligă.

211. Stătù **bărbàt.**
(Stătù bărbat). Se arătă bărbat, adică: om cu demnitate.

212. Cu videala **bărbatluĭ** bîneadă mul'area.
(Cu lumina bărbatului trăeşte femeia). Adică: subt ocrotirea bărbatului trăeşte femeia.

213. Mul'area ţîne casa, **bărbatlu** u dişcl'ide.
(Muierea ţine casa, iar bărbatul o deschide: adică îi dă vază, o face să fie cunoscută de lume).

214. **Bărsie** s-feàţiră.
(Drojdie se făcură). Adică: s'au prăpădit; s'au sdrobit.

215. Mîcă **bărţìrĭ.**
(Mănâncă bolovani). Adică: spune minciuni grosolane; spune infamii.

216. Aflàşĭ **băsearcă** s-ti ncl'inĭ!

(Aflaşi biserică la care să te închini!)Adică: ai găsit la cine să te adresezi!

Când cineva se adresează la unul, care cu nici un chip nu-l poate ajutà.

217. Aflàşĭ poartă di **băsearcă** s-ti ncl'inĭ!

(Aflaşi poartă de biserică la care să te închini!) Adică: ţi-ai găsit omul la care să te adresezi, pe care să-l rogi, ca să-ţi împlinească un serviciu oarecare.

218. Vreĭ **băteare,** fičòr, ma nu-ĭ carĭ s-ti bată.

(Îţi trebue bătaie, băiete, dar nu-i cine să te bată). Se zice băieţilor desmerdaţi cari fac nebunii. Dacă băiatul este îndrăzneţ, răspunde: *Voĭ, ma nu-i carĭ s-mi bătă.* = Voiu (merit bătaie), dar nu-i cine să mă bată.

219. **Bileaşte!** saŭ **Bileaşte** lumea.

(Jupoaie; jupoaie lumea). Se zice de funcţionarii necinstiţi, cari jupoaie lumea; de asemenea se zice de cămătarii neruşinaţi: *Di viŭ ti bileaşte* = Te jupoaie de viu.

220. Nă **bilira.**

(Ne jupuiră). Adică: ne-au stors, ne-au luat pièlea de pe noi!

221. Ş-află **bil'elu.**

(Îşi află beleaua). A-şi găsì beleaua.—Cfr. Isp., 45: a da de bucluc.

222. Deade di **bil'è.**

(Dedè de beleà). Adică: îşi găsì beleaua. *Îl deade di bil'è* = îl făcù să-şi găsească beleaua. *Iş băgă bil'elu n-cap*=ş-a luat beleaua în cap.

223. Ca **birbicùş** easte.

(Ca berbecel este). Adică: plin, grăsuliu şi sănătos.

224. Aide, o **biro!** aide!

(Aide, o voinicule, aide!). Semn de admiraţie pentru *ğoñi* = voinici.

225. Tu sîrgl'ita **biseàricl'eĭ.**

(La sfârşitul bisericii). Adică: la spartul târgului. *Viñe ş-nîs tu sîrgl'ita biseàricl'eĭ* = A venit şi dânsul la spartul târgului.

Vezi: **băseàrică.**

226. L'-ambute (ampute) **bişina.**

(Îi pute b . . . .) Adică: este om cu trecere, om de care se simte, om cu putere.—Selia, Macedonia, dela I. Ciumetti.

227. **Bișiñĭ** di cuc.
(Băşini de cuc). Adică: fleacuri, mofturi, lucruri neadevărate.

228. Ca cĭ'nile la **bîhčè**.
(Ca cânele în grădină). Adică: de plâns; rău; a trăì rău, a duce lipsă. Se zice de acei cari n'au nici un profit din serviciul în care sunt, şi sunt ca cânele care păzeşte grădina, dar care nu se foloseşte de productul ei.
Cât de deosebită nu este, în schimb, viaţa cânelui dela stână!

229. Il' deade **bîrdečca**.
(Îi dădù vergeaua). Adică: l-a dat afară din serviciu; l-a gonit;
Observare. *Bîrdečca* este un obiect, o vergeà dela răsboiu, care se dă la o parte, după ce sfârşeşti cu ţăsutul, ca netrebuitoare.

230. Cu ğumitàt' di **boațe**.
(Cu jumătate de voce). Adică: slab, prăpădit; cu frică, fără curaj; *om cu ğumitàt di boaţe* = om slab, prăpădit; fricos.

231. Nu-l' ağunḑe **boațea**.
(Nu-i ajunge vocea). Adică: om slab, om prăpădit, căruia nu i se ajunge vocea, ca să vorbească.

232. Băgă **boațe**.
(Băgă voce). A început să strige; să dea alarma; să bocească. *Băgă boţle, că mutà loclu di zg'ic* = Începù să strige, că ridică pământul ţipând.

233. Ş-misurară **boea**.
(Îşi măsurară talia). Adică: îşi încercară puterea. *Nu poţĭ s-ţă misùrĭ boea cu mine.* = Nu poţi, nu eşti în stare să-ţi măsori puterile cu mine! Nu eşti de talia mea! *S-nă misurăm puţ'în boĭle!* = Ian să ne încercăm niţel puterile (lit. taliile)! Ia să vedem cine este mai tare!

234. L-băgară to-a **boĭlor**.
(Îl băgară în a boilor). Adică: la răcoare, în închisoare.

235. **Boĭl'i** trag, căruţa plînḑe.
(Boii trag, carul plânge). Adică: cine trebue să facă gură tace, şi vorbeşte sau se plânge cine nu trebue.

236. Tine ţi lucru aĭ? Na-că va-l' duţĭ **boĭl'i** tre-apă?
(Tu ce treabă ai? Nu cumva o să-i duci boii la apă?) Adică: n'ai cine ştie ce ocupaţie! nu faci nimic.

237. Cu **boĭl'i** s-traḑĭ, nu-l miñĭ.
(Cu boii să tragi, nu-l mişti). Se zice de cei greoi; de trândavi; de cine este greu să-l mişti sau să-l îndupleci, ca să convie la ceva.

238. Lo-acăţară **bòl'ile.**
(Îl apucară năbădăile). A-l apucà furiile; a se înfurià îngrozitor.

239. Il lo **bora.**
(Îl luă faima). Când pe drept sau pe nedrept îi iese nume rău cuiva.

240. «Tu curlu a **boŭlui!»**
(În curul boului!) Aşà se răspunde copiilor, cari întreabă până la plictiseală, unde să şază sau unde să se ducă?— C. Samargi, Răsloc, Tracia.

241. Ca **boŭlu,** tut co-aţeà k'ale.
(Ca boul, mereu cu acea piele).
Se aplică acelora cari, dacă cumpără o căciulă, o haină, apoi nu o mai schimbă până nu se rupe de tot. *Poartă ca k'alea di boŭ* = Poartă (o haină) ca pielea de bou, adică într'una, fără să o mai schimbe.

242. Ştiĭ cum faţĭ tine? «Ma intră boŭlu to-aviña mea, easte a ńeŭ».
(Ştii cum faci tu? «Dacă boul intră în via mea, este al meu»).
Se aplică acelor cari nu sunt raţionali, cari sunt absurzi în părerile lor.

243. Ca **boŭ** l'ar.
(Ca un bou bălţat). Zicătoarea se întrebuinţează despre unul care este cunoscut pretutindeni, dar nu tocmai faimos.— Cfr. germ. Bekannt wie ein bunter (scheckiger) Hund,—Borchard, p. 600, (241): Der Ausdruck wird von jemand gebraucht, der allenthalben, aber nicht gerade rühmlich bekannt ist.

244. Mutreaşte ca un **boŭ.**
(Priveşte ca un bou).

245. L'-umflă **boŭlu.**
(Îi umflă boul). Adică: a bate pe cineva. — (Frăţil'ia, III, p. 40).

246. Aduk'it ca **boŭ.**
(Priceput ca boul). *Easte aduk'it cama di boŭ* = Este priceput mai mult decât boul. Se aplică celor proşti, cari ajung a fi comparaţi cu boii.

247. **Boză** l'-o adră.
(Bragă i-o făcŭ). Adică: i-a tăiat nasul dela rădăcină; i-a făcut-o lată.

248. Ţe-aĭ aclò? — **Brăndi.**
(Ce ai acolo? — Lanţuri). Figurat: lanţuri, pentru coroanele cari servesc la cununie.
Cineva aducând în traistă nişte coroane, şi întâlnit de altcineva, a fost întrebat că ce are în traistă. El a răspuns că lanţuri şi i le-a

arătat. Apoi ce fel de lanţuri sunt acestea, întrebă omul? — Apoi, vezi mata! acestea sunt mai abitir decât lanţurile închisorilor, căci odată puse nu le mai scoate omul în viaţa sa.

249. **Ḑaţe trag di brîn** ca tine.

(Zece trag de brâu [legaţi] ca tine). Adică: Preţuesc cât zece ca tine.

250. **Brîn di brîn.** (Brâu de brâu).

Neam de neam. *Pîn tu noàule brîne va te-avìn* = Am să te persecut până într'a noua spiţă.

251. Bea ca **broatic.**

(Bea ca o broască). Adică: mult.

252. **Broască** are tu tastru. (Broască — ţestoasă — are în traistă). Adică: N'a făcut nimic, n'a reuşit.

253. Are **bubulìţĭ** în cap.

(Are gărgăuni în cap).

254. Mulţî **bubulìţĭ** ţî ştiĭ.

(Mulţi cărăbuşi îţi ştii). Adică: Multe drăcii ştii, te pricepi la drăcii. *L'i ştiĭ bubuliţl'i aţèl'* = te pricepi la drăcii!

255. Mîcă **bucată** mare, ma nu grea mărĭ zboare.

(Mănâncă bucată mare, dar nu grăi mari vorbe).

Cfr. Ngr. Μεγάλη βοῦκα φάγε καὶ μεγάλο λόγο μὴν εἰπῇς.

256. Fă-te **bucăţĭ** de-aoaţe.

(Fă-te bucăţi de acì). Piei de acì! Du-te dracului de acì!

Vezi: *arupe-ţĭ-u!*.

257. Viñe lemnu, fuḑì **bučum.**

(Venì lemn, se întoarse buştean). Adică: din prost, şi mai prost. — Cfr. Papah. 1061.

258. Nu l'-arîde **buḑa.**

(Nu-i râde buza). A fi trist, nefericit; de asemenea se zice: de cine este rău şi ursuz—.Cfr. Papahagi, 2.476.

259. Alinḑe-ţĭ **bùḑìle.**

(Linge-te pe buze). Adică: pune-ţi pofta în cuiu. *Ş-alinḑe bùḑìle măratlu* = Înghite sărmanul la răbdări prăjite.—Cfr. Papahagi, 2.477.

260. Si nvăpsì la **bueangazl'i** tuţĭ.

(Se vopsì la vopsitorii toţi). — N. Baţaria.

A se face de ruşine, a se face de ocară mare.

261. Ca vîră **bulùbaş** s-poartă.

(Ca un *bolubaş* se poartă). Adică; se poartă rău, tiranic, autoritar.

262. Tu **bumbacurĭ** ş tu mătăsurĭ fu criscùt.

(În obiecte de bumbac şi de mătase fu crescut). Adică: în bogăţie, dar în moleşie în acelaş timp. *Om criscùt tu bumbacurĭ nu poate s-facă afoară.* = Om crescut în moleşie, nu e bun pentru viaţa de afară, (de munte).

263. Nu eşti (Epir: h'iĭ) di **bun**?

(Nu eşti de bun?) A nu fi în bune: a nu fi în toată firea; a nu fi în fire.

264. Di **bun**, de arăŭ!

(De bun, de rău). Adică: de bine, de rău. *Di bun, de-arăŭ, arma-i bună n-casă*=De bine, de rău, arma e bună în casă. *Di bun de-arăŭ, nu cîrteaşte z-dorñi cu pòrţile ncl'ise* = De bine, de rău, nu strică să dormi cu porţile închise.

265. **Bună**-slabă, aistă-ĭ.

(Bună, rea, asta-i). Când tăiem scurt vorba cuiva.

266. Nu-ĭ tu **buna.**

(Nu-i în buna). A nu fi în apele sale, a nu fi bine dispus. *Lo-aflàĭ tu buna (saŭ* **bùnile**), *me-aştiptă multu g'ine* = Îl aflai în bune dispoziţii, mă primi foarte bine.

267. O-aspàrsiră **buna-ḑua.**

(O stricară bună ziua). Adică: s'au certat, au rupt relaţiile de prietenie. *Niţi bună-ḑuă nu-l' daŭ!* = Nici bună ziua nu-i dau; adică: suntem certaţi, supăraţi rău. — Cfr. 2.557, Papah.

268. Uñă l'-deade, ama **bună.**

(Una îi dede — îl lovì — dar bună). A lovì de moarte pe cineva.

269. Nu h'im **buñĭ** astăseară.

(Nu suntem buni astăsară). Adică: nu miroase bine în astăsară, se simte frică; rău are să ne fie în astăsară.

Când nu ne simţim în siguranţă.

270. L'i se-adună **buriclu** gl'em (sau: stog).

(I se adună — i se strânse — buricul ghiem [grămadă]: de frică). Adică: s'a speriat foc! A îmmărmurit de frică.

C

271. Om di **càcaδe** ş-macaδe.

(Om de nimica! O nătăfleaţă!)

272. **Căčula!**
(Căciula). Epitet cu care se poreclesc şi se batjocoresc cei scurţi: om scurt, om de nimica, dar deştept de-i dat dracului.
— Vezi: Papah.art. *căčiula*, *căčiua*.

273. Pe-agalea s-nu **cadĭ!**
(Încet, ca să nu cazi!) Aşâ se zice, când cineva spune vreo minciună boacănă, sau când pretinde ceva.—Cfr. mai şterge-te pe bot, sau ca şi cum i-am zice: pune-ţi pofta în cuiu!

274. L'-ded un **cafè** ş-a luĭ.
(Îi dădui şi lui o cafea). Adică: un bacşiş! — Mihăil., *Dicţ. m.-rom.*

275. Cavâĭ di carĭ ağunḑe **s-caftă.**
(Vai de cine ajunge să cearâ). E de plâns cine este nevoit să trăească din mila altuia.

276. Di la Ana la **Caeafa.**
(Dela Ana la Caiafa). A trimite pe cineva dela Ana la Caiafa.

277. Ţe **Caeafa** easte!
(Ce mai Caiafă este). Adică: Ce maĭ poamă este! *Caeafa ntreg easte* = Caiafa în persoană este, adică: şiret, deştept, prefăcut.

278. **Cal** di gănusàr.
(Cal de spoitor). A fi ca un cal de spoitor, înseamnă: a fi bine nutrit gras, zdravăn.

279. Ca **cal** căčiunescu.
(Ca cal de căciun). Adică învăţat cam rău, cu şedere, să meargă puţin, să nu se ostenească, să fie păscut în ori ce ogor nepăzit, cu alte cuvinte: a fi rău obişnuit. — Vlaho-Clisura.
Observare. *Căčiunĭ* se numesc Românii de prin cătune.

280. Carĭ s-no-ağungă **Cala**, va s-ağungă Sima.
(Dacă nu o să ajungă Cala, o să ajungă Sima). Când sare cineva nepoftit, nechemat să ia apărarea cuiva.— I. Ciumetti, Selia, Macedonia.

281. Niţi **n-calàr**, niţi pri pade.
(Nici călare, nici pe jos). — Cfr.: Nici în car, nici în căruţă.

282. Easte **n-calàr.**
(Este călare). A fi la putere, a fi la adăpost de mizerie din pricină că stă bine; a fi avut.

283. Este **caldu.**
(Este cald). Adică: este bogat, are bani.

284. Aspardze calè, tra s-facă halè.
(Sparge, strică fortăreață, să facă privată). Când strici un lucru mai de valoare, să faci unul prost, de nici un preț.

285. Mutreà-ți calea.
(Caută-ți calea, drumul) Adică: nu te mai amestecà în treburile noastre. *Ți vreĭ tine? di ți nu-țĭ mutreşti calea?* = Ce ai tu? De ce nu-ți cauți de drum?—Cfr. Creangă, 163: «Şi-şi caută de drum», identic cu: *îşĭ mutreaşte calea, îşĭ veade di cale.*

286. L'-deade cale.
(Îi dădù drum). Adică (1): A trimite să se plimbe pe cineva. *Io-l' caftu borğa ş-el îńĭ da cale*=Eu îi cer datoria şi el mă trimite să mă plimb. *Dă-l' cale!* = Dă-i drumul! Trimite-l la plimbare.

287. I-u s-lu scoată calea.
(Unde să-l scoată drumul). A merge fără țintă, a merge într'o doară!

288. U k'irù calea.
(O pierdù calea). A-şi pierde rostul; a nu mai fi în apele sale.

289. Mi calcă calea.
(Mă calcă calea): Mi se impune datoria. Ohrida. –Şt. Mih., op. cit. *U va calea* = se impune!

290. Li băgă di cale.
(Le băgă la cale): A se pune bine pe lângă cineva; a se împrietenì; a legà relații intime cu cineva.

291. V́ine n-cale.
(Vine în cale): Merge; mai merge! *Nu v́ine n-cale*= nu merge!

292. Me-aflàĭ di nă cale.
(Mă aflai de o cale): Mă aflai dintr'o dată!

293. Tine te-aduțe calea, s-lu fațĭ aestu lucru.
(Pe tine te aduce calea, să-l faci acest lucru): Se cuvine, se cade, eşti în drept, ca tu să faci acest lucru. *Nu me-aduțe calea* = Nu sunt în drept; nu se cuvine! *Nu me-aduțe calea s-me-ameastic.* = Nu sunt în drept, să mă amestec; n'am în ce calitate să mă amestec.

294. Lo [saŭ: apucă] calea mare.
(Apucă drumul mare): Trage de moarte.

295. Il' ğoacă calu.
(Îi joacă calul): A aveà trecere, a-i merge, a aveà autoritate.

(1) De asemenea: A pierde ceva; *Lă deade cale a păpùților* = Le-a pierdut ghetele.

296. Cîndu si ncače cal'i, u pat [sau: li mîcă] gumarl'i.

(Când se ceartă caii, o păţesc [le priimesc loviturile de picior] măgarii). *Si ncače cal'i, le-adună gumarl'i* = se ceartă caii, le adună, le priimesc [loviturile] măgarii.

De pe urma certelor celor mari şi puternici suferă cei slabi şi neputincioşi.

297. Carĭ mutreaşte cal'i, cu cal'i s-hărneaşte.

(Cine îngrijeşte cai, cu caii se întreţine).

Tot aşà: *carĭ creaşte oĭ, cu oĭ bîneaḑă.* = Cine creşte oi, cu oi trăeşte.

298. Adună-ţĭ cal'i to-ahure.

(Strângeţi caii în grajd). Fig.; prin *cal'* se înţăleg dinţii, şi prin *ahure* gura. Adică: nu râde, nu scoate fasolea afară!

299. Te-acăţă canğa, va u traḑĭ.

(Te apucă, te prinse cangea, o să o tragi): Când dă peste tine o nenorocire, o s'o suporţi.

300. Nu-ĭ cap di om!

(Nu e cap de om!) Aşà se mângâie, când cineva suferă o pierdere mare, în bani sau în altceva, care se poate reparà: numai pierderea de om este ireparabilă.

301. Va-ţĭ k'isèḑŭ sare n-cap!

(O să-ţi pisez sare în cap!) Am să te frec rău! Am să te muştruluesc!

302. K'atră l'-easte caplu.

(Piatră îi este capul): A fi tare de cap.

303. Caplu traḑi di minte.

(Capul trage, suferă din pricina minţi).

304. Un cap, tu cîte locurĭ s-o-aĭbă mintea?

(Un cap, în câte locuri, în câte părţi s'o aibă mintea?) Când cineva uită ceva.

305. Deade cap.

(Dede cap). Se ivì; apărù: *oĭle deàdiră capu n-ḑeană* = oile apărură de după deal.—Cfr. Papah., 280.

306. Nu-l' mutreà caplu, ma ţe-are n-cap.

(Nu-te uità la cap, ci la ce are în cap). Adică: nu te uità că-i urît dar uită-te la faptul că-i cuminte.

307. Nu-l' si toarnă [nu-l' si şuţă] caplu.

(Nu i se întoarce [nu i se suceşte] capul). Adică: este greu de înduplecat; este om îcăpăţânat.

308. Ińĭ frîngu **caplu.**

(Îmi frîng capul). Îmi frământ capul; a se frământà cu firea, a chibzuì. Tot aşà: *îńĭ frimintu mintea.*

309. Nu ştie ĭu ş-are **caplu.**

(Nu ştie unde îşi are capul). N. Baţaria: A fi bătut de griji; a aveà bătăi de cap.

310. **Cap** ligàt.

(Cap legat). Om priceput, om cu minte, om înţelept.

311. Dat în **cap.**

(Dat în cap): A fi trăsnit la cap: îndrăzneţ până la nebunie, până la nesocotinţă.

312. Ş-mîcă **càpitle.**

(Îşi mănâncă capetele) Adică: se ceartă; se duşmănesc; *Ş-mîcară càpitle* (= Îşi mâncară, şi-au mâncat capetele), înseamnă: se omorîră.

313. — Că-ţi u furàşĭ **capra?**

— Că erà tu pădure!

— Ş-cara erà?

— S-nu u loam mine, luplu vrea s-u l'a!

(— De ce o furaşi capra? — Căci erà în pădure! — Şi dacă erà? — Eu de nu o luam, ar fi luat-o lupul!) Apărarea hoţului pentru a se justificà cu ori ce chip, deşì ştie că e vinovat.

Iată şi o anecdotă referitoare.

«Un picuràr agudì tu munte nă oae. Ma no-avù tih'e s-u nk'irdăsească. Ţî-l duk'iră ca mîscîră. lu-nc̆upară şi lu ncl'isiră. La ğudèţ, da avucatlu s-lo-àpără, o-aduţe luguria nvîrligoasă, cum di cum s-lo-ascapă fără g'izae; îl' curà sudorle dipi faţă, ńilă mare!

«Ţi s-àpără? Puristălu o-veà nc̆ulită oaea ş-bitisì.

U veade picurarlu groasă ş-faţe: Ḑî-l' al catì, la! ḑî-l'! *Nu u furàĭ, la, nu! Nu u fac di căbule! U loaĭ, la, u loaĭ!.»*

Apoea s-toarnă cîtră catì şi-l' faţe *«e! laì Doamne, e!. Cara s-iràĭ ş-tine aclò, ş-tine va ti mìcà luplu.»*—Avdzîtă-n Sărună, di la Andonachi Taheao.—*Almanahul macedo-român*, 1902. Buc. (Director T. Şunda) p. 124.

314. **Capra-li** viţine le-are ùḑîrle ma mărĭ.

(Capra vecinei are ugerele mai mari). Lat. quodque aliena capella gerat distentius uber.

315. **Capra** mulḑeà, ţaplu l-usturà.
(Pe capră mulgeà, pe ţap îl usturà). — Magarova.
Când nu cel pătimas se plânge, ci cel care nu-l priveşte de loc afacerea.

316. Agră **capra**.
(Capră sălbatecă). Epitet ce se aplică acelora cari nu sunt asociabili.

317. N'i si feaţe **cară** di cal. — Mih., *Dicţ. mac-.rom.*
(Mi se făcù carne de cal). Adică: Mi s'a făcut de nesuferit, mi s'a scârbit.

318. S-alăsăm **carnea**, s-mîcăm fao?
(Să lăsăm carnea, ca să mâncăm fasole?)

319. U ligă **cartea** di gardu [di par].
(O legă cartea de gard). Adică: nu mai vrea să înveţe, a dat-o cartea la naiba.
De asemenea: *U ligă cartea di cîrnîcoĉlu di par*=O legă cartea de cărligul de par.

320. **Casă** pi par.
(Casă pe par). Adică: nestatornic, nomad. — Cfr. Papahagi, 305, 306.

321. **Casă** sum tendă.
(Casă subt cort): nestatornic, nomad.

322. Ţîne **casă** bună.
(Ţine casă bună). A fi bun gospodar.—Cfr. Creangă, Nichifor, 133: «să ţin casă».

323. Di **casă** mare.
(Di casă mare). De familie mare, de neam mare.

324. Aestu no-adară **casă**.
(Acesta nu face casă): Adică: nu promite a fi bun, nu promite a fi om de treabă.

325. O-arde **casa** tră oaspiţĭ.
(O arde casa pentru oaspeţi). Adică: pentru amici este în stare să facă cel mai mare sacrificiu.
Se aplică acelora cari sunt foarte mult ospitalieri.

326. U băgă tută **casa** mpade.
(O băgă toată casa jos). A sacrificà tot ce are în casă, pentru a mulţumì pe cineva; a fi foarte ospitalier.

327. Dişcl'ise **casă**.
(Deschise casa). A ţineà casă deschisă; a fi om vrednic, om de treabă

328. **Ţine casă.**
(Ţine casă). Adică: este harnic, om de treabă.

329. S-feaţe **ca-se-àpară.**
(Se făcù ca să apere, subînţeles: Dumnezeu!) Se zice când se mânjeşte un copil pe haine, la faţă. Propriu se ia un singur cuvânt: *caseàpară* şi înseamnă: mânjit. (Avela, Epir).

330. Va me-adùţĭ la **catì?**
(Ai să mă reclami — duci — la *cadiu?*) Adică: ce poţi să-mi faci? Îmi pasă mie de tine?
Observare. Catì (=cadiu) se numeşte preşedintele de tribunal.

331. Lu sculă [îl mută, lo-aduse] la **catì.**
(Îl reclamă la cadiu). Îi intentă proces.

332. Adună-ţĭ **catrafùsile.**
(Strânge-ţi catrafusele). — Cfr. la fel cu: A-şi luà cele fuioare.

333. Ca **càvurlu** z-duţe cîtră nîpòĭ.
(Ca racul se duce îndărăt). Fr. aller à reculons comme les écrivisses.

334. **Cazamie** ş-easte.
(Calendar este). *Caplu cazamie lo-are* = Îl are capul calendar. A fi priceput ca un calendar; a şti de toate.

335. Aĭ **că** eştĭ, aĭ **că** nu eştĭ! saŭ: **că** h'iĭ, **că** nu h'iĭ!
(Sau că eşti, sau că nu eşti, şi dacă eşti, şi dacă nu eşti!). Se zice de oamenii cari nu ne sunt de nici un folos, cari nu ne pot ajutà la nimic: De homine qui nil prodest.

336. Nu laşĭ **căcàt** nidizgrupàt.
(Nu laşi c... nedesgropat). Se zice de cine scormoneşte toate.

337. **Căcă-δvetă.**
(Cacă-nouă): om foarte fricos; om de nimic.
Observare. δ*vetă* pe albaneseşte înseamnă: nouă.

338. **Căcăreàḑă**-l'-u ş-tine nă oară! — Mih., *Dicţ. m.-rom.*
(Cotcodoceşte-i-o şi tu odată!)! Cântă şi tu odată! Trânteşte-i şi tu un cântec. *L'-u căcăriḑă!* = A spus verde! a vorbit pe şleau!

339. Intrăm tu **căčimaclu** aestu.
(Intrarăm în mămăliga aceasta). A se amestecà într'o afacere cam displăcută, din care poţi să ieşi murdărit.

340. L'-u şuţĭ' **căčula** divarlìgaluĭ.
(I-o întoarse căciula de jur împrejur). A da de belcà mare pe cineva; a frecà bine pe cineva. — Cfr. Papah., 353.

341. Ţe cafţî căčŭă, cîndu no-aĭ măduă?
(Ce-ţi trebue căciulă, când n'ai măduvă — creier —?) Adică: n'ai nevoie de căciulă, ci de minte.

342. Cu căčula va te-agudescu!
(Cu căciula te voiu lovì!) Adică: cu ori ce! Cu ce voi aveà mai uşor la îndemână.

343. Multe are sun căčulă.
(Multe are subt căciulă). A şti multe.

344. Multe l'i ştì căčula.
(Multe îi ştie căciula). Ştie multe; se pricepe la drăcii; e dat dracului de deştept.

345. Carĭ ti ntreabă d-ĭu ţ-u căčula?
(Cine te întreabă, de unde ţi-e căciula?). Cine te bagă în samă, cine se ocupă de tine? Nimeni nu te ia în samă! — Cfr. Papah., 352.

346. Bag-o strîmbă [căčula!]
(Bag'o strâmbă căciula!) Adică: să nu-ţi pese de loc!
Se consideră ca semn de voinicie purtarea căciulii pe o ureche.

347. Cu căčula scoasă.
(Cu căciula scoasă). Cu silinţă, din răsputeri. *Măraţl'i cărvănàrĭ lucreaḑă cu căčula scoasă*=Bieţii cărvănari lucrează cu mare sârguinţă, lucrează din răsputeri.

348. Di căčulă.
(De căciulă). Adică: de persoană. *Nă cade cîte doĭ groşĭ di căčulă* = Ne vine câte doi lei vechi de persoană.

349. Ş-oare musca pi căčulă.
(Îşi are musca pe căciulă).—N. Baţarie: A se simţì vinovat. — Cfr. Papah., 1.422.

350. Dit ună căldare mîcă.
(Dintr'o căldare mănâncă). A fi la fel. — Cfr. Fierb într'o oală.
(Vezi: čināc).

351. Va l'-u călescu.
(I-o voiu ştergo). — Cfr. Papah., 2.507. *Li călìĭ* = Fugii pe furiş, am ştors-o pe ascuns.

352. S-călì.
(Se calì). Se chercheli, se înfierbântă (de băutură).

353. Tu vìa căloàril'eĭ [în Macedonia: căroare].
(În arşiţa, în focul căldurii).

354. Lo-aspilâĭ cu patru călùk'.
(Îl spălai cu patru săpunuri). Adică: a face pe cineva cu ou şi cu oţet.

355. U mîcă călupea.
(A mâncat calupul). A fi înşelat; a înghiţì pâcăleala.

356. Ca scos dit călupe.
(Ca scos din calup). Adică: nou, nouţ.

357. L'-băgă căluşlu n-gură.
(Îi băgă căluşul în gură). — Mih., *Dicţ. maced.-rom.*
(Vezi: *ligăreàŭă* în *Prov.* Papah.).

358. Le-are căl'urle dişcl'ise.
(Le are drumurile deschise). 1) A fi cu credit, a fi om cinstit în afaceri; 2) *Căl'urle dişcl'ise-ţĭ suntu, fă ţe vreĭ* = Drumurile îţi sunt deschise, fă ce vrei. *Cara si ncăčè domnul cu huzmik'arlu, îl' ḑîse aiştùĭ, că căl'urle-l' suntu dişcl'ise* = Dacă se ceartă stăpânul cu servitorul, îi zise acestuia, că se poate duce în voie.

359. Sunt acăţate căl'urle.
(Sunt prinse drumurile). Adică: circulaţiunea este întreruptă din pricina nesiguranţei; *îl' suntu acăţate căl'urle* = nu are credit, nu se bucură de credit pe piaţă.

360. Îl' deade căl'urĭ.
(Îi dede drumuri). 1) A pierde ceva. *L'-deade căl'urĭ a mînearluĭ* = A pierdut amnarul. 2) A trimite la plimbare pe cineva. *Domnu-su l' deade căl'urĭ* = Stăpânu-său l-a gonit din serviciu.

361. L'-aspune căl'urĭ.
(Îi arată drumuri). Îl trimite la plimbare.

362. Armase prit căl'urĭ.
(Rămase pe drumuri). A săràcì, a rămâneà fără nici un sprijin.

363. Alumtă căl'urle.
(Luptă drumurile). Adică: a se căznì să-şi agonisească existenţa. A trăì din greu [se zice de cărvănari mai ales].

364. Z-bate cu căl'urle.
(Se bate cu drumurile). Luptă din greu pentru a-şi agonisì hrana.— Cfr. N-l. precedent.

365. Tute căl'urle a luĭ suntu.
(Toate drumurile ale lui sunt). A fi om destrăbălat, o haimanà care umblă fără rost, fără căpătâiu. Se zice deasemenea de femeile cari

mai mult umblă pe la vecine decât stau acasă, ca să-şi îngrijească de gospodărie. — Cfr. Papah., 2.498.

366. Cu **cămeaşa** dipri nîs si ncače.
(Cu cămaşa de pe dânsul se ceartă). A fi cârcotaş, om care se ceartă cu toată lumea.

367. L'-alăxì **cămeaşa.**
(Îi schimbă cămaşa). A-i trage o bătaie nemai pomenită, a bate pe cineva măr.

368. **Cămila** um pară fu, ma carì nu lo-avùm, fu scumpă, ş-cîndu fu nă sut' di lire, fu èftină, că avùm cu ţe!
(Cămila o para a fost, dar dacă nu avurăm, —paraua—, a fost scumpă; şi când a fost o sută de lire, a fost ieftină, căci avurăm cu ce!)

369. Află **căpak'e** la tute.
(Află capac la toate). A găsì la toate răspuns potrivit.

370. Il' băgă **căpak'e.**
(Îi băgă capac). 1° A da uitării; 2° a răspunde potrivit; 3° a nu mai pomenì de un lucru.

371. Ş-tricù [j-băgă] **căpestru.** [Maced.: căprestu].
(Îşi trecù [îşi băgă] căpăstru). Adică: s'a însurat, şi-a luat stăpân pe cap.

372. Bagă-ţĭ **căpestru** la gură.
(Bagă-ţi căpăstru la gură). Înfrânează-te! Fii cu măsură la vorbă!

373. Ca **căpàrle** [căprile] tu areàpit.
(Ca caprele în loc prăpăstios).
A merge deavalma.

374. Ca **capră:** nu se-ameàstică.
(Ca capră: nu se amestecă). De oamenii cari trăesc retraşi, cari nu sunt sociabili.

375. Li **căpsălsì.**
(Le pârlì!) Adică: a şters-o! a fugit! sau: a şterpelit-o!

376. **Căpsală** ańurḑeaşte.
(Pârleală miroase). Adică: a fugă miroase.

377. Tuţĭ calea, nîs **cărarea.**
(Toţi calea, el prin poteci). Când cineva se abate din drumul drept, pe unde merg cu toţii. — Cfr. Papah., 226.

378. **Cărbune** anvălìt.
(Cărbune învelit). A fi prefăcut. — Cfr. Papah., 411.

379. Şed pi **cărbuńi.**
(Şed pe cărbuni). A nu aveà astâmpăr; a sta ca pe ghimpi.

380. L'-arucă multă tu **cărk'aŭă.**
(Îi aruncă mult în belciug). A mâncà mult; a trage mult la măseà.
Observare. cărk'èl'ŭ, cărk'auă, se numeşte verguţa, belciugul.

381. Il' tricù **cărk'ellu** di nare.
(Îi trecù belciugul de nas). A purtà pe cineva de nas, după voinţă. *L'-tricù cărk'aua di nare* = Îi trecù belciugul, veriguţa de nas.

382. Am un **cărinte** pi tine.
(Am un cărinte pe tine). Am un necaz, un foc asupra ta.

383. Ţe-ţĭ lipseaşte **căsidvare?** Fundă de mărgăritare.
(Ce-ţi trebue leprosule? Moţ de mărgăritar). — Cfr. Ce-i lipseşte chelului, tichie de mărgăritar. — Zuca G., Berat, Albania.

384. Om **căsiδós.**
(Om râios). Om cu ambiţie.

385. Lo-avină **căsmetea.**
(Îl urmăreşte norocul). *L-va căsmetea* = îl iubeşte norocul. *Îl' lucreaḑă căsmetea* = Îi lucrează norocul, îi merge norocul. Se aplică acelor cari sunt născuţi cu noroc.

386. Ca cî'nile [saŭ cîńl'i] la **căşare.**
(Ca cânele la căşărie). Adică: bine aşezat; a trăì bine, ca cânii la stână, unde găsesc mâncare din belşug. — Cfr. *Ca găl'ina la moară.*

387. Nu faţe **căşare.**
(Nu face căşărie). Adică: a nu face pricopseală; a nu face brânză. *Nu faţĭ căşare cu nîs!* = Nu faci mare brânză cu dânsul. [Când nu te poţi înţălege cu cineva). — Cfr. Papah., 2.520. — Cfr. Creangă, 103: «Dar pureci mulţi nu făceà el într'un loc». = Arom. «*Nu faţe căşare ĭ un loc*».

388. Om tră la **căşare**; mul'are tră la **căşare.**
(Om pentru căşărie; muiere pentru căşărie). Adică: uşurei. — «Frăţil'a» III, pag. 40.

389. Ţe **cătună?**
Ce mai marfă? — Vlaho-Livade, Macedonia.

390. Ca suptu di **cătuşe.**
(Ca supt de pisici). Par'că-i supt de pisici, se zice când băieţii se scoală dimineaţa şi vor să mănânce cu noaptea în cap.

391. Imnă ca nă **cătușe.**
(Umblă ca o pisică). A umblà încet.

392. Va z-băgăm **cătușa** s-plîngă.
(O să băgăm pisica să plângă). Se zice despre o persoană în batjocură, când se supără pe noi, supărare care ne lasă reci cu totul.

393. Carĭ nu hărneaşte **cătușe,** hărneaşte şoarițĭ.
(Cine nu nutreşte pisici, nutreşte șoarici). La fel: *Carĭ nu hărneaşte cîńĭ, hărneaşte luk'ĭ.* = Cine nu nutreşte câni, nutreşte lupi.

394. U ligă **cățaŭa.**
(O legă căţeaua). Şi-a asigurat lucrul, treaba. (Vezi: *tara*).

395. Ń-cădŭ tu **cățîn.**
(Îmi căzù în farfurie). A cădeà năpaste.—Mihăil. op. cit.: *S-nu-ţĭ cadă-n cățân, că va s-u tradĭ apoea.* = Să nu-ţi cază năpaste, să nu-ţi fie ursit, ca să dea o nenorocire peste tine, căci ai să o suferi apoi.

396. Mîcă dit un **cățăn.**
(Mănâncă dint'o farfurie). A fi prieteni intimi.

397. **Čelnic** fără mătrițe.
(Celnic fără mătrice). Adică: ce fel de celnic, dacă n'are oi mătrice?—Ngr., Cèlnicas mi dicuhtò γalaria; se aplică celnicilor sărăciţi.

398. Nu-l' se-arse **čerga.**
(Nu i se arse cerga). N-a suferit pagubă, n'a suferit vreo nenorocire. Numai cine a suferit o nenorocire, își dă sama de suferinţele altora.

399. L'-o-àrsiră **čerga.**
(I-o arseră cerga). Adică: L-au păgubit, l-au dat de pagubă; a pune pe cineva să facă cinste.

400. Țe **k'ale** andìhristă easte!
(Ce piele de antihrist este!) Se zice despre un om rău; om ticălos.

401. L'-umflàĭ **k'alea.**
(Îi umflai pielea). A bate, a snopì în bătăi pe cineva. *L'-argăsiĭ k'alea* (= Îi argăsii pielea) îl bătui, îl snopii în bătaie.—Cfr. Papah., 312.

402. **K'ale** argăsită.
(Piele argăsită): om obişnuit cu nevoile; om dedat la nevoi.

403. Te-agòțĭ cu **k'alea** mea.
(Te joci pe pielea mea).

404. Di **k'alea** mea va s-easă.
(De pielea mea o să iasă). Adică: de mine, de spinarea mea.

405. Deade **k'alea** prẽftuluĭ.
(Dede pielea preotului). Adică: a murit; a dat ortul popii. — N. Baţaria.

406. Pîn tu **k'iamete.**
(Până la prăpăd). *Va lo-avìn pîn tu k'iamete* = Îl vom persecutà până în pânzele albe; îl voiu prigonì până îl voiu nimicì.

407. Nu-l' cunoşti **k'iamètea.**
(Nu-i cunoşti nevoia). *Nu cunoşti k'iametea parăluĭ, de-aţeà lò-aspardi fără mintuire.* = Nu cunoşti lipsa, nevoia banului, de aceea îl cheltueşti fără socoteală. *Nu-ńĭ cunoşti k'iametea.* = Nu ştii cu cine ai a face, nu ştii ce sunt eu la mânie, la necaz, la supărare. *Nu-ńĭ viđùşĭ k'iametea* = Nu mi-ai mâncat păpara!

408. Acăţă z-bagă **k'atră** pri pî'ntică.
(Începù să bage piatră pe pântece, pe burtă). Adică: suferă de sărăcie, suferă de foame; trage pe dracul de coadă.

409. Bagă-ţĭ **k'atră**-n gură ş-taţĭ!
(Bagă-ţi piatra în gură şi taci!) Adică: tu să taci! să nu te amesteci, unde nu-ţi fierbe oala!

410 Cand-arcă **k'atră,** di-l durù mîna?
(Par'că aruncă piatră, de-l durù mâna?) Adică: e de gata, nu e din sudorile feţei. Când cineva cheltueşte moştenirea sau averea ce-i vine aşà din senin, de unde nu se aşteptà.

411. «Di **k'atră** di bărţire», va scot şi va-l' daŭ.
(Din piatră, din bolovan, o să scot şi o să-i dau). Adică: Din pământ, de ori unde. A face pe dracul în patru. *Di k'atră di bărţire, ş-u scoate hrana* = Cum face, cum drege, că-şi scoate hrana.

412. **K'atră** arucutoasă vlagă [arădăţină] no-acaţă.
(Piatră rotundă, vlagă [rădăcină] nu prinde). — Cfr. Papah. 324. Vlacho-Clisura.

413. Moartea bagă **k'atră** la tute.
(Moartea bagă piatră la toate). Adică: aduce sfârşit la toate. — Cfr. Papah. 1.360.

414. **K'atra** tu loc-l'i angreacă.
(Piatra în locu-i apasă). Fiecare om în locul său preţueşte, se bucură de trecere, de autoritate.

415. **K'icle-k'icle** = în zigzaguri; sau: *furle-furle*.

416. Oarfîn ca **k'ìcuta**.
(Sărac ca picătura). A fi sărac lipit.

417. Nu ti neţĭ tu nă **k'ìcută** de-apă?
(Nu te înneci într'o picătură de-apă?) Se zice ironic celor cari se laudă că sunt grozavi, pe când în realitate sunt o nimica toată.

418. L'i stătù **k'eptu!**
(Îi stătù piept!) A se împotrivì; a se opune cu curaj.—Cfr. Papah., 326.

419. Si ştiŭ, că **k'er** şi tut va l'-u fac.
(De aş şti că pier şi tot o să-i o fac). Adică: întâmple-se ori ce, că mi-oiu răsbunà.

420. Lumea s **k'ară**, şi va l'-u fac!
(Piară lumea chiar, şi i-o voiu face!) Adică: mă voiu răsbunà cu ori ce chip, chiar de-a fi să piară lumea toată.

421. Pînă s-n-o-aunḑi **k'era**, nu ńarḑi.
(Până ce nu ungi carul, nu merge). Până ce nu dai pe subt mână, nu se isprăveşte afacerea.

422. **K'etri** ş-bărţìrĭ ḑîţĭ.
(Vorbeşti pietre şi bolovani). Adică: nimicuri, fleacuri. *Va l'aĭ k'etri ş-bărţìrĭ.* = O să iei pietre şi bolovani, adică: rahat, nimic.

423. Niţi **k'ifìl'ŭ**, niţi vik'ìl'ŭ me-acàţ.
(Nici garant, nici procurator mă pun). Pentrucă de obiceiu de pe urma ambilor suferi.

424. **K'ihtră** perĭ are.
A aveà peri mulţi. *Aestan s-feàţiră k'ihtră poame.* = Ăstan se făcură poame o grămadă, câtăţime colosală.

425. Va-ţĭ frîngu **k'ilung'ea.**
Fig. Am să-ţi rup picioarele.

426. Lungu-ĭ ş-**k'inlu**, ma faţe cuculiće, şcurtu-ĭ ş-gutuńlu, ma da gutuńe.
(Lung, nalt e şi pinul, dar face mere de pin, scurt e şi gutuiul dar face gutuie.) Nu se preţuesc oamenii după înălţime, ci după foloase.

427. **K'ipèr** tărt ocl'i!.
(Piper pentru ochi). *Ştiĭ tine k'ipèr tărt (trăt) ocl'i!* = Ce ştii tu? Tu nu ştii nimica!
Când bruscăm pe cineva. — Gopeşi, Macedonia, dela I. Papagoga.

428. Niţi cît **k'ìpita** di ac nu-ţĭ daŭ!

(Nici cât vârful acului nu-ţi dau!) Adică: nu-ţi dau nimic! *Ińĭ deade cît k'ìpita de-ac.* = Îmi dede foarte puţin.

429. Duse se-adară **k'irămiḑĭ.**
(Se duse să facă cărămizi). Adică: a murit, (vezi: oale).

430. Nu-ĭ **k'irolu** di nă oară!

(Nu-i timpul de odată!) Adică: s'au schimbat timpurile! Nu mai este timpul de altădată.
Credinţa, că trecutul a fost mai bun.

431. **K'irutlu** ş-o are,
C-altu ca nîs no-are.
(Prostul crede, că altul ca dânsul nu este).

432. Le-are **k'irute.**
(Pierdute le are). A pierdut socoteala; şi-a stricat rostul.
Tute k'irute le-are = În deşert îi sunt toate. *K'irută ţĭ-easte* = În zadar îţi este! *Îţi fac, k'irută ińĭ si duţe* = ori ce încerc, nu merge!

433. Nu-ĭ **k'irùt**, carĭ mîcă nă pită ntreagă, ma-ĭ k'irùt, carĭ l'-u da.
(Nu-i prost cine mănâncă o plăcintă întreagă, ci-i prost cine i-o dă.)

434. Arîde singur-şi ca **k'irutlu** [ca k'iruţl'i].
(Râde singur ca prostul [ca proştii]).

435. **K'irutlu** cu nă flueară lo-arî'ḑĭ.
(Pe prost cu un fluier îl înşeli).

436. **K'irutlu** k'irturĭ va scoată din gură.
(Prostul prostii va scoate din gură).

437. L-**k'işară** moàşile.
(Îl pişară bătrânele). Adică: s'a îmbolnăvit.

438. **Čacră-bacră.**
Tot ce priveşte vasele de aramă sau fier. — Mihăil., op. cit.: *Adună tu un loc čacra-bacra ţe-aveà ş-u vindù.* = Strânse la un loc fierăria şi arămăria ce aveà şi o vândù.

439. Va s-ti fac si ğoţĭ **čamcu.**
(O să te fac să joci ciamcu). — Cfr. Am să te fac să joci într'un picior! Am să te joc! Am să te frec!

Observare. Ciamcu este joc greu de jucat, fiindcă cere multe învârtituri, întorsături şi în dreapta şi în stânga, şi pe loc şi într'un picior; joc complicat, cu alte cuvinte, Epir.

440. Ti l'a Caşlu!

(Te ia Ciaşlul). Adecă: Te apucă spaima! Te cutremuri de frică.

Observare. *Căpitan-Ciaşlu*, a fost vestit haiduc, originar din orăşelul aromânesc Sămărina.

441. Prin un čičór!

(Pe un picior). Adică: smirna. *Va ti ğoc pi un čičór!* = Am să te joc într'un picior, am să te frec cum ştiu eu! *Va ti fac să staĭ pri un čičòr!* = Am să te fac să stai într'un picior.—Cfr. germ. Auf enem Beine steht man schlecht! — Cfr. Papah., 538.

Observare. La nunţi, printre celelalte pedepse la cari sunt supuşi fărtaţii de către naş, mai e şi starea într'un picior.

442. Lo čičór [čor].

(Luă picior). Adică: se depărtă. *Trapse čor!* = Este departe. *Lo cale multă, nu poţĭ s-lo-ağunḑi, lo čičòr!* = S'a depărtat mult, nu poţi să-l ajungi, s'a depărtat! *Lo čičòr, nu se-ağunḑe,* = S'a depărtat, nu se mai poate ajunge.

443. Aclò-l pimse aţèl c-un čičòr.

(Acolo îl împinse acel cu un picior, adică: dracul). Aşà se zice, când cineva comite o faptă rea. *Il pimse aţèl c-un čičòr să se-aruşneaḑă.* Îl împinse, îl îndemnă dracul, ca să se dea de ruşine.

444. El easte čičòr di scamnu.

(El este picior de scaun). 1° El este om de viţă împărătească; 2° este avut, putred de bogat.

Observare. Scamnu înseamnă şi tron. *Dipuse amirălu ş-intră h'il'-su tu scamnu* = Se coborî împăratul şi intră fiul său pe tron: adică: se retrase din domnie împătul, şi deveni împărat fiul său.

445. Fă-ńĭ čičòr.

(Fă-mi picior). Adică: Fă-mi început cu noroc. Intră în casă, ca să-mi fie cu noroc.

Observare. Obiceiul referitor se va descrie la: *Credinţe la Aromâni.*

446. Aoà va z-ğoacă aţèl c-un čičòr.

(Acì o să joace acel cu un picior = dracul). Adică: Acì are să se petreacă ceva îngrozitor, pentru care dracul are să joace de bucurie.

447. Băgă čičòr.

(Băgă picior). A stăruit; a insistat din răsputeri.

(Vezi: čor).

448. Cičoare di gălińĭ).

(Picioare de găini). Adică sgârieturi fără nici o ordine: *scrie ca*

čičoare di găl'ìńĭ. = Sgârie hârtia; scrie cât se poate de prost. *Le-adară gràmatle ca čičoare di găl'ìńĭ* = Le face slovele, literele ca nişte picioare de găini: scrie par'că ar fi nişte sgârieturi.

449. **Čilnicata** nu si scoală lişòr [= culaĭ].
(*Celnicata* nu se întreţine uşor). — Cfr.: Obrazul subţire se ţine cu cheltuială mare.

450. **Čilnicata** va multe.
(Celnicata are nevoie de multe). Cu sensul de mai sus.

451. **Čilnicata** ş-are ş-săltănata.
(*Celnicata* îşi are şi saltanatul, luxul).

452. Om **čimbrós.**
(Om sgârcit). — Selia, sau: Călive-Badralexe.

453. Se-adară ca *čing'ie*,
(Se găteşte ca o ţigancă dansatoare). A se gătì de râs, de batjocură. Se referă la femeile cari se gătesc din cale afară orăşeneşte.

454. **Činuşe** s-ti faţĭ.
(Cenuşe să te faci). Piei! Dispari din ochii mei! Praf face-te-ai.

455. **Čoare-tu-činuşe!** sau **čičoare-tu-činuşe!**
(Picioare în cenuşe). Adică: om de nimica.
Observare. *Čoare-tu-činuşe* cau *čičoare-tu-činuşe.* este numele unui personaj trândav şi comic în basme.

456. O-adràşĭ luguria **čoară-boară.**
(O făcuşi treaba ciorobor). Adică: a face ceva *talmeş balmeş.*

457. **Čoară** se-adrară.
(Sfoară se făcură). A înnebunì de bucurie, a se destrăbălà cu desăvârşire: *s-dişuţîră di harao, s-feàţiră čoară!* = Au înnebunit de bucurie! *Cara vìńiră di s-mintiră luguriĭle, čoară se-adrură!* = Dacă apucară şi se amestecară trebile, nu le mai puteà da nimeni de capăt.

458. Fă, că daĭ **čoarle** nih'aıň, şi veḑĭ, cum aminţĭ.
(Fă că dai picioarele niţel, şi vezi cum câştigi). Adică: fă, că nu eşti mulţumit, şi vezi cum câştigi. *Il' dăm ğumitate şi ğumitate şi nîs tut da čoarle*=Îi dăm pe jumătate şi jumătate şi tot nu se mulţumeşte; a ameninţà.

459. Iu s-lo-aducă [ĭu s-lu scoată] **čoarle.**
(Unde să-l ducă [unde să-l scoaţă] picioarele). A merge într'o doară!

Unde l-or duce picioarele. — Cfr. lat. Hor., epod. 16, 21: Ire pedes quoquiumque ferunt; germ.: Der Nase nach gehen. gr. Ἔνθα ἂν οἱ πόδες φέρωσιν, ἐκεῖσ' ἄπιμεν.

460. **Čob!**

(Ciobule) Epitet ce se dă copiilor cari fac sburdălnicii prin casă.

461. **Čoal'e!** = [sdrenţe!] În sens de batjocură, aplicat acelora cari umblă rupţi.

462. **Il fećŭ ćor de cîne.**

(Îl făcui picior de câne). Adică: a face de râs pe cineva, a face de batjocură, în mers, când se iau la întrecere. G. Zuca.

Vezi: *l'èpure.*

463. **L'a ćor tră năinte.**

(Ia picior pentru nainte). Adică: înaintează, progresează, îi merg bine afacerile, îi merge treaba bine.

464. **Bagă ćor.**

(Bagă picior). Adică: 1° stărueşte; 2° a prinde temeiu. *Nica băgă čor în Sărună* = Nicu reuşì să prinză temeiu la Salonic, reuşì să se stabilească bine în Salonic. *Băgă g'ine čor tu emboriŭ* = Se introduse bine în comerciu.

(Vezi: *čičòr).*

465. **Čipit** di om [nu cutiḑà s-treacă].

(Ţipenie de om [nu cutezà să treacă]. — Creangă, I, 136.

466. **Bea-ţĭ čubuk'ea.**

(Bea-ţi ciubucul). Adică: caută-ţi de plăcere! Vezi de liniştea ta. *Işĭ bea čubuk'a cu arihate* = trăià în tihnă.

467. **O-adră ćuflică.**

(O fàcù — subînţeles: burta — «ciuflică). Adică: Se sătură deabinele, nu mai poate de săturat.

468. **Li ćulì.**

(Le ciulì). 1° A fugì; 2° a o şterge la sănătoasa, a simţì: *Culì, că nu cură lugurie curată aoà* = Mirosì, simţì că nu miroase a lucru curat acì, că nu miroase a bine.

469. **Curlu-păpă!**

Epitet de batjocură aplicat preoţilor, a căror purtare în societate lasă mult de dorit.

470. **Čuşe-niugă-vatră!** (Pişe-lângă-vatră).

Nume ce se dă oamenilor netrebnici, leneşi, trăndavi. —Cfr. Papah., 216.

471. Li' se-astease **cîndila.**
(I se stinse candela). A murit. — Cfr. Papah., 375.

472. S-feaţe **cîndilă.**
(Se făcù candelă). A se îmbătà tun. — N. Baţaria.

473. „**Cî'nile** domnu-su nu şi-l cunoaşte.»
(Cânele pe domnul său nu şi-l cunoaste). A fi anarhie mare, a fi satul lui Holbură, a fi vâlvă, sgomot mare. De asemenea: *Nu-ş cunoaşte cî'nile domnu-su.*

474. Lucru di **cîne** [sau: **cînescu**].
(Lucru de câne; lucru cânesc). Muncă adevărată, ostenitoare; muncă din greu; germ. Eine Pferdearbeit. — Cfr. Papah., 922.

475. Cîndu omlu căsmete are, **cî'nile** l'i si cacă tu oală.
(Când omul are noroc, cânele i se cacă în oală): A-i merge trebile din rău în mai rău! A nu aveà de loc noroc.

476. Om **cîntàt.**
(Om cântat). Adică: 1° om învăţat; 2° *cîntàt* = vrăjit, fermecat; 3° nazdrăvam; 4° *puil'ŭ cîntàt* = pasere măiastră.

477. Ş-lo **cîntarea** din a-lişoara [din anùmirea].
(Îşi luă cântarul din partea uşoară pe umăr). Adică: A vorbì lucruri fără temeiu; a judecà prost, superficial. A aveà a face cu un astfel de om, e să nu te poţi înţelege niciodată.
Scurtat se zice: *U băgă tu lişoara* sau: *u băgă din a-lişoara.*

478. U băgă **cîntarea** din a greauă.
(Îl băgă cântarul din partea grea). Adică: judecă bine, solid, cu raţiune, cu fond.

479. L'-**cîntă** [saŭ: L'i si **cîntă**].
(Îi cântă; [i se cântă]). Este voios, este bine dispus; are chef.

480. Scoasişĭ **cînl'i** de-angărie?
(Scoaseşi cânii dela clacă?) Adică: ce ai făcut? Ce ispravă mare ai făcut? A scoate cânii dela *angărie* nu este cine ştie ce ispravă mare. Este a face ceva nefolositor. — Cfr. A tăià frunză la câni!

Observare. *Angărie* este rechiziţionarea *mulelor* şi *cailor* româneşti de către autorităţile turceşti. Deoarece numai Românii dispuneau de caravane considerabile în împărăţia turcească, ei, în cazuri de răsboiu, trebuiau să sufere greutăţile şi să împărtăşească pericolele, împreună cu populaţiunea turcească. Rechiziţionarea se făceà cu sila. Cărvănarii se luptau de multe ori, ca să scape de *angărie*, căci nu trăgeau nici un folos, ci numai pagubă aveau. Cine reuşià să scape o caravană de *angărie*, apoi viteaz se numià. De aci pare că şi-a luat naştere zicătoarea de mai sus.

481. Ca mîcată di **cìñĭ.**
(Ca mâncată de câni): A fi în trist hal; rupt ca vai de lume.

482. Tal'e frîndă a **cìñlor.**
(Taie frunză la câni). Identic cu: A duce cânii la apă.

483. Căcàţĭ-di **cìñĭ.** sau: **cadicìne.**
Înjurătură ordinară!

484. Niţi **cìñl'i** nu u mîcă.
(Nici cânii nu o mănâncă). A o face boacănă de tot; a o face fiartă; a face ceva de ocară.
Aestă ţe greşti tine, nu u mîcă niţi ciñl'i = Asta ce spui tu, n'are nici un chichirez, e boacănă de tot.

485. Te-alàs, di ti mîcă **cìñl'i.**
(Te las, de te mănâncă cânii). Adică: te las să ajungi în starea cea mai ticăloasă. *Ică me-asculţî, ficòr, i ţă di nu, te-alàs di ti mîcă cìñl'i.* = Ori mă asculţi, băiete, ori de nu, te las să ajungi în starea cea mai ticăloasă.

486. S-ti mîcă **cìñl'i,** s-ti mîcă!
(Mâncà-te-ar cânii, să te mănânce!) Luà-te-ar dracul! Dă-te dracului!

487. Ağùmsiră la **cărlìg** saŭ: se-acăţară di **cărlìg.**
(Ajunseră la caţă. Se apucară de caţă). A ajunge la ceartă, a ajunge la par! **cărliglu!** = Pune mâna pe par!
Observare. Este arma obişnuită la îndemâna ciobanilor.

488. Se-acăţară di **căpeastre!**
(Se apucară de căpestre). Adică: au ajuns la ceartă! *Loaţĭ căpeàstrile!* = Pregătiţi-vă de bătaie!
Observare. Cărvănarii obişnuesc a se bate şi a se apără, în certe mai mărunte, cu căpăstrul; iar în lupte şi încăierări serioase cu *furca* sau *furtutirea.*

489. Il' tricù **căpèstrul.**
(Îi trecù căpăstrul). A înfrânà pe cineva; a-l duce de nas.

490. J-bate ğoc **cărliglu** di nòcupă.
(Îşi bate joc cârligul de sapă mică). Când unul mai defectuos îşi bate joc de altul mai puţin defectuos.

491. L'i se-apreasе **căsiĉa.**
(I se aprinse râia). A se ambiţionà; a se irità.

492. Nu-l' ağută **căsmetea.**
(Nu-i ajută norocul). Nu-i merge; n'are noroc.

493. **Il' lucreaḑă căsmetea** = Îi lucrează norocul: îi merge; este om cu noroc.

494. **Nu-ţi** lipsescu **căstrăvèţĭ** truşie.
(Nu-ţi trebuesc castraveţi truşie). Adică: caută-ţi de treabă; nu căută să faci ce nu-i de nasul tău, lucru de care n'ai nevoie.

495. Il' vinde **căstrăvèţi.**
(Îi vinde castraveţi). A spune la minciuni.

496. **Cl'aea** draclui̯ easte.
(Cheia dracului este). Adică: om peste fire de sgârcit. — N. Baţaria.

497. **Cl'aea** k'ìsăl'eĭ.
(Cheia iadului). Adică: om foarte sgârcit. — Mihail., op. cit.

498. L'-află **cl'aea.**
(Îi află cheia). A-i găsì rostul unui lucru. A găsì secretul unei afaceri; a deslegà ceva.

499. U ţîne tu **cl'ae.**
(O ţine în cheie). A ţine ascuns; a fi oprit; a nu permite.

500. S-**cl'amă; cl'amă.**
(Se chiamă; chiamă). Adică: va să zică; adicătelea; *Cl'amă, va s-toarnă fičorl'i a noştri dit xeana ţea lae.* = Adică: se vor întoarce băieţii noştri din străinătatea cea neagră!

501. Nu-ţĭ lipseaşte **cl'in** s-ţă cos, că-ţĭ lipsescu ðrăńĭ.
(Nu ţi lipseşte clin să-ţi cos, ci-ţi lipsesc *dramurĭ* = fig. pentru: minte). Adică: suferi de minte, nu de lucru ce se dă, ce se poate căpătà.

502. **Cl'inḑul** albu laĭu s-faţe; laĭlu albu nu!
(Caierul alb se face negru; cel negru alb nu!) — Samarina.
Observare. *Cl'inḑul* se numeşte la Sămărina, pe când în alte părţi se zice: *clîndu.*

503. O-acaţă **cl'inlu.**
O apucă harţagul; îi sare ţandăra. — Sămărina.

504. Leagă-l' **coada.**
(Leagă-i coada). Adică: Sfârşeşte; trage concluziunea; conchide: *E g'ine, tora, după ahîte cîte ḑîsişĭ, şcurteaḑ-u luguria şi leagă-l' coadă!* = Ei bine, acuma, după atâtea câte ai povestit, scurtează chestia şi încheie, pune-i conclusiunea!

505. In **coadă;** tu **coadă.**
(În coadă; la coadă). În sfârşit!

506. Ti ğoc pri **coada** di cărpitòr.

(Te joc pe coada de cărpitor). Adică: Te frec, aşà cum nu-ţi place! *Ti ğoc pri cărpitòr* = Te frec rău de tot. — Zuca G., Sămărina.

Observare. *Coada de cărpitòr* este foarte subţire, aşà încât nu poţi întinde nimic pe ea. A face pe cineva să joace pe ea, este deci tot ce poate fì mai greu.

507. O-are **coada** groasă.

(Are coada groasă). Adică: Are chiag, este bogat;

Observare. Oile, spre a se şti dacă sunt grase, se pipăie la coadă. Acele care au coada groasă, sunt grase.

508. Am **coade** pri dinăpòĭ.

(Am coade pe dinapoi). Adică: nu sunt singur, ci am şi copii, rude pe spinarea mea, de cari trebuie să îngrijesc.

509. Află **coade.**

(Află coade). A găsì cusururi, defecte. *Omlu cîndu nu va s-acumpără ţivà, l'-află coade, cîte vreĭ.* = Omul când nu vrea să cumpere ceva, îi găseşte defecte, câte pofteşti. — Cfr. Papahagi, 437.

510. S-ţîn di **coada oĭlor.** (= Se ţin de coada oilor) Adică: trăesc de pe urma oilor, cu creşterea oilor. — Cfr. Creangă, III, 58.

511. Gol ca **coal'e** di zăgàr.

(Gol ca c . . de ogar). A fi sărac lipit: a fi lefter. (Gopeşi). — Cfr. Creangă, I, 12: ba, că-s plin de noroc ca broasca de păr.

512. U băgă piste **coal'e.**

(O băgă peste . . .) Adică: nu-i mai pasă, că-i merge bine afacerea; s'a asigurat de bunul mers al afacerii.

513. Il' tricù nă **coardă** prit ìnimă.

(Îi trecù o sabie prin inimă). A tras o frică, o spaimă bună.

514. O-adră ḑamă di **coarne.**

(O făcù zamă de coarne). 1° A face ceva prost; a stricà o afacere. *L'-o adră ḑamă di coarne.* = L-a făcut cu ou şi oţet; l-a făcut de două parale. 2° A o buclarisì; a acrì.

515. Ţîne-ńĭ **còk'ilu,** s-ţă strigu ndao!

(Ţine-mi copilul din flori, să-ţi strig câteva!). Se întrebuinţează când unul nu e mai breaz decât celălalt. Când unul este ca şi altul.

Observare. Acì e vorba despre o femeie, care fiind neonestă, ca una care ţine în braţe un copil de flori, vrea să învinuească pe alta de necinste.

(C. Constante, Scopia).

516. Strinḑe-l' coàstile o **còfăl'eĭ.**

(Stringe-i coastele ploştii). Adică: goleşte plosca; bea vinul din ploscă.

517. Nu li bagă tu cofă.

(Nu le bagă în cofă). Adică: Nu pricepe, nu bagă în cap ce-i spui.

518. Da còlivă xeană tră suflet.

(Da colivă străină pentru suflet). Face pomană cu bani străini. — Neveasta, Macedonia.

519. Mîcă cît un còrac.

(Mănâncă cât un corb). A mâncà mult. *Mîcàşì cît un corac.* — Marian, *Ornitologia*, II, 87.

520. Carĭ îl bagă tu cor (cornu)?

(Cine îl bagă în corn?) Adică: Cine-l bagă în samă? *U băgàşĭ tu cornu?* = Ai luat samă? Ai înţeles? — St Mihăil., op. cit. *Bag-u tu cornu!* = Pricepe, ia samă! *Bag-u g'ine tu cornu* = Ţine bine minte, prinde bine. Iar prifteasa, neapucata, ea în cornu-l bagă graĭlu. — Baţaria, Părvulii., p. 7.

521. Maşĭ un cornu.

(Numai un corn). Adică: foarte puţin. *Dă-ńĭ maşĭ un cornu.* = Dă-mi numai niţel, o mică cătăţime, cât poţi luà cu vârful ascuţit al unui obiect. *Un cornu di h'ir* = Un capăt de aţă; *un cornu di pîndă.* = Un colţ de pânză, o bucăţică de pânză, etc. — Vlaho-Livade.

522. Acăţă di strîmbă cornul!

(Începù să strâmbe cornul). Adică: A început norocul să se schimbe, a început să ne meargă rău. *L'i si turnă cornul*=I se schimbă cornul, adică: i se schimbă norocul în spre rău. — Vlaho-Livade.

523. Canda are cornul!

(Par'că are cornul!) Par'că este om însemnat! Par'că e ceva extraordinar!

524. Ţi s-ţă creapă, mea s-ţ-arsară! — s-mîţĭ cu ţară!

(Ce să-ţi crape, să-ţi răsară (ochii!) — să mănânci cu ţărână).

Răspuns obraznic ce-l dăm celor cari nu pricep şi ne supără cu întrebările lor stupide. — N. Baţaria.

525. Ni cripatlu no-are.

(Nici plesnire n'are). A nu aveà nici pe dracul! *Niţi cripatlu nu-l da.* = Nu păţeşte nimic! N'are nici pe dracul!

526. Niţi nu ştie, ţe-l' si crueaşte.

(Nici nu ştie, ce i se croeşte). Adică: nici nu ştie ce i se pregăteşte, ce se plănueşte, ce se urzeşte în contra lui. *Il' cruìĭ nă minčună* = Îi ticluì o minciună.

527. Il cruiĭ.

(Îl croii). Adică: îl bătui; i-am tras o chelfăneală. *Va ti cruescu!*= Am să te bat! *Va-ţĭ cruescu un tălăgàn*= Am să-ţi croesc o mântăluţă, adică: Am să-ţi dau o bătaie, ca să-ţi placă! *Va ti cruescu, di va-ţĭ ńargă andară*= Am să-ţi trag o chelfăneală, ca să-ţi meargă peticele. — Cfr. Ispirescu, No. 28: A croì pe cineva; Creangă, II, 31.

528. Fă-ţĭ cruţea!

(Fă-ţi cruce!): Pregăteşte-te de moarte.

Observare. Când cineva are nenorocirea să cază în mânile tâlharilor, aceştia, înainte de a-l omorî, îi respectă religia, şi-l pun să-şi facă cruce, ca să moară ca creştin. Îl şi rad în acelaş timp.

529. Cu cruţea n-sîn [năinte] imnă.

(Umblă cu crucea în sân [înainte].) A fi om drept.

530. Ş-feaţe cruţea.

(Îşi făcù cruce). A se crucì de mirare, de lucruri înspăimântătoare, ce a auzit sau văzut! A se crucì de spaimă!

531. Totna aţèl cuc nu va z-bată.

(În totdeauna acelaş cuc nu o să cânte). Adică: nu o să fie mereu acelaş noroc. Nu o să dureze într'una norocul.

532. Murì cuclu aţèl ţe ştiàĭ.

(Murì cucul acela care ştiai tu). Nu mai e pomana de altădată!

533. Va-ń bată ş-a ńia cuclu tu grădină (sau: gărdină).

(O să-mi cânte şi mie cucul în grădină): Are să vie şi rândul meu! Am să fiu şi eu tare şi mare; o să vie şi norocul meu.

534. L'-bate cuclu a veară [sau: l'-bate cuclu n-a veară].

(Îi cântă cucul a vară). Adică: îi merge bine; îi surâde norocul. — Cfr. Papah, 2306.

535. Tut un cuc îl' bate.

(Tot, mereu un cuc îi cântă): Îi merge într'una bine. *Aţeluş cuc îl' bate dipriună.*= Acelaş cuc îi cântă într'una; neîncetat îi merge bine!

536. Cuk'umatea aţeale are.

(Autoritatea acelea are). Adică: bătăi de cap; belele!

537. S-nu te-aducă Dumneḑăŭ la cuk'umate.

(Să nu te aducă Dumnezeu pe la autorităţi!) Ferì-te-ar Dumnezeu de a aveà a face cu autorităţile!

538. Treĭ lucre nu z-bîneaḑă sìngure: cuclu, arîdearea şi ḑìnire-n casă!

(Trei lucruri nu se trăesc singure: cucul, râsul şi ginere în casă).— (Veles, delà bătrana ţal Saru).

539. Are cucòt.

(Are cocoş). Adică: are curaj. *Are cucòt la ìnimă* = Are curaj în inimă. *L'i zburaşte cu altu cucòt omlu al catĥ, cîndu-ĭ îndreptu* = Îi vorbeşte cu alt curaj, cu altă îndrăzneală omul judecătorului, când se simte drept.

540. L'i stătù cucòt.

(Îi stătù cocoş). A sta ţanţoş! A sta dârz faţă de cineva. A se opunẹ cu îndrăzneală cuiva!

541. Il' cîntă cucotlu.

(Îi cântă cocoşul). Are trecere; este cu autoritate.

542. Z-diĥică ca cucoţl'i.

(Se dumică, se sfâşie ca cocoşii). A se luptà straşnic; a se înhăţà la luptă cu aprindere, cu foc mare. A şe fărâmà. *Se-acăţară să z-diĥică ca cucoţl'i* = Se apucară să se prăpădească, să se sfâşie ca cocoşii. --Cfr. Varro Lat. Men. 71: caprinum proelium.

543. Nîs cucòt la tute.

(El cocoş la toate). Adică: Sare pe deasupra la ori ce! E ţanţoş la toate!

544. Cuf ĥiĭ ḑîc.

(Surd mă cheamă). Adică: a tăceà; a nu ráspunde. A se face că nu aude. (Vezi: *surdu*).

545. U feaţişĭ culeàş.

(O făcuşi ciulamà). A amestecà o afacere rău! A face ceva talmeş-balmeş; a încurcà rău de tot ceva.

546. Cum di cum.

(Cum de cum). *Mutrescu cum di cum s-lu ĥac lùcrulu aestu* = Caut prin ori ce mijloc să fac acest lucru. *Mutreà cum di cum, s-nu pată ţivà ĥĉorlu* = Căutà în toate chipurile, să nu păţească ceva băiatul. — *Io, cum di cum s-lo-agŭt ş-el mutreaşte s-ĥi sapă groapa* = Eụ caut să-i ajut în chip şi fel şi el caută să-mi sape groapa.

547. Cum, ni-cum.

(Cum, necum): Nu încape scuză: *Cum, ni-cum, fă-o ş-taţĭ!* = Cum, necum, fă-o şi taci! *Cum, ni-cum no-are!* = Nu mai încape cum, nu mai încape întrebare.

548. Cum? — Cumare di la Papadupùlĭ.

(Cum? — Cumare dela Papadupuli). Adică: nu ţi-e permis să întrebi, ci să faci, să îndeplineşti ce ţi se spune.

Observare. *Cumare* sunt nişte fructe foarte dulci, de mărimea căpşunelor; *Papadupulĭ* este nume de localitate în Tesalia, unde *cumarele* se produc în mare cantitate.

549. Canda va nă **cumîniţĭ!**

(Par'că o să ne împărtăşeşti!) Se întrebuinţează, când ni se dă o câtăţime foarte mică dintr'o băutură. *Umple scàfile, lalo, că noĭ h'im lucrătòrĭ şi-l bem vinlu, ma nu canda va nă cunîniţĭ* = Umple, unchiule, paharele, că noi suntem lucrători şi-l bem vinul, ci nu (pune) par'că ca la împărtăşanie.

550. Cît tră **cumnicare.**

(Cât pentru împărtăşanie). Adică: foarte puţin. *Nu-ñĭ băgă, niţi cît tră cumnicare* = Nu-mi băgă, nici cât pentru împărtăşanie, adică: aproape de loc; nici o leacă!

551. **Cumnicătura** nu este dală.

(Cuminicătura, grijania nu este lapte acru). Adică: este puţin, dar cu putere mare, cu dar Dumnezeesc. *Niţi cumnicătură nu-ţĭ daŭ* = Nici cât nu-ţi dau, nu-ţi dau de loc.

552. Cum s-ti l'a **cundil'lu.**

(Cum o să te ia condeiul): Cum ţi-o fi soarta! cum ţi-o fi norocul.

553. Il lo **cundil'lu** ş-nîs.

(Îl luă condeiul şi pe dânsul). Adică: l-a pus şi pe el la număr, l-a socotit şi pe el!

554. S-u beaĭ tu **cupă.**

(S'o bei în pahar frumos). A fi foarte frumoasă. *S-u sorg'i, s-u beaĭ tu cupă easte feata estă* = S'o sorbi, s'o bei în pahar este fata aceasta, adică: foarte frumoasă.
—Cfr. *S-u beaĭ tu hrup* (= s'o bei în hârb!) A fi urîtă foc, a fi muma pădurii.

555. **Cupìa** j-va picurarlu.

(Turma îşi cere păstorul).

556. Multu l'i si mută **cupria.**

(Mult i se ridică gunoiul). A ajunge la preţ; a ajunge să însemne ceva.

557. **Cupria** ţea veacl'a, cîndu se-aprinde, cama multu arde.

(Gunoiul cel vechiu, când se aprinde, arde mai mult). Adică: când bătrânii se îndrăgostesc, apoi e mai cu foc decât la tineri. — Gopeşi, Macedonia, I. Papagoga.

558. **Cur** discupirìt.
(C.. descoperit). Persoană care nu păstrează secret; care spune la toată lumea tot ce ştie.

559. Ş-lo **curàtile.**
(Îşi luă cele curăţite). S'a dus; a plecat; a fugit; a murit; ş-a luat speranţa; şi-a ridicat speranţa. — Cfr. Papah. 492.

560. **Cură** nă cuvendă.
(Curge 'o vorbă). Se vorbeşte, merge vorba; *cură lafea, că tine h'iĭ arăŭ* = umblă vorba, se vorbeşte, merge vorba, că tu eşti rău.

561. Ţe **cură?**
(Ce curge?): Despre ce e vorba? *Că ştea tuţĭ, aoà ţe cură.* = Căci ştiau toţi despre ce e vorba aci.

562. Il băgàşĭ **curlu** tu păl'ŭr.
(Îl băgaşi curul în păliur). Adică: te-ai pus la adăpost.
Observare. Lupul, povestesc păstorii, când este urmărit de o droaie de câni, neputând să ţie piept la toţi, îşi găseşte refugiu la păliur, pe lângă care se adăposteşte cu spatele. Fiind păliurul spinos, cânii nu-l pot atăcà decât prin faţă. Prin acest mod el se opune cu succes cânilor, deoarece luptă unul în contra unuia.
De acì pare că şi-a luat originea această zicătoare.

563. L'i si udă curlu, sau: il' lo apă **curlu.**
(I se udă c...; îi luă apă c....) — Cfr. «A luà apă».

564. Canda si sculă cu c... nsus aḑĭ.
(Par'că se sculă cu c... în sus azi). Când cineva este nervos, supărăcios.
Observare. Se crede că cine se scoală din somn cu şezutul în sus, va fi în cursul acelei zile ursuz, se va certà cu toată lumea.

565. **Curcubete** h'arte.
(Dovleci fierţi) Adică: fleacuri, mofturi! nimicuri! *Curcubete grîţeşti*= Mofturi, minciuni greceşti.

566. Il' biŭ **curcubeta** apă.
(Îi băŭ dovleacul apă). Adică: A fost omorît; a fost ucis; a murit prin moarte nefirească. — Cfr. Papah. 500, unde nu este lămurit explicat.

567. L'-intră tu **curcubetă.**
(Îi intră în dovleac). Adică: Îi intră în cap; a priceput în sfârşit.

568. Curpit s-feaţe [easte].
(*Curpit* se făcu, sau: este) Adică; s'a îmbătat tun. — Avela, Epir.
Observare. *Curpit* este o plantă.

569. Canda n-avină **cursarl'i.**

(Par'că ne gonesc cursarii).—Cfr. Par'că vin Tătarii.—Sărună (Salonic), Macedonia.

570. Di cătră la **cuscra.**

(De către la cuscra). Adică: lucru prost; cam nepotrivit; nu tocmai cum trebue, ci cu cusur: *Mîncarea mutreaşte cîtră la cuscra* = Mâncarea lasă de dorit, mâncarea nu-i bine gătită; *Zburăşti cîtră la cuscra* = Vorbeşti cam fără perdeà, nu vorbeşti cum se cade; *Ţĭ li cruì stràńile cîtră la cuscra* = Ţi-a pocit hainele, ţi le-a croit prost de tot.

571. **Cusurle** altòr li vidèm, a noastre nu li mutrìm.

(Cusururile altora le vedem, pe ale noastre nu le privim.)

572. Scoasişĭ **cùţurl'i** de-angărie.

(Mi-ai scos buştenii dela clacă?) Adică: ce mi-ai făcut? n'ai făcut cine ştie ce? N'ai făcut nimic!

Se întrebuinţează despre acei cari pretind ceva, cari sunt foarte pretenţioşi.

Observare. A scoate cai dela angareà este un merit, dar a scoate buşteni, câni, pe lângă că nu-i un lucru de merit, este o muncă zadarnică.

(Vezi: cîńĭ).

573. Dit **cuţute.**

(Din cuţite). Adică: din mare pericol. *Lu scoş dit cuţute calu* = Scăpai calul dela moarte, din pericolul morţii. *Dit cuţute ascăpàĭ* = Am scăpat dela moarte, din mare pericol.

574. Băgară **cuţùt.**

(Băgară cuţit). Adică: au început măcel! *Turţil' va z-bagă cuţùt* = Turcii o să măcelărească lumea. *Băgă cuţùt tu ţak'i* = A început să taie ţapii.

575. Tu **cuţute** suntu.

(La cuţite sunt). A fi la cuţite, a se duşmănì de moarte.

576. A **cuţutluĭ** nu-l' si da cu buşlu.

(Cuţitului nu i se dă cu pumnul). Adică: trebue să te iei mai bine cu oamenii răi.

577. **Cuţùt** sta.

(Cuţit sta). A sta drept; a sta smirna.

578. Bagă-l' **cuvata.**

(Bagă-i covata). Adică: Înşală-l! Ademeneşte-l!

Observare. Locuţiunea de sigur s'a născut dela modul cum se obişnueşte a se domolì caii şi catârii răi prin punerea unei covate cu grăunţe inaintea lor, din care mâncând, sânt prinşi şi încărcaţi cu uşurinţă.

579. L'-băgă **damca.**
(Îi băgă pecetea). A pecetluì pe cineva la stâlpul infamiei; a stigmatizà pe cineva. A se pătà; *ş-băgă damca* = s'a pătat, s'a compromis pentru totdeauna.

580. Un **daràc** suntu tuţĭ.
(Un drac sunt toţi). Toţi sunt la fel, toţi vieţuesc la fel, toţi se aseamănă.

581. Ascăpàĭ de un **daràc** şi ded de-altu cama mare.
(Scăpai de un drac şi dădui de altul mai mare). A da din rău în mai rău, a da din puţ în lac.

582. Il' mîcăm **darea.**
(Îi mâncarăm «darea = comândul»). Adică: a murit.

583. Canda mi fečŭ a **dao-oară.**
(Par'că mă renăscui). — N. Baţaria din Cruşova, Macedonia.

584. Iţĭ **daŭ** trup ş-carne,
s-ńi daĭ oase ş-k'ale.
(Îţi dau trup şi carne, să-mi dai oase şi piele). Formula cu care obişnuesc mamele să încredinţeze pe copiii lor institutorilor, când îi aduc la şcoală, la începutul anului, sau când îi dă să înveţe o meserie oarecare.

585. Nă **dată.**
(Odată!) Adică: altădată! — Sămărina, Epir.

586. Canda l'-adunăm cu **dăul'a.** — Atanas Diamandi din Sămărina, Epir.
(Par'că îi adunarăm cu toba). Aşà de mulţi s'au strâns. — Cfr. Papah. 2.168.

587. Ţe **deapińĭ?**
(Ce deapeni?) Ce tot îndrugi? Ce tot spui?

588. Il' **deàpină** multă.
(Deapănă mult). Mănâncă mult, îndoapă mult. *Multă pîne-l' deàpină* = Îndoapă mult, mănâncă mult.

589. **Dedu** ş-loaĭ.
(Dădui şi luai). Adică: am rupt relaţiile, nu mă mai amestec într'o afacere, nu mai fac parte din ceva; n'am nici un amestec.

590. Niţi **dinte** nu ḑîse, că-l doare.
(Nici dinte nu zise, că-l doare). Adică: n'a suferit de nici o boală până acuma. A fost sănătos tun.

591. Li **dipină!** (Le depănă!) A şters-o, s'a dus!

592. Easte **diprisupră.**

(Este pe deasupra). 1° A fi superficial, uşurel; om care nu adânceşte bine lucrurile. *Nveaţă diprisupră* = Învaţă fără temeiu. 2° *Aleaḑe diprisupră ficorlu* = Citeşte liber băiatul.

Observare. Cetirea în şcoale, după metoda rudimentară veche, se făceà în două moduri: *a) diprig'òs* şi *b) diprisupră. a) Diprig'òs* se ziceà, când băiatul pronunţà fiecare literă a parte şi apoi combinà totul în silabe şi silabele la urmă le combinà în cuvinte. De pildă: *cìne* se citeà: c, î = cî, n, e = ne: câne; *b)* iar *diprisupră* se ziceà, când băiatul ajungeà să cetească dintr'odată cuvintele, de pildă: pâne, câne, etc.

593. Ţe ma-ţĭ **discîntă?**

(Ce tot îţi descântă?) Adică: ce tot îţi mai toacă? Ce minciuni îţi mai spune? Ce-ţi îndrugă la ureche? Ce te dăscăleşte?

594. Il **disculţă.**

(Îl descalţă). Adică: a-i aflà gândul, a scormonì părerea cuiva.

595. **Dişuţî't.**

(Om desucit). Om neserios; dezordonat.

596. **Dîngîneşti** apoea di vinate.

(Plesneşti apoi de necaz).

597. Un **dîrlìc mîcă.**

(Un maldăr mâncă).

Adică: Mâncă o grămadă! S'a rupt de mâncare.

598. Căḑùşĭ tu **dăvie,** nu ascàk'ĭ în vie.

(Căzuşi la proces, nu scapi în curând).

Cine are procese, nu scapă cu una cu două.

599. Dă ş-fuḑĭ di **dăvie.**

(Dă şi scapă de judecată, de proces).

600. — Dă-ńĭ, Doamne! — Mină-te, mărate, s-ţá dau!

(— Dă-mi, Doamne! — Mişcă-te, sărmane, să-ţi dau!) Adică: Trebue ca omul să dovedească şi el prin sârguinţă, că doreşte să fie ajutat de Dumnezeu, pentru ca Dumnezeu să-i ajute. — I. Coyan.

601. Ǧone om, cîndu *doarme*, pîne nu mîcă.

(Voinic, vrednic om, când doarme, pâne nu mănâncă). Se zice în bătaie de joc despre cineva.

602. Are **domnu.**

(Are stăpân): A nu fi de capul său cineva.

603. Bagă-te **z-dorńi.**

(Bagă-te să dormi): Fii pe pace! fii liniştit. (Ironic întrebuinţat la adresa cuiva).

604. Cîndu-l veḑĭ **draclu**, atumţea-l cafţî Hristolu.

(Când vezi pe dracul, atunci îl cauţi, chemi în ajutor pe Hristos.) Numai când eşti la zor, devii bun credincios, om înţelept, etc.

605. L'-intră **draclu** tu pî'ntică (sau: ìnimă).

(Îi intră dracul în pântece [inimă]). Adică: s'a înrăit foc.—N. Baţaria.

606. Lu ncălică **draclu.**

(Îl încălecă dracul): A fi apucat de dracul; a fi mânios.

607. **Drac** di sum punte easte.

(Drac de subt punte este). A fi dat dracului; a fi cât se poate de deştept. Tot aşà: *Drac şi ğumitate easte* = Drac şi jumătate este.

608. Va s-ğoacă **draclu** aţèl marle.

(O să joace dracul cel mare).—N. Baţaria. Are să se petreacă ceva îngrozitor, lucruri mari se vor petrece.

609. Ş-lă **draclu** curlu cu nîs.

(Îşi spălă dracul curul cu dânsul). S'a sfârşit cu dânsul, s'a isprăvit cu dânsul! A murit!

610. **Draclu** tru cărţî l-easte.

(Dracul în cărţi — de joc — este).

Adică: din jocurile de cărţi se nasc certe şi bătăi.

611. Imnă cu **draclu.**

(Umblă cu dracul). Adică: umblă cu nedreptatea, cu răutatea.

612. **Drac** are!

(Are pe dracul!) Adică: n'are nimic, nu suferă de nimic, ci se face.

613. Nă sută di **draţĭ** are pri nîs.

(O sută de draci are pe dânsul): A fi arţăgos peste fire; a fi foarte supărăcios.

614. Se-adunară ca **draţl'i** tru k'isă.

(Se strânseră ca dracii în iad). Se zice despre o adunare de oameni răi.

615. **Draclu** băseriţĭ no-adară.

(Dracul biserici nu face). Adică: dela drac să nu te aştepţi la fapte bune.

616. Ş-freaḑe **draclu** čorlu.

(Îşi rupse dracul piciorul). Adică: mi-a venit şi mie odată rândul să te frec.

617. No-are **drăcurìĭ.**

(N'are drăcìi): A fi om bun; om drept; om care nu ştie ce sunt drăciile. *Are drăcurìĭ multe omlu aestu* = Omul acesta este dat dracului; este un zevzec.

618. Ş-le-aŭ **dùhurle.**

(Şi le au duhurile). Adică: a se potrivì în caracter; a fi în buni termeni; a trăì în înţelegere. *Nu ş-loară dùhurle* = Nu se potriviră în caracter. — δὲν ἔσμιξαν τ' ἄστρα των. (Proverb neo-grecesc).— Cfr. Papah. 2.552.

619. Tută siptămîna sta teasă şi **Dumìnica-ĭ** sînătoasă.

(Toată săptămâna sta întinsă la pat, şi Dimineca este sănătoasă).

Se aplică femeilor leneşe, negospodare.

620. Nu ncl'ise **Dumnid̦ăŭ** doaŭă case.

(Nu închise Dumnezeu două case). Se întrebuinţează despre doi căsătoriţi, cari se potrivesc, fie în urîţenie, fie în răutate.

621. Di la gura ta ş-tu ureacl'a-l **Dumnid̦ăŭ!**

(Dela gura ta şi în urechea lui Dumnezeu). Auzì-te-ar Dumnezeu! Împlinească-se voia ta numai decât!

622. Ca de-aoà pînă la **Dumnid̦ăŭ.**

(Ca de acì până la Dumnezeu). Adică: ca dela pământ până la cer! *Fud̦e ună de-alantă ca de-aoà pînă la Dumnid̦ăŭ.* = Diferă una de alta ca dela cer până la pământ.

Observare. Cer şi Dumnezeu se confundă la Aromâni. Se zice despre cer şi Dumnezeu.

623. Pîn di **Dumnid̦ăŭ** s-arcă.

(Până la cer — Dumnezeu — se aruncă!) Adică: 1° a protestà din toate puterile sale; 2° a nu consimţì cu nici un chip.

624. Năĭnte cu **Dumnid̦ăŭ.**

(Nainte cu Dumnezeu!) Curaj! nu te teme cu ajutorul lui Dumnezeu!

625. Cu numa-l **Dumnid̦ăŭ** [tute va s-facă].

(Cu numele lui Dumnezeu [toate s'or face). Adică: Cu voinţa lui Dumnezeu, cu ajutorul lui Dumnezeu.

626. **Dumnid̦ăŭ** nu doarme.

(Dumnezeu nu doarme). Adică: vede nedreptatea ce se făptueşte, Dumnezeu are să pedepsească pe cel nedrept.

627. **Dumuid̦ăŭ** u deade, Dumnid̦ăŭ u lo!

(Dumnezeu o dete, Dumnezeu o luă).

628. **Dumnid̦ă** nu li da tute bùnile la un loc.

(Dumnezeu nu le dă toate bunele la un loc). Dumnezeu nu dă totul cuiva, nu face pe cineva să fie desăvârşit.

629. Ağută-te, s-ţ-ağută ĵ-**Dumniḑăŭ.**

(Ajută-te, să-ţi ajute şi Dumnezeu).

630. «Ţe, zburî'şĭ cu Dumniḑăŭ tine, di li ştiĭ tute?»

(Doar vorbişi cu Dumnezeu tu, ca să ştii toate?) Adică: şi tu un om eşti, ca toată lumea.

631. Ţe vine di la **Dumniḑăŭ**, g'ine z-vină.

(Ce vine dela Dumnezeu, vie cu bine). Mângâiere ce se face celor îndureraţi.

632. Ţe deade **Dumniḑă** şi ţe s-l'a draclu?

(Ce dete Dumnezeu şi ce să ia dracul?) Când n'ai nimic în casă; când eşti sărac lipit.

—Bulgăreşte: şto dadi Gospod e şto da zemi dg'aul?

—Ng. Τί ἔδωσεν ὁ Θεὸς καὶ τί νὰ πάρῃ ὁ Διάβολος;

633. No-alasă vîră s-k'ară **Dumniḑăŭ.**

(Pe nimeni nu lasă să piară Dumnezeu). Dumnezeu îngrijeşte de toţi.

634. Duse!

(Duse). S'a sfârşit! *Duse, u păţî'm* = s'a sfârşit, am păţit-o.

635. **Duşmanlu** mi pimse.

(Duşmanul mă împinse). Adică: Dracul mă împinse, (la fapte rele).

636. La **duşmàńĭ** s-nu da Dumniḑăŭ.

(La duşmani să nu o dea Dumnezeu!) Ferire-ar Dumnezeu şi pe duşmani: de o boală, de o nenorocire mare!

637. Va lă scoată **ḑamă.**

(O să le scoată zama). A tocì ceva; a tâmpì ceva. *Lă scoase ḑama gràmatlor.* = A tocit-o cartea. *Va lă scoată ḑama oĭlor*, se zice când cineva mulge oile peste măsură de mult, încât le face rău la ugere; *va lă scoată ḑama cal'lor.* = munceşte caii peste măsură.

638. O-adràşĭ **ḑamă** di culeàş.

(O făcuşi zama de ciulamà). A face ceva talmeş balmeş; a se amestecà ceva rău de tot; a se încurcà rău o afacere, ceva.
—Cfr. No. 540.

639. Bea-l' **ḑama!**

(Bea-i zama!). Se aplică cuiva care a devenit stăpân cu puterea peste un lucru străin, dar nefolositor în sine. Adică: şi dacă l-ai căpătat, la ce ţi-o folosì? zama ai să-i bei, că el zamă nu dă.

640. Ahtare nă-i ḑanḑa arumîneascĕ.
(Atare, astfel ne e firea românească). Aşà ne e nouă firea! aşà obişnuim noi Românii!

641. Lo-acăţă ḑanḑa.
(Îl apucă arţagul). A-i venì toanele; a se nărăvì.

642. Ḑanḑa s-te-adună!
(Năravul, arţagul să te care!). cărà-te-ar năravul!
Observare. Ḑanḑă = arţag, nărav, fire. Om ḑinḑòs = om cu nărav, om cu arţag, om supărăcios.

643. Ḑîca ta!
(Zisul tău, spunerea ta!)

644. L'-arsărì ḑîfna.
(Îi sărì ţâfna). A-l apucà arţagul; a fi om ţâfnos.

645. Canda intrară ḑî'lile tu sac?
(Par'că intrară zilele în sac?) Adică: Ce, par'că se sfârşiră zilele? zilele nu sfârşesc nici odată; mai este timp; timpul este nesfârşit.

646. «Ḑî-l' pri numă! Ḑî-l' tine!»
(«Zi-i pe nume! Zi-i tu!»). Acestea sunt expresiunile cu cari ne adresăm convorbitorului nostru, când nu ne aducem aminte ceva. *Ş-acşì cum îţĭ spun, atumţea vine.... ḑî-l' pri numă! cum îl' ḑîc?...* = şi aşà, precum îţi spun, atunci vine... zi-i pe nume, numeşte-l tu! cum îi zice?...

647. Ca ḑînă s-pare!
(Ca zână pare!) A fi foarte frumoasă. — C. Samargi, Razloc.

648. Inî ḑîse, niḑî'sile.
(Îmi zise nezisele: ce nu s'a zis despre nimeni). Adică: vorbe injurioase, dojeni amare, crude ocări.

649. Armase cu ḑeàditlu n-gură!
(Rămase cu degetul în gură). A rămâneà sărac lipit, a ajunge la sapă de lemn.

650. Niţi tu ḑiḑitìc nu te-am.
(Nici la degetul cel mic nu te consider). Adică: nu te preţuesc câtuşi de puţin! — Cfr. Papah. 652.

651. Cu ḑiḑiticlu te-arùc [ti mîc].
(Cu degetul cel mic te arunc, te trântesc [te mănânc]). Adică: te sfărâm, te nimicesc cu foarte mare uşurinţă. — Cfr. Apost. 5, 86ª δακτύλῳ δεῖ σε ἑλκυσθῆναι: ἐπὶ τῶν διὰ νόσον ἢ λύπην ἰσχυῶν γενομένων.

652. O-aspàrsim buna-ḑua.
(O stricarăm «bună ziua»). Adică: ne-am certat; am întrerupt legăturile de prietenie. — Cfr. Papahagi 2.557.

653. Ḑua-ḑùăl'eĭ.
(Ziua-zilei). Adică: o zi mare, o zi întreagă. *S-pidipsì nă ḑuă-a ḑùăl'eĭ.* = Se muncì o zi întreagă.

654. Ḑuă cu ḑua.
(Zi cu ziua). Cu sensul zicătoarei precedente. *Nă Ḑuă-cu ḑua feaṭe màsturlu la noĭ.* = O zi întreagă lucră zidarul la noi.

655. Nu-ñĭ viḑùĭ ḑuă albă.
(Nu văzui zi albă). Adică: Nu trăii o zi fericită. — Cfr. Papahagi 674, 675.
Observare. «Die glücklichen Tage bezeichnet man symbolisch weiss, die unglücklichen schwarz: Dies albus, dies ater» Wölffling, IV, 39.

656. Ḑuă lae a ta!
(Zi neagră a ta). Zi nefericită a ta!

657. L'-u feaṭe δală.
(I-o făcù lapte acru). A i-o strică; a tăià nasul cuiva; a i-o face boacănă. — Cfr. Papahagi 680.

658. Băneaḑă cu δrăñle [Ohrida: δreñ].
(Trăeşte cu dramul). Adică: cumpătat; a trăì în sgârcenie.

659. No-are δrăñĭ.
(N-are dramuri). A fi nerod; a fi într'o doagă. A fi scrintit la creier. *Nu are tute dreñle* = (idem). — St. Mihaileanu, op. cit. — Cfr. Papahagi 688; a fi uşurel, fără cumpănă şi fără socoteală, fără măsură.

E

660. Ṭe si-l' faṭĭ a ètil'eĭ?
(Ce să-i faci, a epocei). Adică: Ce să facem împrejurărilor. *Ṭi va s-faṭim? va s-arăvdăm, că eta o-aduse aşì.*=Ce vom face? vom răbdà, căci împrejurările sunt aşà, căci împrejurările nu ne sunt priincioase.

661. Eta tută nu-l' taṭe gura.
(Tot veacul nu-i tace gura). 1° A se văità într'una; 2° a fi un guraliv.

662. Caftă-ṭĭ eşa totna.
(Caută-ţi potriva în totdeauna): Adică: dacă eşti sărac, să iei dela

săraci nevastă; şi dacă eşti bogat dela bogaţi, căci altfel nu poate fi viaţă fericită. (Vlaho-Clisura).

663. Il' viñe ergu.
(Îi venì presimţire.) A presimţit.

664. *a)*. Ţe etă, ţe oamiñĭ! *b)*. S-alăxì eta.
(a). Ce timp — ce lume, — ce oameni!) — Cfr. O tempora, o mores! Când vrem să arătăm că s'a stricat lumea de astăzi.
b). (S'a schimbat timpul, lumea). Nu mai este lumea de altădată!

665. Earnă bună, veară cama bună.
(Iarnă bună, vară şi mai bună). Aşà se zice, când celnicii au scos oile bine, fără pierdere în timpul iernii, după care le va urmà o vară şi mai bună.

F

666. Va ti coasă la facă.
(O să te coase la facă.) Adică au să te trântească la dubă, în închisoare. — Vlaho-Livade.
Observare. *Facă* propriu nu ştiu ce înseamnă.

667. Om fafal'àr.
(Om flecar). Care îndrugă la verzi şi uscate, fără nici un şir.

668. Om farafură.
(Om flecar, om uşurel, care judecă în toate superficial). — Selia, Macedonia.

669. Va-l' faţĭ faţa di carne.
(O să-i faci faţa de carne). Adică: n'ai să-i faci nimic, n'ai să-i faci nici o ruşine; n'o să-l dai de ruşine.
Se întrebuinţează, când se laudă unul, că va da pe cineva de ruşine în faţa lumii, deşì pe nedrept.

670. L'-bătù faţa, ma nu duk'ì.
(Îi bătù faţa, dar nu simţì). Adică: i-a tăiat nasul, dar n'a simţit. — Mihail, op. cit.

671. Il' da faţă.
(Îi dă faţă). A răsfăţà pe cineva; a da nas la purtare.

672. Il' cădù faţa, de-aruşine.
(Îi căzù faţa, de ruşine). Adică: s'a simţit foarte ruşinat, tare s'a ruşinat; *s-nu ḑîcă, am carĭ z-ḑîcă, al Čiuča va-l' cadă faţa de aruşine?* = şi dacă i-o zice şi dacă nu i-o zice, puţin îi pasă lui Ciucia.

673. «Mi pitricù dada, s-ńi laŭ faţa.»
(«Mă trimise mama, să-mi spăl faţa»). Adică: vorbă să fie; scuză proastă. De pildă, dacă cineva se scuză prost, o scaldă cum poate, i se spune, că asta-i curată *«mi pitricù dada, s-ńi laŭ faţa.»* = adică: asta-i curată: vorbă să fie, asta-i curată scăldare; asta-i scuză mai mult.— Vlaho-Clisura.

674. **Faţă** aroşe; faţă lae.
(Faţă roşie; faţă neagră). Om neruşinat; om fără ruşine. Opusul dela: *faţă curată* = obraz curat, obraz cinstit.— Creangă, II, 144.

675. Cîndo-avèm **fărină**, no-vèm căpisteare; cîndo-avèm căpisteare no-avèm fărină.
(Când avem făină, n'avem căpistere; când avem căpistere, n'avem făină).
A fi săraci; a nu aveà toate cele trebuincioase; a trăì de azi pe mâne.

676. S-feaţe [ca] di **fărmàc**.
(Se făcù ca de otravă). A se întristà mult; peste măsură.

Aşì ază, aşì mîne,
S-feaţe nveasta di fărmàc,
Linăvoasă s-cama ştibă,
Aveà-ağumtă s-facă pac!

N. Baţaria, Părv. p. 21.

677. **Fărmàc** va li spuńĭ tute.
(Otravă le vei spune toate). Adică: venin ţi se vor face toate câte faci, câte nu faci. *Fărmàc va-ţĭ easă tute.* = Venin îţi vor ieşì toate, adică: ai să plăteşti scump tot ce faci.

678. **Fărmàc** şi nčemir [sau čomir] s-ţă si facă!
(Otravă şi venin să ţi se facă!) subînţeles: mâncarea, banii, etc.! *Mîcă un čemir* — la Veria: čomir): A mâncat o grămadă! a mâncat cât n'a mai putut.

679. Il' biù **fărmaclu**.
(Îi băù otrava): I-atras răul; a suferit răul după urma morţii unui iubit. *Muma multe fărmaţe bea pînă s-crească fumeal'a.* = Mama multe amărăciuni bea până să crească copii; *fărmaclu a l'eĭ nu se-aspune.* = Amărăciunea sufletească a ei nu se spune prin cuvânt!

680. Cîte **fărmaţe** no-am traptă.
(Câte otrăvuri n'am suferit!) Adică: câte amărăciuni n'am suferit!

681. Ş-arcă fățle m-pade.
(Îşi aruncă feţele — obrajii — jos): A-şi da masca jos; a se demască; a se da de ruşine. — N. Baţaria.

682. Făţĭ-făţĭ easte.
(Feţe, feţe este). A fi cu mai multe feţe; a fi om prefăcut, făţarnic.

683. Făţĭ-făţĭ scuteà de-aruşine.
(Feţe, feţe scoteà — schimbà — de ruşine). A se ruşinà.
Se întrebuinţează despre cei cari au ruşine.

684. Tu Feàrică s-ti ved.
(În Ferigă vedeà-te-aş). Vedeà-te-aş mort! — La Călive-Radralexi. — Cfr. duce-te-ai la cucuiata!
Observare. *«Feàrică»* **se numeşte cimitirul din acest orăşel, fiindcă acì creşte ferigă multă.**

685. Truplu tu biseàrică ş-mintea-l' tu feàrică.
(Trupul în biserică şi mintea-i în ferigă).
Se aplică la adresa oamenilor ipocriţi, cari se dau de oameni foarte evlavioşi, dar cari în realitate sunt oameni răi, hoţi cari se gândesc mai mult la furtul oilor şi caprelor ce pasc prin ferigă.

686. Nu n-biseàrică, ma n-feàrică.
(Nu în biserică, ci în ferigă!) Adică: Nu acolo, unde vede toată lumea, unde se strâng oamenii de treabă, ci în ferigă, unde nu te aude nimeni, unde trăesc oamenii răi?
Se întrebuinţează despre cei cari fug de lume, cari au frică de lumină.

687. Ma g'ine să-aspardi nă punte ş-un mînăstìr, dicî't s'aruşnèdĭ nă feată.
(Mai bine să spargi—să strici o punte şi o mânăstire, decât să dai de ruşine pe o fată).

688. Carĭ are feate, easte totna cama ńic.
(Cine are feate, este în totdeauna mai mic).
Observare. Fiindcă fetele sunt greu de măritat şi părinţii nu trebue să se ia de sus, căci le rămân atunci nemăritate. Şi ce poate fi mai mare nenorocire decât nemăritişul unei fete la vârsta ei, la Aromâni?

689. Nu lo feată, lo paràţĭ.
(Nu luă fată, luă parale). Se zice despre cei cari se însoară mai mult pentru bani, decât pentru fată. — Sărună (Salonic), Macedonia.

690. Dî ficòrĭ, dî zurl'i!

(Zi băieţi, zi nebuni). Adică: cuvântul: *băieţi* este sinomim cu neastâmpăraţi, fiindcă aşà cere firea lor tânără.

691 **Fičorl'i** dişcl'ìd casa.

(Băieţii deschid casa). Adică: ei sunt aceia cari fac să nu piară nu mele părintesc, să nu se stingă neamul!

692. Ağumsim, s-nă l'a **fičorl'i** prit čičoare.

(Ajunserăm, ca să ne ia băieţii peste picior: să ne calce băieţii în picioare). Adică: a nu mai fi ascultaţi de băieţi; ca băieţii să nu ne poarte nici un respect. — Cfr. Papah. 730.

693. S-plînḑe ca vîră **fičòr.**

(Se plânge, se vaită ca un băiat). A se văità ca un copil! ca un om slab.

694. Cu mintea **fičorlor** ti duţĭ?

(Cu mintea băieţilor te duci?) Adică: asculţi ce spun copiii? te iei după vorbele copiilor? — Cfr. Papah. 2636.

695. **Fičorl'i** agońa se-arì'd.

(Băieţii se înşală curând). *Se-arîde ca fičòr* = Se înşală ca un copil; Se ademeneşte uşor.

696. Plînḑeà ca un fičòr (sau: ca un *fičuric*).

(Plângeà ca un copil, (sau: ca un copilaş). De milă, de frică; a plânge în mod de a-ţi inspirà compătimire.

697. **Fičorl'i** ţi no-ascultă părinţîl'í, hăire nu fac.

(Copiii cari nu ascultă de părinţi, noroc nu au: nu se pricopsesc). Sau: *Fičorl'i ţe no-ascultă di părinţî, prucuk'ie nu fac* = Copiii cari nu ascultă de părinţi, nu se pricopsesc.

698. **Fičorlu** easte uğaclu a càsil'eĭ.

(Băiatul este căminul — ogeacul — casei). Adică: stâlpul casei, germenele perpetuării numelui familiei, neamului.

699. Bărbatlu easte àrburle şi **fičorlu** uğaclu a càsil'eĭ.

(Bărbatul este arborele şi feciorul ogiacul casei).

Cu sensul zicătoarei precedente.— Culeasă de Iuţa din Cruşova, Macedonia, apud Hasdeu, Magn., p. 1.482.

700. **Fičorl'i** de-azĭ suntu draţĭ.

(Băieţii de azi sunt draci). Adică: deştepţi, cari nu se pot înşelà.

701. **Fičorl'i** s-crescu co-arale.

(Feciorii se cresc cu rele). Adică: cu necazuri, cu suferinţe.

702. I **fičòr**, i feată, caθe un cu căsmetea-l'.

(Sau fecior, sau fată, fiecare cu norocul său).

703. Macă mîţĭ dală cu fičorl'i, va s-ti pruscuk'ască.
(Dacă mănânci lapte acru cu băieţii, o să te stropească).— Gopeşi, Macedonia, dela d-l Papagoga. — Cfr. Papah. 2.569.

704. **Fičorlu** cu doĭ părinţî, armîne fără căčulă noauă tră Paşti.
(Feciorul cu doi părinţi, rămâne fără căciulă nouă la Paşti.)

705. O-agudìm tu **fitàl'ŭ,** h'im an calàr.
(O nimerirăm în timpul când fată oile, caprele, suntem călare). De *fitàl'ŭ* (=epoca fătării vitelor) depinde soartea crescătorului de vite.

706. L'-bagă **fitil'e.**
(Îi bagă fitile). Adică: pune intrigi; îl aţâţă.

707. L'-intră **fitil'lu.**
(Îi intră fitilul). Adică: A aveà zor mare; a-i intrà spin în coaste. De asemenea se zice de un ofticos: *L'-intrà fitil'lu tu k'eptu, no-ascapă.*= i-a intrat viermele în piept, nu mai scapă.

708. L'i se-astease **fitil'lu.**
(I se stinse fitilul). Adică : a murit.

709 **Foale** se-adră (di nviţare, etc.)
(Burduf se făcù — de învăţătură, etc.)

710. Ńî-alg'iră ocl'il' di **foame.**
(Îmi albiră ochii de foame). A se înălbì ochii de foame cuiva, înseamnă: a aveà foame straşnică; a fi leit, a nu mai puteà de foame. — Cfr. Papah., 746.

711. Vîră nu moare di **foame.**
(Nimeni nu moare de foame).

712. **Foc** cu foc nu se-astinḑe.
(Foc cu foc nu se stinge). Nu se domoleşte o ceartă cu răul, ci cu vorba dulce şi cu binişorul.

713. **Foc** di pal'e.
(Foc de paie). Adică : supărare trecătoare.

714. O-arse **foclu!**
(O arse focul). Se zice când cineva sufere de moartea unei rude, unui copil, etc. *Easte arsă di foc laea.* = Sărmana sufere de pe urma morţii.....

715. **Foc** scuteà din gură calu.
(Foc scoteà din gură calul): A fi cal iute, care sboară, care fuge de mănâncă pământul. *Foc mìcà calu* = Sburà calul în mers.

716. **Foclu** şicae nu ştie.
(Focul glumă nu ştie). Focul nu glumeşte; cu focul nu se glumeşte.

717. Curàt ca **foclu.**
(Curat ca focul).

718. Niţi **foclu**, niţi apa nu le-astinḑe lăeţle a tale.
(Nici focul, nici apa, nu le stinge ticăloşiile tale).

719. Va s-nă faţim **fraţĭ** [surărĭ] pi vang'èl'ŭ!
(O să ne facem fraţi [surori] pe evanghelie!)
Adică: o să ne luăm la bătaie, avem să ne batem.

720. **Fràtile** z-doare.
(Fratele se doreşte). *Fràtile tut frate va s-h'ibă* = Fratele tot frate o să fie. Adică: chiar dacă s'or certà fraţii între ei, tot fraţi rămân.

721. Va ti fac s-ţ-u daĭ pri **frîmte.**
(O să te fac să te loveşti pe frunte).—Cfr. Cic. ad Att., I, 11: ut frontem ferias. Von Zorn und Unwillen schlägt man sich wohl vor die Stirn.

722. U turnă **frînḑa.**
(O întoarse foaia). A întors foaia! *U tornu ş-frînḑa alantă* = O întorc pe foaia cealaltă.

723. **Fricoslu** şi de-aumbră-l' se-aspare.
(Cel fricos se sperie şi de umbră-i).— Cfr. Papahagi 136.

724. **Frîncu** s-feaţe.
(Frânc se făcŭ). A se supărà foc! A prăpădì pământul de supărare. *Frîncu ardŭ s-feaţe!* = s'a supărat grozav!

725. S-li calcă **frînḑa!**
(Să le calce frunza)! Adică: să le dăm uitării. *Li càlcă frînḑa!* = S'au uitat! Lucruri vechi, lucruri uitate!

726. **Frînḑe-te**! saŭ: **frînḑe-te** de-aoaţe! saŭ frînḑe-ţĭ zverca de-aoaţe.
(Fringe-te; frînge-te de acì; frânge-ţi, rupe-ţi gâtul de acì).
Adică: Piei de acì! dispari de acì! Du-te dracului de acì!

727. U turnă **frînḑa.**
(O intoarse frunza): A întoarce foaia. *U tornu frînḑa de-alantă parte.* = O întorc foaia pe partea cealaltă! *Tornu ş-frînḑa alantă ĭo*= Întorc foaia cealaltă! *U şuţî' frînḑa* = Întoarse foaia; a întors-o pe foaia cealaltă.
A-şi schimbà părerea.

728. **Fuçe** multu ună de-alantă.
(Fuge mult una de alta). Se deosebeşte mult una de alta; diferă mult una de altă.

729. L-**fufulì!**
(Îl câştigă). Se întrebuinţează ca termin tehnic de copii, când unul câştigă toate arşicele celuilalt. A *fufulì* pe cineva deci înseamă: a-i câştigà toate paralele; a-l despoià de avere.

730. Deade **fuga**; sau: deade **fuga**-laga, sau: tu nă **fugă**.
(Dădù fuga; dădù fuga alergarea; într'o fugă): În fugă mare. *Deade nă-alagă ş-nă fugă c-ascăpirà loclu* = fugià de rupeà pământul! —
— Cfr. Creangă: Dela Ocea până la Grumăzeşti, a ţinut numai o fugă. *Nich.*, p. 133. Arom. idem: *ţînù nă fugă.*

731. No-are **ful'òr**.
(N'are fuior): A nu aveà minte. *No-are ful'òr în cap.* = N'are minte în cap. Este fluturatic.

732. L'i scoàsiră **ful'orlu** [din cap].
(Îi scoaseră fuiorul [din cap): A scoate mintea cuiva; a înnebunì pe cineva; a încântà cu vorbe dulci pe cineva despre lucruri cari-i plac, dar mai mult în bătaie de joc.

733. Lu ncălică **fumeal'a.**
(Îl încălecară copii). Adică: A aveà familie grea. — Ştef. Mih., op. cit. (Cfr. Papahagi, 789). *Lu ncălică fumeal'e greaŭă* = L-au copleşit copiii [=familie grea).

734. Părìntile di la gură ţîne tră **fumeal'e.**
(Părintele ţine dela gură pentru copii). Adică: iubirea părinţilor n'are margini; mai bine se lipsesc ei de ceva, decât să ducă copiii lipsă.

735. Ntră **fumeal'e**, foclu s-le ardă tute.
(Faţă de copii, focul arză-le pe toate). Familia, copiii sunt de preferit faţă de ori ce alt lucru, ori cât de scump.

736. **Fumeal'a** z-doare.
(Familia (=copiii) se doreşte, se iubeşte). *Are ma dulţe di fumeal'e?* = Este vreun lucru mai dulce ca copii?

737. **Fumeal'a** cîte no-are, sau: cîte nu va?
(Familia câte — greutăţi — nu are, sau: câte, subînţ. greutăţi, nu cere?). Cu greu se întreţine familia.

738. Nu-l' si duțe **fumeal'a** ndreptu.
(Nu-i merge familia drept). A nu-i merge treburile bine. — Gopeşi, D. Milescu.

739. Las s-ńargă **fumlu** ndreptu ş-las h'ibă uğaclu strîmbu.
(Las' să meargă fumul drept şi las să fie coşul strâmb). Adică: Treaba să meargă bine, şi puțin ne pasă dacă aparența nu-i în destul de prezentabilă.

740. L'-trad̦e **fumlu** g'ine.
(Îi trage fumul bine în coş): A-i merge perfect de bine; A-i merge treaba foarte bine. — Mihăil., op. cit.

741. L'-deade di **fundu**.
(Ii dădù de fund): A găsì rostul unei chestiuni; a găsì o deslegare. *L'-află fundul* = Îi găsì rostul.

742. **Fur** di fur are fark'e.
(Fur de fur are deosebire). Toți furii nu sunt la fel: sunt şi buni printre furi.

743. Ease **fur** omlu de bun?
(Iese fur omul de bine?) De rău, din cauza nenorocirilor este nevoit omul să apuce drumul codrilor, să se facă haiduc.

744. **Furk'isì!**
(S'a înfurcit)! A se supărà; a se îndrăcì, *furk'isite!* = (pusule pe furci) Îndrăcite!

745. Di **furil'e** om vîră nu s-fațe.
(De furt om nimeni nu se face). Pe căi nedrepte nimeni n'ajunge bogat, om de treabă.— Cfr. Papahagi 799.

746. Z-ğurĭ e-amărtie, am **s-furĭ** nu-ĭ amărtie?
(Să juri este păcat, dar să furi nu-i păcat?)

747. **Furlu** lo-are caplu tu tastru.
(Furul îl are capul în traistă). Adică: este destinat să moară mai curând sau mai târziu; el se consideră ca şi mort din ziua în care a apucat acest drum.

748. **Furlu** di fur nu se-aspare.
(Furul de fur nu se sperie).

749. **Furlu-ĭ** Turcul a Tùrculuĭ.
(Furul este Turcul Turcului). Adică: Turcul este rău, dar şi lui îi vine de hac furul.

750. Ǧ'oacă *furl'i* ca ieḑl'i. (Joacă hoţii ca iezii). Adică : sunt hoţi aşà de mulţi şi aşà de neturburaţi, că nu ştiu de frica nimănui.

751. Adună ca **furnigă.**
(Strânge ca o furnică). A fi econom; om cu chibzuială.

752. **Furlu** l-faţe ǧone ş-loclu; saŭ: a **furluĭ** l'-ağută ş-loclu.
(Pe fur îl face să fie voinic şi locul; furului îi ajută şi locul). Adică: îi ajută, îl face să fie voinic şi poziţia locului unde trăeşte, căci el de obiceiu trăeşte prin păduri şi prin munţi, puţin accesibili.

753. Nă dincăm [diñicăm] ca **furniga.**
(Ne dumicarăm ca furnica). Adică: ne prăpădim în luptă ca furnica. A se luptà de moarte, cu învierşunare mare.

754. Are **furnìḑĭ** la čičoare: [čoare].
(Are furnici la picioare). Adică: este neastâmpărat; nu poate sta locului. *Nu-l are loclu, canda are furnìḑĭ la čoare* = Nu se astâmpără, par'că-i umblă furnici la picioare!
—Cfr. «On dit qu'un homme a des oeufs de fourmi sous ses pieds, lorsqu'il ne peut demeurer en place, ou il a grande envie de marcher». Leroux, *Dict. com.*

755. S-acăţă **furniga** cu l'undarlu.
(Se apucă furnica cu leul). Când se apucă la ceartă unul slab cu unul tare; unul sărac lipit cu unul putred de bogat.

756. **Furñie** vream.
(Pretext vream, căutam). Ngr.: 'Αφορμὴ ἐγύρευα.

757. Căḑù **furtie.**
(Căzù povară). A se rugà cineva stăruitor. *Căḑù furtie piste mine si-l' lu fac aestu lucru.* = Se rugă stăruitor de mine să-i fac această treabă. *Iñĭ căḑù furtie priste cap.* = Trebue să-i duc de grijă, trebue să îngrijesc de dânsul.
Lo-am furtie priste cap. = L-am povară peste cap: a-i purtà de grijă: *Nu ti fă furtie* = Nu te fă povară! adică: nu-mi bate capul, lasă-mă în pace.

758. **Fuşek'i** s-feaţe.
(Cartuş se făcù). Adică: s'a săturat bine; s'a îndopat ca un cartuş.

759. **Fuşek'i** am, pălasca nu = (Cartuş am, cartuşieră nu). A nu aveà în totdeauna tot ce-ţi trebue.

G

760. Mińte di gae.
(Minte de cioară). Adică: minte proastă.

761. Ţi-ńĭ lo gaea mintea?
(Ce-mi luă cioara mintea?) Adică: Ce, am înnebunit?

762. Nu nă vine pi gaĭdă.
(Nu ne vine pe cimpoiu). Nu ne vine la socoteală; nu este după dorinţa noastră; nu ne aranjează; nu-i după placul nostru.

763. Galbin ca turta di ţeară:
(Galben ca turta de ceară).

764. Are gardu.
(Are gard). Adică: nu este liber.
Observare Se zice de un frate mai mic, că nu este liber să se însoare, deoarece are frate mai mare de însurat, sau soră care trebue întâiu măritată.

765. Lo-arsărì gardul.
(Îl sărì gardul). A sărit peste obstacol; s'a însurat înaintea unui frate mai mare neînsurat, sau înainte de a-şi mărità pe soră-sa.

766. Aflàşĭ gardu s-ţă scark'ińĭ sk'inarea.
(Aflaşi gard să-ţi scarpini spinarea). Ţi-ai găsit omul la care să te adresezi pentru ajutor, pentru sprijin.

767. Află gardu, şi scărk'ină căpul'a gumarlu.
(Află gard, îşi scărpină coada măgarul). Adică: Dacă găseşte, de ce să nu facă ceva? Dacă i se trece, de ce să nu facă.

768. Tu gavră di şarpe!
(În gaură de şarpe!) — Aspropotam, Tesalia.
Observare. Gavră = gaură, se zice mai mult pe la Românii din Tesalia. Galu-gavră este numele râuşorului ce trece prin Dămaş, Tesalia.

769. Găgăńòs!
(Găunos). Om slab, om putred; om care n'are multe zile de trăit.

770. Ş-arăspîndì tutìputa ca găl'ina cupria.
(Îşi răspândì averea ca găina gunoiul).—Mihăileanu, op. cit., *arăspîndescu.*

771. Puĭl'ŭ di găl'ină albă.
(Pasăre de găină albă). Adică: om norocos.
— Cfr. Juv., 13, 141: Gallinae filius albae.

772. Ñi si scutură găl'ina, va-ñĭ vină oaspiţĭ.
(Mi se scutură găina, o să-mi vie oaspeţi).
Observare. Există credinţa că atunci când se scutură găina, o să vie oaspeţi. Se consideră astfel ca un semn foarte bun.

773. Nu h'iŭ găl'ină, si staŭ s-mi cafţî.
(Nu sunt găină, să stau să mă cauţi). Aşà spun copiii, când pierzându-se vreun obiect, păgubaşul vrea să-i caute, ca să vază dacă este la ei.

774. L'-oauă ş-găl'ina ş-cucotlu.
(Îi ouă şi găina şi cocoşul): A-i merge bine în toate privinţele.

775. Lucru lişòr şi găl'iñle l-fac.
(Lucru uşor şi găinile îl fac). Valoarea, capacitatea cuiva se constată la lucruri grele, nu la lucruri uşoare.

776. O-are «găl'ina ţea laea» sînătoasă.
(Are pe găina cea neagră sănătoasă). Adică: e gros la pungă. Are bani.

777. Găzetă nu-ţĭ daŭ.
(Nici o găzetă nu-ţi dau). Adică: nici un ban, nici o leţcae!
Observare. *Găzetă* este o monedă de aramă fără valoare; lat. *gazetum* = Pfenig (Du Cange).

778. Em nu poate ş-caplu g'eg'e.
(Şi nu poate şi capul albanezeşte-l ţine). Adică: deşi nu poate, dar stă ţanţoş totuş, nu se lasă a fi mai pe jos. — A nu lăsà din mândrie, a susţineà cu stăruinţă ceva, trecând peste ori ce.

779. Nu cade di g'eg'i-l'.
(Nu cade din mândrie-i!) A nu cedà de loc!

780. G'èg'ifte!
(Ţiganule). — Vlaho-Clisura, Macedonia. *Ca g'èg'ifţîl' si ncaĉe* = Se ceartă ca Ţiganii. A se certà ca la uşa cortului.

781. Se-alavdă ca vîre g'iftu.
(Se laudă ca un Ţigan).

782. Imnă cu pî'ntîca nafoară ca un g'iftu.
(Umblă cu burta afară ca un Ţigan).

783. Il' băgàşĭ g'iliñle.
(Îi băgaşi ochelarii). Adică: l-ai înşelat. — N. Baţaria, Cruşova.

784. «Cît tră g'ine».
(Cât pentru bine). Adică: foarte puţin. *Il' ded ş-alùĭ nih'amă, cît tră g'ine* = Îi dădui şi lui puţintel, o leacă.

785. Li feaţe g'ine.

(Le făcù bine). Adică: A mâncà ceva; a consumà; a prăpădì. *Li feaţe g'ine àgrile* = (Le făcù bine ogoarele) le-a prăpădit agrele; le-a vândut şi a cheltuit banii căpătaţi pe ele. *U feaţe g'ine avearea tatăsuĭ!* = A prăpădit averea tatălui său.

786. G'ine acumpărĭ, g'ine vinḑî.

(Cumperi bine, vinzi bine).

787. G'ineaţa ş-are şi greaţa.

(Bunătatea, fericirea are şi greutatea sa): Nu există fericire deplină.

788. Cît g'itrişca no-ak'icăsìm.

(Cât lecuţă nu înţeleserăm). A nu pricepe câtuş de puţin. — Cosmescu, Şbuta, p. 12.

789. Că vîră ğamală.

Se zice de femeile dezordonate, neîngrijite, cu părul şi hainele în mare neorânduială.

— Cfr. Şăin. *Elem. turc*, p. 690: Par'că e o geamală.

790. Di la ğoc, ğucăreale, ağùmsiră la ncăčare.

(De la joc, jucărie, ajunseră la ceartă). Din glumă în glumă, ajung oamenii uneori la ceartă.

791. Ğoclu ncăčèrĭ aduţe.

(Jocul certe aduce).

792. Va ti ğoc pri tăpsie.

(O să te joc pe tipsie). Adică: am să te frec; am să te duc de nas, după cum mi-o fi voia. — Zuca G. Samarina, Epir.

793. Cum il' şùiră, aşiţe ğoacă.

(Cum îi flueră, aşà joacă). A face după cum alţii îl îndeamnă; a jucà după cum i se cântă. — Cfr. Papah., 400.

794. Ğònile acasă nu moare.

(Voinicul acasă nu moare). Adică: viteazul mai de grabă este supus pericolului decât cei fricoşi, fiindcă se expune.

795. Ğònile tu pade z-veade.

(Voinicul în şes se vede). Adică: la munte este uşor ca cineva să pară viteaz, dar adevăratul voinic se vede, când este îndrăzneţ şi în şes.

796. Ţe h'im noĭ? — ğucăreale al Dumniḑăŭ.

(Ce suntem noi? — jucăria lui Dumnezeu). Se aude la moartea cuiva, drept consolare.

—Cfr. Di nos quassi pilas habent. Plaut, Polit., 209. Δέων παίγνια ἄνθρωποι.

797. L'-u ğucă.
(I-o jucă): L-a păcălit; a-i jucà un renghiu cuiva.

798. Ğuvaìr om.
(Giuvaer om) = om liberal; om galant.

799. Ca vîră gîčŭ easte.
(Ca vreun ţap de prăsilă este). Adică: bine făcut; voinic, împunător.

800. **Glarlu** troară s-arîde.
(Prostul îndată se înşeală).

801. Cîtă o-are **glîca**!? Cîtă l'-arucă tu **glîcă**!
Adică: Ce mai mâncăcios este!

802. **Gl'em** ńi se-adună la burìc.
(Ghem mi se strânse la buric). De frică, de dor, de jale, de mâhnire!

803. **Goale!**
(Goale). Adică: mofturi! lucruri seci, lucruri fără miez! *Aeste ţe greşti tine suntu goale* = Astea ce spui sunt mofturi. *Pline vrem noĭ, nu goale* = Noi dorim lucruri pline, nu fără miez; ceva substanţial, nu ceva închipuit.

804. Di mustul al **Gogă** vin.
(Vin din mustul lui Gogă). Adică: vin foarte bun. — Muscopule.
Observare. *Gogă* a fost un bogătaş muscopolian, renumit prin vinul ce obişnuià. Zicătoarea este cunoscută de muscupulieni numai.

805. **Gol**, cum îl feaţe mă-sa; **gol-gulişàn**; gol, cu cămeaşa di pri nîs.
(Gol, cum îl născù mă-sa; gol de tot; gol cu cămaşa de pe dânsul). Adică: gol de tot; lipsit de tot; sărac lipit.

806. Un **gol** ş-tut.
(Un gol şi tot). Un unic! *Un h'il'ŭ gol are* = Un fiu unic are.

807. **Goală!**
(Goală). Sărăcuţă. *Goală s-ti ved!* = Vedeà-te-aş goală!
În sens desmierdător; se întrebuinţează mai mult la Vlaho-Clisura.

808. Ş-le-aŭ **gòrţile**.
(Şi le au perele). Sunt în buni termini; trăesc în înţelegere deplină; se înţeleg bine. *Ş-le-acăţară gòrţile* = (şi le apucară perele), adică: au început să se iubească, îşi fac curte.

809. **Graĭlu** vine; cu altu **graĭŭ**.
(Vorba vine; cu altă vorbă). Adică, adicătelea.

810. Şcurte **gràire**.
(Vorbe scurte). Adică: scurtă vorbă.

811. Cu alte **gràire.**
(Cu alte vorbe; adică).

812. Analtu pe-aestu **graĭu.**
(Tocmai când vorbiam; vorbind).

813. Inĭ loaşĭ **graĭlu** din gură.
(Îmi luaşi vorba din gură). Se zice când convorbitorul nostru desăvârşeşte idea celor ce povestim noi.

814. Cu cleaştea nu l'i scoţĭ **graĭu** din gură.
(Cu cleştele nu-i scoţi vorba din gură). A fi om de cuvânt; discret; om greoiu la vorbă, un fel de mutulică.

815. Se adunară ca n-**graĭlu-mare.**
(Se strânseră ca la a doua înviere). A se strânge lume foarte multă.

816. Si-l' cafţĭ paraţl'i nîpòĭ a dàscaluĭ, ţe ti nviţă ahtărĭ **gràmate.**
(Să-i ceri paralele îndărăt învăţătorului, care te învăţă aşà carte). Aşà se spune acelora cari vorbesc lucruri nefundate, absurdităţi.

817. **Gràmatle** nu z-vearsă cu hunia prit ureacl'e.
(Cartea nu se varsă cu pâlnia prin ureche). Adică: trebue muncă, trebue osteneală, dacă vrei să înveţi carte.

818. Pînă **z-greascā,** treĭ orĭ cu oara faţe.
(Până să vorbească, trei ore întregi face). Se zice de cei cari sunt greoi la vorbă. *Pînă z-grească graĭlu, arău-ţĭ cade* = Până să vorbească, te apucă ameţeala.

819. **Grea** tine, cara no-aĭ lucru.
(Strigă tu, dacă n'ai treabă). Când chemăm pe cineva şi el se face că n'aude; când sfătuim pe cineva şi el nu ia samă sfatul nostru.— Cfr. Papah., 2.151.

820. U băgă tu **greaua.**
(O băgă în partea grea). Vezi: *alişoara.*

821. Nu-şĭ **grescu.**
(Nu-şi vorbesc). A nu trăì în bune relaţiuni, a fi duşmani.

822. Deade di **greŭ** (sau: deade tu **greŭ).**
(Dede de greu). — Ispirescu, 48: A dat în greu.

823. Taha «z-grim ş-noĭ.»
(Oare «să vorbim şi noi»). Când cineva se amestecă din senin în vorbă şi nu spune nimic.

824. Il lo **griplu.**
(Îl apucă undiţa). S'a dus, s'a sfârşit cu dânsul.

825. Cu grîn xen faţe darea.
(Face comând, pomană, cu colivă străină). Când cineva se arată generos cu banii altuia.

826. Il' sapă **groapa.**
(Îi sapă groapa). A-l lucrà, a-l săpà.

827. Li trađe **groase.**
(Le trage groase). A se purtà a mare, a face pe grozavul. *Li trađe mărĭ — groase* = Se arată grozav; se poartă fudul.

828. Ińĭ tal'e **groase.**
(Îmi taie groase minciuni). A spune la vorbe late; a spune la palavre.

829. L-mul'ară tu **Groslu;** sau: Il' băgară caplu tu **Groslu.**
(Îl muiară în Grosul; îi băgară capul în Grosul). Adică: s'a logodit şi l-au băut prietenii.

Observare. Există obiceiul, când se logodoşte un flăcău, soţii săi îl apucă şi-l pun cu capul în apa şipotului Gros, în Avela, Epir, şi nu-l slăbesc deloc până nu-i cinsteşte, până nu-l beau.

830. Ca cal'i al **Gruĭu.**
(Ca caii lui Gruiu). Adică: greoi, înceţi; cari fac în cinci zile drumul ce alţi cai îl fac într'o singură zi.

831. **Gumarlu** o-aduse, gumarlu u biù.
(Măgarul o aduse, măgarul o băù). Aşà se zice copiilor cari, trămişi să aducă apă, după ce o aduc, beau ei cei dintâi.

832. Te-agudì un **gumàr** tora, s-lu l'aĭ di ureacl'e s-lo-adùţĭ la catì?
(Şi dacă te lovì un măgar, ei bine, să-l iei de ureche şi să-l duci la judecător?) Adică: Nu trebue să ţii în samă vorbele, insultele unui om de nimica.

833. Ağumse **gumàr** la numtă.
(Ajunse măgar la nuntă). A ajunge cal de poştă; a ajunge cal de tramvaiu.

834. Nţapă **gumarlu,** ca z-beasă.
(Înţeapă pe măgar, ca să b. . .).—Papah. 963., Adică: dacă atingi, dacă provoci pe un mitocan, să te aştepţi din parte-i la vorbe grosolane.

835. **Gumarlu** vin poartă, apă bea.
(Măgarul vin poartă, apă bea).— Cfr. Asinus portat vinum ut ipse bibit aquam.

836. Aşteaptă, laĭ **gumàr,** s-crească k'ing'erlu.

(Aşteaptă, măgarule, să crească spinul măgăresc).—Cfr. paşte, murgule, iarbă verde.

837. Ţi-l' fită **gumara**?

(Ce-i fătă măgăriţa). 1°. Se întrebuinţează la adresa celor cari ne cer bani, par'că noi am dispune de cine ştie cât de mult; par'că noi nu muncim să-i obţinem, par'că nouă ni-i face măgăriţa. 2°. Deasemenea, când cineva se bucură fără cuvânt puternic.

838. Da ca di pri **gumàr.**

(Dă, loveşte ca pe un măgar!): A lovì fără milă.

839. Are faţă di **gumàr.**

(Are faţă de măgar): A fi un neruşinat.

840. Ştii cum faţĭ tine? «Ńi-l upurìşĭ **gumarlu,** ńi-l arăţìşĭ gumarlu.»

(Ştii cum faci tu? «Mi-l upărişi măgarul, mi-l răcişi măgarul»). A fi greu de convenit; a te găsì vinovat, ori cum ai întoarce-o, şi într'un fel şi într'altul.

Observare. La jocul copilăresc «*Ţe lingură daĭ la numtă*» (1), ori cum răspunde copilul, celălalt îl trage de ureche, găsindu-l vinovat că i-a opărit măgarul, dacă zice că l-a adăpat cu apă caldă; că i l-a răcit, dacă l-a adăpat cu apă rece. Dela acest joc pare că şi-a luat naştere zicătoarea.

841. L'i scutură **guna.**

(Îi scutură blana). A cicălì pe cineva; a-i da de furcă. (Vezi: *vicălu, mbarea).*

842. Nu-l treaţe prin **gură.**

(Nu-l trece prin gură). Nu pomenì de dânsul.

843. Cit tră udare **gura.**

(Cât pentru udare gura). Adică: foarte puţin.

844. L'i si duse **gura** la ureacl'e.

(I se duse gura la ureche). A aveà foame, a fi tare flămând.

845. L'-o-astupă [sau: l'-u ligă, l'-u ncl'ise] **gura.**

(I-o astupă [i-o legă, i-o închise] gura). A închide gura cuiva, spre a nu aveà ce să mai zică; a reduce la tăcere pe cineva.

846. **Gură** s-aveà, vrea z-grească.

(Gură dacă aveà, erà să grăească). Se zice când căutăm mult un lucru pierdut, pe care-l găsim apoi chiar în faţa noastră.—Cfr. Creangă, *Nichifor*, 145: «numai n'au avut gură să răspundă».

---

(1). Per. Papahagi, *Din lit. popor. a Arom*, p. 80, No. 5.

847. Are **gure** multe.

(Are gure multe). Adică: Are copii mulţi, are suflete multe. *Are gure multe tră hrană* = Are suflete multe de întreţinut. *Iu me-alàşĭ cu ahîte gure pri sk'inarea mea?* = Unde mă laşi cu atâtea suflete pe spinarea mea.

848. O-află cu **gură.**

(O aflà cu gură). A găsit-o în viaţă.

849. **Gurahàn.**

(Gura-han). Se zice de copiii cari plàng ziua toată pentru un lucru cât se poate de neînsemnat, — cari sunt toată ziua cu gura deschisă, asemenea unui han.

850. **Gura** va apucare.

(Gura trebue ajunsă). Adică: trebue sà-i dai gurii la timp sà mănânce.

851. Aşteaptă cu **gura** hăscată.

(Aşteaptă cu gura căscată). A aşteptà cu nerăbdare; a aşteptà deagata.

852. **Gura-hască.**

(Gură-cască). A fi un gură-cască! A fi un om de nimica.

— Cfr. Creangă 174: «Lăsând pe Danilă gură-cască tot pe loc»; idem p. 217: «Moşneagul fiind un gură-cască.»

853. Lo-au -n **gură** lumea toată.

(Îl au în gură lumea toată). A fi în gura lumii; se întrebuinţează de cineva despre care vorbeşte lumea toată de rău.

854. Nu mi treaţe n-**gură.**

(Nu mă trece în gură). Adică: nu mă vorbì de rău; nu mă calomnià

855. Z-băşară n-**gură.**

(Se sărutară în gură). A-şi luà rămas bun; a se împrietenì; a se reîmpăcà.

856. Ş-băgară mînl'i n-**gură** [s-lu k'ară].

(Îşi băgară mânile în gură, ca să-l piarză). A se hotărî să-l piarzà. — Cfr. a şi sumete mânecele.

857. Mi loaşĭ pri **guşe.**

(Mă luaşi pe gât). Adică: mă nenorocişi. *Pri guşe s-me-aĭ* = să-mi porţi păcatul.

858. Scoate-ţĭ **guşa.**

(Scoate-ţi gâtul). Du-te de acì. Piei de acì!

859. **Guştur** vearde s-feaţe.
(Şopârlă verde se făcù). A se supărà foc.

860. **Guştur** vearde va ti mîcă.
(Şopârla verde o să te mănânce!) Vai! va fi de tine!
Observare. Se crede că *guşturul* verde este veninos, de acì vine ameninţarea.

861. Avină **guşturìţăle.**
(Goneşte şopârlele). A fi neserios; a fi un pierde-vara.

862. Tu **guva** ţea noaŭa va s-agudeşti.
(În gaura cea nouă o să loveşti). Adică: ai să nimereşti pe dracul la ţintă; n'ai să nimereşti. — Cfr. Papahagi 2.594.

863. **Guvă** tu pită.
(Gaură în plăcintă). Praf în ciuperci. *Cara s-moară năsu va s-facă guvă tu pită?* (Mih., op. cit.) = Dacă ar murì dânsul, se va prăpădì doar lumea?

864. Acăţară **gùvile.**
(Apucară găurile).—Mih. A o tulì, a se ascunde, a se face nevăzut.

865. Cîţĭ **guvojde** poartă calu aestu?
(Câte cuie poartă calul acesta?) Adică: de câţi ani este acest cal?

H

866. Nu-l' si mîcă **hak'a.**
(Nu i se mănâncă hacul). A fi foarte de ispravă.

867. Ş-easte **hahă.**
(Este hai-hui!) A fi un hai-hui! A fi un gură-cască, un prost.

868. Ţe ştiĭ toată ḑua: **hàhale** ş-bàhale. sau: [hàhale ş-bàbale].
Ce ştii toată ziua să faci: să râzi într'una ca proştii. *Cu hàhale ş-cu bàhale ş-u treaţe ḑua* = Îşi petrece ziua într'un râs prostesc, ca toţi netoţii.

869. Ş-easte **haĭ-huĭ.**
(Este un hai-hui). Om fără scaun la cap, un pierde-vara.

870. Ca vîră **haldùp.**
(Ca un soldat turc).
Observare. Haldùp este epitet de batjocură, voind a se arătà prin aceasta un soldat greoiu, cam nătâng, în comparaţie cu sprinteneala şi deşteptăciunea haiducilor.

871. Il tălăì tu **halè.**
(Îl tăvălì în privată). — Cfr. A-l face albie de porci.

872. **Hal'a-bal'a.**
(Hala-bala. Opincarul). *Ţe hal'a-bal'a?* = Ce tot hala-bala? Ce tot îndrugi? Ce tot flecăreşti?

873. Ca **hane** lă easte casa.
(Ca han le este casa). A aveà casă foarte primitoare.

874. Şicàţĭ di la **hane.**
(Glume dela han). Glume fără de gust, glume grosolane, nesărate.

875. Ca **har** ńi sta.
(Ca moarte îmi stă). A sta ameninţător. *Ńi sta n-cap, ca vîră har, canda va-ńĭ l'a sùflitlu* = Îmi stă la cap, ca un Charon, par'că o să-mi ia sufletul.

876. 1° **Har** easte; 2° o-arse **harlu.**
(Charon este). 1° A fi urît foc, a fi urît ca moartea. *Urîtă har* = Urîtă ca moartea. 2° (A ars-o moartea). Adică: sufere pe urma morţii unui iubit, este în doliu. *Easte di har laea* = Sărmana e în doliu.

877. **Hascu** sau **hasca** ş-easte.
(Cască este). A fi gură-cască.
(Vezi: «gură-cască»).

878. **Havră** uvrească.
(Havră evreească). Adică: gălăgie mare, sgomot asurzitor.

879. **Hăbare** no-am!
(Habar n'am!) Nu-mi pasă de loc. *Io-l' grescu z-vină ş-el hăbare no-are* = Eu îl chem să vie şi lui nu-i pasă.

880. **Hăbărĭ!** *Pindul,* No. IV, p. 7.
(Ştiri). *Aesti suntu hàbărĭ* = Acestea-s poveşti. *Ţe hăbărĭ suntu aeste?* = Ce ştiri sunt acestea? Ce mai poveşti sunt şi acestea?

881. Adră nă mare **hăgilăk'e.**
(Făcù un mare hagialâc). Adică: o mare binefacere. *Carĭ mărită nă feată, faţe mare hăgilăk'e* = Cine mărită o fată, face o mare binefacere, o faptă sfântă.

882. O-adră dip **hărdală.**
(O făcù lată de tot).
Observare. Gaura mare dela un obiect, precum butoiu, putină, etc., se numeşte *hărdală.*

883. **Hărĭ!**
(Graţii). *Hărle a tale!* = ce mai proaste apucături ale tale!

884. Cu **hărta** şcl'oapă nu z-duţe avinare.
(Cu prepelicarul şchiop nu se merge la vânat).

885. Il **h'arbe** cî'nticlu.
(Îl fierbe cântecul). Adică: cântă cu pasiune, cântă cu sentiment, cântă din inimă.

886. Mîcă **h'àrile.**
(Mănâncă fiarele). 1° de mânie, când e cineva foarte mânios; 2° de iubire, când îi ard cuiva de dragoste călcâile dela picioare. *Feata-l va, că mîcă h'àrile, cînd treaţe ğònile pri la casa lor*=Fata-l iubeşte, că nu mai poate de amorezată, când trece voinicul pe la casa lor. *Mîcă h'àrile tră nîs* = Pentru dânsul se topeşte de iubit, înnebuneşte pentru dânsul. 3° Se aplică acelora cari sunt opriţi de a-şi pune în aplicaţie dorinţa.

887. Multu u **h'arsit.**
(Mult o fierserăţi). Adică: mult aţi stat, mult aţi petrecut, aţi făcut-o lată.

888. Trăt **h'are** easte.
(Pentru fiare, pentru lanţuri este). E bun de pus în lanţuri, a fi bun de legat la Mărcuţa.

889. U feaţe **h'artă.**
(O făcù fiartă). Adică: n'a izbutit.

890. Li da g'ine cu **h'erlu.**
(Le calcă bine cu fierul). Le potriveşte bine; povesteşte frumos.

891. Ca **h'erlu** easte sînătòs.
(Ca fierul este sănătos). A fi bine, a fi sănătos.

892. Easte **h'ertu.**
(Este fiert). Adică: molatic, şubred.

893. Lo-acăţară **h'èvrile.**
(Îl apucară frigurile). De frică; de spaimă; de mare nelinişte; a-l băgà în răcori.

894 Aşì-l' fu, s-h'ibă.
(Aşà-i fu să fie). Aşà i-a fost ursita, norocul.

895. Nu-ńĭ arse [saŭ: nu-ńĭ se-arse] **h'icatlu** tră nîs.
(Nu-mi arse [nu mi se arse] ficatul pentru dânsul). Adică: nu mor de dragoste pentru dânsul! Nu ţin cine ştie cât la dânsul. *Hicàtile-ńĭ se-àrsiră tră vruta!*=Mă topesc de dragoste pentru iubita; o iubesc la nebunie pe iubita.

896. Ińĭ lăì **h'icàtile**; îńĭ mîcă **h'icàtile** [saŭ: h'icatlu].
(Îmi înnegrì ficaţii; îmi mâncă ficaţii [ficatul]). Se zice când cineva ne amăreşte viaţa, când ne face zile negre, mizerii o mulţime.

897. Caḑĭ, **h'ică**, s-ti mîc.
(Cazi, smochină, să te mănânc!) Această zicătoare se întrebuinţează la adresa acelora, cari aşteaptă ca totul să le vie deagata. *Ştiĭ cum h'iĭ tine? caḑĭ h'ică, s-ti mîc!* = Ştii cum eşti tu, cum doreşti tu? Totul să-ţi vie deagata.

898. **H'il'lu** z-doare.
(Fiul se doreşte, se iubeşte).

899. Are ma dulţe di **h'il'ŭ**?
(Are lucru mai dulce ca fiul?) Ce poate fi mai dulce ca fiul?

900. Lo di **h'ima**; lo di **h'ima**-ng'os; lo **h'ima**-aripidina.
(Luă, apucă în jos; apucă în jos de jos; apucă în jos pe coborîş). A merge spre cădere; a merge spre sărăcie; a începe să-i apuie steaua.

901. U păţîşĭ **h'òtica**.
(O păţişi ca la Chios). A păţì o ruşine straşnică, fără să fi meritat. Anecdota referitoare fiind licenţioasă, ne abţinem de a o reproduce.

902. Arùpsiră **h'ir**.
(Rupseră fir, aţă). Adică: au rupt legăturile de prietenie; au întrerupt relaţiile de amiciţie.

903. Ca di pri **h'ir** ascăpă.
(Ca de pe fir, aţă scăpă). Adică: ca prin minune a scăpat; a scăpat ca prin farmec; puţin a trebuit să nu mai scape. — N. Baţariă.

904. Nu-l' daŭ **h'ir**.
(Nu-i dau fir). Adică: de loc, nimic. *Nu-l' daŭ ni h'ir.* = Nu i dau nimic! *Dă-ńĭ un h'ir di sare!* = Dă-mi niţică sare. *Dă-ńĭ doauă h'ire di....* = Dă-mi niţel....

905. **H'isapea**-altùĭ lişòr u faţĭ.
(Socoteala altuia uşor o faci). — Cfr. A face târgul altuia, este uşor.

906. L'-u **hîrnescu**.
(I-o hrănesc). Îi fac pe plac; mă duc după apele sale; îl fac haz! *Hărnea-l'-u!* = Poartă-te după voia lui! Fă-i pe plac.

907. **Hoară** h'im, cum va o-aflăm, acşiţe vaĭ făţèm!
(Sat suntem, cum o vom aflà [mai bine], aşà vom face!)

Observare. Conducătorii din sat, cari se strâng şi reprezentă nevoile satului, în toate ocaziunile, se numesc prin extensiune de înţeles: *hoară*=sat: *Hoară h'im*=ar însemnà: de capul nostru suntem, suntem stăpâni pe voinţa noastră; suntem de acord în păreri

908. **Mîcă di hoară.**
(Mănâncă de sat). A mâncà din contribuţiunile sătenilor; a trăì în spinarea nevoiaşilor, a fi un păcătos.

909. Di **hoară** easte.
(De sat este). Adică: din grămadă; din comun. *Le-arcăm hărğile pri hoară* = Le aruncarăm cheltuelile pe sat, adică: le-am trecut la cheltuelile comunale.

910. Tine, mine **ş-hoara** tută [ştie].
(Tu, eu şi tot [satul]. Adică: Se întrebuinţează despre aceia, cari au mâncărime de limbă şi nu pot păstrà un secret, deşì declară că numai ţie îţi vorbeşte, ţie numai ţi-l împărtăşeşte secretul.

911. S-ţă cîntă **hoğea** la cap!
(Să-ţi cânte hogea la cap!) Adică: murire-ai! (vezĭ: *preftu*).

912. Ti **hrănescu** ca puĭl'ŭ orbu.
(Te hrănesc ca pe o pasăre oarbă). Adică: deagata; a da totul deagata în gură cuiva.

913. Ţ-u căftăşĭ **Hriste-ńĭ**; Ţî li vreaĭ **Hriste-ńĭ**.
(Ţi-o căutaşi, Hristoase!) Adică: ai vrut singur! ai umblat singur după nenorocire.

Observare. Ciobanul, ducându-se în Vinerea Patimilor la biserică şi văzând lume multă strânsă, a întrebat ce se petrece? I s'a spus că Evreii au răstignit pe Hrist. L-a compătimit şi el pe Hrist de nenorocirea suferită. În Dumineca viiitoare s'a dus din nou la biserică şi s'a bucurat, aflând că Hrist a reînviat. Apoi ciobanul a dat pe la biserică, după un an, tot în Vinerea Patimilor. Din nou află că lumea plânge pe Hrist, prins şi restignit de Evrei. Ciobanul se duce atunci în faţa lui Hrist restignit şi zice că ş-a căutat singur beleaua, fiindcă, după ce a păţit-o odată, n'a prins minte ca să se păzească.

914. Ş-trapse. cîte trapse **Hristolu** pri cruţe; ş-trapse paθìmatle a *Hristoluĭ*...
(Îşi trase, câte trase, câte suferì Hrist pe cruce; a suferit patimile lui Hrist). — Cfr. Ἰλίας κακῶν [Zenob. IV, 43; Diogen II, 93]; Tanta malorum impendet Ilias (Cic. ad Att. VIII, 11,3).

915. Easte di soea **Hristoluĭ**.
(Este de neamul lui Hrist). Adică: e Ţigan, negru la faţă. — N. Baţaria.

916. Ş-imnă calea **Hristoluĭ**.
(Îşi umblă drumul lui Hrist). A umblà cu dreptatea.

917. **Hrup** s-feaţe.
(Hârb se făcù). A se face cocă, a se îmbătà.

918. Si-l beaĭ tu **hrup.**
(Să-l bei în hârb). A fi urît foc.

919. L'-u ḑîse cu **hu.**
(I-o zise cu şic). A zice cu şic. A i-o zice cu haz. *Are hu* = Are şic.

I

920. **Iftinătatea-l** mîcă parălu.
(Ieftinătatea mănâncă banul). Fiindcă, când se vinde un lucru ieftin, cumpără omul, fără să ţie samă că cheltueşte.

921. Pîn-adil'e omlu, **ilpida** nu u k'are.
(Până când respiră omul, speranţa nu o pierde). — Cfr. Cato dist. 2,25: Spes una hominem nec morte reliquit. Es hofft der Mensch so lang er lebt. Wölfflin V, 379; Cic. ad Att. IX, 10,3: Aegreto, dum anima est, spes esse, dicitur.

922. **Inda** ti duţĭ.
(Te duci într'una). A insistà stăruitor, până la supărare; a stărui peste măsură.

923. Ńi si lo diste **ìnimă.**
(Mi se luă de peste inimă). Adică: Nu mi-e drag, nu-mi place de loc; mi s'a acrit. *Omlu aestu ńi si lo diste ìnimă* = Îmi displace cu totul omul acesta. *Mîcarea estă ńi si lo diste ìnimă.* = Nu mai pot suferì mâncarea această, nu-mi place această mâncare de loc.

924. Nu nĭ-u va **ìnima.**
(Nu mi-o doreşte inima). Nu-mi place; a fi în contra voinţei mele.

925. **Inima** ńĭ-u ḑîţe.
(Inima mi-o zice). Adică: presimt că are să se întâmple aşà. — Cfr. it. il cuore me lo dice.

926. **Inima** să-l' h'ibă bună.
(Inima să-i fie bună). Adică: să fie om bun; să fie om sănătos.

927. Ńi si şuţî **ìnima** de-alantă parte.
(Mi se sucì inima [de cealaltă parte]. Adică: mi s'a scârbit! — Cfr. Papah. 1022.

928. **L'i si feaţe ìnima cît un puric.**
(I se făcù inima cât un purece). De frică.

929. **Glem l'i se-adună ìnima.**
(Ghem i se adună inima). De frică. — Cfr. A i se face inima cât un purece.

930. **Ńi si feaţe ìnima.**
(Mi se făcù inima). Adică: mi s'a împlinit pe plac, mi s'a făcut după dorinţă.

931. **Ńĭ-o-adràşí ìnima cătrane.**
(Mi-o făcuşi inima catran). Adică: mi-ai înegrit viaţa; mi-ai amărît zilele.

932. **I largu tu ìnimă.**
(E larg la inimă). A fi cu inima largă: răbdător, care nu se supără numai decât, care suferę multe; om cu sânge rece. *O-are ìnima largă omlu aestu* = Omul acesta este răbdător, nu se sinchiseşte de ori ce.

933. **Nu ş-u mîcă ìnima.**
(Nu şi-o mănâncă inima). A nu se sinchisì, a nu se enervà uşor.

934. **Íńĭ mîcàşĭ ińoara.**
(Îmi mâncaşi inimioara). M'ai amărît, mi-ai acrit viaţa.

935. **Ţe-ńĭ intră [în sac], şi ţe-ńĭ ease?**
(Ce-mi intră [în sac] şi ce-mi iese?) Adică: ce-mi pasă mie? Ce mă înteresează pe mine? Ce folos am eu?

Observare. Aromânii în sac păstrează făina, grâul şi toate cele trebuincioase.

936. **Cîndu aĭ tine, am ş-ĭo; cîndu am ĭo, aţeale are lumea!**
(Când ai tu, am şi eu; când am eu, acelea are lumea = aşà e lumea!) Se zice de aceia cari numai să ia dela alţii sunt făcuţi, pe când ei nu dau nici odată altora. — Cfr. Ὅταν ἔχεις ἐσύ, ἔχω κ' ἐγὼ, ὅταν ἔχω ἐγώ, αὐτὰ ἔχει ὁ ντουνιᾶς. Proverbul acesta este şi în limbile bulgară şi albaneză.

937. **Tine h'iĭ «ĭo aţîa, Dumniḑăŭ ańia».**
(Tu eşti «eu ţie, Dumnezeu mie»). Se zice de aceia cari mereu să ia vor, nici odată să dea ei altora. — Cfr. No. precedent.

938. **Io ḑîc [grescu], ĭo avdu.**
(Eu chem [grăesc], ei aud). Adică: vorbesc în deşert, căci nu sunt auzit, nu sunt ascultat. Se aplică acelora cari nu ascultă sfatul nostru, cari nu se supun celor zise de noi.

939. **Iparhia nu mi scoală.**

(Eparhia nu mă scoală, nu mă saltă). Nu ne saltă cheltuielile, nu ne permite averea; nu ne dă mâna.

Observare. Se ştie că fiecare Arhiereu sau Mitropolit în Turcia are câte o eparhie, care contribuê la întreţinerea cheltuielilor Mitropoliei. Cu cât eparhia este mai mare, cu atât şi luxul ce-şi permite Arhiereul este mai impunător. Când contribuţia eparhioţilor nu acopere cheltuelile, se zice că *eparhia nu-l scoala*. Sunt eparhii cari *scoală* de două ori şi de trei ori, adică cari acoperă cheltuielile de două ori şi de trei ori. *Cît scoală eparhia?* înseamnă: Ce contribuţie dă eparhia.

940. **Isaìa** (Isaia).
Epitet de batjocură, aplicat acelora cari umblă cu hainile lungi, ca nişte preoţi; mai ales se aude între băeţi, la adresa celor cu dulamele lungi, cari trec pe subt genuchiu. *Se-adră ca Isaia* = S'a îmbrăcat par'că e un popă.

941. **Isea** ştim. (Ştim egal). A nu şti de fel, nici unul nici altul; a şti tot atâta unul ca şi altul.

942. Lu loai **ncrîşca.**
(Îl luai în cârcă). Am garantat pentru dânsul — St. Mih. op. cit; *îl port încrîşcă* = îl duc pe spinare, îl susţin pe cheltuiala mea.

943. Nu ş-easte **întrèg.**
(Nu este întreg). A nu fi în toate minţile; a nu fi om serios.

L

944. Moare-o **lafea.**
(Moare-o vorba). Nu mai vorbì! Las'o încurcată. — Cfr. Creangă, II, 42: «Obraz de scoarţă, şi *las'o moartă 'n păpuşoi*».

945. Di **laĭŭ** ma laĭŭ.
(Din negru mai negru). De rău în mai rău.

946. **Laĭu-ĭ** ş-cafelu, ma-ĭ bun. — N. Baţaria.
(Neagră e şi cafeaua, dar e bună). Aşà se apără cei oacheşi. Sunt negricioşi, dar cuminţi.

947. Ca nă **lamńe** mîcă.
(Mănâncă ca un balaur). — Cfr. A mâncà ca un Lăcustă Vodă.

948. Ca nă **lamńe** easte.
(Ca un balaur este). Se zice de femei cu sensul: a fi ca o lălâie.

949. Canda deade **làptile** n-foc.
(Par'că dete laptele în foc). Când se grăbeşte cineva. *Ţe-alàḑĭ aşiţe, canda deade làptile n-foc?* = Ce alergi aşà, par'că dete laptele în foc?

950. **Lapte ş-ńare sun.**
(Lapte şi miere sunt). A fi foarte bine, a duce un traiu dulce, a se împăcà de minune, a trăì ca în raiu.

951. Ş-aspuse **làptile** ţe supse di la mă-sa.
(Îşi spuse laptele ce supse dela mă-sa). A suferì de nemai pomenit. *Trapse laĭlu, că làptile di la mă-sa ş-asupse* = A suferit sărmanul chinul lui Tantal.

952. Crima pri làptile ţe-aĭ suptă di la mă-ta!
(Păcat de laptele ce ai supt dela mă-ta!) Se zice de un nevrednic, de un laş.

953. Cum no-avèm pîne, se-aveàm ş-**lapte**, s-lu dińicàm, s-mîcàm!—Ha!
(Cum n'avem pâne, de am aveà şi lapte, să dumicăm (într'însul) ca să mâncăm! — Tocmai!). Se zice de aceia carora le lipseşte principalul şi doresc să mai aibă, de aceia cari îşi fac curaj.

954. Strigă ca vîră **latìn.**
(Strigă ca un latin). Adică: cu autoritate, supărat.
Observare. Prin *latin* se înţelege Albanez catolic. Se ştie de câtă trecere se bucură supuşii străini ai marilor puteri în Turcia.

955. Lăeaţa s-faţe lişòr [sau: cu lişureaţă].
(Nenorocirea se face uşor [sau: cu uşurinţă]).

956. S-nu-ţĭ vină lăeaţa n-cap, îţĭ vińe, va s-u traḑĭ.
(Să nu-ţi vină nenorocirea peste cap, îţi vine, ai s'o tragi).

957. **Lăeaţă** cu saclu.
(Nenorocire cu sacul). Când totul merge din prost în mai prost, din rău în mai rău; a te cupleşì ticăloşia cea mai mare.

958. J-băgă **lăĭle.**
(Îşi bagă cele negre = haine). Adică: de doliu; se aplică celor de curând căsătoriţi, cari o nimeresc bine. A-şi băgà pirostriile în cap. — Cfr. Papah., 1.047 unde interpretarea este greşită.

959. Căḑù tu **lăsk'i.**
(Căzù în noroiu). Pentru cine se încurcă într'o afacere grea, din care nu va puteà ieşì cu faţă curată.

960. Lu scoşù dit **lăsk'i.**
(Îl scosei din noroiu). Adică: l-am scăpat dintr'o mare şi cam murdară încurcătură. *L-pimse tu lăsk'i* = Îl împinse în noroiu, adică în încurcătură, în afacere murdară.

961. **El leagă, el dizleagă.**
(El leagă, el desleagă). Adică: a fi mare şi tare, a fi atotputernic.

962. **Leamne-s nă pădure, ma carĭ le-aduţe to-ahure?**
(Lemne-s o pădure, dar cine să le aducă în pivniţă?) Se aplică celor leneşi, cari suferă de frig şi nu se duc să aducă lemne, din pricina lenei.

963. **Leangu!**
(Om nalt, lung). Un fel de gură-cască, un fel de haplea.

964. **Ş-lo lelea.**
(Îşi luă aoleo!) Adică: s'a îmbolnăvit de moarte; a dat o mare nenorocire peste el. *Cu băgarea tu hapse măratlu, ş-lo lelea* = Cu băgarea în închisoare, sărmanul, s'a îmbolnăvit de moarte. *K'irù di ak'ĭ aestàn şi-ş lo lelea tră totna* = Pierdù la vânzarea ţapilor estimp şi sărăcì pentru totdeauna. *L'-intră lelea tu k'eptu* = S'a îmbolnăvit de ftizie.

965. **Las-h'ibă lemnul strîmbu, maşĭ foc bun se-adară.**
(Las' să fie lemnul strâmb, numai foc bun să facă). Se zice de oameni cu defecte corporale, dar de ispravă.

966. **Sta ca vîră lemnu.**
(Sta ca un lemn). Adică: prost, ca uuul care nu pricepe.

967. **Ca lèpure [sau l'èpure] l'-fuḑe čorlu.**
(Ca iepure îi fuge piciorul). A fugì ca un iepure de iute.

968. **Lesta easte.** (C. Samargi, Razloc).
(Gata este). Se zice de cei cari sunt gata la toate: la ceartă, la joc; la petrecere, la ori ce.

969. **Leşe-l feaţe.**
(Leş îl făcŭ). A snopì în bătăi pe cineva.

970. **Liliče di ureacl'e.**
(Floare la ureche). — Gopeşi, Molovişte. — Cfr. Creangă, I, 19: Ale noastre sunt flori la ureche.

971 **Limăreaŭa ş-da di nîs.**
(Îşi scutură gulerul hainei de el). A se îngrozì de cineva! A fugì departe de cineva; a pomenì cu groază de un om ticălos.

972. **L'-acăţă limăreàŭa.**
(Îi apucă gulerul). A te agăţà de cineva; a nu da pace cuiva, a cere ceva stăruitor cuiva, deşì acesta nu-i dispus să te satisfacă.

973 Pescu pri **limbă** ńĭ-ţigărisì.
(Peşte îmi fripse pe limbă). Adică: mă chinuì grozav.

974. Dulţe-ĭ **limba.**
(Dulce-i limba, subînţ. română).

975. **Limba** omluĭ z-va [z-doare].
(Limba omului se iubeşte [se doreşte]).

976. Ahurh'ì s-l'i si nk'àdică **limba.**
(Începù să i se împiedice limba). Adică: începù a se împleticì, a se îmbătà. *L'i se-acaţă limba* = Este cherchelit. — Cfr. Papahagi 1.099.

977. Pri şapte-ḑăţĭ şi doaŭă di **limbe** greaşte.
(Pe 72 de limbi grăeşte, respunde). A fi foarte învăţat; a fi foarte deştept. **Limbe-limbe** l'i si duţe gura = A-i umblà gura ca o meliţă; a vorbì straşnic de bine şi repede şi mult.

978. **Limtu**-asprealimtu [asprilimtu].
(Lins-prelins). A fi foarte bine gătit. — Mih., op. cit.: *limtu-sprilimtu.*

979. Cu **lìngura** l'-mîcă paraţl'i.
(Cu lingura-i mânâncă banii). A fi foarte cheltuitor. *L'-intră cu lìngură ţea marea.* = A început să cheltuească cu grămada.

980. Cu **lìngură** de-asime mîcă.
(Cu lingură de argint mânâncă). Adică: este straşnic avut. *a*) *Cara si ştleaĭ aestă zănate, mĭăncàĭ cu lìngură di asime.* = Dacă ştiai această meserie, te înavuţiai. (Mihăil., Dicţ. Mac.-Rom.: *lìngură*)'; b). *Cu lìngura li nveaţă gràmatle* = Învaţă cartea cu lingura; adică: învaţă foarte bine şi foarte repede.

981. Cu lìngura m-**brîn** sta.
(Cu lingura în brâu stă). A sta gata; a fi gata de făcut ceva.

982. Dit **lìngură** [sau: lingră] ńi-l loaşĭ.
(Din lingură mi-l luaşi). Când ne apucă adversarul înainte într'o afacere oarecare, la joc, la întrecere, etc., deşì toate probabilităţile au fost în partea noastră, profitând mai mult de noroc. A ne luà ceva considerat ca sigur al nostru; a mi-l luà deagata, tocmai când mă pregătiam să mă folosesc de el.

983. **Lişinătùrĭ.**
Fleacuri! lucruri de prost gust. *Zburaşte lişinătùrĭ*=vorbeşte fleacuri, vorbeşte scârnăvii.

984. **Om ligàt.**
(Om legat la cap). Om solid. *Tu hoara estă no-afli oaminĭ ligàţĭ* = În satul acesta nu afli oameni solizi.

985. **Liliĉe** di ureacl'e.
(Floare la ureche), cu acelaş sens ca şi la D—R.: o bagatelă; un lucru de nimic; o nimica toată. — Molovişte.

986 Aistă-ĭ **liliĉe** ditru Maĭu.
(Asta-i floare de Maiu). Adică: lucru mic; a fi floare la ureche.

987. Cu **limońe** pùtride lo-agunirĭ.
(Cu lămâi putrede îl goniră). A luà la goană pe cineva.

988. Tu **lişoara** [cîntare] easte.
A fi cam uşurel; a fi într'o parte.

989. Din **a-lişoara** easte.
A fi uşurel; a fi într'o parte. *U băgă tu lişoara cîntare*, sau: *u băgă din a-lişoara* =Judecă uşurel, judecă superficial.

990. **Lîngoarea** tră oamińĭ i dată.
(Boala pentru oameni este dată). Mângâiere ce se face celor bolnavi, ca să supoarte cu curaj durerile bolii de cari suferă.

991. **Loat** di mîńĭ şi di ĉiĉoare.
(Luat de mâni şi de picioare). Adică: ologit de mâni şi de picioare; *s-lo di mînă* = s'a ologit de mână; *s-lo di ĉiĉòr* = s'a ologit de picior.

992. Ti căftàm cu ţeara ş-te-aflàĭ pri **loc.**
(Te căutam cu lumânarea şi te aflai pe pământ). Când, căutând mult un lucru, îl găsim, deşi nu erà tocmai ascuns cine ştie unde; sau: *Ti căftàm în ţer ş-tine fuşĭ pri loc.* = Te căutam în cer şi tu fuşi pe pământ.

993. Mîşcă **loclu..**
(Muşcă pământul). A murì decapitat, sau lovit cu o măciucă peste cap. *Il pimse di mîşcă loclu.* = Îl împinse, că s'a lungit pământului!

994. Nu lu ncape **loclu.**
(Nu-l încape locul) de bucurie prea mare; de fudulie, de mândrie; de ruşine. «*Nu lu ncape loclu de-aruşine*» = Nu mai poate de ruşine.

995. Nu-şĭ află **loclu.**
(Nu-ş găseşte locul). A se sbate; a fi neliniştit; a nu-şi găsì liniştea. *Loclu nu-l acaţă.* = Locul nu-l prinde: nu-şi găseşte linişte, de grije, de preocupare; a nu-şi găsì astâmpăr.

996. Nu da di **loc**.
(Nu atinge pământul). A merge mândru, voiniceşte.

997. **Loclu** să s-toarnă de-alantă parte, ş-nu ti pistipsescu.
(Pământul întoarcă-se pe cealaltă parte, şi nu te cred). Adică: nu te cred, nici când, nici într'un chip, cu nici un preţ.

998. T-un **loc** nă doare; ş-tine ş-mine t-un loc nă doare.
(Într'un loc ne doare; şi pe tine şi pe mine într'un loc ne doare). Adică: suferim de aceeaş boală. Avem acelaş păs. — Cfr. Hor. Carm. I, 35, 28: Ferre jugum pariter dolori. Zenob. 3. 43: 'Εγὼ δὲ καὶ σὺ ταὐτὸν ἕλκομεν ζυγόν: ἐπὶ τὰ ὅμοια πασχόντων.

999. Cîndu să s-toarnă **loclu** di anàpuda.
(Când s'o întoarce pământul pe dos). Adică: nici odată.

1000. Tuţĭ **loclu** va nă mîcă. — C. Cosmescu, Sbută p. 18.
(Pe toţi pământul ne va mâncà). Sfârşitul tuturora este acelaş: moartea.

1001. Umplu **loclu** tut.
(Umplu tot locul). Adică: spun la toată lumea.

1002. **Loclu** s-lu disìţĭ, tut nu lo-afli.
(Chiar locul de l-ai despicà, tot nu-l afli). Adică: în deşert, în zadar încerci. — Cfr. zicătoarea: «să te pui în picioare şi în cap», adică de-ai face ori ce, nu poţi să afli, să ghiceşti ceva.

1003. Stăĭ la **loc**-ţî; stăĭ tu **loc**-ţî.
(Stăi la locul tău!) Nu te băgà, nu te amestecà; stăi liniştit!

1004. Bati-te di **loc**; mină-te dit **loc**!
(Mişcă-te din loc!) Se zice cuiva, când rosteşte cuvinte rele, blesteme, etc. ca nu care cumvà să se împlinească.

1005. Cal' ţe mîcă **loclu** ş-bea niorl'i.
(Cai ce mănâncă locul şi beau norii). Adică: aprigi, cai cari mănâncă foc, cari fug de rup pământul, cari merg ca gândul.

1006. No-acaţă **loc**.
(Nu prinde loc). Adică: nu prinde; *Cîte z-ḑiţĭ, no-acaţă loc.* = Ori câte să zici, nu prind, nu se cred.

1007. Mută **loclu** [cu strigarea, huhutirea, etc.]
(Mută, ridică pământul [strigând, ţipând, etc.]). Se zice de unul care strigă tare de tot. — Cfr. Coelum et teras miscet (confundit) Wölfflin, IV, p. 15.

1008. **Canda u mîcă loclu.**

(Par'că o mâncă pământul). Par'că a intrat în pământ. Când dispare ceva, de nu i se mai poate da de urmă. — Cfr. Papahagi 1.124.

1009. **Ş-ĭo ğone ş-calu ğone, ma loclu no-ağută.**

(Şi eu voinic şi calul voinic, dar locul nu ajută). Se zice când omul călăreşte pe căi neumblate, pe unde cu greu îşi poate desfăşurà cineva voinicia de care este capabil.

1010. **Luk'ĭ tu nègură.**

(Lupi în negură). Se ştie că lupilor le place ceaţa, căci atunci ei vânează neturburaţi. Când este ceaţă, ei sunt în elementul lor. Când zicem deci de cineva că: *are luk'ĭ tu nègură,* înseamnă, că n'are nimic, că nu sufere de nimic, că e sănătos tun. *Ţi are nveasta di-ĭ niputută?* — *Ţe are? luk'ĭ are, luk'ĭ tu nègură.* = — Ce are nevasta de-i bolnavă? — Ce are? Pe dracul are, n'are nimic.

1011. **Are luk'ĭ tu maţă (tu pî'ntică).**

(Are lupi în maţe [sau: în pântece]). Adică: Are foame groaznică.

1012. **Lucrătorlu di foame nu moare.**

(Lucrătorul, sârguitorul de foame nu moare).

1013. **Lucrèḑĭ, bînèḑĭ; nu lucrèḑĭ, nu bînèḑĭ.**

(Lucrezi, trăeşti; nu lucrezi, nu trăeşti).

1014. **Cu lùcurlu [sau: lùcrulu] ş-cu sînătatea, tute si ndreg [sau: tute vin la loc].**

(Cu lucrul şi cu sănătatea, toate se dreg, toate vin la loc).

1015. **L'i scărk'ì lufelu.**

(Îi sfârşì leafa): A destituì pe cineva; a congedià pe cineva; a fi trăit.

1016. **Lumea istă scărĭ-scărĭ easte.**

(Lumea asta scări-scări este). Adică: trepte-trepte, pe cari unul se rădică, altul se scoboară; unul se îmbogăţeşte, altul sărăceşte. — Cfr. Papahagi 2.623.

1017. **Nu h'im tu lume.**

(Nu suntem în lume). Adică: nu trăim printre Români. *Işìm tu lume ş-noĭ* = Am ieşit şi noi în sat, am ieşit şi noi printre Aromâni. — C. Samargi, Răzloc.

1018. **Z-viḑură ca dit lumea lantă.**

(Se văzură ca din lumea cealaltă). Adică: se văzură par'că sosiţi de pe lumea cealaltă. A se vedeà după o despărţire îndelungată.

1019. Z-viḑù ca lumea ş-ca eta.
(Se văzù ca lumea). A se vedeà ca lumea.—N. Baţaria.

1020. **Lumtă** ş-moarte fără şubee nu easte.
(Nuntă şi moarte fără bănuială nu este). — Mihail., *Dicţ. Macedo-Rom.*

1021. Se-afireaşte ca **luna** di soare.
(Se fereşte ca luna de soare).

1022. Ca **lup** mîcă; ca lup agùn mîcă.
(Mănâncă ca un lup; ca lup flămând mănâncă). A mâncà mult; a fi tare flămând. — Cfr. Papah. 1176. — Creangă, II, 49: «Iar eu mănânc lupeşte».

1023. J-bîgă k'ale di **lup**.
(Îşi băgă piele de lup). Adică: s'a făcut de râsul lumii; de pildă: un falit, un hoţ, un om necinstit. — *Prămăteftul aestu cu falimentul ţe deade, j-băgă k'ali di lup* = Negustorul acesta cu falimentul ce dădù, şi-a pierdut cinstea pentru totdeauna.

1024. Si-ńĭ loare ş-a ńia **lupata** apă ş-apoea zburîm deadùn.
(De mi-ar luà şi mie lopata apă, şi apoi vorbim împreună). Adică: de mi-ar venì şi mie rândul să fiu şi eu tare şi mare, atunci stăm de vorbă amândoi! *Ińĭ lo lupata apă* (= îmi luă lopata apă) sunt şi eu tare, dictez şi eu acuma, e rândul meu să poruncesc.

1025. **Luplu** cu lup va se-adună.
(Lupul cu lup o să se adune). Adică: cei răi la răi trag. — Cfr. similes similibus.

1026. **Luplu** m-păzare vine? Ţe căftà **luplu** m-păzare?
(Lupul în târg vine? Ce căutà lupul în târg?) Ce-i trebue lupului la târg?

1027. Aurlă ca di pri **lup**.
(Urlă ca după un lup). Se zice de un om rău, pe care-l ocoleşte toată lumea; se zice când certăm pe cineva cu vorbe foarte aspre.

1028. Băgă per di **lup**.
(Băgă păr de lup). Adică: este întărit în contra spiritelor rele.
Observare. Se crede că cine poartă păr de lup, nu este prigonit de dracĭ, căci aceştia au groază de lupi.

Luplu păreàsińĭ nu ţîne.
(Lupul post nu ţine, nu posteşte).

1029. **Luplu** păstrămă nu bagă!
(Lupul pastramă nu bagă!) Oamenii răi nu se gândesc decât la ziua de azi, trăind de azi pe mâne, cu ce pot răpì. — Cfr. Papah. 1158.

1030. Cripă vîră **lup.**
(Crăpă vreun lup).
Aşà se zice, când se întâmplă ceva extraordinar, ceva neobişnuit. De pildă, dacă un cămătar dă bani la cineva fără dobândă, se zice că cine ştie cum s'a întâmplat, o fi crăpat vreun lup undeva, ca să facă cămătarul un lucru neobişnuit. — Cfr. Germ. Es ist eine Frau geboren worden.

1031. S-ti tal'e **luplu!**
(Să te taie lupul!) Mâncà-te-ar lupul. *Va s-ti mîcă luplu cu mintea țe porțî*=O să te ia dracul, dacă nu schimbi mintea, purtarea.

1032. Acățată di **lup.**
(Prinsă de lup). Rănită de lup. (Se zice de vite).

L'

1033. Nu-l' **l'a** omluĭ, țe nu poțĭ s-l'i daĭ.
(Nu-i luà omului ce nu poți să-i dai). De pildă: onoarea, viața.

1034. **L'a** nvie.
(Ia în curând). Pricepe repede. *Li l'a gràmatle nvie (agońa).* Învață repede, învață lesne.

1035. **L'artă-te** di nîs).
(Iartă-te de dânsul). Adică: ridică-ți ori ce speranță! nu mai sperà nimic.

1036. Ma **l'a-țĭ**, ma l'a-țĭ!
(Mai ia-ți, mai ia-ți!) Se zice ironic, cui se întinde prea mult la caşcaval, cui devine cam obraznic.

1037. **L'èpure** [La Samarina: l'epre) easte.
(Iepure este). Adică: fricos.

1038. Stres ca **l'epre** ş-alăsàt ca ligunica. (Samarina).
(Strâns ca iepure şi lăsat ca ogarul). Se zice de flăcăii Pindului, cari umblă cu mijlocelul descins, sau încins prost, şi cari au un umblet deşelat şi nu sunt colea încinşi, cu mijlocul făcut înel şi la umblet sprinteni.

1039. Ğoacă **l'èpurle** pri coadă.
(Joacă iepurele pe coadă).

1040. S-mintiră **l'ițăle.**
(Se încurcară ițele). A se încurcà trebile, ca să nu le mai poți da de capăt. — Cfr. Papah. 1.183, 1.184.

1041. Țe l'uftă easte.
(Ce mai voinic este!)
Observare. *L'uftă* se numeşte om voinic în toate, în mâncare, alergare, luptare, voinicie, curaj, etc. S-l'uftuì=se năpustì. *Carĭ s-l'uftuì cĭ'nile, vrea s-mi bea.*=Când se năpustì cânele, erà să mă sfâşie.

M

1042. Acăță maeauă. (=A prins «maià»). Adică: A făcut avere; are din ce să facă avere.
Observare. *Maeaua* este un fel de chiag, care serveşte la făcutul brânzeturilor.

1043. Ca nă maĭmuță; în Epir: ca nă maĭmuă.
(Ca o maimuță). Pentru cine este urît, cu ochii mişcători.

1044. Cu màlamă ti vindu ş-cu gorțî te-acumpăr.
(Cu aur te vând şi cu pere te cumpăr). Adică: te înşel foarte uşor, te întrebuințez după bunul plac al meu; mă joc cu tine, fac din tine ce vreau.

1045. Bate mal'lu la uşe.
(Bate maiul la uşă). — I. Ciumeti, Selia, Macedonia.

1046. Nu me-arîḑĭ cu mamă.
(Nu mă înşeli cu *mamă* = hrana copilaşilor). Adică: nu sunt copil, ca să mă înşeli.

1047. Mi duş-«mane-mane».
(Mă dusei în grabă).

1048. Află mandră nicălcată.
(Aflâ târlă necălcată). Adică: a dat peste noroc. (Vezi: *aviñe*).

1049. Ş-fațe mandra.
(Îşi face târla). A-şi face mendrele.

1050. Tute le-are Mara; țe-l' lipseaşte? — fana.
(Toate le are Mara, ce-i trebuie? — înfăţişarea, arătarea). Se zice de aceia cărora le lipsesc toate şi totuş ei pretind ce e mai greu de avut.

1051. Nu si ştie, carĭ i mare ş-carĭ i ñic.
(Nu se ştie, cine este mare şi cine este mic). A fi anarhie, lipsă de respect pentru cei mai mari, mai merituoşi. *Nu s-l'a de-aradă, ne carĭ i mare, ne carĭ i ñic.* = Nu se ştie, nu se respectă, nu se ia sama nici cine-i mare, nici cine-i mic.

1052. Mare-gros!
(Mare-gros). *Si țîne mare-gros.* = Se ține a mare. *S-feațe mare-gros*

= Se ţine grozav, se face grozav. *Li trade mări-groase.* = Se poartă grozav, a se ţineà mare. *Mări-groşi* = oameni grozavi, cari se ţin fuduli, cari fac pe marii. *Erà aclote ş-alţî mări-groşì.* = Erau acolo şi alte feţe cinstite. «Şi cu alte feţe cinstite» — Creangă, *Nichifor* 131, Ed. Minervei 1902.

1053. **Màrdinea** [locluĭ) va-l' afli?

(Marginea [pământului] o s'o afli?) *O, laĭ frate, va stăm tora s-l'-aflăm màrdinea locluĭ?* = Ei, măi frate, o să stăm acuma să aflăm capătul pământului?

Adică: lucru greu de găsit. — Cfr. *Caput Nili querere.*

1054. Ţe **Marg'olă** ş-easte!

(Ce mai Marghioală este!) Adică: linguşitoare, care ştie momeli multe.

1055. **Marţul** no-are besă.

(Martie nu are credinţă). Adică: este schimbător, nu i te poţi încrede, este lună schimbăcioasă.

1056. Ni **Marţul,** ni Apri(r)lu no-aŭ besă (piste).

(Nici Martie, nici Aprilie n'au credinţă). Adică: sunt luni schimbăcioase.

1057. La mas di cîne, cafţî sîrmă di pîne?

(La staul de câne, cauţi fărâmă de pâne?); sau: *La cumàs di cîne, cafţî sîrmă di pîne.* (Zuga G., Cavaia, Albania).

1058. Ş-află **màsturlu.**

(Îşi află meşterul). A-şi găsì stăpânul; a-şi găsì naşul.

1059. **Màsturu** χαλάσι.

(Meşter-strică). Se zice ironic cuiva, care nu se pricepe la ceva şi care în loc să dreagă, mai mult strică.

1060. **Màsturu-căcàsturu.**

(Meşter-strică). — Cfr. ngr. μάστουρα-χαχάστουρα. Se zice aşà de meşterii cei proşti şi despre toţi cei neîndemânateci.

1061. Ţe **màţină**?

(Ce macină?) Ce tot îndrugă, ce tot flecăreşte?

1062. L'-virsă **màţîle.**

(Îi vărsă maţele). Adică: l-a spintecat.

Măcare (vezi **mîcare**).

1063. Va-l' soarbă **mădùa**!

(O să-i soarbă măduva!) Se zice când ni se ia un lucru, dela care cineva nu poate trage un folos.

1064 No-are **măduă**. (N'are creier.). — Cfr. A nu aveà glagorie în cap. (Creangă I, p. 12).

1065. Va-ñĭ se-espargă **mărcatlu**?

(O să mi se strice iaurtul?) Adică: are să fie pagubă în ciuperci? Ce are să fie?

1066. **Arucă tu mărḑeàŭă.**

(Aruncă în margeà). Adică: dă cu ghiocul. *Canda arcăm tu mărḑeàŭă di n-adunăm*=Par'că am dat cu ghiocul şi ne-am întâlnit; par'că ştiam de mai nainte că ne vom întâlnì.—*D-ĭu ştiĭ tine, că va s-facă aşì?— Arcàĭ tu mărḑeàŭă ĭo!*=De unde ştii tu, că se va face aşà?— Am dat cu ghiocul eu.

1067. **Mărḑeàlile** s-l'i creapă. — Mih., op. cit.

(Mărgelele să-i crape). Adică: plesnì-i-ar ochii!

1068. **Mărgăritare** tu narea pòrculuí.

(Mărgăritar în nasul porcului). Când cineva poartă un lucru pe care nu-l merită, a cărui valoare nu ştie să o preţuească.

1069. Li **mărtă** [saŭ: li **mărită**).

(Le mărită). A pierde, a vinde ceva; a se scăpà de ceva; *Măritàşĭ verle de-asime?*= Ai pierdut cerceii de argint? (Mihail., op. cit.) — Cfr. Creangă, 175: «mărită capra», cu acelaş sens.

1070. **Mă-sa** l'-easte.

(Mă-sa îi eşte). A fi cu totul doveditor. *Mă-sa l'-easte cìnile a cătùşil'eĭ* = Cânele este mama pisicii. Adică: faţă de câne pisica e o nimica toată.

1071. L'-arucă tu **măseàŭă**.

(Îi aruncă în măseà). Adică: trage la măseà; îi place să bea; a fi cam beţivan.

1072. Carĭ bea şi nu si **mbeată**?

(Cine bea şi nu se îmbată?)

1073. Si **mbită** cu apă.

(Se îmbătă cu apă). Când cineva face nebunii şi provoacă lumea aşà din senin. A fi cam ţâcnit, cam sărit.

1074. Iţĭ ḑîsiră doĭ inşi că h'ii **mbitàt**, du-te di ti culcă.

(Îţĭ ziseră doi inşi, că eşti beat, du-te şi te culcă).

1075. **Mbrustişòr.**

(Prostuţ). *Dua duse mirinde şi mbrustişorlu cu ocl'il' încl'işĭ* = Ziua a înaintat până la chindie, şi prostuţul (este) tot cu ochii închişi.

1076. Lo-aguniră cu meare pùtride.

(Îl goniră cu mere putrede). — Molovişte, Macedonia.

A luà la goană pe cineva. (vezi limoñe).

1077. **Measă** plină.

(Masa plină). Adică: bogată. *Suntu measă plină* = Sunt bogaţi, au din belşug de toate. — Cfr. Virg. *Plena mensa.*

1078. Iu measă teasă, na-ŭ ş-nîsă: nă sìngură lìngură.

(Unde [este] masă întinsă, iată-o şi pe dânsa: o singură lingură). Adică: unde găseşte masă întinsă, se duce şi pofteşte să-i permită a gustà cel puţin o singură lingură.

Sau: *Iu measă, ş-ea cu lìngura* = Unde (aude) masă, iată-o şi ea cu lingura.

Se aplică lingăilor, celor cari umblă după mese, cari trăesc pe spinarea altora, ca nişte cerşetori.

1079. Creaştiţĭ **measa.**

(Creşteţi masa). Adică: ridicaţi masa.

Observare. Este formula cu care se învită fetele sau nevestele să ridice masa, când sfârşesc cu toţii de mâncare.

1080. Na-l şi nîs ca mer aròş.

(Iată-l şi dânsul ca mărul roşu). Adică: a sosit şi el, a apărut dintr'o dată tânăr şi frumos.

— Cfr. ngr.: σὰν κόκινο κρὸμπλο = ca corcoduş roşu.

1081. Il' criscù **mètura.**

(Îi crescu mătura, fig. pentru barbă). Adică: a înainiat în demnitate.

1082. **Mihàl** ş-easte.

(Mihail este): A fi un nea Vlăduţu!

1083. Ţe-ţĭ k'erḑî **milanea.**

(Ce-ţi pierzi cerneala). Adică: de ce vorbeşti şi-ţi pierzi vremea, când nu te ascultă; ce-ţi pasă, dacă nu vrea să asculte sfaturile tale cele bune. *Nu-ţĭ k'arde milăñle!* = Nu vorbì în deşert la oameni cari nu înţeleg; nu-ţĭ pierde vorbele în deşert.

1084. **Minčunàşĭ** nă oară, ţînĭ-u minte tr-altă oară.

(Minţişi odată, ţine minte pentru altădată), fiind-că mincinosul nu mai este crezut altădată.

1085. Lo-arupse di **minčuńĭ.**
(Î umflă de minciuni). A-l ameţì cu minciunile; a-i spune numai minciuni.

1086. L-umflă di **minčuńĭ.**
(Îl umflă de minciuni). A-l rupe de minciuni. A-i spune numai minciuni.

1087. Biţiră [sau: no-are] **minčuńle.**
(Isprăviră [sau: nu mai sunt] minciunile.) S'a isprăvit cu minciunile; nu mai au trecere minciunile.

1088. **Mintea** nu z-vinde m-păzare.
(Mintea nu se vinde în târg), ca să o cumpere cine n'are. Adică: mintea este dar ceresc, care nu se cumpără pe bani.

1089. **Mintea** estă s-u ţîńĭ tine.
(Mintea aceasta s'o ţii tu). Adică: să o păstrezi pentru tine. Aşà se răspunde, când ne dă cineva un sfat intenţionat rău.

1090. Easte loat di **minte.**
(Este luat de minte). Adică: n'are minte, este nebun!

1091. Ţĭ-l'a [ţĭ-mută, ţî scoală] **mintea** din cap.
(Îţi ia mintea din cap [sau, îţi ridică, îţi scoală mintea din cap]). Se zice de aceia cari vorbesc prostii, sau cari vorbesc tare de tot, de te asurzesc.

1092. Bagă **minte.**
(Bagă mintea). Ia samă!

1093. Bagă-l pri **minte.**
(Bagă-l pe minte). Adică: convinge-l, înduplecă-l!

1094 Nu easte-l pri **minte.**
(Nu-i pe minte). A nu fi în fire, a nu fi în toate minţile sale.

1095. L'-acaţă **mintea.**
(Îi prinde mintea). Pricepe, prinde bine. *L'-acaţă mintea caplu* = (Îi prinde mintea capul). Se zice ironic, când cineva nu prinde lesne, nu pricepe cu uşurinţă, când este cam netot!

1096. **Mintea** nu sta tu ańĭ.
(Mintea nu stă în ani). Adică: nu reiese că, cu cât va fi cineva mai în vârstă, va fi şi mai cuminte.

1097. **Mintea** cu praḑí nu se-acumpără.
(Mintea cu bani nu se cumpără).

1098. L'a-l' **mintea** şi du-ti m-Pole!
(Ia-i mintea şi dute la Constantinopole!) Aşà se zice ironic, pentru

cine n'are minte. Pentrucă a te duce la Constantinopole pentru o afacere oarecare la autorităţi, se cere să fii înţelept, deştept, ca să poţi reuşì. *Cu mintea luĭ şi m-Pole poţĭ s-ńerḑi.* = Cu mintea lui poţi merge şi la Constantinopole, (fiindcă este om deştept, care se pricepe la ce vorbeşte). *Mintea-ţĭ tră m-Pole faţe.* = ironic: ce mai minte! ce minte proastă!

1099. L'-cură mintea prit urecl'i.

(Îi curge mintea prin urechi). Aşà se zice în bătaie de joc de unul care se laudă că-i deştept, că numai el este înţelept şi cuminte.

1100. Va-ţĭ vină mintea, fičòr, ma atumţea va s-aĭbă azbuirată puĭl'lu.

(O să-ţĭ vie mintea, băiete, dar atunci o să-ţi fi sburat paserea).

Adică: are să fie târziu, când îţi va venì mintea; are să-ţi pară rău, de ce nu asculţi acuma.

1101. L'-azboară (sau : azboàiră) mintea.

(Îi sboară mintea). Adică : este copil, este cu mintea necoaptă; nu-i aşezat la minte.

1102. Acaţă-te di minte

(Apucă-te de minte). Adică: Vino-ţi în fire şi apucă-te de treabă. Nu mai fii o haimanà; nu mai fii un pierde-vara; cuminţeşte-te!

1103. Minte şuţîtă aruşuţîtă.

(Minte sucită, răsucită). Se zice de aceia cari sunt încăpăţânaţi, cu cari greu te poţi înţelege.

1104. Easte şcurtu di minte.

(Este scurt de minte). A fi îngust la judecată; a fi cu vederi scurte; a nu vedeà departe.

1105. Ń-deade minte.

(Îmi dede minte). Mă sfătuì.

— Blg. Mi dadi umo; ngr. μοὶ ἔδωσε γνώμη; alb. mă δaşe mănt.

1106. L'a-ţĭ-u dipri minte

(Ia-ţi-o de pe minte). Adică: Nu mai gândì; nu mai crede că-i cu putinţă; nu mai sperà.

1107. Are minte ş-minteză.

(Are — există — minte şi minte mai subţire). Adică: Există minte, dar e şi alta—*minteză* = minte (diminutiv).—mai bună, mai sănătoasă.

1108. Alţî cu sapa ş-alţî cu mintea.

(Alţii cu sapa şi alţii cu mintea).

Adică: Unul trăeşte cu braţele şi altul cu capul.

1109. Ţi traḑe, di minte ş-li traḑe.
(Ce trage, de minte şi le trage). Adică: la ori ce, mintea este vinovată. — N. Baţaria.

1110. Me-alavdă mintioslu,
S-me-alatră arăńoslu.
(Dacă mă laudă cel cu minte, las' să mă latre cel râios). Adică: să nu te îngrijeşti decât de părerea celor buni şi cuminţi, nu şi de părerea celor proşti.

1111. Cu nîs va ti misùrĭ.
(Cu dânsul o să te măsori). Fr. Tu vas te mésurer à lui? Ai să-ţi măsori puterile cu el?

1112. Mîcàĭ di mi cusùĭ.
(Mâncai de mă cusui). A mâncà bine; a nu mai puteà de mâncare.

1113. Mîcarea nu ţîne θimèl'ŭ.
(Mâncarea nu ţine temeiu). Adică: ori cât de mult ai mâncà odată, tot nu durează cine ştie cât, tot trebue să mai mănânci.

1114. Lo-am tru mîcare.
(Îl am în mâncare). Adică: îmi place; îl fac haz. *Multu lo-am tu mîcare omlu aestu* = Mult îmi place acest om; mult îl fac haz pe acest om. *Nu l'-am tu mîcare prefţîl'.* = Nu pot suferì pe preoţi.

1115. Nu s-mîcă aestă.
(Nu se mănâncă aceasta). Adică: aceasta nu se poate suferì, nu se poate mistuì.

1116. Nu mîcàşĭ h'icàt di mastur [sau màĭstur].
(Nu mâncaşi ficat de zidar). Adică: nu cunoşti ce sunt zidarii, dacă n'ai avut a face cu ei! Mai potrivit: nu cunoşti câte se cer la clăditul unei case, câte greutăţi, câte cheltueli şi câte alte bătăi de cap; numai clădind, numai având a face cu zidari, îţi poţi face idee de necazurile ce-ţi procură o clădire.

1117. L'a-ti di mînă.
(Ia-te de mână). A-şi da mâna, fiind la fel amândoi. *Loaţĭ-vă di mînă, că v-aunḑìţĭ.* = Apucaţi-vă de mână, căci vă asemănaţi. — Cfr. Papahagi 1294.

1118. Il' da di mînă.
(Îi dă de mână). 1) A fi îndemânatec; 2) a-i venì la îndemână; 3) a se pricepe la şterpelit; 4) a-i da mâna.

1119. Di tută **mîna.** (De toată **mâna**). Adică: de tot felul; de toate clasele. — Cfr. aceeaş expresie la fel în Creangă, III, 60.

1120. **Mîna** cîntare no-are.

(Mâna cântar nu are). Adică: fereşte-te de a bate pe cineva, căci se poate să-l nimereşti cine ştie cum şi să-l laşi mort, fiindcă mâna nu-şi cântăreşte forţa.

1121. Trapse **mînă.**

(Trase mână). A se retrage, a sta la o parte. *Aestu om trapse mînă di prămăteftu* = Acest om nu mai face pe negustorul. *Trapse mînă di dascal* = Nu se mai ocupă cu dăscălia.

1122. Nă **mînă** di om easte.

(O **mână** de om este). A fi slab, pipernicit.

1123. Nu-şĭ da **mînă.**

(Nu-şi dau mână). A nu vorbì între ei, a fi certaţi. (Mihăil., op. cit.).

1124. Nu-l' si bagă **mînă.**

(Nu i se bagă mâna). A fi cu neputinţă de biruit, a nu suferì insultă. — N. Baţaria. — Cfr. Papah. 1287, 2646.

1125. Işĭ băgă **mi'nḑile.**

(Îşĭ băgă *mînḑile*). A se iscălì (lit. a-şi pune vârfurile degetelor). A mânjì, a mâzgălì.

Observare. În trecut, când lumea nu ştià să scrie, se iscăliau oamenii apăsând cu degetul îmmuiat în cerneală, pe hârtie. Făceau prin modul acesta o mânjitură pe hârtie, încât a subscrie însemnà chiar a mânjì, după cum rezultă şi din originea cuvântului iscălire, derivat din paleoslavicul *iskaliti* = inquinare (1).

1126. Ca **mînḑul** după eapă.

(Ca mânzul după iapă). A se ţineà lipit de cineva, a nu se deslipì de pulpana cuiva.

1127. Va-l **mutrescu** tră **mîne?**

(O să-l privesc pentru mâne?) Adică: da ce, am să **mă** uit la el? Da ce, am să **mă** ţin bine pe lângă el?

1128. L'-acăţă **mi'nica.**

(Îi apucă mâneca). A apucà pe cineva de pulpană, a se rugà de cineva. *Nu va-ţĭ arùp mi'nica* = N'o să-ţi rup mâneca. N'am să mă rog de tine.

1129. Nĭ băgă **mînuşa.**

(Îmi băgă **mănuşa**). A păcălì; a răspunde potrivit cu întrebarea la

(1) Cfr. Şăineanu L., Incerc. semas., p. 223.

ori ce. *Bagă mînuşe la tute cîte ḑîc* = Află răspuns potrivit la toate, răspunde la toate cu argumente.

1130. L'-alăk'ì mînuşa.
(Îi lipì mănuşa). A-i pune nume rău, a ponegrì pe cineva cu o poreclă.

1131. S-nu-l veadă tu mîñĭ xeane.
(Să nu-l vadă în mâni străine). Se zice de cei cari poftesc ori ce.

1132. S-priimnă cu mîñle dinăpoĭ.
(Se plimbă cu mânile îndărăt). Adică: se poartă ca boierii.

1133. Cu doàule mîñĭ îl' da Dumniḑău.
(Cu ambele mâni îi dă Dumnezeu). A da din belşug.—Cfr. lat. Utraque manu.

1134. Multi mîñĭ custă lùcrulu.
(Multe mâni grăbesc treaba). Când sunt mulţi oameni, treaba merge mai repede, se sfârşeşte mai de grabă.—Cfr. lat. multae manus onus levant (levius reddunt).

1135. Mîñĭ cusute.
(Mâni cusute). Adică: cu mâni legate; mâni leneşe, lat. consertis manibus.
Se aplică femeilor cari nu lucrează nimic, par'că ar aveà mânile cusute:

Cît te-arăḑĭ, nicuk'irată
Niţi s-şuţă, niţi z-bate,
Măñĭ cusute, cumu z-ḑîţe,
Linivoasă ş-ğumitate.—N. Baţaria, Părăvulii, 17.

1136. Daĭ cu mîñle ş-alàḑĭ cu čoarle.
(Dai cu mânile şi alergi cu picioarele). Când împrumuţi, când dai bani cu împrumut. Adică: de dat este uşor, dar de strâns apoi este greu.

1137. Carĭ nu mărită feată, nu cunoaşte ţe-ĭ greaţă.
(Cine nu mărită fată, nu cunoaşte ce-i greutatea). — Cfr. Papah. 2.563.

1138. Muma tră h'il'ŭ mîşcătura din gură u ţîne.
(Mama pentru fiu bucăţica din gură o ţine). Adică: face totul mama pentru fiu. *Muma tră h'il'ŭ din gură scoate.*

1139. Nă mîşcătură ti fac.
(O bucăţică te fac). Adică: te înghit ca pe o bucăţică de pâne! Te fărâm. *Tră mine tine h'iĭ nă mîşcătură* = Pentru mine tu eşti o nimica. *Te-am nă mîşcătură* = Te fărâm, te înghit ca pe o bucăţică.

1140. S-feaţe **măşè.**
(Se făcù cleşte). Adică: instrument de care se servesc alţii, ca de un cleşte. *Cara s-afli măşè, că-ţe s-acàţĭ foclu cu mîna?* = Dacă vei găsì cleşte, de ce să apuci focul cu mâna? Adică: de ce să te pui în foc, când te poţi servì de altul.

1141. **Mlarea** alavdă, calu ncàlică.
(Catâr laudă, cal încalecă).
Vezi: *mulă*, *mulare*.

1142. Macă te-alàşĭ **moale,** ti calcă [sau: ti ncàlică pri urecl'i].
(Dacă te laşi moale, te calcă [sau: te încalecă pe urechi]). — Cfr. 1340.

1143. **Moara** va apă, nu va groase.
(Moara vrea apă, nu vrea *groase* = vorbe late).

1144. Va vină grînlu la **moară**!
(Va venì grâul la moară!) *Grînlu di moară no-ascapă* = Grâul nu scapă de moară.
Ameninţare ce o facem cuiva, că are să treacă prin mâna noastră, ca să-l frecăm: N'o să-mi scapi, cu neputinţă să-mi scapi.

1145. Aduţe apă la **moară** xeană.
(Aduce apă la moară străină). Pentru cine nesocoteşte afacerile sale şi cultivă pe cele străine.

1146. Di la **moară** şi n-gură.
(Dela moară şi în gură). Se zice de cei cari sunt foarte lacomi, neeconomi.

1147. **Moartea** tră oamińĭ i dată.
(Moartea pentru oameni este dată).

1148. **Moartea** va-l' aleagă.
(Moartea o să-i aleagă). Se zice de cei cari se duşmănesc de moarte.

1149. **Morĭ,** s-ti voĭ.
(Mori, să te voiu). Mori, ca să te iubesc.
Se aplică acelora cari nu arată nici o iubire pentru rudele lor, cât timp sunt în viaţă, dar cari, murind şi lăsându-le o moştenire oarecare, se apucă şi le fac datinele de moarte, ca şi cum i-ar fi iubit în totdeauna; sau acelora cari numai după moartea cuiva îşi recunosc greşala, că rău au făcut şi se căesc.

1150. Ca **mortu** s-feaţe di frică tu faţă.
(Ca mort se făcù de frică în faţă).
— Petron. 62. Stabam tam quam mortuus.

1151. Niţi viŭ, niţi **mortu** escu.
(Nici viu nici mort sunt). A fi într'o situaţiune foarte critică.

1152. Zburî'm di **morţî.**
(Vorbim de morţi). Aşà se răspunde, când vine o a treia persoană şi ne găseşte vorbind un secret, pe care nu dorim să-l ştie şi altul.

1153. Cîndu si s-toarnă **morţîl'** di la groapă.
(Când s'or întoarce morţii dela morminte). Adică: nici odată.—Cfr. 1.365.

1154. Inşìţĭ [sau: işìţĭ], **morţî,** s-intră viĭl'i!
(Eşiţi morţilor, să intre cei vii). Se zice când este vorba de ceva păcătos peste măsură, de o minciună neruşinată, de ceva îngrozitor, pentru care vinovatul ar merità să ia locul celor morţi.

1155. Tră **mostră!**
(Pentru mostră!) *Ţe ti voĭ, tră mostră?* = La ce te vreau, când nu eşti de nici un folos! *Ţe mostră di om!* = Ce mai om urît!

1156. Imnă **mpiticàt.**
(Umblă cârpit). Are cine să îngrijească de el. Tot aşà: *imnă dispiticàt* = n'are cine să îngrijească de el.

1157. S-nă **mpiticăm.**
(Să ne cârpim). *S-nă mpiticăm azĭ, de-apoea mîne are Dumnid̦ăŭ* = Să o ducem azi, căci apoi mâne are Dumnezeu. *Treaţim ş-noĭ cu mpicarea* = O ducem şi noi de azi pe mâne.

1158. **Mpiticătură.**
(Cârpeală). Lucru de puţină durată.

1159. Iţe faţĭ, cu **mprumùt** u faţĭ.
(Ori ce faci, cu împrumut o faci). Adică: dacă faci bine, bine vei găsì, cu bine ţi se va răsplătì, mai curând sau mai târziu; dacă faci rău, rău ţi se va face.

1160. Ca **mulă!**
(Ca un catâr). Urît, urîtă! *Erà urîtă că nă păl u-mulă.* = Era urîtă ca un catâr prost.

1161. **Mulă** ţe toarnă.
(Catâr care toarnă povara). Catâr cu nărav.

1162. Pri **mulă** şade, ş-mulă caftă.
(Pe catâr şade, şi catâr caută). Pentru a arătà zăpăceala cuiva.—G. Zuca, Muzachia (Berat).
—Cfr. Isp., 813: Cătà Nan iapa şi el călare pe ea.

1163. **Mulărle** ş-aŭ ş-cripărle.
(Catârii îşi au şi necazurile). Adică: e bine să ai catâri cât de mulţi, dar cu toate foloasele ce-ţi aduc, îngrijirea lor e legată de multe necazuri.

1164. Dă-li oĭle s-le **mulḑèm** pali.
(Dă-le oile să le mulgem iară). Se aplică naivilor, cari nu se pricep într'o afacere; celor cari stărue să se facă ceva, care-i cu neputinţă. — Ngr. Βάρ' τα πάλι νὰ τ' ἀρμέξουμε.

1165. **Multe** ḑîţĭ, multe va s-traḑĭ.
(Multe zicĭ, multe o să suferi).

1166 Ţ-moare cătuşa ş-ti doare, am **mul'area**?
(Îţi moare pisica şi te doare, dar mi-te nevasta?) Adică: cu atât mai mult.

1167. **Mul'area** nu-i strańu s-lu mpeatiţĭ i s-lo-alăxeşti iţe oară z-vrei.
(Femeia, nevasta nu-i haină s'o cârpeşti sau s'o schimbi ori când). — Cfr. Papah. 1394.

1168. Z-dispartă [si mpartă] fraţl'i di hatra **mul'erlor**.
(Se despart [se împărţesc] fraţii de placul, din pricina nevestelor).

1169. **Mul'area** maşĭ ańl'i l'-are ascumţî [saŭ misticò].
(Femeia numai anii îşi ascunde). Adică: ea nu poate ţineà nimic secret, spune totul, afară de anii săi.

1170. **Mul'area**-ĭ timonea càsil'eĭ.
(Femeia este oiştea casei). Adică: reazemul casei. *Ţîne timone!* = fii reazem!

1171. Nu h'iŭ **mul'are** si staŭ acasă; casa-ĭ tră mul'èrĭ nu ş-tră bărbàţĭ.
(Nu sunt femeie să stau acasă; casa-i pentru femei, nu şi pentru bărbaţi).

1172. **Mul'area** care nu va s-facă pita, ma nţeară. (Mihail., op. cit).
(Femeie care nu vrea să facă plăcintă, tot cerne). — Cfr. Papah., 775.

1173. **Mul'are** cu furcă m-brîn.
(Femeie cu furcă în brâu). Adică: harnică. — Mihail., op. cit. *furcă*.

1174. **Mul'area** ş-a dracluĭ îl' vine di hak'e.
(Femeia şi dracului îi vine de hac). — Cfr. Papah. 1380, 1381.

1175. **Mul'area** prinde s-tacă ningă bărbàt.
(Femeia trebue să tacă în faţa bărbatului). Adică: să asculte pe bărbat.

1176. **Mul'area** muşată s-caftă tu minte, nu tu faţă).
(Femeia frumoasă se caută în minte, nu în faţă).

1177. Ntreabă ş-**mul'area** vîră oară.
(Întreabă şi pe nevastă câte odată). — Cfr. Papah. 1384.

1178. **Mul'area** nicuk'iră nu s-acumpără.
(Nevasta gospodină este nepreţuită).

1179. **Mul'area** cu fumeal'e nu cunoaşte sărbătoare.
(Femeia cu copii nu cunoaşte sărbătoare). Nu simte de sărbătoare.

1180. **Mul'area** ţe ğudică, nu-ĭ bună.
(Femeia care cicăleşte, nu-i bună).

1181. Plînḑe ca vîră **mul'are** vèduă.
(Plânge, se vaită ca o muiere văduvă).

1182. Fricòs cu nă **mul'are**.
(Fricos ca o muiere).

1183 Ca **mul'erle** tu **mul'ireasca** acăţară.
(Începură să vorbească ca muierile în biserică).

Observare. *Mul'ireasca* se numeşte partea bisericii unde stau femeile, iar *bărbăteasca*, partea unde stau bărbaţii.

1184. Di unā **mumă** sun [fapţî].
(De o mamă sunt [născuţi]). A fi la fel; buni sau răi.

1185. Va di la **mumă** s-h'ibă bună.
(Se cere dela sorginte să fie bun ceva). *Apa nu-ĭ bună di la mumă* = Apa nu este bună dela sorginte. *Muma izvurluĭ, muma rîuluĭ* = sorgintea izvorului, sorgintea râului.

1186. Fiĭorl'i di **mumă** armîn oarfăńĭ.
(Copiii de mamă rămân orfani). — N. Baţaria. — Cfr. Papah. 788.

1187. Caθe **munte** ş-are j-greaţa.
(Fiecare munte îşi are şi greutatea).

1188. L'-da **munţî**.
(Îi dă munţi, îi arată munţi). Adică: îi arată greutăţi.—Cfr. Papah. 1416.

1189. Lo **munţîl'** nîpòĭ în sus.
(Apucă munţii în sus!) A-şi luà lumea în cap.—Cfr. Creangă. *Nich.*, p. 137: Îmi vine să turbez, să iau câmpii, nu altceva.

1190. Easte **mură** n-gură.
(Este mură în gură). Se zice de cine aşteaptă totul deagata.

1191. **Murì** aţeà ţe şteaĭ.
(A murit aceea ce ştiai). Adică: nu mai este pomana de altădată. nu mai merge ca până acuma.

1192. **Muscă** no-aravdă.
(Muscă nu rabdă). A fi semeţ din cale afară. A nu suferì nici cea mai mică vorbă atingătoare.

1193. «Lele-mĭ muscă, ńarea ţĭ ińşì puscă!
(Eliţo muscă, mierea ţi-a ieşit oţet).— Veles, dela bătrâna ţal Saru. Când laudele cuiva se adeveresc pe dos.

1194. **Muşát** cu curlu al Şat.
(Frumos ca c... lui Şat). Se zice de unul urît foc.

1195. Ţe **muşmoală** easte.
A fi şiret, viclean, bun pe faţă, dar care în dos caută să-ţi facă rău; a fi cărbune învelit.

1196. Sîrgl'aşte **muşte**.
(Dă drum la muşte). A pune intrigi; a atâţà la ceartă.

1197. **Muşti** nu se-acaţă di el.
(Muşte nu se prind de el). Adică: nu sufere a fi pătat; nu se pătează; a nu suferì necinste.

1198. Mi **mutreşti**, canda va me-acumpărĭ.
(Mă priveşti, par'că o să mă cumperi). Când cinevà se uită lung la noi, ceea ce ne displace.

1199. Caĭ ş-aruncă **muţl'i** pri nîs.
(Cine îşi aruncă mucii pe dânsul). Cine-l bagă în seamă?—Mihăil., op. cit.

1200. Ninca [saŭ: ninga] h'iĭ cu **muţl'i** sun nare.
(Încă eşti cu mucii la nas). A fi copil cu mintea necoaptă.

1201. Ca nă **muă**.
(Ca o maimuţă).—Avela, Epir. Adică: urîtă.

1202. **Mverlu** are şi dizvèr.
(Supărarea are şi nesupărare).—Mih., op. cit.

1203. Mîcă ńare şi voame h'are.
(Mănâncă miere şi varsă fiere). Se aplică nerecunoscătorilor.—Cfr. Papah. 1554.

1204. Ńare cură din gură-l'.

(Miere curge din gura lui). A vorbì dulce, a fi dulce de gură, a fi om blând.

1205. Ma mulţî ńel' di birbèţĭ z-duc la hăsaplu.

(Mai mulţi miei ca berbeci se duc la măcelarul). Adică: mai mulţi tineri ca bătrâni mor.

1206. Ńic, ma cu hare.

(Mic, dar cu graţie, cu şic).

1207. Ti curmă ńila; ti curmă ńilă greàŭă.

(Te curmă mila; te curmă milă grea). Mai mare ţi-e mila! *Si-l' veḑĭ pri ţe hală s-află, ti curmă ńilă greauă* = Să-i vezi în ce hal se află, mai mare ţi-e mila.

1208. S-nu-l' veḑĭ ńila.

(Să nu-i vezi mila). Adică: să nu-i vezi nenorocirea, suferinţa lui prea mare.

1209. Si-l' plînḑi ńila.

(Să-i plângi de milă). *S-u veḑi mă-sa, după moartea h'il'-suĭ, s-feaţe si-l' plînḑi ńila.* = S'o vezi pe mă-sa, după moartea fiului său, se făcù să-i plângi de milă.

1210. Ńira ţĭ într-ocl'i!

(Mirarea-ţi în ochi!) Ce să te miri tu! — Creangă, I, 20.

1211. Ţe s-ti ńirĭ!

(Ce să te miri tu! — Creangă I, 20. De asemenea: *Ţe s-ti ńirĭ, s-ti pătăreşti.* Tot cu acelaş sens, când bruscăm pe cineva.

N

1212. Baţĭ **nal'urea.**

(Baţi aiurea). Aiurezi! Nu ştii ce vorbeşti.

1213. Aclò l-băgă naθimatlu [nah'imatlu].

(Acolo îl băgă Dracul). Când cineva comite o faptă ruşinoasă, o nelegiuire, etc.

1214. U scoase **nàparte.**

(A scos-o dincolo). Adică: a dus'o la capăt; a reuşit!

1215. S-ţĭ-acàţĭ **narea.**

(Să-ţi apuci nasul). Se zice despre un lucru scârbos, puturos, care miroase prost; de asemenea se zice despre o afacere murdară.

1216. Strîmbă **narea.**

(Strâmbă nasul). Adică: nu-i place! nu-i mulţumit.

1217. **Nărèčile** a tale!

(Nările tale!) Adică: ce mai om, ce mai nas de om! *Tuţĭ oaminĭ ş-nărèčile a tale.* = Toţi oameni şi tu om! *Nărečea dracluĭ!* omuleţul dracului!

Observare. **năreče,** se întrebuinţează fig. pentru: om cu nasul mic sau cu nasul cam pocit.

1218. Ḑaţi l'-da **năinte.**

(Zece îi dă înainte).

Se întrebuinţează ca să arătăm superioritatea unei persoane, unei vite, chiar şi unui lucru, comparativ cu o altă persoană, viţă sau lucru. Cifra se shimbă după calitate.

1219. Lu **ncalţă** şi-l discalţă.

(Îl încalţă şi-l descalţă). Adică: face ce doreşte dintr'însul. Îl înşală cum pofteşte, ca pe o jucărie; a potcovì şi despotcovì după plac pe cineva, fără ca acesta să priceapă.

1220. Zburaşte **ncălţate.**

(Vorbeşte încălţate). Adică: lucruri ascunse, secrete.

1221. Lu **ncălţă.**

(Îl încălţă, îl potcovì). Adică: îl înşelă. *Lu ncălţă cu guvojdi g'if-teşti.* = Îl potcovì cu cuie ţigăneşti. Adică: l-a înşelat rău de tot, l-a potcovit bine.

1222. Ţe **ncoa** şi nclo.

(Ce încoace şi încolo). Adică: ce o tot scalzi, ce umbli în doi peri, ce mai încoace şi încolo.

1223. Nu mi **ncrunăĭ** cu nîs.

(Nu mă cununai cu dânsul). Adică: nu mi-am legat viaţa cu dânsul.

1224. Easte **ncucutăt.**

(Este — dârz — ca un cocoş).

A fi ţanţoş ca un cocoş! *Si ncucută.* = Devenì ţanţoş, se îndârjì ca un cocoş.

Lĭ'nḑitlu acăţă di si ncucută. = Bolnavul începù să prinză viaţă.

1225. **Ncuscrară.**

(Se încuscriră). Adică: s'au împrietinit.

1226. L'i **ndeasă** multă.

(Îi îndoapă mult). A mâncà mult.

1227. **Ndezmă greàŭă.**

Se întrebuințează când cineva își prinde beleaua. *Ndezma di mul'are easte greaŭă.* = Greu este când dai peste o nevastă cu care nu te poți înțelege

1228. **Ndreptu aĭ,** ma no-aĭ tră loare.

(Drept ai, dar n'ai de luat). Adică : n'ai nici un drept, n'ai dreptate.

1229. **Ndriptatea** ease prisupră ca untulemnul pri apă.

(Dreptatea iese pe deasupra ca untdelemnul pe apă).

1230. Mutrire di **nearcă** [sau la Vlacho-Clisura: *nueàrcă).*

(Îngrijire de vitregă). Adică: îngrijire proastă, fără dragoste. *S-poartă ca nearcă* = se poartă ca o mamă vitregă. — Cfr. Plaut. Apud novercam queri.

1231. **Neavearea** sărbătoare no-are.

(Neaverea, sărăcia sărbătoare n'are). — Cfr. Necessitas feriis caret. Germ. Not kennt kein Gebot. Wölfflin, III, 217.

1232. **Ngl'ite** ș-tațì.

(Înghite și taci). Când cineva o pățește cât de bună.

1233. Lă intră **ngîňa.** (Le intră vrajba, mârâiala, gâlceava). Se zice despre cei cari se ceartă mereu între ei, cari nu duc viață liniștită. A da nefericirea peste cineva.

1234. Pîne cu **ngrîňe.** (Pâne cu vrajbă). Adică: viață cu amărăciune, cu supărare mare. — *Ngrîňe greaŭă țe-l' apitrusì* = vrajbă grea ce a dat peste ei. Se zice când se mănâncă ca cânii. *Casă cu ngrîňe nu s-țîne* = Casa, în care membrii familiei se mănâncă ca cânii, nu se ține, nu durează. «*Tați, ngrîňe!* = Taci, vrajbă!» Așà se zice unuia care se ceartă mereu, care se învrăjbește cu toată lumea.

1235. **Ngrîňa** o-aspardẓe casa.

(Mârâiala, vrajba strică casa).

1236. **Ngustarea** di tah'inà (dimneața) și nsurarea di cu tinir acață loc.

(Gustarea de dimineață și însurătoarea de tânăr prinde loc).

1237. Nu h'iŭ **ni** năinte, ni năpòĭ.

(Nu sunt nici pentru înainte, nici pentru înapoi). Adică: sunt într'o situația foarte dificilă, foarte grea, încurcată, în care nu știu ce să fac.

1238. L'-aňurdẓeaște duhlu di **nimîncàt.**

(Îi miroase duhul de nemâncat). 1° A trăì în lipsă; a trăì din greu; 2° A trăì în sgârcenie mare.

1239. Easte **nipătiḑàt.**
(Este nebotezat). Adică: Turc sau Evreu; păgân; *vin nipătiḑàl* = vin fără apă, neamestecat.

1240. Ş-aspune **nipî'rtica** čoarle, si-şĭ aspună ş-nîs...
*(*Îşi arată năpârca picioarele, ca să-şi arate şi dânsul...). Se întrebuinţează despre oamenii cari sunt discreţi, cu chibzuială, cari nu-şi arată gândurile la ori cine.
(Vezi *şarpe, nîpî'rtică).*

1241. Trapse **nitràptile.**
(Trase netrasele). Adică: a suferit, ce n'a suferit nimeni.

1242. Ş-o-are, că: ţe-ĭ **nîs,** altu nu-ĭ.
(Crede că: ce-i dânsul altul nu-i). A se considerà sus de tot.— Cfr. ipse amat sine rivalis, er hält sich selbst für unvergleichlich.

1243. Li **noadă** g'ine.
(Le înnoadă bine). 1° A povestì bine, a ticluì bine, frumos; 2° a aveà în mână: *mi nudă g'ine* = (mă înnodă bine) Adică: mă are în mână, m'a legat bine. -- Mihăileanu, op. cit.

1244. **Noade-noade** l'i si duţe.
(Noade-noade i se duce).—Cfr. a înghiţì la noduri, a înghiţì la amar. *Angl'ită nodlu* = (Inghite nodul). Adică: îşi înăbuşe durerea, amărăciunea.

1245. Ninga s-tunde cu **noàtinl'i.**
(Incă se tunde cu noatenii, (cu cârlanii). Aşà se zice pentru cei cari pretind că sunt mici, sau cari umblă în societatea celor tineri, sau cari au pretenţiile tineretului.

1246. Pînă z-ḑîţĭ **noauă.**
(Până să zici nouă). Adică: îndată, numai decât. — Cfr. 2248.

1247. Lo-ascăpită **nodlu.**
(A înghiţit nodul, a îngiţit în sec). Adică: a înghiţit găluşca. — Creangă, 116.

1248. Canda mi **nsuràĭ** cu el?
(Par'că mă însurai cu el?) Adică: nu mi-am legat viaţa cu el.

1249. **Ntribarea** no-asparḑe; **Ntribarea** arşine no-are.
(Întrebarea nu strică; Întrebarea ruşine nu are). Adică: nu-i nici o ruşine, că vei întrebà despre un lucru, dar este ruşine, când nu ştii ceva. Tot aşà: *Ntribarea cărtire no-are* = Întrebarea n'are supărare.

1250. Cu **ntribarea** străbàţĭ ş-amarea.

(Cu întrebarea străbaţi şi marea). Adică: întrebând poţi nimerì unde-ţi place.

1251. Mi **ntribàşĭ, ţĭ-aspùşŭ.**

(Mă întrebaşi, îţi spusei). Aşà se spune, când dăm un răspuns nu tocmai după placul interlocutorului nostru, dar drept, aşà cum cere dreptatea.

1252. **Nturinarea** nu-i bună. (Vremuirea nu-i bună).

Observare. Se zice că *nturină*, când ninge un fel de chiciură cu vânt straşnic.

1253. U feaţe **nturţeaşte.**

(O făcŭ turceşte). Adică: arbitrar. — Mihăil., op. cit.

1254. Sta ca nîşte ńel'i **nţărcàţĭ.**

(Sta ca nişte miei înţărcaţi). Adică: a fi trişti, mâhniţi.

1255. Easte **nţirnàt** cum s-lu vreĭ?

(Este cernut, cum pofteşti). A fi trecut prin ciur şi dârmon.

1256. Ţe-l' cîntă tu **nucă?**

(Ce-i cântă în ceafă?) Adică: ce-i trăsnì prin cap?

1257. Lo-agudì tu **nucă.**

(Îl lovì în ceafă). Adică: l-a lovit de moarte.

1258. Arupe-ţĭ **nuca.**

(Rupe-ţi ceafa). Ci du-te odată! *Arupe-ţĭ nuca ncoa!* = Ci vin odată încoace!

1259. L'i scoase **numă.**

(Îi scoase nume). Îl poreclì. *Li scoase numă araŭă* = I-a pus nume rău, l-a poreclit cu nume rău. *L'i scoase numă, că-ĭ fur* = I-a pus nume de hoţ, spune la toţi, că-i hoţ.

1260. Bagă **nume.**

(Bagă nume (pl.). Adică: este om batjocoritor. *Atare nu-ĭ om bun, că bagă nume* = Cutare nu-i om bun, căci defaimă, batjocoreşte lumea. *Nu-ĭ bună, z-bagĭ nume* = Nu-i bine să defaimi, să vorbeşti de rău pe cineva, să pui nume rău cuiva.

1261. Are **numă.**

(Are nume). Adică: se bucură de nume bun. *Om cu numă* = Om cu renume bun, om distins, cu vază, cu trecere. *Lo numă* = Se distinse. *Lo numă bună* = Are nume bun, s'a distins. *Lo numă urîtă* = S'a făcut de râs, s'a compromis.

1262. **Numa** bună nu s-acùmpără cu paràţĭ.

(Numele bun nu se cumpără cu bani). Bunul nume este nepreţuit. *Numa bună, cîtu z-ḑîţĭ, ahîntu faţe* = Numele bun face cât de mult, preţueşte cât de mult.

1263. **Numal'lu** di cărčinàr se aspìnḑură.

(Viţa de picior se atârnă). Adică: prin puterile tale proprii te susţii.—I. Ghica, Avela, Epir.

Observare. *Cărčinàr* se numeşte partea piciorului numită: tars şi carp.

1264. Carĭ duţe la **numtă** şi nu bea?

(Cine se duce la nuntă şi nu bea?) Sau: *La numtă omlu şi va si mbeată!* = La nuntá omul poate şi să se îmbete, fiindcă împrejurarea o cere.

1265. L-k'icară **nuntru** [sau : nauntru].

(Îl picară înăuntru). Adică: în închisoare. A înfundà grosul, a înfundà puşcăria.

1266. Ca **nveastă** nao [sau: ca nivastă di sum curùńĭ] şade.

(Ca nevasta nouă [ca nevasta de sub cununi] şade). A sta ca o mireasă, adică foarte modestă, ruşinoasă, a sta smirna.

1267. Mîcă ca **nveastă** noauă [sau: nao]. —Mih. op. cit.; cfr. Papah. 1537.

(Mănâncă ca o mireasă). A mâncà cu sfială, a mâncà puţin.

1268. **Nveastă** adrată ş-nincrunată.

(Mireasă gătită şi necununată). A rămâneà cu ruşinea. A te pregătì de ceva şi a rămâneà apoi baltă în toate cu pregătirea.

1269. **Nveasta** stràńŭ nu-ĭ, s-lo alăxeşti, cîndu z-vreĭ. — Cfr. Papah. 2668.

(Muierea nu-i haină, s'o schimbi când pofteşti) — Cfr. Papah. 1394.

1270. **Nveaţă** ursa, omlu s-nu nveaţă?

(Învaţă ursa, dar omul să nu înveţe?)

1271. **Nveţlu** no-are màrḑine.

(Învăţarea, studiul n'are margini, n'are sfârşit). — Cfr. Papah. 1550.

1272. **Nveţlu** a tăŭ, ţîne-l tră tine.

(Sfatul tău, ţine-l pentru tine). Adică: aşà sfat poţi să-l păstrezi pentru tine însu-ţi. Se zice când ne sfătueşte rău cineva.

1273. Iu-ĭ multu **nveţ**, easte şi glărime mare.

(Unde-i învăţătură multă, e şi prostie mare). — Cfr. Papah. 1371.

1274. Si **nvicl'ară** [Veles: si nvlik'ară] nàlile.

(Se învechiră noutăţile). Adică: ce a fost verde s'a uscat; ce a înflorit s'a scuturat.

O

1275. S-feaţe ca **oaea.**
(Se făcŭ ca oaia). 1° A devenì blând ca oaia, a fi fără vicleşug; 2° a înălbì de tot. — Mih., op. cit.

1276. Maşĭ di **oaea** ţe poartă furlu nu se-aspare.
(Numai de oaia ce poartă hoţul nu se teme). Adică: n'are nici o teamă de hoţi, când n'are oi, n'are avere afară, ca să aibă ce să-i ia.

1277. **Oală** acupirită.
(Oală acoperită). Adică: 1. femeie discretă, femeie înţeleaptă, care nu flecăreşte, nu destăinueşte tot ce ştie. 2. femeie gospodină.

1278. Duse se-adară **oale.**
(Merse să facă oale). Adică: a murit.
(Vezi: k'irămìḑĭ).

1279. **Oamińĭ** buńi ncape [mulţî].
(Oameni buni încape [mulţi]). Aşà se zice, când se grămădesc mulţi într'o cameră, la nuntă, petrecere, etc.

1280. Ca vaĭ di omlu fără **oamińĭ!**
(Vai de omul fără oameni!). Adică: vai de omul fără rude, fără susţinători, fără protectori. — Cfr. Papah. 1585.

1281. Calea **oară** no-are.
(Calea oară n'are). Adică: n'are soroc! Nu poţi zice că, pornind dintr'o localitate, vei ajunge hotărît la cutare ceas în anumită localitate, fiindcă nu ştii ce ţi se poate întâmplà în drum.

1282. **Oara**-oara, băğinak'e!
(La ori ce oră, cumnate!) Adică: mai slăbeşte-o niţel! Află momentul potrivit, când să zici, să ceri sau să faci ceva.

1283. Bagă-l' **oara.**
(Bagă-i ora). Adică: observă bine, fii atent. *Nu-l' băgăm oara cîndu vińe furlu.* = N'am simţit, când a venit hoţul. *Cîte spune omlu, nu va lă baḑĭ oara.* = N'o să iei samă la toate câte spune omul.

1284. Di **oară** [h'iŭ g'ine].
(De oară [sunt bine]). Adică: pentru moment sunt bine; în momentul de faţă sunt bine. — Cfr. ngr. Πρὸς ὥρας.

1285. L'-bătŭ **oara.**
(Îi bătŭ ora). I-a venit ceasul! I-a sunat ceasul de pe urmă!

1286. Cu **oara** easte.
(Cu ora este). Adică: foarte schimbător. *Omlu aestu cu oara easte.* = Omul acesta îşi schimbă părerea, se schimbă cu ceasul. *Cu oara easte, nu ştiĭ ţe s-l'aĭ şi ţe s-alàşĭ di ţe greaşte.* = Se schimbă cu momentul, încât nu ştii ce să alegi din ce spune, nu ştii la ce să te opreşti.

1287. **Oarbe**-şcl'oape.
(Oarbe-schioape). Câte ceva; ceva prost. *Ştie ş-nîs oarbe-şcl'oape* = Ştie şi el câte ceva. *Le-adară oarbe-şcl'oape* = Face şi el cum o fi, fără regulă. *Nviţă ş-elu ndoàŭă oarbe-şcl'oape* = A învăţat şi el ceva carte. *Ţe oarbe-şcl'oape nviţàşĭ* = Ce brumă de carte ai învăţat?

1288. Ş-**oarfîñl'i** bîneadă.
(Şi săracii trăesc).

1289. N'-avisiră **oàsile**.
(Îmi sfinţiră oasele). Se zice când se odihneşte bine cineva, când doarme bine şi în destul.

1290. S-l'-avisească **oàsile**!
(Să i se sfinţească oasele!) Este urare ce o facem cuiva, care ne-a făcut un bine.

1291. Aclò va-l' putridască **oàsile** [sau: **oslu**).
(Acolo o să-i putrezească oasele). Adică: acolo are să-şi petreacă viaţa, acolo îşi va sfârşi ultimele zile ale sale. *Ş-lăsă oàsile tu xeane* = Îşi lăsă oasele în străinătate: a murit în străinătate, cam în mizerie, regretat, compătimit.

1292. **Oàspile** s-caftă ma multu [sau: maltu, la Gopeşi] di foc şi de-apă.
(Oaspetele, amicul se caută mai mult decât focul şi apa). Adică: este mai trebuincios ca focul şi ca apa. — Cfr. itaque non aqua, non igni ut aiunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. (Cic., de Amicitia, 6, 22). Πάντων ἥδιστον ἡ φιλία: Καθ' ὃ καὶ λέλεκται πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος ἀναγκαιότερος. (Mant., prov., 2,49).

1293. Ca **oaspe** ti mutrìm ş-tut mutre n-aspùñĭ.
(Ca pe un oaspete te îngrijim şi tot busumflat ni te arăţi). Adică: ne purtăm cu tine cât se poate de bine şi tot nemulţumit te arăţi.

1294. **Oaspe** ca oaspe, ma darea-loarea curată s-o-avèm.
(Amic ca amic, dar daraverile să fie curate, în regulă).

1295. Buñl'i **oaspiţĭ** z-vor dipri fraţĭ.
(Amicii buni se iubesc mai presus de fraţi).

1296. **Oàspile**, ţe ti va tră mîcare ş-tră beare, nu-ĭ oaspe.
(Amicul, care te iubeşte pentru mâncare şi băutură, nu-i amic).

1297. To-anang'e s-cunoaşte **oàspile**.
(La nevoie se cunoaşte amicul).

1298. Nividùt, nicunuscùt d-ĭu **oaspe**?
(Nevăzut, necunoscut, de unde amic?)

1299. **Oàspile** nu se-aşteaptă cu mîcarea, ma cu gura.
(Amicul nu se aşteaptă cu mâncarea, ci cu gura). Adică: amicul se mulţumeşte mai mult de primirea călduroasă ce i se face, decât de mâncările ce i se vor servì.

1300. Canda h'iĭ **oaspe**.
(Par'că eşti oaspete). Se zice unuia din ai casei, care nu pune mâna să ajute şi el la trebile casei, par'că ar fi un străin, şi aşteaptă să i se facă totul deagata.

1301. **Oàspile** tră nă oară [greauă] z-va.
(Oaspetele, amicul pentru un ceas [critic, greu] se cere). Adică: Amicul se doreşte, se cere, ca să ne fie de ajutor în momente grele, într'un critic moment, şi dacă în acel moment nu-şi arată prietenia, atunci acela nu-i amic de treabă. — Cfr. Papah. 1616.

1302. Tră un **oaspe** z-duţe omlu ş-pînă m-Pole.
(Pentru un amic se duce omul şi până la Constantinopole).

1303. Hatra oàspiluĭ easte mare [saŭ: nu se-aspardẹ].
(Placul, hatârul amicului este mare [saŭ: hatârul amicului nu se strică]). Adică: pentru un amic totul se face.

1304. Şade ca di pri **oàŭă**.
(Şede ca pe ouă). A sta ca pe ghimpi, a nu sta bine, a sta cu mare băgare de samă.

1305. Canda faţe **oàŭă** aroşe!
(Par'că face ouă roşii!) Adică: nici el nu este cine ştie ce. — Cfr. 1735.
(N. Baţaria, Cruşova, Macedonia).

1306. Cu **oàŭă** clučite lo-aguniră.
(Cu ouă clocite îl goniră). A luà la goană pe cineva.

1307. Dă-l' **ocl'i**.
(Dă-i ochi). Adică: fă-i semn: *Dă-l' ocl'i s-fugă* = Fă-i semn să se ducă; dă-i lumină. *Dă-l' ocl'i, fă-l om ş-apoea s-te-angŭră* = Luminează-l, fă-l om, ca apoi să te înjure. *Il' daĭ ocl'i ş-nu va.* = Îi dai lumină, îi faci bine, şi nu vrea. (Vezi Papah. 1660).

1308. Tră **ocl'il'** a lùmil'eĭ.
(De ochii lumii). Adică: ca să arate la lume, ca să vază lumea.

1309. Scot **ocl'il'** a mùştilor.
(Scot ochii muştelor). Adică: petrec în trândăvie; îşi pierd timpul cu nimicuri.

1310. Lo-avegl'u ca **ocl'il'** din cap.
(Îl păzesc ca pe ochii din cap). A păzì, a ţineà mult la ceva.

1311. Ńĭ-alg'iră **ocl'il'** de-aştiptare.
(Îmi înălbiră ochii de aşteptare). A aşteptà mult, a fi foarte nerăbdător aşteptând; a aşteptà mult şi fără succes.

1312. Ńi si umplù **ocl'ul.**
(Mi se umplù ochiul). Adică: m'am convins. *Nu-ńĭ si umple ocl'ul, că aestu va s-poată s-lu facă aestu lucru* = Nu-mi vine a crede, că acesta o să poată să facă acest lucru. *Ńi si umplù ocl'ul di ğuneaţa luĭ* = M'am convins de voinicia lui. *Nu-ńĭ si umple ocl'ul di tine.* = N'am încredere în tine.

1313. Il' ğoacă **ocl'il'.**
(Îi joacă ochii). Adică: e cochetă.
Se zice de femeile cari fac ochi dulci, cărora le place să facă curte şi la alţii.

1314. Il' ğoacă **ocl'il'** în cap ca vîră vîrculàc.
(Îi joacă ochii în cap ca un vârcolac). Se zice de oamenii răi; *il' ğoacă ocl'il' — în cap — ca di fur* = A fi viclean, a fi dracul gol.

1315. Acasă l'-aĭ **ocl'il'?** saŭ: nu-l' aĭ ocl'il' cu tine?
(Acasă îi ai ochii? nu-i ai ochii cu tine?) Adică: de ce nu bagi de samă? de ce nu observi? de ce nu vezi?

1316. Deade **ocl'i.**
(Dede ochi). Se zice când femeia a isprăvit ciorapul, cămaşa, ţesătura din răsboiu, etc.

1317. Ińĭ şade ntr-**ocl'i.**
(Îmi şade în ochi). Adică: mi-e piedică. — C. Samargi, Răzloc.

1318. **Ocl'i** ţe nu z-ved, agońa se-agîrşescu.
(Ochii ce nu se văd, curând se uită).

1319. Nu-l' se-aspare **ocl'ul.**
(Nu i se sperie ochiul). Adică: nu se teme, nu se sperie.

1320. Nu l'-o-acaţă **ocl'ul** sau: nu l'-u va **ocl'ul.**

(Nu i-o prinde ochiul; sau: nu i-o crede ochiul). Adică: nu i se pare tocmai potrivit; nu crede că e bună; nu se înduplecă a crede că e bună; stă la îndoială, dacă un lucru este tocmai așà cum se prezentă.

1321. Creaşte oĭ ş-hărneà luk'ĭ!

(Creşte oi şi nutreşte lupi!) Arată nesiguranța de care suferă crescătorii de vite, cari sunt la bunul plac al tâlharilor.

1322. **Oĭle** au ńare, ma aŭ şi h'are.

(Oile au miere, dar au şi fiere). Adică: creşterea oilor procură plăceri multe, dar şi multe necazuri.

1323. «**Oĭle** a suţ-ńuĭ sun ma grase», acşì faţĭ tine.

(Oile soțului meu sunt mai grase, aşà faci tu). Se zice de cine râvneşte totdeauna lucrul altuia, lucrul ce nu-i aparține.

1324. Nă mulgu ca oĭ.

(Ne mulg ca pe oi). Adică: ne storc, ne jupoae ca pe oi. — Cfr. fr. Être vâche à lait.

1325. Ca **oĭle** tu sărińe.

(Ca oile în *sărińe*). A alergà după ceva, după cum oile la locul unde li se dă sare.

Observare. *Sărińe* este locul unde se aşează sarea pe nişte pietre, spre a fi dată la oi.

1326. Să se-aleagă **oĭle** di căpri.

(Să se aleagă oile de capre). Adică: aleagă-se odată cei buni de cei răi; hotărască-se odată într'un fel!

1327. **Omlu** z-va: tră bun ş-tr-arăŭ.

(Omul se iubeşte: pentru bun şi pentru rău!) Adică: ai nevoi de rude, de prieteni atât la bucurii cât şi la necazuri.

1328. **Omlu** cu minte acŭmpără, nu vinde.

(Omul cu minte cumpără, nu vinde). Adică: înțeleptul caută să învețe, să afle dela alții, nu să arate el la alţii ce ştie.

1329. **Om** di nafoară; **om** dit pădure.

(Om din afară; om din pădure). Adică: necioplit, neumblat prin lume.

1330. Nu-ĭ **om**.

(Nu e om). Adică: nu este om de ispravă; *s-feaţe om* = s'a făcut om de ispravă, om cum se cade. *Om nu s-feaţe, ţe-că alăgă tu lume.* = Om de omenie, de ispravă nu s'a făcut, cu toate că a umblat prin lume. — Cfr. prov. turcesc: *adam olmaĭaǧaksîn!* — Cfr. Papahagi 1715.

1331. Maşĭ cîndu l'i ncl'ide omlu ocl'il', arupasă!
(Numai când închide omul ochii, repauzează!) Odihnă omul nu găseşte decât în mormânt.

1332. Omlu l-muşăţaşte loclu.
(Omul îl înfrumuseţează locul). Adică: poate să fie un loc cât de urît sau cât de frumos, dacă nu este locuit, nu preţueşte nimic.

1333. Om ḑîfnòs.
(Om ţâfnos). A fi cu toane; a fi ţanţoş!

1334. *a)* Om anàpud; *b)* om cu căprìčŭ.
a) (Om pe dos; *b)* om cu toane, om sucit). Se zice de unul cu mintea sucită, care nu se împacă cu nimica.

1335. Cavaĭ! di omlu ţe-aşteaptă di pri altu?
(Vai de omul care aşteaptă dela altul!)

1336. Omlu a tăŭ z-doare.
(Omul tău — ruda — se doreşte). Adică: nu poţi să nu iubeşti pe omul tău, pe rudele tale.

1337. Omlu arăŭ, cornu no-are!
(Omul rău, corn n'are), ca să se cunoască. El se cunoaşte că-i rău după faptele sale.

1338. Omlu laĭu [slab, arăŭ], laĭu moare.
(Omul negru [ticălos, rău] ticălos moare).

1339. A omluĭ strîmbu «Bună ḑua» s-l'i daĭ, draclu va-ţĭ acàţĭ.
(Omului strâmb — cârcotaş, greu de înţeles — «bună ziua», de i-ai da, pe dracul o să-ţi prinzi).

1340. Se-adră orbu.
(Se făcŭ orb). A se îmbătà tun!

1341. Te-adràşĭ ca ţel a òrg'ilor.
(Te făcuşi ca cel al orbilor — cerşetorilor —, adică: ca măgarul). A te îngrăşà bine.

Observare. Măgarii cerşetorilor, fiind hrăniţi numai cu pâne, devin foarte graşi.

(I. Papagoga, Gopeşi, Macedonia).

1342. Armàsiră cu òrixea.
(Rămaseră cu pofta). Adică: au rămas cu pofta neîmplinită.

1343. Se-aurǹì ca orǹul.
(Se năpustì ca vulturul). Adică: se năpustì cu furie mare.

1344. *a)* Un orńu mîcàșĭ; *b)* Mîcă ca **orńul.**
a) (Un vultur mâncași). Ai mâncat cât un vultur, adică: o grămadă. *b).* (Mănâncă ca vulturul). A mâncà mult, a mâncà lupește.

1345. Cari no-are **oŭ** di găl'ină, și di gae!
(Dacă nu e ou de găină, fie și de cioară). (Gopeși).—Cfr. Papahagi, 817.

1346. Ca ișìt dit **oŭ.** Ca scos dit **oŭ.**
(Ca ieșìt din ou, sau: ca scos din ou). — G. Pișotă, Hrupiște. Adică: nou-nouț.

P

1347. Va s-easă tu **pade.**
(O să iasă la iveală).

1348. L-deade di **pade.**
(Îl dete jos, îl dete la iveală). Adică: 1° l-a lăsat în baltă; se zice când unul din tovarăși, amici, etc. trădează pe celălalt, nu-l mai susține. A lăsà nesprijinit, a lăsà în încurcătură. Tot așà: *lo-alăsă tu pade* = L-a lăsat în baltă, în încurcătură, să se descurce singur; 2° A trădà pe cineva, a da la iveală fapta rușinoasă a cuiva.

1349. **Oŭ** ampuțî't.
(Ou împuțit). Adică: murdar. Epitet de batjocură aplicat țăranilor bulgari la Vlaho-Clisura.

1350. Lu scoase tu **pade.**
(Îl scoase la iveală!) A-l descoperì, a-l scoate la iveală. Se zice când cineva făptuește un lucru nepermis, după care i se dă pe față de altul. *Va li scot tute di pade* = Voiu declarà totul, voiu mărturisì tot adevărul. *Va li daŭ tute di pade* = am să spuiu totul, am să dau cărțile pe față.

1351. **Pade** s-feațe.
(Șes se făcù). Adică: se lasă a fi călcat de toți, a se face mai mic decât alții. *Pade s-fațe, mașĭ lucru să s-facă* = Se face punte și luntre, numai treabă să se facă. *Macă ti fațĭ pade, tuțĭ ti calcă* = Dacă te lași, toți te calcă. *Pade l-feațe* = 1° L-a înjosit de tot; 2° l-a prăpădit; 3° a face de două parale pe cineva.

1352. L-băgă m-**pade.**
(Îl băgă jos). A-l trântì, a biruì pe cineva, a înjosì pe cineva.

1353. Află **pade,** me-adară livade.

(Găseşte pajişte — nestăpânită — şi face livade).—G. Papagoga, Gopeşi.
Adică: află, de face.

1354. Cu **palma** l-cunoscu...
(Cu palma îl cunosc..). A cunoaşte ceva cu palma, înseamnă a cunoaşte foarte bine. Sau: *ca pri palmă ľ-cunoscu* = cunosc ca pe palmă, adică: bine de tot.
Se obişnueşte a se zice numai despre localităţi.

1355. **Pal'u** ntr-ocl'u easte.
(Paiu în ochiu este). Adică: de nesuferit, lucru supărător.

1356. U sculă **pandera** [bandera, Epir].
(Îl ridică steagul). Adică: a ridicà tonul, a-şi luà ifos de nesupunere, a se răsculà; a-şi luà nasul la purtare.
Fiind vorba de femeie, are sensul de: a se abate din calea onestităţii.

1357. **Pantalunàr.**
(Om îmbrăcat în haine europeneşti). Adică: om nevoinic.

1358. **Papa-pa!**
(Ba!) Niciodată.
Negaţiune foarte energică.

1359. Tu k'irolu al **Papa-Cuta.**
(În timpul lui Papa-Cuta). Adică: în vremurile vechi. — Cfr. expresiunea: în vremea lui Caragea. — Mih., op cit.

1360. Sta ca vîră **par!**
(Sta ca un par!) Se zice de unul care ne stă în faţă şi a cărui prezenţă ne supără. *Ţe ńi staĭ ca paru n-faţă?* = Ce-mi stai ca un stâlp în faţă, ca un prost?

1361. Di **par-par**, par va-l' intră. (Gopeşi, Macedonia).
(De par par, par o să-i intre). — Cfr. Ispirescu 1192: Cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... *Di par-par, pînă ľ-intră parlu* = A sărit din par în par, până a paţit-o, până i-a intrat parul.

1362. S-no-aĭ **paràţĭ**, crek'ĭ că no-aĭ,
s-aĭ, crek'ĭ, că cum si-l' ţîńĭ!
(Dacă n'ai parale, te vaiţi că n'ai, dacă ai, te vaiţi cum să le ţii, cum să le poţi păstrà).
Cu privire la nesiguranţa de care se bucură cei bogaţi în Turcia, cari, nu rareori, ajung să plătească puţina avuţie cu capul. Tot aşà: *ş-cu paràţĭ greŭ, ş-fără paràţĭ cama greŭ* = Şi cu bani greu [e să trăeşti], şi fără bani încă şi mai greu.

1363. Nu se acùmpără cu **paràţĭ.**

(Nu se cumpără cu bani). A fi de nepreţuit. -- Blg. su pari ne se cupi; ngr. δέν ἀγοράζεται μέ πάραδες.

1364. Il plîntă **parlu,** ca pri punte gumarlu.

(Împlântă parul, ca pe punte măgarul). A se încăpăţână rău de tot.

Observare. Se zice că măgarii se încăpăţânează uneori pe pod şi nu voesc să treacă dincolo, decât cu mare greutate şi cu bătaie straşnică.

1365. Ciţĭ **paràţĭ** faţe?

(Câte parale face?) Turceşte: căčĭ parà ider.

1366. Un **pară** nu dau tră nîs.

(O para nu dau pentru el). Adică: nu preţueşte nici un ban.

1367. S-nu-l daĭ **parălu,** cîndu nu lo-aĭ.

(Să n'o dai paraua, când n'o ai). Adică: strânge paraua bine, fii econom, căci va venì momentul ca să-ţi trebuească.

1368. **Parălu** tră oară lae z-va.

(Paraua pentru oră — moment — grea se cere). Adică: pentru împrejurări grele, ca boală şi altă pacoste, ce cade pe capul omului. *Ţe ḑîţe omlu: s-lucreaḑă, tra s-poată s-aĭbă un pară tră oară greauă* = Ce gândeşte omul: să lucreze, ca să poată să aibă parale în împrejurări grele.

1369. Şi dit k'atră scoate **paràţĭ.**

(Şi din piatră scoate parale). Arată hărnicia cuiva.

1370. **Partàl!**

(Sdreanţă). Om de nimic! A fi o sdreanţă!

1371. **Paru!**

(Parule!) Adică: nătărăule! *Mină te, paru, ma nclo!* = (Mişcă-te, parule, mai încolo). Adică: mai munceşte şi tu nătărăule, trândavule!

1372. Băgă **paru.**

(Băgă par). Adică: a pus temeiu. *Čèlniclu Zică băgă par Ţicura* = (Celnicul Zică a pus temeiu în Ţicura). Adică: s'a stabilit, s'a aşezat în munţii Ţicura. A se stabilì pentru totdeauna undeva.

1363. Azĭ **Paşti** ş-mîne haşti.

(Azi Paşti şi mâne caşti). Pentru aceia cari cheltuesc totul azi, fără să se îngrijească de ziua de mâne.

1374. Ca mul'area n-**Paşte.**

(Ca muierea în Paşte). Adică: în plină sărbătoare, în pace, în răpaus deplin. — Gopeşi, Macedonia.

1375. Loaĭ **Paște.**
(Luai Paşte). Adică: m'am împărtăşit, m'am cuminicat.

1376. a) **Tră Paște!** b) Di Crăčùn la **Paștĭ**; sau: din Paşte-n **Crăčùn.**
a) (La Paşti! b) Din Crăciun în Paşti; sau: din Paşti în Crăciun).
a) Adică: a purtà cu vorba, a înşelà pe cineva cum se înşeală copiii cu Paştile. *Nu me-arî'ḑí ca ficorl'i cu: tră Paşte* = Nu mă înşeli ca pe copii cu: la Paşti.
Observare. Copiii, când pretind ba haine noi, ba ghete, etc., sunt purtaţi cu vorba de părinţi, că la Paşti le vor cumpărà de toate.

b) Adică: foarte rar. — Cfr. Creangă, I, 15: «La biserică mergi din Paşti în Paşti.»

1377. **Paște** fără păreasinĭ nu vin.
(Paşti fără post nu vin). Adică: bucuria este precedată de oarecare amărăciune, suferinţă. Ca să te bucuri la nunta unei fete, a trebuit să suferi până să reuşeşti a o căsătorì.

1378. Fă-ţĭ **Pàștile!**
(Fă-ţi Paştile!). Adică: bucură-te! *Fă-ţĭ Pàştile, că-ĭ ḑua ta tora!* = Bucură-te, căci ţi-e rândul. *Ş-fac Pàştile singurì* = Se bucură singuri, fără a socotì ce are să vie după aceea. A face socoteala fără stăpân.

1379. Ş-faţe **Paşti** màrsine.
(Îşi face Paşti de post). Adică: se bucură de formă, arată că-i bucuros, pe când în adevăr este trist.

1380. Are **Paște.**
(Are Paşti). Adică: face chef! îi merge bine. — Cfr. *esse in Pascha* = epulari (Du-Cange).

1381. Il ştie ca **pater-imòn.**
(Îl ştie ca pe tatăl nostru). A şti ceva foarte bine.

1382. **Ţi-l pate?**
(Ce îl păţeşte). Unde o fi? *Ţi-l pate ficorlu aestu?* = Unde o fi băiatul? Ce devenì băiatul? -- N. Baţaria.

1383. **Pate** di nafoară.
(Păţeşte de afară). A suferì de epilepsie.

1384. Va s-ească cu **pàtile.**
(O să iasă cu raţele). Adică: are să-i reuşească prost, are să-i iasă

prost. (N. Baţaria). *Işiră cu pàtile* = Ieşiră cu pagubă, adică : fără nici o ispravă. (Mih., op. cit.).

1385. **Paşte tu păhnie.**

(Paşte în iesle). A fi un dobitoc. *Lu ligàì tu păhnie* = A-l legà la gard. (Mih., op. cit.).

1386. **S-pălì.**

(Se pălì). A presimţì ceva neplăcut, ceva nenorocit, a îngălbenì de frică, a o sfeclì, a se sperià. *S-pălì, că nu cură lucru curàt* = Presimţì, că nu-i lucru curat. *Viḑî'ndaluĭ omlu tu lăĭ, s-pălì, cu furl'i, sun aproape* = Văzând pe omul îmbrăcat în negru (1), o băgă pe mânecă, căci presimţì că hoţii sunt prin apropriere. *Il pălì peana* = I-a părut rău, o sfeclì rău de frică.

1387. **Easte pălită.**

(Este pălită). Adică: drăguţă, cu vino'ncoace. *Mul'area estă-ĭ pălită* = Femeia aceasta este atrăgătoare, drăguţă. Se zice şi de cele cochete.

1388. **L-bate pri [pi] păltărĭ.**

(Îl bate pe spate). A-l linguşì, a se luà cu binele pe lângă cineva.

1389. **Păl'ùr s-traḑĭ, nu se-acaţă di ţivà.**

(Păliur să tragi, nu se prinde de nimic). Adică: este sărăcie cumplită, fără mobile în casă, fără cuverturi, fără nimic. *Păl'urlu trapse* = A tras cu «păliurul», adică: nu i-a rămas nimic în casă, este sărac lipit pământului. — Cfr. Terent., Mi illaec ad rastros res redit.

Observare. Păliùr se numeşte arbustul *rhamnus paliurus.*

1390. **Ca nă păpuşe nviscùt.**

(Îmbrăcat ca o păpuşe). Adică: foarte bine. *Ca păpuşe u ţine* = O ţine gătită ca pe o păpuşe. *Se-adră ca vîră păpuşe* = Se făcù ca o păpuşe. (Când cineva se îmbracă prea din cale afară neobişnuit).

1391. **Ca nă păpuşe lo-aŭ!**

(Îl consideră ca pe o păpuşe). Adică: ca pe o jucărie. — Cfr. A fi păpuşa cuiva.

1392. **Canda ne-ağucăm cu păpùşile.**

(Par'că ne jucăm cu păpuşile). Adică: par'că nu vorbim serios, ci par'că e o jucărie. — Cfr. Par'că ne jucăm de a baba oarbă.

1393. **Lu scoase cu păpuţă aroşe.**

(1) Costumul de preferinţă al haiducilor.

(Îl scoase cu ghete roşii). Adică: l-a scos cu pagubă, l-a ruinat cu desăvârşire.

1394. Va ţî le-adùn doàuli čičoare t-una **păpuţă.**
(O să ţi le bag — adun — ambele picioare într'o gheată). Adică: am să te strâng cu uşa; am să te fac să dai de dracul.

1395. Multe **păpuţă** arupşu.
(Multe ghete rupsei). Adică: mult am alergat, mult am umblat.

1396. Il' deade **păpùţîle** [tu mînă].
(Îi dete ghetele în [în mână]). Adică: l-a dat afară din slujbă, l-a dat afară din serviciu.

1397. Va s-afli **păpuţă** turnate, cara s-l'aĭ nearmînă.
(O să afli ghete întoarse, dacă o să-ţi iei — de nevastă — fată neromâncă). Adică: are să-ţi puie coarne, are să-ţi fie necredincioasă.

1398. Ağumse **părămìθ** în hoară.
(Ajunse poveste în sat). A ajunge poveste în sat, înseamnă a ajunge să vorbească toată lumea de tine, a ajunge proverbial din pricina unui viţiu, etc. *Mul'area estă ağunse părămìθ în hoară, că nu lucreaḑă* = Femeia aceasta [ajunse poveste în sat] se dă ca pildă în sat, a devenit proverbială, că nu lucrează.

1399. **Părìntile** tră fumeal'e ş-mîşcătura din gură u scoate.
(Părintele pentru copii şi bucăţica dela gură o scoate). Adică: se lipseşte dânsul pentru copii.

1400. Calotih'í **părinţîl'** cu fumeal'e prucupsită.
(Ferice de părinţii cu copii pricopsiţi).

1401. Carĭ h'il'ŭ bun [cu măduă] ş-arniseaşte **părinţîl'?**
(Care fiu bun [cu creier, cu minte] îşi reneagă părinţii?)

1402. Ş-fac **părţîle** singurĭ.
(Îşi fac părţile singuri). A face socoteala fără stăpân.

1403. **Păstrămălu** neamputî't carĭ lo-arucă?
(Pastrama neîmpuţită cine o aruncă?)

1404. **Păzarea** cărtire no-are.
(Târguirea supărare nu are), Adică: a te târguì nu-i cu supărare.

1405. **Păzarea** năinte, ĭe nai cama buna.
(A te târguì înainte, este tot ce-i mai bine). Decât ceartă în urmă, mai bine este a te târguì înainte.

1406. Di cît căvgàţĭ năpòĭ, ma g'ine păzare nainte.
(De cât ceartă în urmă, mai bine este a te târguì înainte). — Cfr. Papahagi 1870.

1407, Il pălì peana.
(Îl pălì sprinceana). L-a usturat, nu i-a venit bine, i-a părut rău. *Cît avḑî', că se-află aruşinea ţe-adră, il pălì peana.* = Cât auzi, că se află ruşinea ce comise, l-a usturat, nu i-a venit bine. — N. Baţaria.

1408. Aĭ-ţî peana.
(Ai sprinceana). Fii cu băgare de seamă! Observă bine! *Ş-are peana* = are grije, este foarte atent.

1409. Ca ţel cu peana.
(Ca cel cu sprinceana). Adică: ca cel cu musca pe căciulă; ca cel cu pricina.

1410. Lo-am ca peatic.
(Îl am ca pe un petec). Adică: îl consideră ca pe un nimic. *Te-az-boàir ca peatic.* = Te sbor ca pe un petec.

1411. Per nu mîcă alîntùĭ.
(Păr nu mănâncă dela altul). Adică: nu se atinge de dreptul altuia; este om foarte onest.

1412. Perl'i ş-lo; perlu ş-lo!
(Perii îşi luă; îşi luă părul!) A-şi luà lumea în cap. — N. Baţaria. (Cfr. Papahagi 1791).

1413. Di per fune u faţe.
(De păr funie o face). Adică: a face din ţânţar armăsar.

1414. Ş-perl'i din cap l'-are tră dare.
(Şi perii din cap îi are de dat). A fi dator vândut.

1415. Uná pètală o-aflàĭ; ninga treĭ, calu, şaua ş-fîrnul ş-cît tr-alante, lişòr se-află.
(O potcoavă am găsit-o; încă trei (potcoave), calul, şaua şi frîul — să mai găsesc — şi ce priveşte celelalte, uşor se află).
Se aplică acelora cari n'au nimic sigur şi trăesc mai mult cu iluziunile.

1416. Vîră cărvănàr nu duse la hăğilik'e, ma picuràrĭ mulţî.
(Nici un cărvănar nu merse la hagialâc, dar păstori mulţi). Adică: se crede că mai mult noroc aduc oile decât caii, că mai norocoşi sunt păstorii decât cărvănarii, deci ar fi de preferit păstoritul faţă de cărvănărit.

1417. **Pihtie ń-u feaţişĭ ìnima.**
(Piftie mi-o făcuşi inima). Adică: m'ai necăjit rău; m'ai amărît mult.

1418. **Va piperu-n gură.**
(Vrea, merită piper în gură). Când cineva vorbeşte vorbe necuviincioase.
Observare. Copiii de Aromâni, când îşi permit a vorbì o grosolănie în faţa părinţilor sau în faţa bărbaţilor şi în genere a oamenilor mai în vârstă, sunt pedepsiţi de mamele lor, punându-li-se piper roşu în gură, ca să înveţe minte şi să nu-şi mai permită altă dată obrăznicii în faţa superiorilor.

1419. **Il' pipilìră.**
Fig. îi omorîră. (C. Samargi, Razloc).

1420. **O-adră pipiriță.**
(O făcù solniţă). A o bate măr. — «Frăţilĭa», III, 40.

1421. **Piriδrum nu-l' ţîne.**
A fi foarte fricos. (Săruna, Macedonia).

1522. **O-adră ca «pistea mă-saĭ».**
(O făcù ca pe «credinţa mă-sii»). A face ceva prost de tot.
Observare. Prin *«pistea mă-saĭ»* se înţelege dracul.

1423. **Lo-adră pistile.**
Fig. A bate rău pe cineva. *L-bătură, di-l feàţiră pistile* = Îl bătură măr.
Observare. *Pistile!?*

1424. **Va tăl'are pita.**
(Trebue plăcinta a fi tăiată). Adică: trebue hotărît într'un fel.

1425. **Il feaţe pîndă vìnită.**
(Îl făcù pânză vânătă). A omorî în bătăi pe cineva. *Pîndă l-feaţe* = Îl snopì în bătăi. *Pîndă l'-lu feaţe truplu.* = Pânză i-l făcù trupul: îl bătù de-l topì.

1426. **U călcă pìnea.**
(O călcă pânea). Adică: s'a arătat nerecunoscător. *Nu u calcu pînea, ţe u mîcàĭ.* = Nu pot fi nerecunoscător faţă de un om care mi-a făcut bine.
Observare. Se consideră ca mare păcat, ca cineva să se arate ingrat faţă de o persoană, la care a servit sau dela care a văzut un bine cât de mic.

1927. **Ca pìnea ţea caldă.**
(Ca pânea cea caldă). Adică: foarte bună; a aveà căutare un lucru ceva.

1428. Earbă nu pîştèm, pîne mîcăm ş-noĭ.
(Iarbă nu paştem, pâne mâncăm şi noi). Adică: şi noi suntem oameni, nu suntem vite, ca să ne înşelaţi.

1429. S-cîrtì, di nu va mîcăm pîne.
(Şi dacă se supără, n'o să mâncăm pâne). Adică: şi ce ne pasă de supărarea sa!

1430. Nu mîcă pîne xeană.
(N'a mâncat pâne străină). Adică: nu ştie ce este nevoia banului, fiindcă n'a fost în serviciu străin. — Cfr. Papah. 1845, 1553.

1431. Z-vinde tră nă pîne.
(Se vinde pentru o pâne). Adică: pentru un post, pentru un serviciu îşi vinde conştiinţa, devine un trădător.

1432. Cîndu doarme, nu mîcă pîne.
(Când doarme, nu mănâncă). Se zice în bătaie de joc, pentru cine nu e tocmai deştept şi harnic.

1433. Pîne ş-sare s-mîc, maş cu ngrîńe s-nu h'ibă.
(Pâne şi sare să mănânc, numai cu mârâială, cu vrajbă să nu fie). Adică: Să am linişte sufletească şi nu-mi trebue, afară de strictul necesar, nimic.

1434. Ca la pînîg'ìr h'im.
(Suntem ca la bâlciu). Adică: mereu în petreceri şi veselii.

1435. Cu z-boare pîntica nu s-umple.
(Cu vorbe pânticele, burta nu se umple). — Cfr. Senec., *Ep.* 21, 11: Venter praecepta non audit; poscit, adpellat. — Cfr. Papah 656.

1436. Mîcă nă păpară.
(Mâncă o păpară). Adică: a păţit-o cât de bună! *Mîcă nă păpară, di va o-aspună ş-tu lumea lantă* = A mâncat o păpară, o bătaie, că o va spune şi pe lumea cealaltă; a păţit-o cât de bună. — *Nu-l' mîcàşĭ păpara?* = N-ai păţit-o? — Cfr. Creangă, *Soacra*, 153: N'ai mâncat nici odată moarea ei.

1437. S-ağoacă nica cu păpùşile.
(Se joacă încă cu păpuşile). Adică: a fi cu mintea necoaptă.

1438. Il' deàdiră părtăl'le.
(Îi deteră sdrenţele). Adică: l-au gonit din slujbă cu ruşine, l-au dat afară cu sila, fără voia lui.

1439. Ş-lo părtăl'le.
(Îşi luă sdrenţele). A-şi luà catrafusele.

1440. **Pîrț-Marțu.**

Nu-mi pasă de Martie!

Observare. Sunt cuvintele nesocotite rostite de *moașa cu iezii*, spre desfiderea lui Martie, că nu-i mai pasă de frigul lui, deoarece a intrat luna lui Aprilie. Din care pricină Martie a înghețat-o cu iezi cu tot.

Se întrebuințează despre acei cari își bat joc de noi, după se și-au făcut afacerile.

1441 L'-u deade tu **plăstură** (saŭ: prăstură)

(I-o dădŭ în pântece). S'a dus, l-a nimerit răul. *Plăstură* = om de nimic!

1442. Nu nă dăm **plătarea** cu nîs.

(Nu ne atingem spatele cu dânsul). Adică: nu vrem să ne potrivim cu dânsul, nu ne place a ne sămuì dânsului. (Țal Samargi, Razloc.)

1443. L'-băgă **plătărle.**

(Îi băgă spatele). A uitat-o, a părăsit-o! (Șt. Mih., op. cit.)

1444. Va-ți misŭr **plătărle.**

(O să-ți măsor spatele). Adică: am să te croesc, am să te bat.

1445. Alagă după **pleačcă.**

(Aleargă după chilipir). — Cfr. Creangă, *Nich*, 140: «Numai după pleșcuit umblă».

1446. Z-duk'ì dupu **ploae.**

(Se simțì după ploaie). Adică: nu la timp potrivit, ci când n'a mai trebuit.

1447. Du-te tora cu **plosca.**

(Du-te acuși cu plosca). Adică: du-te și spune la lumea toată. (Mih., op. cit).

Observare. Invitațiile la nuntă se fac de copii, cari umblă cu ploștile pline de vin și invită pe toată lumea din sat. Cei cari sunt invitați, urează fericire și apoi trag odată din ploscă.

1448. K'irŭ **Polea** tră un ac.

(Pierì Constantinopole pentru un ac!) Adică: ce mai pagubă. Pentru nimic, prăpăd mare nu se face.

1449. L'a-l' mintea și du-te m-**Pole.**

(Ia-i mintea și du-te la Constantinopole). Se zice ironic de unul care n'are minte sănătoasă. Cu așà minte proastă la Constantinopole nu se duce, ca să facă ispravă.

1450. Ți-aspŭn ĭo **Polea.**

(Ți-arăt eu Constantinopole!) — Cfr. Ți-arăt eu Brăila!

1451. Pînă m-Pole se-avḑî'.
(Până la Constantinopole se auzì). Adică: foarte departe.

1452. Ğură ș-porcul.
(Jură și porcul). Adică: jurământ care nu se ține, care nu se observă. (Cfr. Papah. 1907).
— Cfr. lat. Vetum adagium: nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. Gell., praef. 19, apud Wölfflin III, 62.

1453. Canda-l' mîcară porțil' fărina!
(Par'că îi mâncară porcii făina). A sta posomorît.

1454. Tute pòrțîle a lùmil'eĭ a l'eĭ suntu.
(Toate porțile lumii ale ei sunt). Se zice de femeia care nu stă ca să-și vază de casă, ci umblă pe la vecini.

1455. Porțil' va ti mîcă, [carĭ s-no-asculțî].
(Porcii o să te mănânce, [dacă nu asculți]. Adică: ai să ajungi in tristă stare; ai să ajungi într'o stare de plâns.

1456. Hoară di porțî.
(Sat de porci). Sat murdar, oameni murdari.
Observare. Cu privire la satele clăcașe de Greci și Bulgari.

1457. Ș-easte pravdă-al Dumniḑăŭ.
(Este vita lui Dumnezeu). Adică: e prost de tot; e vită încălțată.

4458. Ca preftul cu brăgăčica (1) [căldărușa]; ca preftul cu cruțea.
(Ca popa cu căldărușa; ca popa cu crucea). A alergà din casă în casă, a colindà pe la toată lumea. — A căutà să strângă ban cu ban.

1459. Aflàșĭ preftu s-ti cumănițĭ!
(Aflași preot la care să te împărtășești!) Adică: ai găsit la cine să te adresezi! (Ironic întrebuințat).

1460. Lu ngrupă fără preftu.
(Îl îngropă fără preot). Adică: a făcut-o pe ascuns; fără să simtă nimeni.

1461. Preftul l'a di la viĭ și di la morțî.
(Preotul ia și de la vii și de la morți).

1462. Preftul tu biseàrică ș-mintea-l' tu feàrică.
(Preotul în biserică și mintea-i în ferigă). Adică: face pe sfântul, pe când în realitate îi umblă gândul numai la drăcii.

(1). Se mai zice: brugăčica.

1463. Mpartă ca **preftul** cumnicătura.
(Împărţeşte ca popa împărtăşania, cuminicătura). Adică: foarte puţin.

1464. Ca **preftul** cu θimnatolu.
(Ca popa cu cădelniţa). Pe rând; a trece pe rând, pe la toţi.

1465. Mîc di **pristanèŭ**.
(Mănânc cu sila, fiind dejà săturat).

1466. Easte om **prămăteftu**.
(Este om negustor). Adică: om onest, aşezat, cu reputaţie.

1467. Ică preftu, ică **prămăteftu**.
(Ori preot, ori negustor). Adică: ori una, ori alta! ori faci pe preotul, ori pe negustorul, căci nu stă bine să faci pe amândouă dintr'odată. Se zice despre preoţi.

1458. Ţe k'irută **prămătie** ş-easte.
(Ce proastă marfă îşi este). A fi un dobitoc! A fi o vită încălţată.

1469. Nu treaţe **prămătia** estă la noĭ.
(Nu trece marfa asta la noi). Adică: în altă parte, nu aci cu minciunile; încearcă să înşeli pe alţii cu de al de astea.

1470. Lo-adùn ca gărnuţlu **proaña** [sau **proñlu**).
(Îl strâng ca buba puroiul). A strânge cu greutate, cu durere, încetul cu încetul; a strânge ban cu ban.

1471. Ca di **proţl'i** easte.
(A fi ca printre cei dintâi). Adică: a se arătà ca foarte cinstit, ca foarte curat, ca om de treabă. *Viñe măscărălu ca di proţl'i*=A venit neruşinatul, ca şi cum nu ar fi de loc vinovat. Adică: a face pe cinstitul.

1472. Ţe **puĭl'** va se-acăţăm.
(Ce paseri o să prindem). Adică: ce noroc vom aveà? Se întrebuinţează când întreprindem ceva. *Nu si şti ţe puĭl' va scoţĭ.* = Nu se ştie ce pui o să scoţi. Adică: nu se ştie cum va fi norocul; nu se ştie rezultatul; nu se poate cunoaşte câştigul unei întreprinderi oarecare.

1473. **Puĭl'** tu vimtu.
(Pui în vânt, în aer). Adică: lucruri nemateriale, iluziuni, ceva nesigur. *Puĭl' ţu vimtu suntu mintuirle a tale.* = Paseri în vânt sunt gândurile, judecăţile tale. *Puĭl neacăţaţĭ suntu cîte ḑiţĭ* = (Paseri neprinse sunt câte spui). Adică: lucruri nesigure vorbeşti, ceva pe care nu te poţi întemeià.
Se întrebuinţează când cineva îşi face fel de fel de iluziuni, neîntemeiate pe nimic sigur.

1474. Ca **puïl'lu** la mel'ŭ traḑe.
(Ca pasărea la meiu trage). Adică: la ce-i place.
A se gândì mereu la ce-i place.

1475. Mîcare di **puïl'ŭ** faţe.
(Mâncare de pasăre face). Adică: mănâncă cât o pasăre, mănâncă foarte puţin.

1476. Acşiţe-ńĭ ḑîse un **puïl'ŭ**; Un **puïl'u** ńĭ ḑîse.
(Aşà îmi zise o pasăre; o pasăre îmi zise). Aşà se răspunde, când nu vrem să arătăm sorgintea de unde cunoaştem ceva.

1477. Ş-lapte di **puïl'ŭ** aflu.
(Şi lapte de pasăre aflu). Adică: şi ce-i cu neputinţă pot să aflu.

1478. L'-bate **puïl'ŭ** tu ìnimă.
(Îi bate pasăre în inimă). A aveà palpitaţii.

1479. L'-arucă **pùlbire** ntr-ocl'i.
(Îi aruncă praf în ochi). — Cfr. Pulverem ob oculos aspergere.

1480. «S-adàrĭ nă **pungă** noaŭă».
(Să faci o pungă nouă). Adică: pune-ţi pofta în cuiu. Se întrebuinţează când cineva pretinde că are să ia ceva bani dela noi cu de a sila chiar, pe când noi susţinem contrariul, că nu-i dăm cu nici un chip.

1481. Ca ţel di sum **punte**.
(Ca cel de sub punte). Adică: ca dracul.

1482. Inima cît un **puric** îl' si feaţe.
(Inima cât un purece i se făcù). De frică, de spaimă. — N. Baţaria.

1483. Noĭ h'im de-aclò, ĭu ncalţă **pùriclu**.
(Noi suntem de acolo, de unde încalţă purecele). Adică: suntem daţi dracului, şireţi, deştepţi, cari nu ne lăsăm a fi înşelaţi aşà cu uşurinţă.

1484. Niţi nu mi **purintară**.
(Nici nu mă înfruptară). Adică: nu mi s'a dat nici cât să gust măcar, nu mi s'a dat de loc. *Cît mi purintàĭ* = Numai cât am gustat.

1485. S-mi **purintu**, s-mîc ńel friptu, am tră g'iză.
(De m'aş înfruptà să mănânc miel fript, dar urdă proastă?). — Cfr. Papah. 1952.

1486. Bea **puscă**, s-ţă treacă.
(Bea oţet, ca să-ţi treacă). Aşà se zice când se supără cineva, când devine iute. — Cfr. Cine se oţeteşte, să bea oţet să-i treacă. — Cfr. Papahagi, 1955.

R

1487. De-altă răzgă easte vurgăramea.

(De altă rădăcină este bulgărimea). Adică: de alt neam, de neam nu tocmai de soiu ca Românul. — C. Samargi.

1488. Haĭ ru di aoà.

(Hai! du-te dracului de acì! Fugi de acì!)

1489. Il' tricù ruglu prit nare, nu va să ştibă.

(Rugul i-a trecut pe la nas, nu vrea să ştie). Adică: nu-i pasă de mizerii, este obişnuit cu nenorocirile, ca unul ce a suferit mult, ce a păţit multe.

1490. **Rufu,-m-bufu** (tărîş-grăpiş).

Se întrebuinţează când se face ceva în pripă. *Si sculă rufu-m-bufu ńarse la stînă, să si ncače cu lumea şi z-vearsă tàlarl'i cu lapte* = Se sculă târîş-grăpiş şi merse la stână, ca să se certe cu lumea de acolo, şi să verse putinile cu lapte. *Na-l ş-nîs rufu-m-bufu la numtă*= Iată-l şi pe dânsul tărîş-grăpiş la nuntă! *Şcl'op, şcl'op, ma rufu-m-bufu, aǧumse ş-nîs în hoară* = Şchiop, şchiop, dar, târîş-grăpiş, ajunse şi el în sat.

S

1491. Niţi sac, niţi săcùl'ŭ.

(Nici sac, nici săculeţ). Se zice de aceia cari nu se împacă în nici un fel, de cei cu cari greu poţi să te înţelegi.

1492. Sac aruptu easte.

(Este sac rupt). A fi risipitor, a fi fără socoteală, a fi lipsit de toate în casă, şi mai presus dator la toată lumea, aşà încât, ori cât de mult ai câştigà, tot nu se poate vedeà câştigul, trebuind să dai în toate părţile. *Lucreaḑă măratlu, čilistiseaşte şi scoate, ma no-acaţă loc, că va s-astupă guve multe, că-ĭ sac aruptu!* = Lucrează bietul om, agoniseşte şi câştigă, dar nu prinde loc, căci trebue să astupe găuri multe [căci are multe de îndestulat], căci este sac rupt.

1493. L-sapă.

(Îl sapă). A săpà pe cineva, a căutà să facă rău cuiva.

1494. Sapa ş-lupata va-l' aleagă.

(Sapa şi lopata o să-i aleagă). Adică: moartea o să-i descurce. Se

zice de cei cari se duşmănesc rău, încât ori ce împăcare este cu neputinţă între ei. — Cfr. Papah. 1969.

1495. Va ţ-u tornu **sarca** de-alantă parte.

(O să ţi-o întorc *sarica* de cealaltă parte). Adică: ai să-ţi găseşti pe dracul cu mine, te fac să-ţi găseşti beleaua cu mine, te frec rău.

1496. Nu h'iŭ **sare**, s-mi tuk'escu).

(Nu sunt sare, ca să mă topesc). Adică: nu-mi duceţi grija, că nu păţesc nimic.

1497. L'i scoasişĭ **sarea.**

(Îi scoseşi sarea). Adică: ai trecut măsura, te-ai întrecut în glumă, ai făcut-o de oaie! *L'i scoasişĭ sarea ş-tine a luguriil'eĭ* = I-ai scos sarea şi tu chestiunii.

1498. Il' k'iseaḑă **sare** n-cap.

(Îi pisează sare în cap). A turmentà rău pe cineva; a sâcâì grozav pe cineva.

1499. Aşì lă-ĭ **sarea** lor.

(Aşà le e sarea lor). Aşà le e firea, aşà le este caracterul.

1500. S-traḑe di **sàrică**; easte di **sàrică.**

(Se trage de sarică). Adică: e Român neaoş, este Român verde, om credincios şi leal. *Nu te-acaţă cu nîs, că nu u scoţĭ în cap: el easte di sàrică* = Nu te apucà cu dânsul, căci nu o scoţi la capăt, el este viţă de Român neaoş.

1501. No-are **sat.**

(N'are săturare). Adică: nu se satură. *Nu-ĭ bun lucru, ḑîţe Greaca, ved, c-Armînlu no-are sat* = Nu e bun lucru, zice Grecoaica, văd că Românul nu se mai satură. — N. Baţaria. Părvulii. p. 5.

1502. Se-arsă **scafa!** s-umplù **scafa.**

(Se umplù paharul!) Adică: numai e de suferit! nu mai merge! destul!

Observare. *Arsare* se zice, când se umple un pahar peste tot şi începe a se vărsà peste marginile paharului.

1503. Čićòr di **scamnu** easte.

(Picior de scaun este). Adică: om de viţă mare, om de viţă împărătească. — Cosmescu, Sbuta, p. 31.

1504. Tută ḑua: **scàndala-màndala.**

(Toată ziua — mereu — scandale). Adică: relaţiuni compromiţătoare.

1505. Lu scoase **scarţu.**

(Îl scoase lipsă la cântar). A prinde pe cineva cu ocaua mică, a

prinde pe cineva înşelând, dând lipsă la cântar. — Vlacho-Livade, Macedonia.

1506. **Scădù** multu.

(Scăzù mult). A sărăcit mult. *Scădură multu añl'i aeştî čilnicaţl'i*= Sărăciră mult anii aceştia celnicaţii.

1507. Di **sk'inare**-ñĭ vaĭ easă.

(De spinarea mea o să iasă). Adică: dela mine, din punga mea. *Lo-am pri sk'inare* = Îl duc pe spinare, îl întreţin pe cheltuiala mea.

1508. L'-intră **sk'in** în coaste.

(Îi intră spin în coaste). A ne fi în continuu o piedică, obiect de nelinişte, de supărare. (Cfr. Papah. 1986). *Easte sk'in în casă* = Este spin în casă: a fi cuiu străin în casă.

1509. Adună ca **sk'inlu** proñĭ.

(Strânge ca spinul puroiu). A strânge ban cu ban, a strânge cu trudă mare. (Vezi No. 1459).

1510. **Sk'inu**-ntr-ocl'i.

(Spin în ochi). Adică: ceva de nesuferit. *Omlu aestu ca sk'inu-ntr-ocl'i lo-am* = Mi-e de nesuferit acest om! *Me-are sk'inu-ntr-ocl'i* = Mă urăşte, nu mă poate suferì.

1511. Cafe casă are cîte un **sk'in**.

(Fiecare casă are câte un spin). Adică: câte o nemulţumire.

1512. Si **sk'irdù** di harao.

(Se pierdù de bucurie). Adică: nu mai puteà de bucurie!

1513. **Sk'izare** ş-easte.

(Lemn despicat este). Adică: a fi din topor! A fi bădăran.

1514. **Scĭ'ndură** ş easte.

(Scândură îşi este). Adică: gol, sec; prost, nepriceput. — Cfr. Ispirescu: A fi toacă.

1515. Duse se-adară **scînduri**.

(Merse să facă scânduri). Adică: a murit.

1516. Scrie pri **scînduri**.

(Scrie pe scândură), ca să nu se uite. Adică: la Sfântu-Aşteaptă ai să primeşti bani. *Ţe-l' deadişi a Turculuĭ, scrie-l' pri scîndură* = Ce ai dat Turcului, ai să primeşti la Sfântu-Aşteaptă.

1517. Li **scărmină**!

(Le scărmănă!) Adică: a fugit, a tulit-o la fugă!

1518. Lu scărmină puţîn.
(Îl scârmănă niţel). Adică: l-a frecat niţel.

1519. Cu scîrpa z-disică lemnul ma lişòr.
(Cu pana se despică lemnul mai uşor).

1520. L'-arsărì scîrpa.
(Îi sărì pana). A sărì ţandăra cuiva!

1521. Acşì (aşì)-l' fu scriată.
(Aşà-i fu scris). Aşà i-a fost să fie!—Cfr. Papah. 1883, 1994.

1522. Aşì-l' fu scriitura.
(Aşà-i fu scriptura). Aşà i-a fost ursita! Aşà i-a fost scris să fie! (Veles [Veliscu], dela bătrâna Ţal Saru).

1523. L'i si feaţe gura scrum sau: L'i si scrumă gura.
(I se făcù gura scrum). De sete mare.

1524. Scumpa lugurie, acaţă cama ieftin.
(Lucrul scump, prinde mai ieftin).

1525. Scumpul (lucru), te-aduţe ma multu.
(Lucrul scump te duce mai mult).

1526. Slabe seamne.
(Slabe semne). Adică: nu arată bine; nu miroase a bine.

1527. L'-are seate.
(Îi are sete). Adică: îi poartă necaz, are ură în contra lui. *Il' portu seate mare* = îi port necaz mare. *L'-am seate* = îi port ură.

1528. Da cu seate.
(Dă cu sete). Adică: dă cu ură, dă turbat.

1529. S-feaţe semnu ş-sindilie.
(Se făcù semn şi minune mare).—Cfr. Ngr. γίνκε τέρατα καὶ συμεῖα.

1530. L'-acăţară coàl'ile seŭ.
(Îi prinseră c... seu). A se înavuţì. (Mihail., op. cit).

1531. Bâgă seŭ.
(Băgă seu). Se înavuţì.—Cfr. Papah. 2006). *Lucreaḑă cu seŭlu altùĭ* = Lucrează cu averea altuia.—Cfr. Convorbiri Lit. XI, 177: Cum te văd, semeni a aveà seu la rărunchi, de ce te scumpeşti pentru nimica toată şi nu-ţi iei o slugă vrednică?

1532. Ascăpăm di nă sfină.

(Scăpară de o pană). Am scăpat de o grije, de o frică, de o supărare.

Observare. *Sfina* este pana care serveşte la despicatul lemnelor. Se mai întrebuinţează ca cuiu la samare, etc. Pe alocurea se numeşte: *scîrpă.*

1533. L'-intră sfina.

(I-a intrat pana). A început s'o vază greu; a început să-i ducă grija. Se întrebuinţează când dă un rău peste cineva.— Cfr. Pap. 2007, unde nu este tradusă şi explicată zicătoarea.

1534. Va s-alâḑĭ cu sfîrliĉlu din anŭmirea!

(O să alergi cu *sfîrliciul* pe umăr! Adică: o să rămâi fără slujbă, fără rost.

Observare. *Sfîrliciu* se numeşte bătătorul cu care bate laptele în putineiu, numit şi *brighidan* (Fr. Damé, *Încerc. de Termin.*, p. 69).

1535. Ti laŭ cu apă di Sî'mbăta.

(Te lau, te spăl cu apă de Sămbăta). Te frec aşà cum nu ţi-o plăceà, te regulez număru unu!

1536. Sînătate bună!

(Sănătate bună!) Să fim sănătoşi!

Se întrebuinţează ca urare, ca mângâiere.

1537. Mărata, lăcriñĭ cu sînḑe virsà.

(Sărmana, lacrimi cu sânge vărsà) Adică: plângeà grozav, suferià straşnic.—Cfr. Luc. Phars., IX, 811: Sanguis lacrimae.

1538. Ş-lo sî'nḑile.

(Îşi luă sângele). Adică: şi-a răsbunat. A-şi răsbunà moartea unei rude prin moartea ucigaşului sau a unei rude de aproape a ucigaşului.— Cfr. Papah. 3015. 2016.

1539. Intră tu sînḑe.

(Intră în sânge). Adică: în păcat de moarte de om; a vărsà sânge de om.

Observare. Se zice de hoţii, cari pentru prima dată omoară suflet de om, că «intră în sânge». Atunci se crede că ei nu mai sunt oameni, ci nişte fiare sălbatece, cari ar fi în stare să sfâşie cât mai mulţi oameni. Din acel moment ei sunt adevăraţi tâlhari.

1540. L-băgă tu sînḑe, ş-lo-alăsă.

(Îl băgă în sânge şi-l lăsă). A pune în foc pe cineva şi a-l părăsì; a lăsà în baltă pe cineva.

1541. Il' h'arbe sî'nḑile.

(Îi fierbe sângele). Adică: e plin de viaţă. *A tinirlor lă h'arbe*

sî'nḑile = (Celor tineri le fierbe sângele). Adică: nu pot sta locului, trebue să se mişte, să se agite. — Cfr. fr. le sang lui bout dans les veines.

1542. L'i se-apreasé sî'nḑile.

(I se aprinse sângele). Adică: s'a necăjit, s'a înfuriat.

1543. Sînḑe ş-proñi!

(Sânge şi puroiu). Adică: din greu, cu mari necazuri. *Ş-pînea ţe u mîcă, sînḑe ş-proñĭ l'i si faţe* = Şi dacă mănâncă o pâne, e fără folos, căci e cu necazuri mari. *Sînḑe ş-proñĭ ñi li scoase bùnile ţe-ñĭ feaţe*· Sânge şi puroiu mi le scoase binefacerile ce-mi făcù. Adică: prin nas mi-a scos binefacerile făcute. *Cu sînḑe ş-cu proñĭ u scot pînea* = Cu mari necazuri îmi câştig pânea.

1544. Suntu sînḑe.

(Sunt sânge). Adică: sunt rude de sânge, nu rude de alianţă. *Easte sî'nḑile a tăŭ* = Este din neamul tău. *Cîtu s-h'ibă, s'nḑile z-doare* = Ori cum o fi, neamul se doreşte, omul ţine la neamul său. *Sî'nḑile la sînḑe va s-tragă* = Sângele la sânge o să tragă. Adică: neamul la neam va trage; se va asemănà cu neamul. Adică: cei de un neam se vor asemănà.

1545. Sînḑe baḑĭ tine!

(Sânge bagi tu!) Se zice ironic de unul care numai mulţumit nu poate fi de ceva. Adică: te îngraşi, îţi pare bine pe dracu! *Cîndu veḑĭ fiĉorlu ţe cale lae apucă, sînḑe baḑĭ tine ca părinte* = Când vezi băiatul apucând drumuri rele, numai bine nu-ţi pare ca părinte [îţi reduci din sânge].

1346. Din a-lişoara sàrbătoare easte.

(Din sărbătoarea uşoară este). A fi cam uşurel, a fi de puţină importanţă.

Observare. Sărbătorile sunt de două feluri: *greale* şi *lişoare*. Cele grele se ţin şi este păcat să lucrezi, iar cele uşoare se trec cu vederea.

1547. Aclò l-pimse Sătănălu.

(Acolo îl împinse Satana). Adică: la păcat.

1548. Soacra, ca soacră: vaĭ ḑîcă ş-un zbor di pri mansus.

(Soacra, ca soacră: va zice şi o vorbă mai mult). Adică: soacrele îşi vor permite o vorbă mai mult, dar nororile se cade să treacă cu vederea vorbele, de multe ori nepotrivite, ale soacrei.

1549. S-timse (s-tease) cîtră soare.

(Se întinse la soare). Adică: s'a dat lenei, s'a dat trândăviei. Se

zice de unul care își pierde încrederea în puterile sale, încât se lasă a murì de foame. — (Pap. 2.050).

1550. N-aflară cîtră **soare**.

(Ne aflară — întinși — în spre soare). Adică: slabi, foarte neputincioși.

Observare. Când e să moară cineva, e întors cu capul în spre soare. «A trage de moarte», se zice: «*Trađe cîtră soare*», «*mutreaște cîtră soare*».

1551. **Soarle** țe-arde, ploae aduțe.

(Soarele care arde, aduce ploaie).

1552. Ș-fără nîs da **soarle**.

(Și fără dânsul răsare soarele). Adică: și fără dânsul se face treaba. Se zice de unul care nu este tocmai indispensabil. — Vezi: No. 118.

1553. Ditu **soarte** pîn tu moarte.

(Din soarte până la moarte). De când se naște până moare cineva.

Observare. Soarte se numește cămașa în care se naște pruncul.

1554. Tine, mare-gros ca **socru**.

(Tu tare-mare ca un socru). Așà se zice unuia care face pe grozavul și așteaptă să fie servit de cumnate și de fetele din casă, par'că ar fi socru în casă.

1555. Doarme ca-n **somnul** d-intî'ńĭ.

(Doarme ca în somnul dintâiu). A durmì adânc, a durmì fără să dea măcar semne de viață. *Tu somul di ntîńĭ s-te află arăŭlu* = Găsì-te-ar răul în somnul dintâiŭ, adică: în cel mai dulce somn! *Somnul di ntîńĭ* = Moartea. — Mih., op. cit.

1556. No-are **soț**.

(N'are soț). N'are asemenea lui altul! A fi fără pereche. Se zice de unul care se distinge în bine sau în rău față de alții. *Arăŭ easte, că no-are soț* = Este rău, cum nu se mai pomenește.

1557. Aoà fac **soțl'i**!

(P'acì fac soții!) P'acì ți-e drumul! — N. Bațaria, Crușova. — Cfr. Papahagi, 65, 2.428, unde s'a strecurat greșala: *feàțiră*.

1558. S-li **spilăm** (aspilăm).

(Să le spălăm!). Adică: să o ștergem. *Li spilă de-aoà* = A șters-o, de acì. *Aspeală-le de-aoațe!* = Cară-te de acì!

1559. O-alăsă **spinđurată**.

(O lăsă spnâzurată, atârnată). Adică: fără să-i dea o deslegare. A lăsà o afacere în încurcătură. *Spinđurată sta lugurie* = Treaba nu-i deslegată, este cam în doi peri.

1560. Iu o-am **spinḑurată** [sau: ligată], nu u dispìnḑură vîră.

(Unde am spânzurat-o — atârnat-o —, nimeni nu o poate desatârnà). Adică: cum m'am hotărît, nimeni nu mă poate înduplecà a revenì. Se zice de unul care ia o hotărîre nestrămutată, care împinge hotărîrea până la extremitate.

1561. Si **spreàmită**, si spreàmită tră un caca-fingu.

(Se screme, se screme pentru a face un muc de c..).— Cfr. Parturiunt montes et nascitur ridiculus mus.

Observare. La Selia, Macedonia, se zce: *Spriminare.*

1562. **Stane** (Stînă) de cîñĭ nu s-faţe.

(Stână de câni nu se face). Târlă de câni nu se face.

1563. Du-te n **Statu-Bîrda!**

(Du-te în *Statu-Bîrda!*). — Cfr. Du-te în satul lui Cremene! Du-te la dracu! Piei de acì! (N. Baţaria, Cruşova).

1564. Nu-l' ḑiţĭ **«stăĭ** ma nclò!», ahîntu bună este nora.

(Nu-i zici nici: «stăi mai încolo!» atât de bună este nora). Adică: foarte bună, încât nu-ţi dă prilejul să te superi câtuş de puţin.

1565. Se-acaţă di **steale.**

(Se apucă de stele). Adică: sare sus de necaz, protestează în gura mare. *Il' ḑîşŭ, s-ñĭ plătească avearea tată-ñuĭ şi el se acăţă di steale* = I-am zis să-mi plătească averea tatălui meu şi el a protestat, tăgăduind.

1566. Arcă tu **steale.**

(Aruncă în stele). Adică: a ghicit, a ghicit după stele. *D-ĭŭ ştiĭ tine, că va s-ină earnă greauă? Nac-arcàşĭ tu steale?* = De unde ştii tu că va fi iarnă grea? Nu cumva ai dat în stele? *Vinu s-ţ-arùc tu steàŭă* = Vino să-ţi arăt norocul (a arătà norocul cuiva dând în stele).

1567. Nă loară **steàŭa.**

(Ne luară steaua). Adică: puterea. *Nă loară steaŭa şi se-agoacă cu noĭ, cum vor* = Ne cunoscură puterile şi se joacă cu noi cum le place. *Pînă nu-l' si lo steauă, făţeà multu* = Până nu i se luă vaza, până când erà tare şi mare, preţuià mult.

Observare. Se crede că la naşterea unui individ apare şi o stea pe cer, care, dispărând, dispare şi individul de pe lume. După cum e steaua, este şi vaza omului pe pământ. Dacă steaua este bună, omul este norocos.

1568. Are **steaŭa** bună.

(Are stea bună). Are noroc.

1569. Îl' căḑù steaŭa.

(Îi căzù steaua). A-i apune norocul cuiva; a nu mai fi norocos.

1570. Muşàt: steaŭă.

(Frumos ca o stea).

1571; Stifa s-feaţe.

A se face nevăzut. «*Şi stifa s-feaţe draclu*» = Dracul se făcù nevăzut. — «Fraţilia», XIII, 196.

1572. Ca vîră stih'ò.

(Ca o stafie). Nesăţios, năprasnic, rău, mâncăcios ca o stafie.

1573. Lo-adră stìngăle.

(Îl făcù ţurcă). A bate tun. *L'-adră caplu stìngăle.* = L-a îmbătat tun. *L'-feaţe caplu stìngăle* = I-a sdrobit capul.—Mih., *Dicţ. Mac.-Român.*

1574. Ahtare stînă, ahtare caş.

(Atare stână, atare brânză). — Avela, Epir.

1575. Va-l' cruescu un straňŭ noŭ.

(O să-i croesc o haină nouă). Adică: am să-i trag o bătaie.

1576. Tu straňe nu stà mintea!

(În haine nu stă mintea!) — Cfr. In vestimentis non est sapientia mentis.

1577. L'-u deade tu străbășina cu cuţutlu şi-l' virsà màţîle.

(I-o dede în pîntece cu cuţitul şi-i vărsă maţele). — Liveḑi. Macedonia.

1578. Va ca boŭlu cu strimburarea [sau: strimurarea sau acşale].

(Îi trebuie ca boului să fie îmboldit!)

Adică: aşteaptă să fie îndemnat de alţii, să fie împins cu deasila ca să facă ceva.

1579. Nu-l' ţîne stricătoarea.

(Nu-i ţine strecurătoarea). Adică: E fricos.

Observare. *Stricătoarea* din *stricurătoarea* înseamnă un fel de traistă de lână, prin care se strecoară brânza de zer. În unele localităţi se zice şi în ţară *strecătoare.* (Vezi: Damé, *Încerc. de Termin.*, p. 69).

1580. O-are stricătoarea aspartă [aruptă].

(Are strecătoarea stricată [sau: ruptă]. Adică: e fricos, nu îndrăzneşte de loc.

1581. Bag-u strîmbă.

(Bag'o strâmbă, se subînţelege: căciula). Adică: să nu-ţi pese de loc.

Observare. Printre ceea ce deosebeşte pe muntenii români de paşnicii şi umilii clăcaşi greci şi bulgari în Peninsula-Balcanică, este şi aerul lor de independenţă, precum şi îmbrăcămintea mai impunătoare. Păstorii adaug la această trăsură de independenţă şi modul cum poartă *căciula.* A o purtà pe frunte, şi îndoită — «strâmbă» — arată la ei ceva voinicesc.

1582. Cu **strîmbătatea** nu u scoţĭ în cap [saŭ: nàparte].
(Cu nedreptatea — strâmbătatea – nu o scoţi la capăt [sau: în parte = dincolo.]).

1383. Nu-ţĭ ağută ndriptatea, va-ţĭ ağută **strîmbătatea?**
(Nu-ţi ajută dreptatea, o să-ţi ajute nedreptatea?)

1584. No-adàrĭ **strungă** cu nîs.
(Nu faci strungă, târlă cu dânsul). Adică: n'ai să faci ispravă cu dânsul, n'ai să faci brânză cu dânsul.

1585. Easte **sturlu** a càsil'eĭ.
(Este stâlpul casei). *Auşlu-ĭ sturlu a càsil'eĭ.* = Bătrânul este stâlpul, susţiitorul casei.

1586. Ca vîră **sufarì** lo-avèm.
(Ca vreun jandarm îl avem). Adică: rău, pretenţios.

1587. Nu-l' **suflă.**
(Nu-i suflă). Adică: nu dispune de bani.

1588. Va ţî scot **sùflitlu** pri dinăpòĭ.
(O să-ţi scot sufletul pe dinapoi). Adică: am să te frec rău; am să te muştruluesc.

1589. Ń-aduse **sùflitlu** la nare.
(Îmi aduse sufletul la nas). A se necăjì rău, a se supărà foc.

1590. Tră **suflit.**
(Pentru suflet). Adică: de pomană. *Il ded tră suflit* = L-am dat de pomană. *Tră sùflitlu a tată-ńuĭ îl ded.* = Îl dădui de pomană pentru iertarea păcatelor tatălui meu.

1591. Il loaĭ di **suflit.**
(Îl luai de suflet). Adică: îl adoptai. *Ţal-Măruşa lo-are loată ficorlu di suflit, nu-ĭ a l'eĭ.* = Femeia lui Măruş îl are băiatul adoptat, nu-i al ei.

1592. T-un **suflit** viñe.
(Într'un suflet venì). Adică: foarte repede, foarte de grabă.

1593. Işĭ l'a **sùflitlu** cu bunlu.
(Se ia bine pe lângă sufletul său). Se zice când cineva, dimineaţa, înainte de a pornì la lucru, gustă ceva, ca să nu fie cu stomacul gol.

1594 Nu poate să-şi l'a **sùflitlu.**
(Nu poate să-şi ia, să-şi reţie suflelul). Adică: nu poate să-şi reţie

respiraţia, de oboseală mare, de frică, când începe să-i bată inima, de bucurie, etc.

1595. L'-**sufl'i** [sau: il' sufli]?
(Îi sufli?) Adică: dispui de bani? (Vezi: *caldu, asùńĭ, ampîrńeşti).*

1596. Să-l **sufli,** cade.
(Să-l sufli, cade). Adică: este foarte slab, aşà de slab şi neputincios, că suflându-l cu gura, cade.

1597. Vru si-l' bagă **sufrîmţeale** şi-l' scoase ş-ocl'il'.
(Vroì să-i bage sprincene şi îi scoase ochii). Se zice de unul care, nemulţumit cu ce are şi dorind a aveà şi mai mult, o nimereşte prost.

1598. Carne ca di **sugàr.**
(Carne ca de sugar). Adică: fragedă, foarte bună.

1599. L'-băgă **sula** n-coaste.
(Îi băgă sula în coaste).

1600. Tine **sula** ş-ĭo ńelu; sau: Tine **sula** ş-ĭo friptal'lu.
(Tu frigarea şi eu mielul; sau: Tu frigarea şi eu friptura). Adică: tu nimic şi eu totul. Tu nimic şi eu folosul.

Observare. *Friptàl'ŭ* se numeşte o vită întreagă friptă, în frigare, de pildă: un miel, berbece, viţel, etc., fript.

1601. Nu poate z-bată calu, bate **sumarlu.**
(Nu poată să bată calul, bate samarul).

1602. Surdu-ńĭ ḑîc!
(Surd mă chiamă!) — Cfr. «Tac» mă chiamă.

1603. Ş-easte **şapte-găl'ińĭ.**
(Este şapte-găini). Adică: prost de rupe pământul. *Cu aţèl şapte-găl'ińĭ te-adùńĭ?* = Cu nărodul acela te întovărăşeşti? (Mih., op. cit.).

1604. Ş-erste **şapşàl.**
(Este svăpăiat). A fi neserios, a fi cam ţâcnit la cap şi flecar la gură.

1605. Ş-easte **şarafura.**
(A fi un netot, a fi un zăpăcit). (Călive-Badralexi, Macedonia).

1606. **Şarpe** easte, saŭ: **şarpe** vĭŭ easte.
(Şarpe este. Şarpe viu este). A fi deştept foc.

1607. Hrăneà puĭl' di **şarpe!**
(Hrăneşte pui de şarpe!) Adică: fă bine la nerecunoscători. — Cfr. Papah. 2.121.

1608. Limbă di **şarpe** easte.

(Limbă di şarpe este). Adică: 1° muşcător, veninos; 2° a vorbì frumos şi cu pricepere; 3° a pricepe totul.

1609. Ah! șarpe ţi mi mîcă! ţe-am faptă!
(Ah! şarpe ce mă mâncă! ce am făcut!) Se zice când cineva greşeşte, când se face vinovat de un lucru, pentru care simte remuşcare şi căinţă.

1610. Ş-aspune șàrpile čičoarele, se-aspună ş-nîs...?
(Îşi arată şarpele picioare, să arate şi el...?) Se zice de cei discreţi, dela cari cu greu poţi aflà ceva. (vezi: nipî'rtică).

1611. Va te-avìn, ţi tu gură di șarpe va te-ascunḑî!
(O să te prigonesc, încât în gaură de şarpe o să te ascunzi!)

1612. L'-băgă **șaŭa.**
(Îi băgă şaua). Adică: l-a înşelat.

1613. Di pi **șaŭă** pi sumàr.
(De pe şea pe samar). Adică: a ajunge dintr'o poziţiune mare la una mai mică; de pe cal pe măgar. — Cfr. gr. ἀφ' ἵππου ἐπ' ὄνου.

1614. Canda n-ağucăm cu șcl'enğa [čulica, čulenga, etc).
(Par'că ne jucăm cu ţurca). Adică: par'că nu vorbim serios, par'că ne jucăm cu lucruri neserioase ca copiii.
Observare. *Şcl'enge* se mai numeşte *şcl'enḑă, čulengă, čulică,* etc.

1615. Acăţă si **șcl'imureaḑă** [si-nşcl'imureaḑă].
(Începù să murmure, să chelălăească). Adică: a început să se vaite; să se arate nemulţumit.

1616. **Şcoplu** are doauă càpite.
(Băţul are două capete). Adică: să nu te lauzi, că dacă ai băţ în mână, mă poţi bate, fiindcă se poate întâmplà cu totul contrariul, să capeţi bătaie, chiar cu băţul tău.

1617. Lu **șcurticară.**
(Îl scurtară). Adică: l-au scurtat, l-au decapitat.

1618. Si duc **șeri.**
(Trăesc în duşmănie).

1619. U traḑe **șerea.**
A fi om care nu uită duşmănia.

1620. O-arcă [u băgă] tu **șideare.**
(O aruncă [o băgă] în şedere). Adică: s'a dat lenei.

1621. **Șidearea** casă aspardze, casă no-adară.

(Șederea casă strică, casă nu face). Adică: neocupația nu aduce folos.

1622. Carĭ vidzù hăire di **șideare**, z-vedzí ș-tine?

(Cine văzù noroc de ședere, să vezi și tu?) Adică: cine s'a fericit șezând neocupat, ca și tu să te fericești cu lenea, cu neocupațiunea?

1623. Di **șil'e** di pal'e, ține casă!

(De pleavă, de paie, ține casă!) Adică: lucrând, din nimic, reușește să susție casa. *Oarfăn easte cărvănarlu, ma cu lùcurlu, di șil'e, di pal'e, di k'atră di bărțire, ș-u ține casa.* = Sărac este cărăușul, dar lucrând, de pleavă, de paie, de piatră, de bolovani, își susține casa. Sărac este cărăușul, dar cum face cum drege, cu una cu alta, își susține casa. *Di șil'e, di pal'e, adră cașare.* = Cu una, cu alta a făcut brânză.

Observare. *Șil'e* se numește un gunoui ceva, un paiu cât de mic.

1624. **Șil'e** ș-pal'e ntr-ocl'i-țĭ!

(Pleava și paie în ochi-ți!) Răspuns pe care-l dăm unuia care, prin nesocotința sa, ne cam supără cu întrebările sale prostești; unuia care nu pricepe rostul sfatului ce-i dăm, ci tot ne plictisește.—Cfr. Papah. 2706.

1625. Aeste sun șil'e ș-pal'e ntr-ocl'i.

(Astea sunt pleavă și paie în ochi). Adică: acestea sunt praf în ochi. Adică: umbli ca să ne înșeli.

1626. Lo-avdzîră pînă **șil'ile** di mpade.

(Îl auziră până și paiele de pe jos). Adică: se auzì în toată lumea. (În sens rău).

1627. Il' șade **șindàn.**

(Îi șade sfeșnic). 1° Adică: îl plictisește. 2° *L'-șidzú șindàn cît fu lĭndzită* = Îi șezù (ca) un sfeșnic cât a fost bolnavă. Adică: nu s'a depărtat dela căpătâiul bolnavei, i-a stat la căpătâiu ca să o îngrijească, să o servească. — Șt. Mih., op. cit.

1628. **Șonŭ!**

Epitet ce se dă măgarului, echivalând cu: măgarule! *Ca șonlu easte*= este sănătos ca un măgar.

1629. De-aoă **Șorleanți** alsare.

(De aci sare la Șorleanțe.) Adică: sare dela o vorbă la alta; a vorbì fără șir. (I. Papagoga, Gopeși, Macedonia).

1630. Slaba [urîta, araŭa] ştire se-avde troară.
(Vestea rea se aude îndată).

1631. K'ere ştirea pit niştirea.
(Pierea ştirea prin neştirea).—Veles, bătrâna Ţal.-Saru.

1632. Ascultă ştiutlu vîră-oară.
(Ascultă pe înţăleptul vreodată). Adică: ascultă ce zice înţeleptul, cel cuminte. *Aproak'e-ţĭ ureacl'a la gràile a ştiutl'uĭ* = Apropie-ţi urechea la vorbele înţeleptului.—Papah., 2.134.

1633. S-niură Şubreţlu.
(Se înnoră Şubreţul). Se zice când se supără, când se încruntă cineva şi este gata să izbucnească în ceartă. (Vlacho-Clisura).

Observare. *Şubreţlu* este un munte la Vlacho-Clisura, care, când se înnorează, trebue să aducă ploaie, ninsoare, etc.

1634. Şuperlu ali etă.
(Batjocura lumii!) A fi de râs; a fi de râsul lumii.

1635. Cum îl' şùiră, faţe.
(Cum îi flueră, face). Adică: cum îi trăsneşte prin cap. *Ţe-ţĭ şùiră n-cap!* = Ce-ţi trăsneşte prin cap; «ce-ţi urlă prin cap».— Creangă, *Nich.*, 140.

1636. Şutlu ş-arîde di stamnă.
(Hârbul îşi râde de ulcior). — Cfr. A râde unul mai prost de altul mai bun.

Observare. Şut (=ciut) se numeşte un hârb fără mănuşi.

1637. To-a şutluĭ!
(În a şutului! la naiba!)

Observare. Printre alte multe numiri ce are dracul, mai e numit şi şut. *Valea Şutluĭ* = se numeşte în Perivole o vale, unde se crede că se strâng dracii.

1638. Om şuţît-aruşuţî't.
(Om sucit-răsucit). Om nedecis, cu care greu poţi să te înţelegi, care stă mereu în doi peri şi nu se hotăreşte într'un fel; om, care azi spune una şi mâne revine din nou; nestabil.

T

1639. Easte un tabol'a.
(Este un nătăfleaţă). A fi un nătărău, un om de nimic.

1640. U ligă tara.
Şi-a asigurat lucrul. A fi asigurat, a nu-i păsă de nimic. *U ligă tara*

di călămnaŭă. — (O legă măgărița de trestie). Adică: și-a asigurat prost treaba. A nu fi de loc sigur. — (Vezi: *căţaŭa*).

1641. O-adràşĭ **taratore.**

(O făcuşi *taratore*). Adică: ai nimerit-o prost; ai încurcat-o rău.

Obsesvare. Taratore este salata ce se prepară vara din iaurt, castravete, usturoiu și untdelemn.

1642. **Tartabès.** Se zice **tartabès** unuia care se laudă, că face pe dracu în patru, și nu face nimic. Un lăudăros. *Tartabès, s-cl'amă, om ţi si spindură du gură* = Tartabes, adică om care se ține cu gura, cu lauda.

1643. **Tartacută** l'i si duțe.

(Ieşire afară — diaree — i se duce). Adică: a tremurà de frică. *Loacăță tartacuta* = L-au apucat răcorile, l-a apucat frica.

1644. L-băgă tu **tastru.**

(Îl băgă în traistă). — Cfr. a pune pe cineva în cofă, a-l aveà la mână. *U băgă tu tastru* = A furat-o! A șters-o.

1645. Imnă [alagă] cu **tàstrulu** di guşe.

(Umblă [aleargă] cu traista de gât). Adică: aleargă ca un cerşetor.

1646. Alagă cu **tàstrulu** din a-nùmirea.

(Aleargă cu traista pe umăr). Adică: umblă fără nici un căpătâiu.

1647. L'-deade **tàstrulu.**

(Îi dede traista). Adică: i-a câştigat totul și l-a gonit.

Observare. Zicătoarea este împrumutată din jocurile copilăreşti. Când un copil câştigă toate arşicile, celălalt îi zice: *iţĭ ded tàstrulu* = adică: ți-am dat traista goală îndărăt. — (Cfr. și Papah. 2.709 cu sensul ce-l mai are).

1648. L'i spindură **tàstrulu.**

(Îĭ spânzură, îi atârnă traista).

1° L-a înduplecat; 2° l-a domolit; °3 l-a dat pe brazdă.

1649. Se-aştirnù ca la hoara **tată-suĭ.**

(Se tolănì ca la moşia tatălui său). Se zice de unul care face pe grozavul. *Aoà nu h'im la hoara tată-tuĭ* = Acì nu eşti la moşia lui tată-tu.

1650. Cap di **tăgare** [tăɣare].

(Cap de baniță). Adică: mare, nepriceput, gros la minte.

1651. Mi ğudiţĭ, canda ñĭ-eşti **tată.**

(Mă — judeci — mă cerţi, par'că îmi eşti tată).

1652. Ş-umplù g'ine **tăgărčica** [tărgăčica].

(Îşi umplù bine *tăgărčica*). Adică: a mâncat bine, s'a îndopat bine.— Şt. Mihăil., op. cit.

Observare. *Tăgărčică* sau *trăgăčică* şi *tărgăčică* se numeşte săculeţul de piele în care păstorii îşi pun merinde.

1653. Alagă [sau: imnă] cu **tăgărčica** din-a-nùmirea.

(Aleargă [umblă] cu *tărgăcica* pe umăr). Adică: umblă fără căpătâiu.

1654. L'-u ğucă **tehnea.**

(Îi jucă meşteşugul). A-i jucà renghiul.

1655. Analtu ca nă **temblă.**

(Înalt ca o grindă dela iconostas). Adică: înalt ca o haplea! *Ca vîră temblă easte* = A fi ca o haplea.

1656. Lo-acăţară **tètile.**

(Îl apucară mătuşile). Adică: îl apucară frigurile. *Lo-acăţă teta* = Îl apucă mătuşa, îl apucară frigurile. — Şt. Mih., op. cit.

Obseevare. Aromâneşte se poate zice sing. *h'avră* sau pl. *h'èrvile.*

1657. Alagă dipu **tiftèrĭ** vecl'i.

(Aleargă, umblă după registre vechi). A umblà după socoteli vechi, a-şi fi pierdut rostul. *Carĭ u k'irù pusula, scoate tiftèrĭ vecl'i* =Dacă-şi pierdù rostul (busola), umblă după socoteli vechi.

1658. Adară nă **tiftere** noauă, s-mi scriĭ.

(Fă un registru nou, ca să mă însemnezi). Adică: poţi să aştepţi mult şi frumos, că nu vezi bani. *Treaţe-l tu tifterea ţea noaŭă, că nu veḑĭ pară di la nîs!* = Trece-l în registrul cel nou, căci nu vezi ban dela dânsul.

1659. Arucă **tiftèrile.**

(Aruncă registrele). Adică: repartizează dările, repartizează fonciera. *Arcară tifterle n-hoară* = S'au repartizat dările peste săteni.

1660. Li dişcl'ise **tifterle.**

(Le deschise registrele). Adică: s'au răfuit, s'au luat la răfuială. *Ia s-li băgăm tifterle m-pade* = Ian să le băgăm registrele jos. Ian să ne răfuim niţel; ian să ne socotim niţel.

1661. Cu **tifterle** dişcl'ise.

(Cu registrele deschise). Adică: cu cărţile pe faţă.

1662. Lo-aşterşu dit **tiftere.**

(Îl ştersei din registru). A trage cu buretele, a da uitării

1663. Pleacă cu **tiñia-ţĭ.**

(Pleacă în cinste). Adică: du-te cu binele, du-te cu cinste şi nu aşteptà să fii dat afară cu ruşine. *Işĭ vine cu tińia* = A venit cu binele.

1664. Di **tine**, di mine.

(De tine, de mine). *Di tine, di mine, nviță, că murì tată-su* = De tine, de mine află că murì tată-său. Adică: dela unul, dela altul a aflat despre moartea tatălui său. *Di tine, di mine adună ndoĭ groşĭ şi-şĭ feàțiră lùcurlu* = Dela unul, dela altul strânse câțiva lei şi-şi făcù treaba.

1665. **Tinde-le!**

(Inținde-le!) Adică: fugi! Şterge-o mai repede!

1666. **Tindu**-gòmar.

(Măgar care se întinde). Se zice copiilor cari se întind în fața oamenilor mai în vârstă, pe când ar trebuì să stea respectuoşi.

1667. Ți-l' **ticinì** (tăcănì!)

(Ce-i trăsnì; ce-i trăsnì prin cap!

1668. Aoà va spinḑurăm **tîmbarea.**

(Acì vom atârnà zeghea, şuba). Adică: acì vom mâneà. (Mih., op. cit.)— Cfr. Papah. 2.166.

1669. L'i scutură **tîmbarea.**

(Îi scutura mantaua, zeghea). Adică: l-a scuturat nițel, i-a dat nițel de furcă. (Vezi: *gună, vică).*

1670. O-arde **tîmbarea.**

(O arde mantaua). Adică: sacrifică totul! A nu se da îndărăt dela nici un sacrificiu. *Tră oaspițĭ o-arde tîmbarea* = Pentru amici sacrifică totul. *Ńĭ-àrsiră tîmbarea* = M'au dat de cheltuială, m'au făcut să cheltuesc pentru ei. — Cfr. Papah. 1.617.

1671. Bate **tîmbărălu.**

(Bate tambura: cântă din tambură). Adică: a trage pe dracul de coadă, a suferì de foame, de mizerie. *Țe-avù, țe no-avù di la tată-su, li mîcă ş-tora bate tîmbărălu* = Ce avù, ce n'avù dela tatăl său, a cheltuit şi acum trage pe dracul de coadă.

1672. S-feațe **tî'mpînă.**

(Se făcù tobă). Adică: a murit. — Şt. Mihăil., *Dicț. Mac. Rom.*

1673. Ca pri **tî'mpînă** da.

(Da ca pe tobă). Adică: mult! *Adună cîte tî'mpîna tră Paşte* = A fost bătut ca toba în ziua de Paşti.

1674. **Canda bătù tî'mpîna, di-l' adună.**

(Par'că bătù toba şi-i strânse). — Cfr. Par'că a tunat şi i-a adunat.— Cfr. Creangă, II, 41. Vezi Papah. 2169.

1675. **Tîngăr-Mîngăr.**

(Tângală cu Mângală). *Tîngăr-Mîngăr ĭu ţis-easă!*=Iese unde o ieşì! — Cfr. Jacta alea est! La St. Mih., op. cit. are sensul de: înzadar: *hărgiĭ tăngăr-măngăr*=Am cheltuit în zadar; *fuḑì tăngăr-măngăr.* = A fugit cu a brânzei.

Observare. Cuvintele aceste se întrebuinţează unite ca şi «Tanda-Manda» în Româna.

1676. **L-ğoacă pi tăpsie.**

(Îl joacă pe tipsie). Adică: a-l jucà după voie; a-l duce de nas după voie. *Va ti ğoc ĭo pi tăpsie.* = Am să-ţi arăt eu, am să te joc, cum nu ţi-o plăceà.

1677. **L'-u toarse.**

(I-o toarse): 1° L-a lucrat! *Nu ştiĭ, ţe-ńĭ ţî si toarţe.* = Nu ştii, ce ţi se toarce. Adică: nu ştii ce ţi se lucrează, ce se plănueşte în contra ta. *Va l'-u toarţim.* = (I-o vom toarce). Il vom lucrà. 2° A petrece: *L'-u toarţe g'ine.* = Petrece bine; *Va l'-u toarţim g'ine.* = O să petrecem bine, o să ducem bun traiu. (N. Baţaria, Cruşova, Macedonia).

1678. **Va-l l'aŭ ş-ĭo tòmbulu tu mînă.**

(O să iau şi eu tombulul în mână). Adică: o să vie şi mie rândul; o să viu şi eu la putere.

Observare. În jocurile copilăreşti, cine are rândul la **tombul,** loveşte pe adversar după plac.

1679. **Ne tramă, ne ustură nu se-aleaḑe.**

(Nici bătătură, nici urzeală nu se alege). Aşà se zice, când se încurcă rău un lucru, o chestiune, când se încurcă rău iţele.

— Cfr. «Vom Hundersten ins Tausendste kommen. Borchard, 601, 241. Propter suas res ita contractas, ut quem ad modum scribis, nec caput, nec pedes. Cic., *ad Famil.,* VII, 31, 2.

1680. **L-arsărì traplu.**

(A sărit şanţul, părâul). Adică: a sărit peste piedecă.

1681. **Trapşu nitràptile.**

(Trăsei netrasele; suferii nesuferitele): A suferì ce n'a mai suferit nimeni.

1682. **Trupu ş-suflit sun.**

(Trup şi suflet sunt). Adică: amici nedespărţiţi. Arată o legătură intimă.

1683. S-**tuk'aşte** di mprostu.
(Se topeşte dea'npicioarele): 1° de mare iubire; 2° de boală neiertătoare.

1684. S-o adrari draclu **tufek'e!**
(De ar face-o dracul puşcă!) Adică: de-aş nimerì-o, de s'o nimerì. — Cfr. Papah. 610.

1685. U sîndină **tufek'a.**
(O sângeră puşca). Adică: a făcut safteà; a făcut început bun; a rupt cu răul augur.

1686. L-tulì di **fuşte.**
(Îl tuli în bătăi). A-l topì, a-l snopì în bătăi.

1687. **Tuleaşte** vimtul.
(Tuleşte vântul). Adică: e frig straşnic.

1688. S-**tunisì,** că-l feaţe mă-sa.
(Se căì că-l născù mă-sa). Se zice de unul care este leneş grozav. — Cfr. 493.

1689. **Tumte!**
(Tunsule!)
Cu sensul ce are zicătoarea şi în Româna.

1690. **Tundi-te!**
Se întrebuinţează mai mult spre desmierdare, în mod cam ironic despre copii.
(Tunde-te!) Piei! Fie-ţi ruşine! *Tundi-te şi moal'i-te!*=Fi-ţi-ar ruşine!

1691. «Tura-vura» (Tura-vura).

1692. **Turcul** ti ğùdică, turcul ti spîndură.
(Turcul te judecă, Turcul te spânzură).

1693. **Turcul,** ţe tora dîţe, apoea-agîrşaşte.
(Turcul, ce acuma zice, apoi [mai apoi] uită).

1694. Dă ş-fudĭ di dăvie tu **Turk'ie.**
(Dă şi fugi de judecată în Turcia).

1695. Nom **turţescu,** si-l cufurescu.
(Lege turcească, să o cuf..)

1696. **Turţil'** nă k'iseadă al'u -n cap.
(Turcii ne pisează usturoiu în cap). Adică: ne tiranizează. (Dela bătrâna Ţal Samargi, Razloc).

1697. Nă mîcă **Turţil'.**
(Ne mănâncă Turcii). Adică: ne jupoaie Turcii.

1698. Ca **tùrtură** ti duţĭ.
(Ca turturica ţi se duce gura). Se zice de unul care se jelueşte într'una, sau care ne ameţeşte cu gura.

1699 Îńĭ cunoscu **tutìputa!**
(Îmi cunosc marfa). Adică: ştiu cu cine am a face, ştiu cât preţueşte cineva.

Ţ

1700. **Ţae** s-feaţe.
(Ţeavă se făcù). Adică: a se săturà bine de tot. *O-adră ţae pî'n-tica.* = A mâncat de n'a mai putut. *O-adră ţae, că frîndi pùriclu pri pî'ntica a luĭ.* = S'a săturat, că poţi frânge (cu unghia apăsând) purecele pe burta lui. Adică: s'a săturat bine de tot.

1701. **Ţapaţùc.**
(Terchea-berchea): A fi un terchea-berchea, un cioflingar. *Easte un ţapaţùc* = este un cioflingar. — Creangă, 132: un cioflingar de al de tine.

1702. Doarme, canda-l' băgară **ţară-di-mortu.**
(Doarme, par'că îi băgară pământ de mort). A durmì adânc.

1703. L'a-l' **ţăruh'le.**
(Ia-i opincile). Adică: ia-l, de unde nu-i! *S-nu-l' l'aĭ ţăruh'le!?* = (să nu-i iei opincile!?) Adică: ai să-l iei, de unde nu-i! *Va-ńĭ l'aĭ ţăruh'le.* = (Ai să-mi iei opincile). Adică: n'o să-mi poţi face nimic; nu-mi pasă de tine. *Va-ţĭ l'a ţăruh'le* = îţi va luà coltucul! (Şt. Mih., op. cit.) *Va s-ţă mîcă ţăruh'le.* = Îţi va mâncà coltucul. (Şt. Mih., op. cit.). *Noĭ s-ţă măcăm lumta (numta) ş-tine a nao ţăruh'le.* = Noi să mâncăm la nunta ta şi tu să mănânci coltucul. (Mih., op. cit.).

1704. Va si-l cafţĭ cu **ţărùh'** di h'er.
(O să-l cauţi cu opinci de fier). Adică: ai să-l cauţi mult şi peste tot locul!

1705. Strinḑe-ţĭ **ţăruh'le.**
(Strânge-ţi opincile). Adică: grăbeşte. (I. Cojan, Turia, Epir).

1706. Bagă **ţăruh'le** amòl'ŭ.
(Bagă opincile la îmmuiat). Adică: pregăteşte-te de plecare, pregăteşte-te de drum.

1707. Ţe-ñĭ intră, ţe-ñĭ ease?
(Ce-mi intră, ce-mi íese?) Adică: ce-mi pasă? Mi-e îndeferent.
Observare. Lucrurile cari nu ne aduc nici folos, nici pagubă, ne lasă reci.

1708. L'-arşu ţeara.
(Îi arsei lumânarea). Adică: i-am iertat păcatele.

1709. Aruptu din ţer.
(Rupt din cer). Adică: foarte frumos.—Cfr. Cic., *de Finib.*, I, 19, 63. Tum illa, quae quassi delapsa de coelo est ad cognitionem omnium regula.

1710. Aştiptàm lèpure (saŭ l'èpure) ş-nă işì ţerbu.
(Aşteptam iepure şi ne ieşì cerb). Adică: ne aşteptam la puţin, şi când colo, norocul a dat peste noi.

1711. Ţercl'u di surţèl s-faţe?
(Cerc de butoiu de lemn uscat se face?) A cere un lucru cu neputinţă de făcut; din nemernic nu se face om de treabă.

1712. Toţĭ Ţili-Pàeañl'i?
(Toţi Ţili-Paianii!) Adică: toţi ticăloşii, toţi oamenii de nimic, fără distincţie, fără alegere.— Cfr. ngr. Κουτσοὶ, στραβοὶ 'ς τὸν ἅγιον Παντελέϊμον! = Orbi, şchiopi la sf. Pantelimon.

1713. Ş-easte ţìnţìrli-lipida.
(Este «ţinţirli»—tăiş). A fi sărac lipit; a nu aveà nimic.

1714. Ştie ţirimoñe multe.
(Ştie ceremonii, complimente multe). A se pricepe la complimente; a fi om delicat. *Il' feàţiră multe ţirimoñe* = Îi făcură multe complimente, îl aşteptară bine.

1715. Cu ţopa di pîne si sàtură un cîne.
(Cu bucată mare de pâne se satură un câne). Adică: cu un bacşis mare se mulţumeşte un funcţionar turc, ca să-ţi împlinească trebile.

1716. Cu ţupata!
(Cu securea!) Adică: cu puterea, cu răul!

U

1717. Canda-l uă mă-sa.
(Par'că îl ouă mă-sa). Se zice de unul pipernicit, de par'că-i ouat, şi nu născut colea de mamă voinică.—Cfr. Creangă, *Nich*, 137: fătat, nu ouat.

1718. Ne **uda**, ne uscata.

(Nici uda, nici uscata). Adică: nici într'un fel; a sta la îndoială, a nu şti ce să aleagă; a nu se decide. *Aleaḑe, i uda, i uscata* = Alege într'un fel!

Observare. Copiii obişnuesc la jocurile lor, când se fac, cine să joace întâiul, a luà o piatră mică şi netedă şi a scuipà pe o parte a ei, care se numeşte (partea) *udă;* cealaltă parte a petrei se numeşte *uscată.* Apoi aleg, unul *uda,* altul *uscata* şi aruncă în aer piatra şi o lasă să cază jos. Dacă cade cu partea udă, dă întâiu cel care a ales *uda;* dacă cade cu partea *uscată,* dă celălalt. De acì s'a născut zicătoarea. — Cfr. Creangă, *Soacră,* 156: «Să nu spuneţi nici laie, nici bălaie».

1719. Va **udare.**

(Trebue udare). Adică: trebue să faci cinste.

Observare. Flăcăul care se logodeşte sau care îmbracă o haină nouă, trebue să facă cinste la tovarăşi. Dacă nu face cu binele, îl apucă tovarăşii şi-l pune cu capul în apă. La Avela se pune cu capul în *Grosul* (şipot în mijlocul satului,) şi nu-l slăbesc de loc până ce nu promite că face cinste.

1720. **Uğàc** vecl'u.

(Ugeac vechiu). Familie veche. *Feată di uğàc* = Fată de mare familie. *L'i se-astimse uğaclu* = I se stinse familia.

1721. Las h'ibă **uğaclu** strîmbu, maşĭ fumlu s-ńargă ndreptu.

(Las să fie coşul strâmb, numai fumul să meargă drept).

1722. Ňĭ-işì **ugure** n-cale).

(Îmi ieşì cu noroc în cale). — Mihăil., op. cit.

1723. **Uearl'i** sun casă pri par [saŭ: casă pri gumàr; casă su tendă].

(Oierii sunt casă pe par [sau: casă pe măgar; casă subt cort]). Fiindcă sunt nevoiţi a umblà cu turmele, mutându-se din loc în loc. — (Ţal Samargi, Răzloc).

1724. S-ţîne c-**aumbra.**

(Se ţine ca umbra). Adică: a se ţineà nedespărţit de cineva.—N. Baţaria.

1725. Si **umflă.**

(Se umflă). A se umflà în pene; a se fudulì. — Cfr. Cristae surgunt alicui. Juv., 4,70. Es schwillt ihm den Kamm, er ist selbstgefällig, bläht sich auf! — Wölfflin, III, 65.

1726. L-**umflă.**

(Îl umflă). Adică: îl bătù. *L'i umflă sumarlu.* = Îl bătù răŭ.

Observare. Când se taie o vită, spre a se puteà jupuì bine şi lesnicios, i se face o tăietură la picior şi apoi se introduce acolo o vergeà de lemn = «nă viţă» şi prin această tăietură se suflă. În timp ce unul suflă pe la tăietura piciorului, un altul loveşte burta vitei, ca să se umfle mai lesne. De acì pare că şi-a luat naştere zicătoarea de mai sus.

1727. **L-umse; l-aumse.**
(Îl unse). Adică: l-a mituit, i-a dat bani pe subt mână. *Mi umse ş-mine cu ţivà* = (Mă unse si pe mine cu ceva). Am profitat şi eu puţin. *Va ùnḑire [sau: unḑeare] k'era, s-ńargă.* = (Trebue uns carul, ca să meargă). Adică: trebue să dai ceva pe subt mână, ca să meargă afacerea. — (Mihăil., *Dicţ. Mac.-Rom*).

1728. Cîndu ata (la Perivole: *eata*) are **umtu**, ştie s-o-adară pita.
(Când mămiţa are unt, ştie să gătească plăcintă).

1729. Va z-vă daŭ **umtu.**
(O să vă dau unt). Adică: masă delicioasă. *Cara s-ńi si scoală feata, va z-vă daŭ umtu.* = Dacă se scoală, se însănătoşează fata, vă voiu da o masă delicioasă. = (Mihăil. *Dicţ. Mac.-Rom.*).

1730. Ca **untulemnul** pri apă s-ţine.
(Ca untdelemnul pe apă se ţine). Adică: a se ţineà pe deasupra, ori cum ar venì împrejurările.

1731. **Un!** ş-altu nu-ĭ.
(Unu, şi altul nu e!) A fi unicul! a fi cum altul nu-i pe lume. *Un fu căpitàn Garel'a!* = (Unul a fost căpitan Garelia). Adică: n'a mai fost altul viteaz ca căpitan Garelia.

1732. **Ună** ş-ună fac două!
(Una şi una fac două). Adică: lucru hotărît! vorbă nu mai încape!

1733. **Ună-ună** z-duţe.
(Într'una se duce). *Ună-ună ńi si duţe omlu aestu.* = Într'una îmi bate capul omul acesta. *Ună-ună l'-daŭ minte şi tut anàpuda faţe* = Într'una îl sfătuesc, şi tot anapoda, pe dos face. *Ună-l' si duţe gura* = Într'una îi merge gura, vorbeşte într'una.

1734. **Ună** mîcare ş-morĭ!
(O mâncare şi mori!) Adică: îndată ce vei mâncà, şi mori! *Ună ţe va vińĭ tine, va fug mine.* = Cum vei veni tu, îndată ce vei vei veni tu, voiu plecà eu. *Nă (ună) măcare ş-nă cripare* = Îndată ce a mâncat, a şi crăpat.

1735. **Ună-ńĭ** faţe.
(Una îmi face). Adică: tot una mi-e! La fel mi-e! — Cfr. ce-mi e Badea Rada, ce mi-e Rada Badea!

1736. 1° **Ună** ş-bună, ştiŭ ĭo! 2° **Ună** ş-bună şi ea-ţĭ-lu!
(1° Eu ştiu una şi buna!) A şti una şi bună! (2° Una şi bună şi

iată-l!) Adică: a apărut pe neaşteptate! Iată-l dintr'odată, tocmai când te aşteptai foarte puţin ca să-l vezi!

1737. Tine **ună**, el doaŭă!

(Tu una, el două!) Se zice de cei inferiori, cari răspund celor superiori. *Còpanlu aţia de-aţia s-le-ağungă zboàrile: tine, ună, el doaŭă!*= Scârba de băietan, din ce în ce să răspundă mai obraznic, tu una zici, el două! — Cfr. Papah., 2251.

Observare. *Copan* se numeşte la Vlaho-Clisura băiatul mic, pe care încă îl ţine în scutece mă-sa, şi prin extensiune se dă ca epitet la mucoşii cari se obrăznicesc faţă de cei mai în vârstă.

1738. S-l'i fac **ună**, s-o-aducă aminte.

(Să-i fac una, s'o ţie minte). *Il' fecŭ ună, s-u ţînă minte pîn tu noàule brîne.* = I-am făcut una, ca s'o ţie minte până într'a noua spiţă, până într'al nouălea neam.

1739. Are acuĭ s-**unḑească.**

(Are cui să semene). Se zice de cineva, când seamănă, în bine sau rău, cu părinţii sau vreunul din rudele sale.

1740. **Ungl'e** ş-carne suntu.

(Unghie şi carne sunt). A fi amici nedespărţiţi. *S-ţîn ca ungl'a di carne.* = (Se ţin ca unghia de carne). Adică: se iubesc, trăesc în aşà intimitate ca unghia de carne. *S-dispartă unğl'a di carne, s-mi mpartu ş-ĭo di tine?* = Se despărţeşte unghia de carne, ca să mă separ şi eu de tine?

1741. Va s-ti fac, **ùngl'ile** s-ţă mîşti.

(O să te fac unghiile să-ţi muşti). Adică: am să te fac să plesneşti de necaz. *S-ţă fac ună, ţe ùngl'ile s-ţă mîşti.* — O să-ţi fac una, ca să plesneşti de necaz.

1742. Easte di sum **ungl'e**. Easte dit **ungl'e.**

(Este de sub unghie. Este din unghie). A fi de fire. *Armînlu easte di sum ungl'e ğone.* = Românul e voinic din fire.

1743. Pri **ungl'e** calcă.

(Pe unghie calcă). A umblà mândru; a merge semeţ. Se zice de tinerii voinici şi frumos îmbrăcaţi.

1744. Ca **upărită** vińe.

(Ca opărită venì). A venì cu spaimă, în nelinişte sufletească. — Cfr. Ispirescu: *Basme*, I, 52: Măzărel împărat erà ofelit şi fără curaj, de par'că l-ar fi opărit cineva cu apă fiartă.

1745. Macă cade omlu, tuţĭ **„urbarea“** l'-dîc.
(Dacă cade omul, toţi «orbire» îi zic). Adică: dacă cineva nu reuşeşte într'o afacere până la capăt, toată lumea îl critică şi zice că din nepricepere n'a reuşit. Adică: lumea te critică şi-ţi găseşte defecte, când te vede slab şi neputincios. — (Şanga Ţal Zarosi din Călive-Badralexi, Macedonia.)

1746. Il' viñe **urbarea.**
(Îi venì orbirea). Adică: a dat norocul peste el! *Deade urbarea pristi el* = A dat noroc neaşteptat peste dânsul. — Cfr. «Unde dă D-zeu să cază o asemenea tiflă peste mine. Isp., *Basme*, 87. Adică: unde dă Dumnezeu să dea un astfel de noroc peste mine.

1747. **Urḑîcă** easte.
(Urzică este). Se zice de fetele sau muierile iuţi.

1748. L'a di **ureacl'e.**
(Ia de ureche). Adică: pricepe, înţelege. *Bag di ureacl'e* = ţiu minte. (Mih., *Dicţ. mac.-rom*). — Cfr. alb. *măr vij* = (iau de ureche) aud. *Loaşĭ di ureacl'e* (alb. tă măr vij?)=ai priceput?

1749. Li dipuse **urècl'ile.**
(Le coborî în jos urechile). A se potolì, a devenì umil, blând, supus. — Cfr. Demitto auriculas ut inique mentis asellus. Horat., *Sat.* I, 9, 20. Tot aşà: *Le-aplică urècl'ile.* = Le apleacă urechile, se potolì, devenì blând, supus.

1750. Iţĭ l'a **urècl'ile** di strigare.
(Îţi ia urechile de strigare). Adică: te asurzeşte strigând. — Cfr. Creangă, 125: pocnea, de-ţi luà auzul».

1751. Il' loaĭ **urma.**
(Îi luai urma). Am dat de urma lui! Am aflat, unde stă ascuns. *Il' k'irùĭ urma* = Îi pierdui urma; l-am pierdut din vedere, nu ştiu unde se află. — St. Mih., op. cit.

1752. Nu **s-urseaşte.**
(Nu se stăpâneşte). *Fičorlu aestu nu s-urseaşte tră ţivà.* = Băiatul acesta nu este de loc ascultător, nu te poţi servì de loc de dânsul. *Ursea-te nih'àm, fičorlu a mel.* = Ascultă niţel, băiatul meu, fii puţintel serviabil.

1753. **Uspeţlu** nu ţîne.
(Ospătarea nu ţine). Adică: să nu aştepţi ca să trăeşti pe sama altora, să nu te laşi pe sama ospătării, căci aceasta nu poate durà până la infinit.

1754. O-asparsim **uspițil'a.**
(O stricarăm ospeția, prietenia). Adică: nu mai suntem prieteni, nu mai trăim în prietenie.

1755. Nu-ĭ **ușe** di biseàrică.
(Nu-i ușe de biserică). Adică: nu-i sfânt., nu-i curat, nu-i onest.

1756. Va s-ti l'a **uta.**
(O să te ia vulturul). Adică: ai să mori. — Mih., *Dicț. mac.-rom.*

1757. **Uvrească** ncăčare.
(Evreească ceartă, gălăgie). Adică: sgomot mare, gălăgie mare, însă fără bătaie. — Cfr. grand bruit pour rien.

1758. Canda avèm tră dare **Uvreștil'.**
(Par'că datorăm bani evreești). Adică: par'că datorăm la Evrei!
Observare. Fiindcă Evreii sunt cămătari, cari te strâng cu ușa, tocmai când simți nevoie mai mare, ca să te smulgă și mai mult. Deci se cere a fi cu grijă, ca să poți plătì la timp și astfel să nu ajungi a fi exploatat de ei.

1759. Țe **Uvreŭ** easte!
(Ce mai Evreu este!) Adică: ce mai șiret, ce mai necinstit, ce mai cămătar este!

1760. **Uvrèŭ** arăŭ.
(Evreu rău). Adică: om rău, ticălos.
Se zice de copii, când plâng și strigă și nu se împacă cu ce le spun, cu ce-i sfătuesc mamele ca să facă.

1761. Minčuneadă ca **Uvrèŭ.**
(Minte ca un Evreu).

V

1762. **Vah'!**
(O fi!) *Vah', va vină!* = O fi, că va venì! *Vah' mintuești altă!* = Poate că gîndești alta!
Observare. *Vah'* din *va-h'i* = va fi, o fi.

1763. Lo **valea.**
(Apucă valea). Adică: merge spre scădere, spre sărăcie, spre ruină.

1764. Ți-cădù tu **vatră.**
(Îți căzù în vatră). Adică: te-a lovit năpastea! — Mihăil., op. cit.

1765. Si-ñĭ trețĭ **veare** di ureacl'e!
(Să-mi treci cercel de ureche!) *S-nu-ñi scutearim ahtea, veare si-ñĭ*

trețĭ di ureacl'e = De nu mi-oiu răsbunà, cercel să-mi treci de ureche.— Cfr. Alb. *bane vaθ e verrε nε veš* — Meyer., *Alb. Stud.*, VI, p. 12, No. 100

1766. Fuḑì: «veḑĭ-me, nu mi veḑí».

(Fugì «vezi-mă, nu mă vedeà».) A fugit pe furiș, de rușine. — Mih., *Dicț. mac.-rom*, art. *aplecu*.

1667. Paște **vimtu**.

(Paște vânt). Adică: face un lucru zadarnic. — Cfr. lat. *ventos* pascere. — Aug.

1768. Cum îl' bate **vimtul**.

(Cum îi bate vântul). A fi după bătaia vântului, înseamnă: a nu fi statornic, ci a-și schimbà părerea după cum suflă vântul.

1769. Avină **vimtu**.

(Vânează vânt).— Germ. Wind pflügen; lat.: coelum findetur aratro; ngr. 'Αέρα κοπανίζει.

1770. Il' lo caplu **vimtu**.

(Îi luă capul vânt). A judecà ușurel, a-i trăsnì ceva prostesc în cap. *Il' lo caplu vimtu și iși cu furl'i* = Îi trăsnì prostului să devie tâlhar.

1771. **Vimtu** s-feațe.

(Vânt, aer se făcù). Adică: a dispărut dintr'odată.

1772. Tu **vimtu** li ḑîțĭ.

(În vânt le zici). A vorbì în deșert. — Suidas: ἀνέμῳ διαλέγεις.

1773. L'-aflàĭ **vina**.

(Îi aflaĭ vâna). 1° A aflà sorgintea a ceva; 2° a aflà modul, chipul, rostul cum să faci ceva. *L'-aflàĭ vina lugurìil'eĭ* = Aflai sorgintea chestiunii, știu de unde a pornit. 3° A aflà slăbiciunea cuiva. *L'-aflàì vina, îl' bag sfina* = I-am găsit slăbiciunea, îl frec.

1774. Ti **vinde** ș-te-acùmpără patruḑățĭ di orĭ tu minută.

(Te vinde și te cumpără de 40 de ori pe minut). Adică: e din cale afară deștept; a fi dat dracului; înșelător de prima ordine.—Cfr. Papahagi 2.726.

1775. **Viḑùĭ** ș-păți'ĭ pînă s-ascàp.

(Văzui și suferii până să scap). Adică: am suferit mult până să mă scap. *Viḑùĭ și-păți'ĭ pînă să-l fac lùcurlu aestu* = Am suferit mult până să fac această treabă. *Viḑùĭ niviḑùtile ș-păți'ĭ nipăți'tile* = Am văzut nevăzutele (de nimeni până acum) și am suferit nesuferitele (de nimeni până acum). Adică: ce n'am suferit?

1776. **Vîră** nu-țĭ da s-mîțĭ.

(Nimeni nu-ţi dă să mănânci). Adică: trebue să te bizui pe propriile tale puteri.

1777. Nu ne-ağucăm cu **vîşcl'adl'i.**

(Nu ne jucăm cu arşicele). Adică: nu glumim. *Tine ţĭ-o-aĭ, că ne-ağucăm cu vîşcl'adl'i* = Tu crezi că ne jucăm cu arşicile, că nu e vorba de lucru serios. *Ninga te-ağoţĭ cu vîşcl'adl'i* = Încă te joci cu arşicele. Adică: eşti necopt la minte, eşti copil încă, eşti om neserios.

1778. Iu-ĭ **vrearea,** easte şi Dumnidă tu mese.

(Unde-i dragoste, este şi Dumnezeu la mijloc).

1779. Ş-arcă **vrearea** pri nîsă.

(Îşi aruncă iubirea pe dânsa). Adică: s'a îndrăgostit de dânsa. —

1780. **Vrute.** ş-nivrute.

(Vrute şi nevrute). Cum o fi! *Greaşte vrute ş-nivrute* = Vorbeşte cum îi vine, vorbeşte «vrute şi nevrute».— Cfr. Creangă, *Nich.*, 186.

1781. Il' băgă **vula.**

(Îi băgă pecetea). Adică: a sfârşit cu el, nu se mai interesează de el!

1782. Ca **vulpea-ĭ** nîs: cu čorlu lo-adară torlu ş-cu coada lo-aspardze.

(Ca vulpea este dânsul: cu piciorul face urma şi cu coada o strică). Adică: a fi şiret, a procedà cu şiretenie ca o vulpe.

1783. **Vumuturĭ.**

(Vărsături). Lucruri scârboase, porcării, scârnăvii.

1784. Ama cap di **Vurgar.** Ama cap **vurgărescu.**

(Ce mai cap de Bulgar; ce mai cap bulgăresc). Adică: ce mai nepriceput.

V

1785. Me-acăţă di **v́acă.**

(Mă apucă de guler). Adică: mi-am prins beleaua cu cineva. *Il lo di v́acă* = L-a înhăţat.

1786. S-mută **v́aglara.**

(Se ridică *v́aglara!)* Adică: nu mai este pomană. *S-mută v́aglara ţe ştiàĭ* = S'a ridicat pomana ce ştiai, numai e pomana de altădată, s'a băgat brânza în putină.

1787. De-ali **V́ami** şi de-ali Stami.

(Din ale Viamei şi din ale Stamei). Adică: fleacuri, vorbe, palavre muiereşti.

1788. L'i scutură ṽicălu.
(Îi scutură gulerul hainei). A scutură pe cineva, a frecà pe cineva.

1789. L'-acăţăĭ ṽicălu [sau: lo-acăţăĭ di ṽică].
(Îi apucai gulerul hainei). Adică: m'am rugat de el, m'am ţinut de dânsul. *Nacă ţĭ-arupşu ṽicălu?* = Nu cumva ţi-am rupt gulerul hainei? Adică: ce, m'am ţinut de tine? Am venit să te rog?

1790. Ţe, vreĭ s-ńi badḑĭ ṽilińle ntr-ocl'i?
(Ce, vrei să-mi bagi ochelari la ochi?). Adică: ce, vrei să mă orbeşti, să mă înşeli? *L'-băgă ṽilińle* = I-a pus ochelari, l-a înşelat.

1791. Ascăpăm di Ṽinàr, h'imu n-călàr.
(Scăpăram de Ianuarie, suntem călare). Adică: dacă e timp bun în Ianuarie, nu ne pasă de rest.

Observare. Pentru Aromânii păstori luna Ianuarie, când fată oile, este totul. Dacă în Ianuarie e ger, le mor tinerele vlăstare; dacă însă e timp bun, nu le mai pasă de nimic.

1792. Ńĭ-viḑùĭ ṽislu cu ocl'il'.
(Îmi văzui visul cu ochii). Adică: mi-am văzut viitorul cu ochii.

1793. Cît tră ṽitrie.
(Cât pentru leac). Adică: o leacă, foarte puţin. *Dă-ńĭ cît tră ṽitrie* = Da-mi numai o lecuţă.

1794. S-ţîne ca ṽiţălu dupu vacă.
(Se ţine ca viţelul după vacă). A se ţineà după urma cuiva, a nu se despărţì de cineva; a se ţineà ca scaiul de om.

1795. Ṽiŭ ti mîc!
(Te mănânc de viu!). Adică: te prăpădesc! te mănânc fript. *L-mîcă luplu di ṽiŭ* = L-a mâncat de viu lupul! Adică: s'a dus pe copcă.

X

1796. Greale suntu xeànile.
(Grea este străinătatea).

Z

1797. Analtu pi aeste zboare.
(Înalt pe aceste vorbe). Adică: tocmai când vorbeam acestea. -- N. Baţaria.

1798. L'a-ţĭ zborlu [graĭlu] nîpòĭ.
(Ia-ţi vorba îndărăt). Adică: retrage-ţi vorba.

1799. **Zborlu** [graĭlu] vine saŭ: vine [graĭlu] **zborlu.**
Vorba vine.

1800. 1° Adîncòs **zbor**, 2° **Zboare** cu măduă.
(1° Profund cuvânt). Adică: cuvânt înțelepțesc, cuvânt cu judecată sănătoasă. (2° Vorbe cu măduvă). Adică: cu judecată, vorbe înțelepte.

1801. Cu alte **zboare** [graĭe, gràire].
(Cu alte vorbe; adică, adecâtele).

1802. Șcurti **zboare** [gràire].
(Scurte vorbe). Adică: vorbă scurtă; în puține cuvinte. *S-nu d̦îc zboare multe, aşì ş-aşì s-feaţe.* = Ca s'o scurtez (povestea), aşâ şi aşâ s'a întâmplat. = Cfr. Creangă, IV, 96: «scurtă vorbă».

1803. **Zboare** tu vimtu.
(Vorbe în vânt).—Cfr. lat. verba in ventos; profundere verba ventis. Luc., IV, 932, Etwas in den Wind schlagen., es unbeachtet lassen, sich nichts daraus machen. Borchard, 994.

1804. **Zborlu** pi dao nu-l' si fațe.
(Vorba în două nu i se face). Adică: nu i se strică cheful, i se face pe plac. Tot aşâ: *Zborlu nàparte nu-l' se-arucă.* = Vorba încolo nu i se aruncă. Adică: nu i se strică placul, este ascultat la ce zice.

1805. Șed̦ĭ pi **zbor.**
(Stăi pe cuvânt). Adică: fii om de cuvânt! Ține-ți cuvântul de onoare. *Nu şid̦ù pri zbor* = Nu s'a ținut de cuvânt.

1806. Iu-ş da **zborlu,** caplu ş-ul da.
(Când îşi dă cuvântul, capul îşi dă). Adică: pentru cuvântul de onoare îşi dă viața. Adică: a fi om de cuvânt.

1807. Nu d̦î **zbor-mare.**
(Nu zi vorbă mare). Adică: nu te lăudà.

1808. Nu ncape **zbor.**
(Nu încape vorbă). Adică: nici vorbă, fără îndoială!

1809. Nu aduk'aşte di **zbor.**
(Nu pricepe de vorbă). A fi greu de cap.

1810. Nu şi şti ni di **zbor,** ni di cuvendă.
(Nu ştie nici de vorbă, nicì de discuție). Adică: nu se pricepe nici la vorbă, nici la discuție. Se zice despre unul, cu care greu te poți înțelege.

1811. Ți este ațèl **zbor?**

(Ce-i acel cuvânt?) Adică: nici vorbă! Se poate altfel? (Cosmescu, Şbuta, 18).

1812. **Zboare** di mul'ĕrĭ.
(Vorbe de femei). Adică: vorbe fără rost, fără judecată.

1813. **Zburaşte** cu usie!
(Vorbeşte cu şic). Adică: vorbeşte bine, cu pricepere, că-ţi place să-l asculţi.

1814. Imnă cu **ziga** m-brîn [m-bărn].
(Umblă cu căntarul în brâu). Adică: este om cu măsură, econom.

1815. Mîna no-are **zigă**.
(Mâna n'are cântar). Adică: nu lovì cu mâna, căci poţi să-i trântești cuiva una, ca să-l ameţeşti, căci mâna măsură n'are.

1816. **Zînatea** si nveaţă cu aştirnearea m-pade.
(Meşteşugul se învaţă cu aşternerea jos). Adică: cu asiduitate, numai dacă te aşezi la lucru, dacă te ţii de treabă.

1817. Zvumùt ca **zmelču**.
(Borît ca melcul). Se zice de un om slab, neputincios.

1818. Arsare ş-nîs ca **zmelčul** dipu ploae.
(Răsare şi el ca melcul după ploaie).

1819. **Zorea** ti nveaţă.
(Nevoia te învaţă).

1820. Lă deade piste **zvercă**.
(Le dete peste ceafă). 1. A vinde; 2. a bate. *Lă deade a viĭilor piste zvercă.* = Le vândù viile. *Lă deade a ţak'lor piste zvercă.* = Vândù ţapii.

1821. Ş-frîmse **zverca**; ş-arupse **zverca** de-aoaţe.
(Îşi frânse gâtul, ceafa; îşi rupse ceafa de acì). Adică: s'a dus dracului de acì! — Cfr. Papah. 2413.

1822. Faptu, nu **zvumùt**.
(Născut, nu borît). Adică: fătat, nu ouat. — Creangă, *Nich.*, 137.
